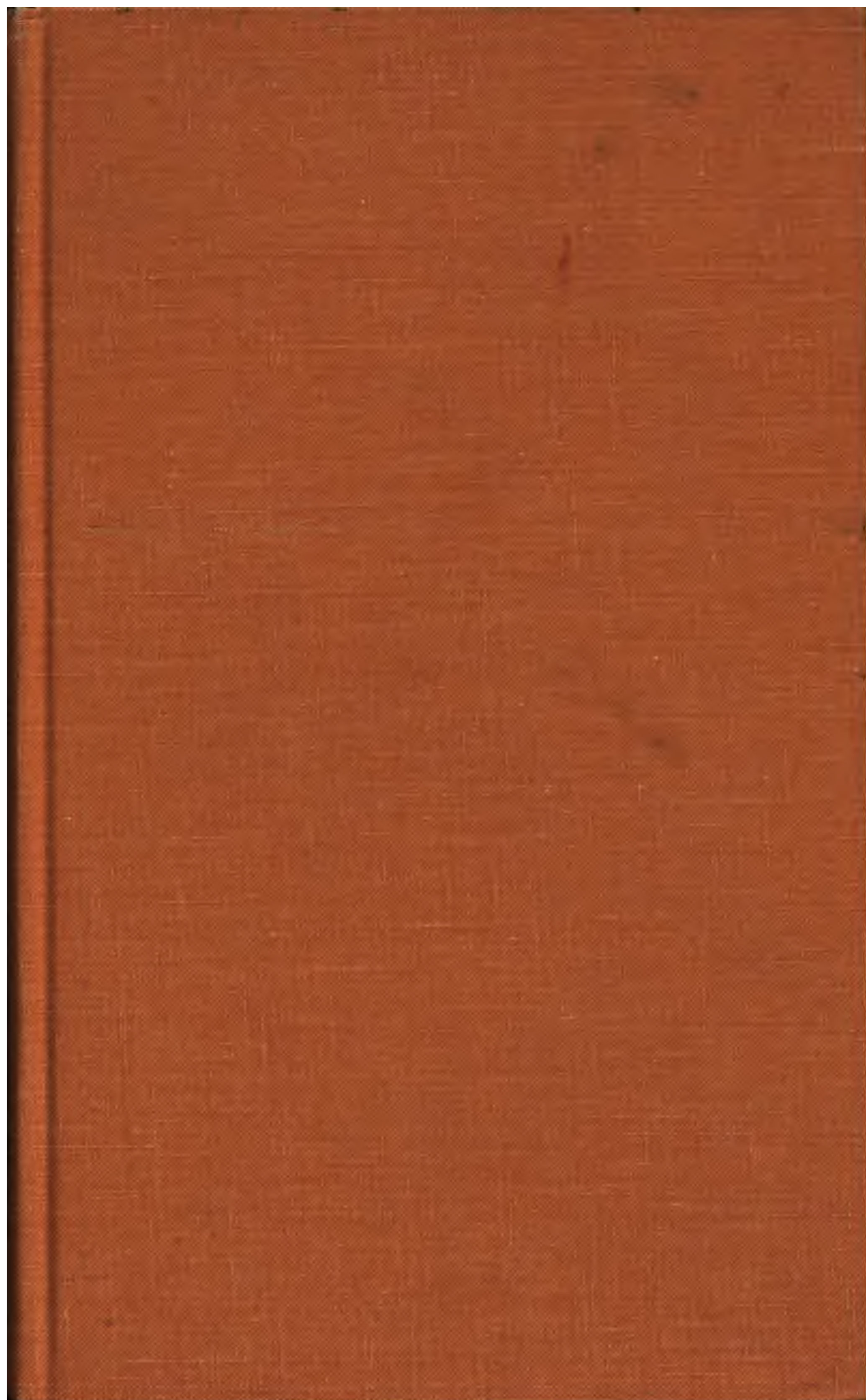
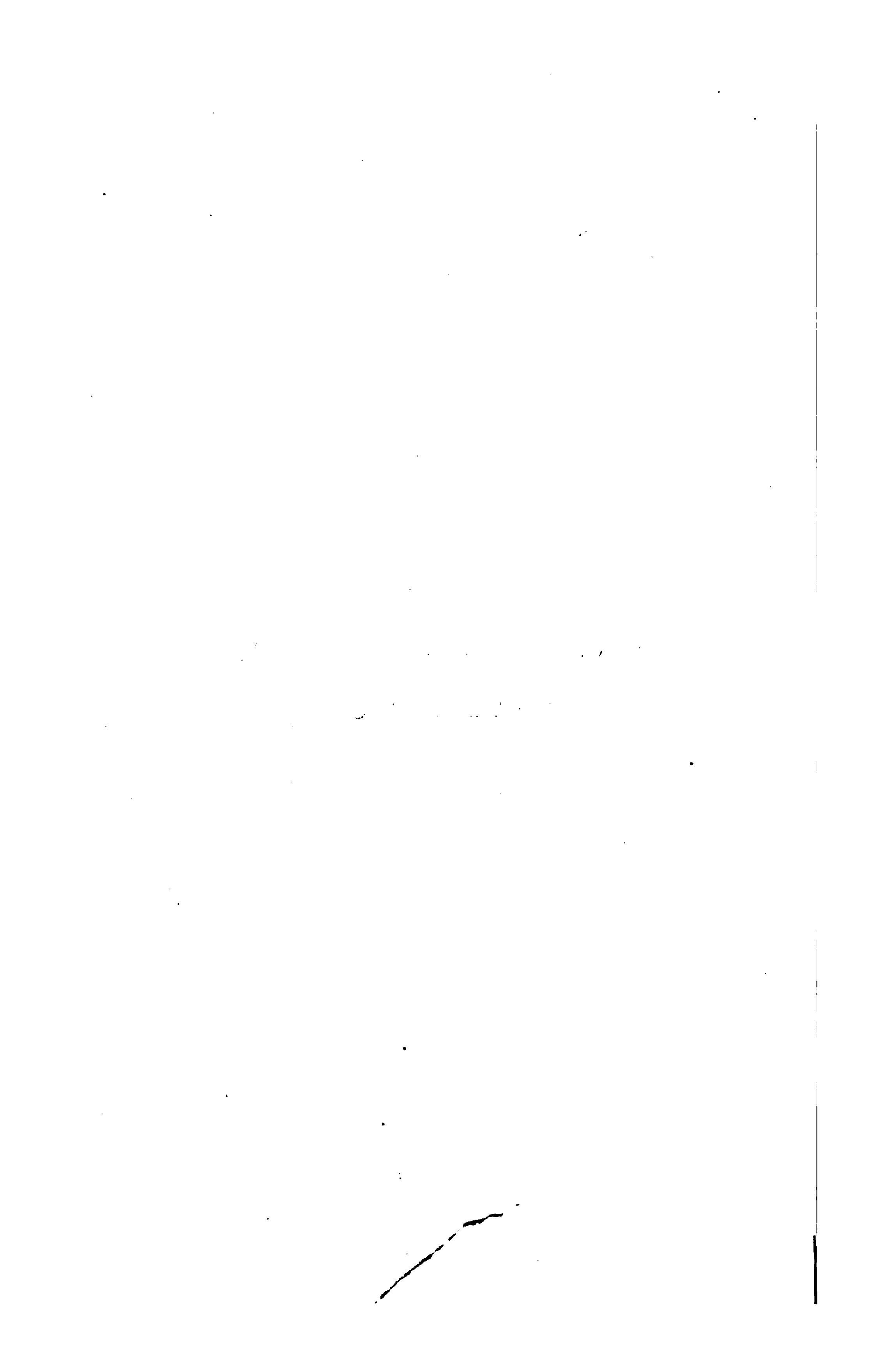

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

MADOEREESCHE SPRAAKKUNST

TWEEDE STUK.

MADOEREESCHE

SPRAAKKUNST

DOOR

H. N. KILIAAN,

CONTROLEUR BIJ HET BINNENLANDSCH BESTUUR OP JAVA EN MADOERA.

TWEEDE STUK,

WOORDLEER EN SYNTAXIS.

BATAVIA

LANDSDRUKKERIJ

1897.

WOORDLEER.

INLEIDING.

§ 148. Bij een grammatische, d. i. algemeene, beschouwing van de beteekenis der woorden (in de woordleer) kan de in de Indo-Germaansche talen gebruikelijke onderscheiding in rededeelen onder zekere restrictie (zie beneden) nog met voordeel op het Madoereesch toegepast worden. Want al is het waar dat die indeeling niet op een consequent doorgevoerd beginsel is gegrond, niet minder waar is het dat: 1°. de beteekenis van het woord daarbij in mindere of meerdere mate in rekening is gebracht; 2°. zijn functie in een zin, voorzoover zij mede de woordsoort heeft helpen bepalen, nauw met zijn beteekenis kan samenhangen; 3°. zulks in 't algemeen ook geldt van de woordvorming die bij de classificatie tevens als maatstaf heeft gegolden; terwijl de flexie die in de Indo-Germaansche talen daarbij mede veel gewicht in de schaal heeft gelegd, in het Madoereesch van zelf buiten aanmerking komt, omdat deze taal geen verbuiging en ook zoo goed als geen vervoeging kent.

§ 149. Toch moet de naam werkwoord (verbum) in deze taal door de veranderde omstandigheden een gewijzigd begrip in zich sluiten. Dat we de gebruikelijke indeeling zooveel mogelijk volgende niettemin van een werkwoord mogen blijven spreken, kan uit de analyse van het begrip in de Indo-Germaansche talen duidelijk worden. Daaronder nu is in die talen te verstaan een woord met een predicatief karakter, hetwelk een handeling uitdrukt (want hier is men bij de classificatie blijkbaar van de woordbeteekenis en de functie in een zin uitgegaan); doch een werkwoord kan er ook verder een toestand aanduiden, voor zoover het evenals in het eerste geval voor ver-

voeging vatbaar is (en hier is bij de indeeling de flexie in rekening gebracht). Het is dus natuurlijk, als we met 't oog op het Madoereesch in de eerste plaats de beteekenis en de functie in een zin, d. i. een handeling die van een subject uitgaat, als basis nemen voor de indeeling der werkwoorden en verder andere die behalve de functie in een zin met de eigenlijke werkwoorden toch nog iets ten opzichte van de woordvorming gemeen hebben, namelijk een nasaal prefix, hoewel slechts een toestand uitdrukkende, mede onder dezelfde categorie brengen.

§ 150. De vraag is nu echter of de afgeleide predicaatswoorden met het prefix ꦲ *a*, (niet gevolgd door een nasaal), welke toch een handeling of een toestand kunnen beteekenen, ook niet onder de werkwoorden of anders onder de adjectieven (bijvoegelijke naamwoorden) gebracht moeten worden? Want de gelijke vorming dier woorden doet het ook hier onraadzaam achten ze buiten noodzaak in te deelen bij verschillende woordsoorten, en zulks te meer omdat de vorm met het prefix ꦲ *a*, op zich zelf aan de handeling niet dan een duratieve beteekenis kan geven, een beteekenis dus die een toestand vooral eigen is. Intusschen gaat het hier niet meer aan bedoelde twee afdeelingen der woorden met het prefix ꦲ *a*, zonder nasaal, werkwoorden te noemen, omdat zij quantitatief vrij wel tegen elkander opwegen en dus met evenveel recht onder de adjectieven zouden zijn te rekenen.

§ 151. Zoo komt het dan wenschelijk voor de woorden met het prefix ꦲ *a*, zonder nasaal, onder een anderen naam te groepeeren. Nemen we nu in aanmerking dat er woorden met een ander nietnasaal prefix zijn, die enkel een toestand vermogen uit te drukken, dan ligt het besluit voor de hand om ze met deze onder den naam van toestandswoorden samen te vatten; immers aan de nu overwegende beteekenis van een toestand moet de nieuwe categorie haar recht van bestaan ontleenen. Van de toestandswoorden zijn evenwel uit te zonderen alle passieve vormen van transitieve werkwoorden, aangezien ze niet als tot een afzonderlijke woordsoort behoorende kunnen worden aangemerkt. Daarentegen brengen we de adjectieven in den zin van hoedanigheids- of eigenschapswoorden onder de

toestandswoorden, omdat er immers geen grens tusschen hen en de overige toestandswoorden is te trekken waardoor alles wat er van de adjectieven te zeggen valt bij de behandeling van de toestandswoorden van zelf ter sprake moet komen. Intusschen behouden we ons voor den naam *adjectief* als dien van een onderafdeeling der groep toestandswoorden te blijven bezigen en wel meer bepaald in de beteekenis van: *stamtoestandswoord.*

§ 152. Verder zijn er (op de flexie na krachtens dezelfde beginselen als in de Indo-Germaansche talen, zoodat hun beteekenis hier als bekend mag worden verondersteld) nog de volgende woordsoorten te onderscheiden: zelfstandige naamwoorden (substantieven), telwoorden (numeralia), voornaamwoorden (pronomina), bijwoorden (adverbia), voorzetsels (proposities), voegwoorden (conjuncties) en tusschenwerpsels (interjecties).

Waarbij aan te teekenen valt dat het Madoereesch geen woord kent dat uitsluitend als lidwoord fungeert.

HOOFDSTUK I.

WERKWOORDEN.

---

§ 153. Handeling is uiting van het subject, d. i. de oorzaak waardoor dat subject zelf of iets anders, het object, in een anderen toestand verkeert dan te voren. In het eerste geval is de handeling subjectief, in het laatste geval objectief.

§ 154. Een subjectieve handeling kan den overgang tusschen twee toestanden vormen en is dan momentaan. Niet elke beweging toch wordt in de taal als een handeling benoemd, want dit gebeurt soms slechts met haar verloop. Zoo is *zitten* bijv. als een handeling opgevat, d. i. in den zin van *zich zetten*, momentaan, omdat de beweging die noodzakelijk daaraan moet voorafgaan niet juist mede door dat woord wordt aangeduid. Immers evenals een lijn de grens uitmaakt tusschen twee vlakken en als zoodanig geen eigen uitgebreidheid (geen breedte) heeft, zoo kent zulk een handeling als de grens tusschen twee toestanden ook geen uitgebreidheid en valt zoo te zeggen het tijdstip waarop zij begint met dat waarop zij eindigt samen, d. i. zij is momentaan in de volstrekte beteekenis van het woord.

Ook een objectieve handeling kan ten minste met betrekking tot het object slechts den overgang tusschen twee toestanden uitmaken, wanneer de voorafgaande beweging van het subject weder niet als tot de handeling behoorende in de taal wordt benoemd. Zoo is om de handeling *slaan* te verrichten een voorafgaande beweging van het subject met de hand waarmede het wil slaan naar het object noodzakelijk. Maar niet juist die beweging drukt men door het woord *slaan* zonder meer uit, doch alleen het resultaat daarvan en dat nog wel wanneer het object in (onzachte) aanraking met de hand is gekomen. Dientengevolge is de handeling (mits niet herhaald) weder momentaan.

Zulke momentane handelingen kenmerken zich steeds door een voorafgaande beweging van het snbject, welke beweging echter als daarvan geen deel uitmakende niet mede door hetzelfde woord wordt uitgedrukt.

§ 155. In de tweede plaats worden met uitsluiting alweder van de voorafgaande beweging handelingen in de taal benoemd welke elk op zich zelf (niet herhaald) nu eens duratiéf kunnen zijn, dan weder in een bepaald geval als momentaan zouden zijn op te vatten. Tot dezulken behooren bijv. *aanraken* en wat mede dat begrip in zich sluit, zooals *kussen*. De handeling *aanraken* is namelijk momentaan, wanneer de aanraking met het object zoo te zeggen na een ondeelbaar oogenblik opgeheven wordt. Zouden echter zulke handelingen waargenomen kunnen worden dan moesten zij toch van eenigen duur zijn, en zij zijn het dan ook steeds zoodra zij in de taal benoemd worden. Momentaan-duratieve handelingen die in de theorie zouden kunnen bestaan, openbaren zich in de praktijk dus slechts als duratieven, d. i. als handelingen van eenigen duur, van hoe korten duur ook.

§ 156. In de derde plaats zijn volstrekt duratieve handelingen op te noemen waartoe behooren zulke die uit een beweging of liever een aaneenschakeling van bewegingen bestaande in de taal uitdrukking vinden; zooals: *loopen, klimmen, zwemmen.*

§ 157. Wat nu het Madoereesch betreft, ook in deze taal wordt niet elke beweging uitgedrukt. De aan een handeling voorafgaande beweging wordt echter gerekend tot de handeling te behooren, zoodat zij op zich zelf ook wel als een mislukte handeling kan worden voorgesteld, in de volgende gevallen:

a. Bij objectieve werkwoorden met het nasaal prefix maar zonder suffix, waarvan het object, om de handeling te ondergaan, door den bedrijver op de eene of andere wijs met behulp van iets concreets bereikt moet worden, terwijl het voornemen daartoe reeds even te voren kenbaar is aan een voor de handeling noodzakelijke beweging die immers door haar bijzondere geschiktheid om bedoelde handeling als 't ware voor te bereiden de aandacht van den waarnemer

gemakkelijk trekken, en ja hem zelfs treffen kan: zooals: *ngantĕm*, naar iemand met de vuist slaan, d. i. iemand met de vuist slaan of pogen te slaan; *ngatjar*, iemand een trap geven of pogen te geven; *njampat*, naar iemand iets werpen, d. i. met iets treffen of pogen te treffen; *ĕmbhĕḍḍhil*, op een object schieten, een vogel bijv. dood schieten of pogen dood te schieten; *nombhạk*, iemand met een piek steken of pogen te steken; *njòtjò*, naar iemand met een »kĕrres" steken, hem zoo treffen of pogen te treffen; *ĕngghibhĕng*, iemand met de geslingerde hand een slag geven of pogen te geven; *mĕḍḍhạng*, iemand met een sabel houwen of pogen te houwen; *ngĕtteq*, iemand een tik met de achterpoot geven of willen geven, van een paard.

b. Bij alle van adjectieven afgeleide causatieve werkwoorden met het prefix *ma* (*pa*), en met een object dat, om de handeling te ondergaan, door den bedrijver met behulp van iets concreets niet behoeft te worden bereikt, aangezien het doel der handeling niet zoo zeer het object zelf is, als wel om wat het grondwoord uitdrukt bij het object te bewerken; zooals: *matakoq*, iemand bang maken of bang zoeken te maken; *masossa*, iemand verdriet aandoen of zoeken aan te doen.

§ 158. Andere werkwoorden daarentegen geven een handeling te kennen welke om het object met den bedrijver in aanraking te brengen, zoo te zeggen *plotseling, onverwachts*, schijnbaar zonder eenige voorbereiding kan plaats hebben, zoodat de voorafgaande beweging daartoe onuitgedrukt blijft; zooals: *njijom*, kussen; *nòbiq*, met de vingers knijpen, enz.

Eenvoudige werkwoorden.

§ 159. Een werkwoord, en meer bepaald de vorm met het nasaal prefix, drukt een handeling of een als zoodanig voorgestelden toestand uit. Nader is zijn beteekenis niet op te geven. Zij ligt ten minste niet mede in het begrip van opzet; want een werkwoord kan zelfs uitsluitend een onopzettelijke handeling te kennen geven; doch hierover zie § 178.

§ 160. Van de verbale vormen komen die welke noch van een suffix noch van een ander prefix dan het nasaal prefix voorzien zijn en daarom *eenvoudige* werkwoorden mogen heeten, 't eerst in aanmerking voor verdere bespreking waartoe we thans overgaan.

Nader wordt de beteekenis van een werkwoord, zooals van zelf spreekt, door die van zijn grondwoord bepaald. Doch zoo nog niet altijd geheel. Eerst wanneer de verhouding van het subject tot het grondwoord of liever: tot wat door het grondwoord wordt uitgedrukt bepaald is, is de beteekenis van het werkwoord ondubbelzinnig. Waar die verhouding echter verschillend kan worden opgevat zonder dat de eene opvatting zich als de meest natuurlijke van de andere laat onderscheiden, daar kan de beteekenis van het werkwoord in 't duister blijven. Nu is het waar dat het spraakgebruik zich alsdan soms voor niet meer dan één opvatting verklaart, doch aan den anderen kant zijn er voorbeelden op te noemen dat naar de opvatting van genoemde verhouding een werkwoord verschillende beteekenissen kan hebben; bijv. van ꦥꦺꦴꦠꦺ *pòtè*, wit, ꦩꦺꦴꦭꦺ *mòlè*, zie § 162, 6e en § 163, 2e.

§ 161. Naar de verhouding van het subject tot het grondwoord nu laten de eenvoudige werkwoorden zich in twee hoofdgroepen verdeelen: *a.* het grondwoord staat tot het subject niet in een genitieve verhouding en *b.* het staat tot het subject wel in een genitieve betrekking als zijnde van het subject afkomstig.

§ 162. Van de eerste hoofdgroep zijn er zeven gevallen te onderscheiden.

1e. Het werkwoord beteekent: met wat door het grondwoord wordt aangeduid als reeds bestaande dat doen wat men daarmede als werktuig of middel pleegt te verrichten; zooals: van ꦥꦼꦝ꧀ꦝꦁ *pĕḍḍhąng*, zwaard, ꦩꦼꦝ꧀ꦝꦁ *mĕḍḍhąng*, met een zwaard houwen; van ꦱꦼꦩ꧀ꦥꦿꦺꦴꦁ *sĕmprong*, verrekijker, ꦚꦼꦩ꧀ꦥꦿꦺꦴꦁ *njĕmprong*, iets door een verrekijker zien; van ꦲꦁꦓꦸꦪ꧀ *angghúj*, wat gedragen wordt, ꦔꦁꦓꦸꦪ꧀ *ngangghúj*, iets dragen; van ꦕꦺꦁꦏꦺꦴꦭ꧀ *tjengkol*, elleboog, ꦚꦺꦁꦏꦺꦴꦭ꧀ *njengkol*, iemand met den elleboog stooten; van ꦠꦫꦺꦴꦱꦺ *taròsè*, kopergroen, ꦤꦫꦺꦴꦱꦺ *naròsè*, op een wond (object) kopergroen ter genezing aanwenden.

2°. Het werkwoord beteekent: wat door het grondwoord wordt uitgedrukt als nog niet bestaande van iets anders maken; bijv.: van *ghąris*, lijn, *ĕngghąris*, ergens (object) een lijn trekken; van *kòṭak*, vak, *ngòṭak*, op iets (object) vakken maken, d. i. iets in vakken verdeelen; van *sarondhing*, zekere spijs, *njarondhing*, van »òtoq" (object) dat bereiden, klaar maken.

3°. Het werkwoord beteekent: tot wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven zich zelf maken, ten minste daarvan het werk doen; zooals: van *abdhi*, of *kabulą*, dienaar, *ngabdhi*, of *ngabulą*, dienen; van *panḍhi*, ijzersmid, *manḍhi*, het beroep van ijzersmid uitoefenen; en zoo ook van *djhąghąl*, slachter, *ĕndjhąghąl*; van *tanḍąq*, dansmeid, *nanḍąq*, het beroep van dansmeid uitoefenen of dansen; van *sattrò*, persoonlijke vijand, *njattrò*, van iemand (object) een vijand zijn.

4°. Het werkwoord beteekent: op dat wat door het grondwoord wordt uitgedrukt in eenig opzicht gelijken; zooals: van *tòpeng*, masker, *nòpeng*, op een masker gelijken, zoo mooi; van *sòrat*, brief, *njòrat*, op de letters waarmede een brief in den regel geschreven wordt gelijken, d. i. met wijd uit elkander geschreven letters, van een vlugschrift; van *ghąḍḍhing*, ivoor, *ĕngghąḍḍhing*, geel als ivoor, van een huidskleur.

5°. Duidt het grondwoord een betrekking in de ruimte, een plaats aan, dan beteekent het werkwoord: zich op die plaats bevinden; bijv.: van *kontjoq*, top, *ngontjoq*, zich ergens op den top bevinden; van *pengghir*, kant, *mengghir*, zich aan den kant bevinden of langs den kant gaan; van *tĕngnga*, midden, *nĕngnga*, zich in het midden bevinden; van *paddhu*, hoek, *maddhu*, op den hoek zijn; van *bąbą*, beneden, *mabą*, zich ergens beneden bevinden; van *attas*, boven, *ngattas*, zich ergens boven bevinden, ook van de hoogste betrekking die voor iemand bereikbaar is. Doch in deze beteekenis kan de vorm door dien met het prefix *nga*, vervangen worden welke dan ook gebruikelijker, althans op meer grondwoorden van toepassing is (§ 192).

6°. Is het grondwoord een toestandswoord, dan heeft het werkwoord een causatieve beteekenis; bijv.: van *suwak*, gescheurd, *njuwak*, iets scheuren; van *pòtè*, wit, *mòtè*, iets wit maken, witten; en zoo van elken anderen naam van een kleur. Vooral in deze beteekenis komt de vorm in het Madoereesch betrekkelijk weinig voor, en dan nog kan hij steeds door den vorm met het prefix *ma*, vervangen worden (§ 180).

7°. Zoo het grondwoord een telwoord (in zijn onverstekten vorm) is, heeft het werkwoord deze beteekenis: dat het subject bij een spel zooveel als door het grondwoord wordt uitgedrukt tegen een van de tegenpartij inzet of laat vechten; zooals: van *ḍuwą*, twee, *ęnḍuwą*, tegen een (object) van een ander twee krekels bijv. van hem zelf laten vechten; van *tęllò*, drie, *nęllò*, drie tegen een van een ander (object) inzetten of tegen een (object) drie laten vechten; en zoo van *ęmpaq*, vier, *ngęmpaq*, enz.

Aanmerking. Men zegt echter niet *ęnḍuwą* voor: twee tegen een inzetten, maar: *ngapet*, van *apet*.

§ 163. Van de laatste hoofdgroep zijn er twee gevallen te constateeren.

1°. Is het grondwoord een substantief, dan beteekent het werkwoord: dat wat door het grondwoord wordt uitgedrukt voortbrengen; bijv.: van *suwara*, stem, geluid, *njuwara*, (intransitief) geluiden voortbrengen, d. i. zich doen hooren; van *tanges*, geween, *nanges*, (intransitief) geween maken, d. i. weenen; van *buląng*, onderwijs, *ęmbuląng*, onderwijzen; van *ghughąt*, aanklacht, *ęngghughąt*, aanklagen.

2°. Zoo het grondwoord een adjectief is, beteekent hetwerkwoord: zich zelf in den toestand brengen als door het grondwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *kala*, overwonnen, *ngala*, zich gewonnen geven; van *katon*, gezien, *ngaton*, zich vertoonen; van *tjettjer*, achtergelaten, *njettjer*, zich zelf achterlaten, d. i. achterblijven; van *pòtè*, wit, *mòtè*, zich wit, d. i. rein houden, of ook wel: de (eigen) tanden wit houden.

Werkwoorden met het suffix è.

§ 164. *a.* In de eerste plaats dient het suffix *è*, om een intransitieven vorm transitief te maken; zooals: van *tanges*, *nanges*, weenen, en hiervan weder *nangèsè* (§ 170); van *ka-luwar*, naar buiten, *ngaluwarè* (§ 169).

b. In de tweede plaats wordt van het suffix gebruik gemaakt om van een substantief, voor zoover hiervan geen eenvoudig werkwoord bestaat, een transitief werkwoord te vormen; bijv.: van *tjòpa*, spog, *njòpaè* (§ 166); van *tąmbhą*, geneesmiddel, *nambhąi* (§ 165 Aanm.).

c. Verder wordt het suffix gebezigd, wanneer een ander object bedoeld wordt dan wat door den eenvoudigen vorm als zoodanig wordt aangewezen; bijv.: van *bęlli*, *męllè*, iets koopen en *męlleqè* (§ 167); van *penta*, *menta*, iets vragen, en *mentaè*, iemand iets vragen.

d. Nog komt het suffix voor, waar hetzelfde object van den eenvoudigen vorm bedoeld wordt. Alsdan moet het aan de handeling de beteekenis van intensiteit geven en alzoo met 't oog op den duur der handeling ook die van extensiteit, d. i. aanhoudendheid (extensief, wat den tijd betreft) of anders doet het de handeling op een meervoudig object (extensief, met betrekking tot het getal) slaan; bijv.: van *kakan*, *ngakan*, iets eten, en *ngakanè*, van iets herhaaldelijk of aanhoudend eten, bladeren bijv. eten; van *palò*, *malò*, iemand slaan, en *malôwè*, iemand herhaaldelijk of aanhoudend slaan, afrossen of ook wel: velen slaan; van *tęgghúq*, *nęgghúq*, iets in de hand houden, en *nęqghúqi*, een dief bijv. zoo met kracht vasthouden dat hij niet wegloopen kan, of iets vasthouden opdat het niet omvalt, of ook wel: dieren bijv. vasthouden; van *sarè*, *njarè*, iets zoeken, en *njareqè* naar iets (object) overal zoeken, namelijk naar iets dat te zoek is; van *teddhąq*, *neddhąq*, op iets (object) trappen, en *neddhąqi*, op iets (object) herhaaldelijk of aanhoudend trappen, of ook wel: op veel dingen (object) trappen.

Dergelijke werkwoorden kunnen bovendien steeds de beteekenis hebben van dat gewoonlijk doen (transitief) wat door den eenvoudigen vorm wordt uitgedrukt; een beteekenis die trouwens uit het begrip van herhaling voortvloeit. Zie ook § 172.

Aanmerking. Een meervoudig *subject* wordt echter nooit door een werkwoord met het suffix *è* bedoeld, ofschoon deze vorm evenals ieder andere werkwoordelijke vorm natuurlijk op een meervoudig subject betrekking kan hebben, doch altijd met de hem eigen beteekenis van intensiteit, of wel die van herhaling of aanhoudendheid der handeling, of anders ook wel met 't oog op een meervoudig *object.* In het Madoereesch zegt men van veel personen sprekende bijv.: *kabbhi paḍạ nĕgghúq bạtò,* zij houden allen (ieder) een steen in de hand, en niet *nĕgghúqi* [1].

§ 165. De beteekenis van het suffix ꦲꦺ *è,* ligt in de voorstelling van het object als *plaats;* daarom kunnen deze werkwoorden *locatief*-werkwoorden genoemd worden. Trouwens het suffix moet oorspronkelijk wel niet anders dan het plaatsaanduidend voorzetsel ꦲꦺ *è,* zijn. Dat in den vorm het begrip van intensiteit en alzoo ook dat van extensiteit (uitgebreidheid), d. i. plaats = object, ligt opgesloten, hebben we boven gezien. Voor 't overige zal het ons bij de behandeling van de bijzondere gevallen waarin het begrip van intensiteit of extensiteit verder buiten aanmerking wordt gebracht, duidelijk worden dat het begrip van plaats overal elders bij deze werkwoorden is aan te wijzen.

Aanmerking. Het spreekt intusschen wel van zelf dat het object van *elke* handeling, onverschillig door welken vorm deze moge worden uitgedrukt, steeds als een plaats kan worden voorgesteld. Doch ook zelfs wanneer die voorstelling niet het gevolg is van een plaatselijke betrekking van het subject tot het object (§ 169), laat zich het object van den vorm met het suffix *è* toch nog beter dan elk ander object als een plaats voorstellen en wel om de volgende reden. Wanneer men iets ergens wil plaatsen, gaat men het eerst bereiken om daarmede naderhand naar de plaats van zijn bestemming te gaan. Deze kenmerkt zich dus daardoor, dat zij bij de handeling, d. i. beweging van het subject, het eindpunt, de grens, vormt van den weg dien het subject moet volgen. Is nu de plaats bij de handeling rechtstreeks betrokken, d. i. het object, dan be-

---

[1] Desgelijks in het Javaansch: *kabeh pådå njĕkĕl* (niet *njĕkĕli*) *watu.* In het Bataksch daarentegen zegt men *maridi,* zich baden, van meer dan één persoon, *marborasi,* vruchten dragen, van veel boomen (Van der Tuuk, Tobasche spraakkunst § 54).

teekent de handeling: die grens van den weg bepalen. Omgekeerd laat zich een object alzoo gereedelijk als een plaats voorstellen, wanneer het de grens van den weg uitmaakt dien het subject bij de handeling letterlijk of figuurlijk (want zulk een handeling kan steeds als een beweging worden voorgesteld) moet volgen; en als zoodanig nu kenmerkt zich het object van het locatief-werkwoord. Aangezien echter het object van den eenvoudigen vorm ook het eindpunt van den door het subject te volgen weg kan uitmaken en alzoo evengoed als een plaats kan worden voorgesteld als het object van den locatief-vorm, kan het gebeuren dat de eene vorm als een aanvulling van den anderen is aan te merken. Zoo is van *tambhą* of *djhąmò*, geneesmiddel, in zwang: *nambhąi* of *ĕndjhąmôwè*, op iemand een geneesmiddel appliceeren, iemand met een geneesmiddel behandelen (¹). Daarentegen is van *taròsè*, *naròsè* gebruikelijk (§ 162, 1°) en van *sembu*, vermeerdering, *njembu*, naast *njembuwi*, iets vermeerderen.

§ 166. In de eerste plaats is dus de locatief-vorm in gebruik, wanneer het object der handeling niet alleen als een plaats kan worden voorgesteld, maar ook in werkelijkheid zelf de plaats is waar de handeling geschiedt; bijv.: van *tamĕn*, *namĕn*, planten, en *namĕnnè*, een stuk grond beplanten; van *tjòpa*, spog, *njòpaè*, iets bespuwen; van *tòdjùq*, zitten, *nòdjùqi*, op iets (object) zitten.

§ 167. Aangezien het begrip van *geven* nauw verwant is met dat van *verplaatsen* of *plaatsen*, zoo kan het *locatief* begrip van den vorm verder in het *datief* begrip overgaan; bijv.: van *bĕrriq*, *abĕrriq*, geven, en *ĕmbĕrriqi*, aan iemand (object) iets geven; van *paghąr*, heining, *maghąri*, iets van een heining voorzien; van *essè*, inhoud, *ngesseqè*, aan iets (object) een inhoud geven, d. i. iets vullen; van *tòlong*, *nòlong*, helpen, en *nòlòngè*, aan iemand (object) hulp verschaffen; van *samper*, onderkleed, *njampèrè*, iemand een onderkleed geven of daarmede kleeden. Zoo is ook van *bĕlli*, *mĕllè*, iets koopen, *mĕlleqè*, van iemand (object) iets koopen; immers het begrip van iets koopen kan herleid worden tot dat van den prijs van iets geven, zij het ook dat de kooper, de gever, daarvoor het gekochte in de plaats

(¹) Het Maleisch heeft van *obat*, geneesmiddel, zoowel *mĕngobat* als *mĕngobati*, geheel in dezelfde beteekenis.

krijgt. En zoo ligt ook het datief begrip in de volgende locatief-werkwoorden opgesloten: van *patè,* dood, *mateqè,* aan iemand (object) den dood bezorgen, brengen, d. i. iemand dooden; van *sakeq,* ziek, ziekte, *njakeqè,* aan iemand (object) ziekte bezorgen, d. i. hem ziek maken; van *tatò,* wond, *natònè,* iemand verwonden; van *tjèlaka,* ongeluk, *njèlakaè,* iemand (object) ongeluk aanbrengen; van *bhẹrkat,* zegen, geluk, *ẹmbhẹrkadhi,* iemand (object) geluk aanbrengen; van *takoq,* vrees, *nakoqè,* iemand (object) vrees inboezemen; van *kòrang,* vermindering, *ngòrangè,* aan iets (object) vermindering geven, d. i. iets verminderen; van *sembu,* vermeerdering, *njembuwi* (of *njembu*), iets vermeerderen; van *bùkkaq,* *ẹmbùkkaqè labąng,* voor: *ẹmbẹrriqi labąng,* aan iemand (object) de deur, d. i. den toegang, verschaffen, m. a. w. voor iemand (object) de deur openen met het bepaalde doel om hem in te laten; en zoo ook van den stam *ampar,* *ngamparè,* voor iemand (object) een mat uitspreiden, opdat hij er op zit, en van *bàbùt,* tapijt, *ẹmbàbùdhi,* desgelijks.

§ 168. Opmerkelijk is wel het gebruik van den locatief-vorm, wanneer het grondwoord iets beteekent waarin men iets anders doen kan; de vorm zelf beteekent namelijk het object daarin doen; bijv.: van *kanṭong,* beurs, *nganṭòngè,* geld bijv. in een beurs doen; van *pẹṭṭè,* kist, *mẹṭṭeqè,* iets in een kist doen; van *kòrong,* kooi, *ngòròngè,* iets in een kooi doen; van *kanḍhąng,* hok, *nganḍhąngè,* iets in een hok doen; van *bąḍḍhą,* bewaarplaats in 't algemeen, *maḍḍhąi,* iets ergens in doen of bewaren.

Aanmerking. De aanleiding tot het gebruik van den vorm in die beteekenis is als volgt duidelijk te maken. Als men geld bijv. in een beurs gaat bewaren, dan kan het gebeuren dat men de beurs gaat halen om ze bij het geld te brengen of dat men het geld gaat opnemen om het naar de beurs te brengen. Wordt nu de beweging naar de beurs als de eerste beweging van het subject voorgesteld, dan kan het object, het geld, als het eindpunt van den door het subject te volgen weg aangemerkt worden, zoodat bij dat object de locatief-vorm behoort. Is nu zulk een locatief-vorm

als *ngantòngè* eenmaal in gebruik, dan kan, ongeacht verder de wijze van voorstelling der beweging in elk bijzonder geval, door de werking der analogie van andere dergelijke woorden als *kantong* de locatief-vorm in dezelfde beteekenis gebezigd worden. En zoo wordt van *pĕtţè*, kist, iets dat, let wel, moeielijk te verplaatsen is, toch ook *mĕtţeqè* en zelfs van *kandhqng*, hok, d i. iets dat niet zoo dadelijk verplaatst kan worden, nog *ngandhqngè* gevormd. Doch naar de voorstelling dat bij de handeling: *ngandhqngè* het object 't eerst door het subject moet worden bereikt, kan het geen eindpunt der beweging vormen, zoodat in dit geval voor de uitdrukking der handeling de locatief-vorm eigenlijk een anomalie is. De in de theorie passende vorm zou zijn: *ngandhqngngaghi* dat echter alleen gebruikelijk is in de bepaalde beteekenis van: een rund naar een kraal op het veld brengen (¹).

§ 169. Beteekent het grondwoord een plaatselijke betrekking of een beweging van of naar een plaats, dan duidt de locatief-vorm aan: ten opzichte van het object zich in die betrekking of beweging stellen; zooals: van *paraq*, dichtbij, *maraqè*, iets naderen; van *djhqu*, ver, *ĕndjhquwi*, zich van iets (object) verwijderen; van *entar*, gaan, *ngentarè*, ergens (object) naar toe gaan; van *sengker*, *njengker*, wijken, en hiervan *njengkèrè*, voor iemand (object) wijken; van *ka-luwar*, naar buiten, *ngaluwarè*, voor iemand (object) naar buiten gaan, d. i. naar buiten gaande iemand naderen; van *eddhĕr*, d. i. *aeddhĕr*, rondgaan, *ngeddhĕrri*, rondom iets (object) zich bewegen; van *bqli*, d. i. *abqli*, terugkeeren, *ĕmbqliqi*, naar of om iets (object) terugkeeren.

Aanmerking. Of het subject in de richting van het object moet gaan (*ngentarè*), dan wel of het den afstand waarop het van het object verwijderd is, noch gaat vermeerderen noch verminderen (*ngeddhĕrri*), en of het zich van het object gaat verwijderen *njengkèrè*), zulks wordt in verband met de beteekenis van het grondwoord door de verhouding van het subject tot het object bepaald en waar die verhouding a priori niet ondubbelzinnig is, verder ook door het spraakgebruik. Zoo is van *entar*, gaan, *ngentarè*,

---

(¹) Het Maleisch kent in de besproken beteekenis den locatief-vorm niet, maar wel den vorm met het suffix *akan*. Het Javaansch heeft van *kanţong*, beurs, wel *ngantòngi*, maar kent van *pĕţi*, kist, enz. in 't geheel geen werkwoordelijken vorm in die beteekenis; daarentegen heeft het van *kandang*, hok, *ngandang*, en hiervan weder *ngandangngake*.

ergens *naar toe* gaan ([1]). In allen gevalle vormt ook hier het object de grens, althans een der grenzen die als zoodanig door het subject niet overschreden noch verzet kan worden.

§ 170. Zoo kan de betrekking van het subject tot het object ook nog als een plaatselijke voorgesteld worden in de volgende voorbeelden: van *tanges,* geween, *nanges,* weenen, en hiervan *nangèsè,* tot iemand (object) weenen, of wel naar iets of iemand verlangende (door de niet-bevrediging van zijn verlangen) weenen, d. i. over iets of iemand (object) weenen; van *kala,* overwonnen, *ngala,* zich gewonnen geven, en hiervan *ngalaè,* met betrekking tot iemand (object) zich gewonnen geven, d. i. zich aan iemand (object) gewonnen geven; van *bqngal,* durven, *ęmbqngalè,* met betrekking tot iemand durven, d. i. iemand aandurven, brutaliseeren; van *tòroq,* *nòroq,* medegaan, en hiervan *nòroqè,* met opzicht tot iemand medegaan, d. i. met iemand (object) medegaan; van *papadhq,* (zijns) gelijke, *mamadhqnè,* met betrekking tot iemand zich als diens gelijke beschouwen, d. i. iemand (object) in zijn kleeding of manieren navolgen, van een mindere.

§ 171. Doch ook wanneer het grondwoord een volksnaam is waarvoor echter niet zelden kortheidshalve een plaatsnaam gebezigd wordt, of wanneer het zekeren stand in de maatschappij aanduidt, treft men den locatief-vorm aan in de beteekenis van: dat wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven, nabij komen in figuurlijken zin, d, i. daarop gelijken (intransitief); zooals: van *dhisa,* dorp, waarmede echter bedoeld wordt: *òreng dhisa,* dorpsbewoner, *ęndhisanè,* op een dorpsbewoner gelijken in voorkomen of in manieren, d. i. boersch; en zoo ook van: (*òreng*) *ghunong,* bergbewoner, *ęngghunòngè*; van: (*òreng*) *aghùng,* een aanzienlijke, *ngaghungè,* door zijn kleeding of manieren; van *ratò,* vorst, *ęnratònè,* zich als een vorst kleeden of gedragen, ook: vorstelijk, bijv. van een groot huis; van: (*òreng*)

([1]) Terwijl in het Javaansch van *lungå,* gaan, *nglungani* beteekent: ergens *van daan* gaan.

djhqbq, Javaan, ꦲꦼꦤ꧀ꦗꦧꦤꦺ *ĕndjhqbqnè*, wat betreft het voorkomen of de wijs waarop men zich kleedt of zingt.

Werkwoorden met het suffix ꦲꦤ꧀ an.

§ 172. De beteekenis van dezen vorm is: gewoon te doen (intransitief) wat door den eenvoudigen vorm waarvan hij afgeleid is, wordt uitgedrukt. Zoo is van ꦏꦏꦤ꧀ *kakan*, ꦔꦏꦤ꧀ *ngakan*, eten, en hiervan weder ꦔꦏꦤꦤ꧀ *ngakanan*, gewoon iets te eten en dus nog wel gelijk te stellen met ꦔꦏꦤꦺ *ngakanè* (§ 164*d*): ꦗꦫꦤ꧀ꦫꦶꦪꦱꦺꦔꦏꦤꦺꦱꦁꦏꦕꦁ *djhqrqn rija sè ngakanè sang katjang*, of ꦱꦺꦔꦏꦤꦤ꧀ꦱꦁꦏꦕꦁ *sè ngakanan sang katjang*, het is dit paard dat gewoon is de bladeren van mijn »katjang" (op het veld) te eten. Evenwel kan men daarbij ꦠꦺꦴꦩꦤ꧀ *tòman*, gewoon, pleonastisch bezigen: ꦱꦺꦠꦺꦴꦩꦤ꧀ꦔꦏꦤꦺ *sè tòman ngakanè* of ꦱꦺꦠꦺꦴꦩꦤ꧀ꦔꦏꦤꦤ꧀ *sè tòman ngakanan*.

Werkwoorden met het suffix ꦲꦒꦶ aghi.

§ 173. Terwijl van den eenvoudigen en locatief-vorm het object dat we daarom het *finale* zullen noemen, de uiterste grens van den door den bedrijver der handeling te volgen weg uitmaakt, heeft de vorm met het suffix ꦲꦒꦶ *aghi*, tot object wat door den bedrijver eerder bereikt moet worden en wat, van hem uitgaande, verder den weg vervolgt om het finale object, hetzij nu met of zonder hem zelf, te bereiken. We kunnen daarom het object van den vorm met het suffix ꦲꦒꦶ *aghi*, het *mediaire* noemen.

§ 174. In de eerste plaats beteekent deze vorm dus: wat door het grondwoord wordt uitgedrukt, aanwenden tot het doel dat door den eenvoudigen verbalen vorm wordt aangeduid; zooals: van ꦥꦼꦝꦁ *pĕddhqng*, zwaard, ꦩꦼꦝꦁ *mĕddhqng*, met een zwaard houwen, en ꦩꦼꦝꦔꦒꦶ *mĕddhqngngaghi*, een zwaard tot dat doel gebruiken, enz. Zoo is ook van ꦱꦼꦩ꧀ꦧꦸ *sembu*, vermeerdering, ꦚꦼꦩ꧀ꦧꦸ *njembu*, vermeerderen, en ꦚꦼꦩ꧀ꦧꦸꦮꦒꦶ *njembuwaghi*, iets bij iets anders doen, met iets (object) iets vermeerderen; van ꦧꦸꦭꦁ *bulqng*, onderwijs; ꦩꦸꦭꦁ *mulang*, onderwijzen, en ꦩꦸꦭꦔꦒꦶ *mulangngaghi*, iets iemand onderwijzen.

§ 175. Bij het ontbreken van den eenvoudigen vorm kan zijn plaatsvervanger, zooals bijv. de neutrale toestandswoordvorm met het prefix *a,* zonder nasaal (§ 221), met den mediairen vorm vergeleken worden, en ook dan laat zich deze als zoodanig onderkennen; bijv.: van *tjòpa,* spog, *atjòpa,* spuwen (§ 222*b*), en *njòpaqaghi,* spog uitspuwen; van *kĕmmè,* urine, *akĕmmè,* urineeren (§ 222*b*), en *ngĕmmèjaghi,* urine loozen, enz. Immers ook hier is de beteekenis van den vorm op te vatten als: met iets (object) dat verrichten wat door den neutralen toestandswoordvorm wordt te kennen gegeven.

§ 176. Bij uitbreiding van de vorige beteekenis is de vorm verder toepasselijk op gevallen dat men niet juist met een middel of werktuig te maken heeft; zijn beteekenis is dan: het object medevoerende de handeling verrichten die door den eenvoudigen vorm of diens plaatsvervanger wordt te kennen gegeven; zooals: van *langngoj,* *alangngoj,* zwemmen, en *ĕnlangngojjaghi,* met iets (object) zwemmen; van *tabqng,* *nabqng,* iemand achternazetten, en *nabqngngaghi,* met iets (object) iemand achternazetten; van *lontjaq,* *alontjaq,* springen, *ĕnlontjaqaghi,* met iets (object) springen; van *sĕllĕm,* *njĕllĕm,* in het water duiken; *njĕllĕmmaghi,* met iets (object) duiken; van *sòrot,* *njòrot,* zich verwijderen, en *njòrottaghi,* met iets (object) zich verwijderen; van *ladjhu,* doorgaan, *ĕnladjhuwaghi,* met iets (object) doorgaan.

§ 177. Terwijl in bovengenoemde voorbeelden de beweging van het mediair object dezelfde is als die van het subject of althans daarmede gelijksoortig is, kan het mediair object elders de beweging alleen maken, zij het ook door de impulsie van den bewerker. Alsdan heeft de vorm een causatieve beteekenis, namelijk die van: iets zelf of door een ander in een toestand doen verkeeren of de handeling doen verrichten als die door het grondwoord wordt aangeduid; bijv.: van *langngoj,* *alangngoj,* zwemmen, en *ĕnlangngojjaghi,* iets als 't ware doen zwemmen, d. i. doen afdrijven; van *entar,* gaan, *ngentarraghi,* iemand

laten gaan; van [illegible] *lontjaq*, [illegible] *alontjaq*, springen, en [illegible] *ĕnlontjaqaghi*, iets doen springen; van [illegible] *lĕppas*, los, [illegible] *ĕnlĕppassaghi*, iets losmaken; van [illegible] *tjĕllĕng*, zwart, [illegible] *njĕllĕngngaghi*, iets door een ander zwart laten maken, enz. (zie ook beneden § 178).

§ 178. Verder zij de aandacht gevestigd op het *onopzettelijke* der handeling hetwelk causatieve werkwoorden van dezen vorm *uitsluitend* kunnen uitdrukken. Zoo ten minste wanneer daarbij een eenvoudige verbale vorm kan worden aangewezen; bijv.: van [illegible] *ròsak*, beschadigd, [illegible] *ĕnròsak*, iets beschadigen met opzet: [illegible] *sang anaq ĕnròsak en-maènanna ḍari sĕḍḍhina*, mijn kind heeft van toorn zijn speelgoed beschadigd; daarentegen is: [illegible] *ĕnròsakkaghi*, iets onopzettelijk beschadigen: [illegible] *djharan rija ĕnròsakkaghi ghĕḍḍhughan mon abhudhijq*, dit paard zal nog den stal beschadigen als het allerlei bewegingen maakt; van [illegible] *suwak*, gescheurd, [illegible] *njuwak*, iets met opzet scheuren: [illegible] *òreng ghila ruwa èsampèrè ladjhu njuwak samperra*, dat gekke mensch scheurde zijn onderkleed toen men hem daarmede gekleed had; en [illegible] *njuwakkaghi*, iets onopzettelijk scheuren: [illegible] *dhibiqna eq-naeqan la njuwakkaghi samper*, van het geklim scheurt nu je onderkleed; van [illegible] *tjĕllĕng*, zwart, [illegible] *njĕllĕng*, iets zwart kleuren (opzettelijk): [illegible] *ĕmbúqna ghiq njĕllĕng kalambhi*, zijn moeder is bezig een buis zwart te kleuren; en [illegible] *njĕllĕngngaghi*, idem maar onopzettelijk, hetgeen gezegd kan worden van de zonnewarmte of van de zwarte verf: [illegible] *mon tûndjùng njĕllĕngngaghi kalambhi*, van kopervitriool wordt een buis zwart; [illegible] *djhaq nĕng-ĕnnĕng è-luwar, panas djijà njĕllĕngngaghi kòleq*, blijf niet buiten zitten; je huid zou van de zonnewarmte zwart worden.

Aanmerking 1. Een enkelen keer duidt de vorm met het suffix *aghi* juist een opzettelijke handeling aan, terwijl de eenvoudige vorm een onopzettelijke te kennen geeft; namelijk *ngèḍingngaghi*, naar iets (object) hooren of luisteren, en *ngèḍing*, iets hooren, zelfs in den zin van: iets toevallig te hooren krijgen. Doch de vergelijking met den eenvoudigen vorm is hier

niet meer zuiver, omdat deze van *kèḍing* is, terwijl *ngèḍingngaghi* tot grondwoord *èḍing* heeft. In *kèḍing* nu ligt het prefix *ka* verscholen, dat een accident kan uitdrukken, zoodat *ngèḍing* iets toevallig hooren, kan beteekenen (§ 230). Daarbij, de vorm met het suffix heeft hier geen causatieve beteekenis.

Aanmerking 2. Daarentegen kan een vorm met het suffix *è* in dạt opzicht doorgaans geen tegenstelling tot dien met het suffix *aghi* uitmaken. In 't algemeen toch kan de eerste zoowel een opzettelijke als een onopzettelijke handeling uitdrukken. Zoo is *njakeqè* ook ziek maken, van een vrucht bijv.; *mateqè,* dooden, van vergif bijv. In verband daarmede is de omstandigheid dat in 't algemeen een transitief werkwoord hetwelk een causatieve beteekenis heeft vaak ook door een adjectief als een eigenschapswoord kan worden weergegeven. De eigenlijke beteekenis blijft echter een causatieve handeling, zij het ook dan een onopzettelijke; bijv. *mateqè* doodend, doodelijk. De zaak komt namelijk hierop neder: Wanneer men van vergif bijv. spreekt dat het *mateqè,* dan heeft het object een algemeene beteekenis zoodat het gewoonlijk niet tot uitdrukking komt; want de bedoeling is dat het iemand of een dier doodt. Heeft men nu de werking van het vergif niet juist als een plaats gehad hebbend feit te constateeren, terwijl men er toch zeker van is dat het telkens wanneer het in een bepaald contact met een object, onverschillig welk levend wezen, komt, die werking zich openbaart, dan zegt men ook *manteqè.* Alsdan wil men daarmede te kennen geven dat het een object doodt zoodra bedoeld contact plaats heeft. Eigenlijk is dus de uitdrukking door het verzwijgen van een voorwaardelijken bijzin onvolledig, want de volledige uitdrukking die vaak nog gebezigd wordt, is bijv.: *mateqè mon èènom,* het doodt iemand als het gedronken wordt. Zoo is *njakeqè* ook ziek makend, als een eigenschap van een vrucht bijv.; *nakoqè* ontzagwekkend; *njèlakaè,* ongeluk aanbrengend, en *ęnlèpòrè* of *ęnlèporraghi,* vertroostend, van een aardig kind.

§ 179. Het kan intusschen gebeuren dat het mediair object in werkelijkheid de beweging van den bedrijver der handeling niet medemaakt. In dit geval wordt de handeling met 't oog op een object verricht, zoodat dit in de voorstelling althans, toch eerst door den bedrijver moet worden bereikt om het verder door er aan te denken bij zich te doen verwijlen; bijv.: van [illegible] *bęlli,* [illegible] *męllè,* iets koopen, [illegible] *męllèjaghi,* voor iemand (object) iets koopen; van [illegible] *bùkkaq,* [illegible] *ęmbùkkaq,* iets openen, [illegible] *ęmbùkkaqaghi,* voor iemand (object) iets bijv. de deur openen, hetzij om hem in staat te stellen binnen te treden of anderszins (vergelijk *ęmbùkkaqè,* § 167); van [illegible] *pèghąq,* [illegible] *mèghąq,* iets vangen, [illegible] *mèghąqaghi,* voor iemand (object) iets vangen. Uit die beteekenis ontwikkelt zich echter een andere, namelijk dat

de zaak, niet de persoon, die bij de handeling te pas komt als het object rechtstreeks daarbij is betrokken. En zoo heeft de vorm een persoonlijk of een zakelijk object; bijv. ꦩꦼꦭ꧀ꦭꦺꦪꦒ꧀ꦲꦶ *mẹllèjaghi*, is niet alleen voor iemand (persoonlijk object) iets koopen, maar ook iets (zakelijk object) voor iemand koopen (¹).

Aanmerking 1. De ontwikkeling van de beteekenis der handeling met een zakelijk object uit een met een persoonlijk object is als volgt duidelijk te maken. Een uitdrukking als *sapèna bąqna èpanḍijaghi*, je koe (subject) wordt door een ander (en natuurlijk voor jou als den eigenaar) gebaad, laat zich omzetten tot: *bąqna èpanḍijaghi sapèna*, van jou wordt door een ander de koe (subject) gebaad, welke laatste zinsvorming, wat de woordschikking betreft, geheel overeenkomt bijv. met: *bąqna èmẹllèjaghi naseq*, voor jou (subject) wordt er rijst gekocht (§ 196). Trouwens: »*van jou* wordt door een ander de koe gebaad", komt in beteekenis op hetzelfde neder als: »*voor jou* wordt door een ander de koe gebaad".

Aanmerking 2. Wat de oorspronkelijke beteekenis van den vorm met het suffix *aghi* moge zijn, zeker is het dat de eene beteekenis zich uit de andere moet hebben ontwikkeld. En dat is niet alleen gebleken bij de bespreking van het bijzonder spraakgebruik, maar het kan ook reeds duidelijk zijn door de omstandigheid dat *maken*, *gebruiken* en *bestemmen* (*voor*) verwante begrippen zijn, die in het Madoereesch (om van de zustertalen niet te spreken) dan ook door een en hetzelfde woord worden uitgedrukt, namelijk door *ngaghąbąj* en in het passief door *èkaghąbąj*, gemaakt, gebruikt, (bestemd) voor.

Werkwoorden met het prefix ꦩ ma.

§ 180. Het prefix, oorspronkelijk ꦥ *pa*, maar door de nasaleering in het actief ꦩ *ma*, luidende, geeft aan het werkwoord een *causatieve* beteekenis, en wel die van maken dat iets doet of is wat door het grondwoord wordt aangeduid; bijv.: van ꦭꦚ꧀ꦗꦁ *landjhang*, lang, ꦩꦭꦚ꧀ꦗꦁ *malandjhąng*, iets (object) verlengen; van ꦭꦔꦺꦴꦪ꧀ *langngoj*, voor ꦲꦭꦔꦺꦴꦪ꧀ *alangngoj*, zwemmen, ꦩꦭꦔꦺꦴꦪ꧀ *malangngoj*, een object doen zwemmen; van ꦲꦤꦂ *anar*, ꦔꦤꦂ *nganar*, iemand dreigen te slaan, en hiervan weder: ꦩꦔꦤꦂ *manganar*, iemand (object) zulks een ander laten doen.

Aanmerking 1. Men lette op het verschil bijv. tusschen: *maènom*, een beest (object) drenken, van *ènom*, en dit voor *aènom*, drinken, van een beest; en: *mangènom*, iemand (object) laten drinken, van *ngènom*, drinken.

(¹) De laatste beteekenis (met zakelijk object) is eigenaardig Madoereesch, daar zij bijv. noch in het Javaansch noch in het Maleisch voorkomt.

Aanmerking 2. Het preffix *ma* en het suffix *aghi* zijn dus synoniemen. Vandaar dat beide vormen niet zelden nevens elkander in dezelfde beteekenis gebezigd worden; zooals: *matjèlaka* of *njèlakaqaghi*, iemand ongelukkig maken (zie ook § 167). Het spraakgebruik verklaart zich echter soms uitsluitend voor den vorm met het prefix *ma*, waar het de causatieve beteekenis bedoelt; bijv.: van *ngabbhĕr*, vliegen, *mangabbhĕr*, een vogel bijv. hem loslatende doen wegvliegen, terwijl *ngabbhĕrraghi*, meer bepaald beteekent: een duif bijv. die men vasthoudt met de vleugels doen klappen, hetzij om te beoordeelen of zij goed vliegen kan of om een andere duif te lokken. Toch kan uit de *causatieve* beteekenis van het prefix *ma*, ten minste de *comitatieve* zich soms ontwikkelen; bijv.: *malangngoj*, met iets (object) zwemmen; van *njòrot*, zich verwijderen, *manjòrot*, met iets (object) zich verwijderen.

§ 181. De *causatieve* beteekenis van den vorm met het prefix *ma*, is soms evenwel ruimer op te vatten dan die van den vorm zonder dat prefix, maar met het suffix *aghi*. In 't algemeen heeft zulks plaats, wanneer laatstbedoelde vorm een onopzettelijke handeling te kennen geeft, want het werkwoord met het prefix *ma*, beteekent zoowel een onopzettelijke als een opzettelijke handeling. Zoo is van *tjĕllĕng*, zwart, *matjĕllĕng*, in beteekenis niet alleen = *njĕllĕng*, iets zwart maken met opzet, maar ook = *njĕllĕngngaghi*, iets zwart maken zonder opzet, of anders: iets door een ander zwart laten maken.

§ 182. Verder kan in den vorm het *reflexief* begrip dat toch slechts een bijzondere opvatting van het *causatief* begrip is, opgesloten liggen; zooals: van *labu*, vallen, *malabu*, een ander of zich zelf laten vallen; van *èlang*, verdwenen, weg, *maèlang*, iets wegmaken, of zich zelf door bijv. in het water te duiken.

§ 183. Veelal echter blijft het zoo te zeggen bij een ijdel pogen van het subject om zich zelf dat te maken wat door het grondwoord wordt uitgedrukt, d. i. de vorm beteekent: dat voorwenden of zich als zoodanig aanstellen; bijv.: van *raddhin*, mooi, van een vrouw, *maraddhin*, zich als een mooie vrouw aanstellen; van *sakeq*, ziek, *masakeq*, ziekte voorwenden; van *tèḍung*, slapen, *matèḍung*, doen alsof men sliep; van *takoq*, bang, *matakoq*, vrees voorwenden.

§ 184. De vorm *ma—è,* of ook wel: *ma—an,* afgeleid van een adjectief, beteekent: 1. maken dat wat door het grondwoord wordt uitgedrukt in meerdere mate bij het object aangetroffen wordt dan wat het reeds was of dan iets anders; zooals: van *radjq,* groot, *maradjqi,* of *maradjqqqn,* iets nog grooter maken; van *bhĕrsè,* schoon, *mabhĕrseqè,* of *mabhĕrsêjan,* iets nog schooner maken; 2. gewoon dat te doen wat door den vorm zonder het suffix wordt te kennen gegeven; bijv.: van *sara,* moeielijk, *masara,* iets moeielijk maken, en *masaraè,* of *masaraqan,* niet alleen: iets nog moeielijker maken, maar ook: gewoon iets moeielijk te maken (transitief).

§ 185. De vorm *ma—è,* beteekent anders: het object gebruiken als werktuig of middel, en dit als plaats voorgesteld, voor de handeling die door het eenvoudig werkwoord of het locatief-werkwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *ghuring,* *ĕngghuring,* iets braden, *maghuringè,* een pan bijv. (object) bezigen om er iets in te braden; van *lĕddjhùr,* *ĕnlĕddjhùr,* iets oplossen, *malĕddjhuri,* in een kokosnotedop bijv. (object) iets oplossen; van *bqddhq,* bewaarplaats in 't algemeen, *ĕmbqddhqi,* iets (object) ergens in bewaren, *mabqddhqi,* ergens in (object) iets bewaren.

Aanmerking 1. Hier heeft de verbale vorm dus geen causatieve beteekenis en zou hij rechtstreeks af te leiden zijn van een secundair grondwoord met het prefix *pa* en het suffix *an,* als dit altijd een gangbaar woord was (§ 250*a* en *b*).

Voor 't overige behoeven andere dergelijke verbale vormen, voor zoover zij afkomstig zijn van een secundair grondwoord met het prefix *ma,* doch zonder suffix, of wel van zulk een met het nasaal prefix en het suffix *è,* niet afzonderlijk behandeld te worden, daar hun beteekenis reeds uit die van het grondwoord in verband met de algemeene beteekenis van het prefix *ma* of van het suffix *è* duidelijk is. Zoo is van *tòroq, matòroq,* iets (object) iemand toevertrouwen, en hiervan weder: *matòroqè,* iemand (object) iets toevertrouwen; van *ondhqng, ngondhqngè,* aan iemand (object) een verordening uitvaardigen, en hiervan weder: *mangondhqngè,* iemand (object) zulks aan een ander laten doen.

Aanmerking 2. Vreemd zijn de vormen *mabineqè* en *malakeqè,* daar men anders *mabinè* en *malakè* zou verwachten die echter niet gebruikelijk zijn. Immers zij hebben de *causatieve* beteekenis van: maken dat iemand

(object) getrouwd is, d. i. iemand (in het eerste geval van het mannelijk en in het laatste van het vrouwelijk geslacht) uittrouwen.

Aanmerking 3. Als een gevolg dat twee synonieme vormen zich gelijktijdig in het bewustzijn dringen (*contaminatie*) kunnen het prefix *ma* en het suffix *è* verder nog in een en hetzelfde woord voorkomen; bijv. *mabhęrseqè* = *mabhęrsè* = *ęmbhęrseqè*, iets schoon maken.

§ 186. De vorm [illegible]—[illegible] *ma—aghi*, komt in deze beteekenis voor: ten opzichte van het object zulk een handeling verrichten die (letterlijk of figuurlijk) verwijdering van het subject ten gevolge heeft of die althans door het object niet gewenscht kan worden; zooals: [illegible] *mabinéjaghi*, of [illegible] *mamaḍuwaghi*, zijn vrouw (object) een medeechtgenoot bezorgen door nog een andere vrouw te trouwen; [illegible] *mamaennaghi*, haar man of zijn vrouw slecht bejegenen door vaak voor eigen genoegen uit te gaan; [illegible] *mabęrkaqaghi*, iemand ontwijken door hard te loopen; [illegible] *manaeqaghi*, zijn moeder bijv. ontwijken door in een boom te klimmen, van een knaap die bang is slaag te krijgen; [illegible] *mangabbhęrraghi*, voor iemand (object) wegvliegen.

Aanmerking. Tal van voorbeelden van *contaminatie* is hier op te noemen; zooals: *matakoqaghi*, iemand bang maken, van *matakoq* en *nakoqaghi*; en zoo ook: *ma'aḍḍhęppaghi*, iets plaatsen met het front naar; *manaongngaghi*, iets naar een beschaduwde plaats brengen; *maèlangngaghi*, iets wegmaken; *madhąddhijaghi*, iets of iemand tot iets maken; *ma'adjhąrraghi* = *ma'adjhąri* = *ngadjhąrraghi*, een kind les van iemand laten nemen, enz.

Werkwoorden met het prefix [illegible] nga.

§ 187. Het prefix, in het passief, d. i. oorspronkelijk, [illegible] *ka*, doch door het nasaal prefix van het actief [illegible] *nga*, geworden, geeft aan het werkwoord de beteekenis van: iets als wat door het grondwoord wordt uitgedrukt, bezigen of daarvoor bestemmen; bijv.: van [illegible] *òḍhęng*, hoofddoek, [illegible] *ngaòḍhęng*, iets of een hoofddoek als zoodanig gebruiken; van [illegible] *sęlloq*, ring, [illegible] *ngasęlloq*, iets als een ring gebruiken; en zoo van elk ander grondwoord dat een kleedingstuk of lijfsieraad beteekent. Verder van [illegible] *dhąlubąng*, papier, [illegible] *ngadhąlubąng*, papier als zoodanig gebruiken; van [illegible] *padjúng*, regen- of zonnescherm, [illegible] *ngapadjúng*, iets of een »padjúng" als zoodanig bezigen; van [illegible]

[illegible] als [illegible] ist als [illegible]

[illegible]

[illegible] § 774. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

§ 189. Uit het begrip van werktuig of middel ontwikkelt zich licht dat van oorzaak of reden. Immers het door een subject met een werktuig of middel teweeggebrachte is als de uitkomst der samenwerking van het subject en het werktuig aan te merken, zoodat elk weder als de oorzaak van het teweeggebrachte kan worden voorgesteld. Vooral geldt zulks van een persoon als werktuig of middel. Zoodra dus bij de handeling uitgedrukt door den vorm een object, vooral een persoonlijk object te pas komt hetwelk als oorzaak voorgesteld wordt, beteekent het werkwoord: het object tot oorzaak hebben van wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *sossa,* verdriet, *ngasossa,* iets of iemand (object) tot oorzaak hebben van zijn verdriet; van *tanges,* geween, *ngatanges,* iets of iemand tot oorzaak hebben van zijn geween, d. i. over iets of iemand (object) weenen, en alzoo = *nangèsè* (§ 170); van *ghĕllqq,* lach, *ngaghĕllqq,* om iemand of zijn handeling (object) lachen.

§ 190. *a.* Van een stamwoord afgeleid dat het begrip van neiging of afkeer in zich sluit, krijgt de transitieve vorm met het prefix *nga,* bovendien het suffix *è;* zooals: van *tĕrrò,* verlangen, *ngatĕrrówè,* naar iemand of iets (object) verlangen; eigenlijk: iemand of iets tot oorzaak, d. i. voorwerp, van verlangen hebben; van *nèsĕr,* medelijden hebben, *nganèsĕrrè,* met iemand (object) medelijden hebben; van *asè* of *lèbùr,* van iemand houden, *nga'aseqè,* of *ngalèburi,* van iemand (object) houden; van *sĕddhqq,* of *manes,* lief, *ngasĕddhqqi,* of *ngamanèsè,* iemand lief vinden door de wijze waarop hij zijn vraag stelt zoodat hem het gevraagde gegeven wordt; verder: van *sòkĕr,* of *sĕddhi,* boos, *ngasòkĕrrè,* of *ngasĕddhiqi,* op iemand (object) boos zijn; van *sĕngngeq* of *bqdjhiq,* afkeerig, *ngasĕngngeqè,* of *ngabqdjhiqi,* van iemand (object) afkeer hebben; van *kĕrrĕng,* of *bhĕngnges,* streng, *ngakĕrrĕngngè,* of *ngabhĕngngèsè,* iemand streng behandelen; van *takoq,* bang, *ngatakoqè,* voor iemand of iets (object) bang

zijn; van *djhĕrrq*, een afschrik hebben, *ngadjhĕrrqi*, van iemand of iets (object) een afschrik hebben.

Aanmerking. Verder is van *taò*, weten, *ngataówè*, iets weten; van *tòdjúq*, zitten, *ngatòdjúqi*, nevens *nòdjúqi*, ergens op (object) zitten; van *labu*, vallen, *ngalabuwi*, ergens (object) vallen; van *ghqgghqr*, uit een hoogte vallen, van iets, *ngaghqgghqri*, naast *ĕngghqgghqri*, ergens (object) vallen; van *robbhu*, omvallen, *ngarobbhuwi*, omvallend ergens (object) terecht komen; van *tèḍúng*, slapen, *ngatèḍungè*, naast *nèḍungè*, ergens op (object) slapen.

b. Van een telwoord afgeleid, beteekent de transitieve vorm *nga—è*, iets met zoovelen doen als door het grondwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *ḍuwqq*, twee, *ngaḍuwqi*, iets met zijn tweeën doen, enz.

§ 191. Verder geeft het prefix *nga*, aan het werkwoord dat dan intransitief is de beteekenis van: zich ergens bevinden; zooals: van *bqrqq*, westen, *ngabqrqq*, zich ergens in het westen bevinden; en zoo ook: van *tèmor*, oosten, *ḍqdjq*, noorden, *laoq*, zuiden, respectief: *ngatèmor*, *ngaḍqdjq*, *ngalaoq*. Verder: van *bqbq*, beneden, *ngabqbq*, zich ergens beneden bevinden, en dus = *mabq* (§ 162, 5e); desgelijks van *attas*, *nga'attas*, in alle beteekenissen = *ngattas*; van *kontjoq*, *ngakontjoq* = *ngontjoq*; van *paddhu*, *ngapaddhu* = *maddhu*; van *pengghir*, *ngapengghir* = *mengghir*; van *tĕngnga*, *ngatĕngnga* = *nĕngnga* (§ 162, 5e); van *ondjhúr*, voeteneind van een bed, *ngaondjhúr*, zich aan het voeteneind van een bed bevinden; van *anḍhqp*, laag, niet hoog, *nga'anḍhqp*, zich in lagere sferen bevinden, van vliegende vogels.

Aanmerking. Voorbeelden van contaminatie zijn: *ngamengghir*, uit: *menghir* en *ngapengghir*; en *nganĕngnga*, uit: *nĕngnga* en *ngatĕngnga*.

§ 192. Een andere beteekenis krijgt de vorm met het prefix *nga*, wanneer het grondwoord een kleur aanduidt, namelijk deze: dat het subject er zoo uitziet als wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *tjĕllĕng*, zwart, *ngatjĕllĕng*, zwart, er zwart uitzien; van *pòtè*, wit, *ngapòtè*, wit, er wit uitzien; en zoo ook van: *kòneng*, geel,

ngakòneng; van *mèra,* rood, *ngamèra;* van *bhiru,* groen, *ngabhiru.*

Aanmerking. Evenwel zegt men niet *ngabàlàu* noch *ngakalabu* noch *ngabungò.* Zoo ontbreekt ook de afleidingsvorm van samenstellingen als bijv. *mèra tuwa,* donkerrood, enz.

§ 193. Met het suffix *an,* heeft de verbale vorm een intransitieve beteekenis, en wel die van: in sterke mate of op veel plaatsen in den ongewenschten toestand verkeeren als die door het grondwoord wordt uitgedrukt; bijv.: van *bingngol,* gezwollen, *ngabingngòlan,* op veel plaatsen gezwollen, van het aangezicht bijv.; van *tĕrpos,* bloeden, van den neus of van den mond, *ngatĕrpòsan,* idem in hevige mate; van *terkĕp,* ingedeukt, van een hoed bijv., *ngaterkĕbbhąn,* idem op veel plaatsen; van *bhutol,* met een doorloopend gat, *ngabhutòlan,* met doorloopende gaten; van *lòka,* gewond, *ngalòkaqan,* met veel wonden; van *pòtong,* gebroken, *ngapòtòngan,* idem op veel plaatsen. Anders kan de verbale vorm ook op een meervoudig subject slaan; zooals: van *sĕmpal,* afgebroken, *ngasĕmpalan,* idem, van veel takken bijv.; van *ròsak,* beschadigd, *ngaròsaghąn,* idem, van verscheidene voorwerpen; van *rĕmmok,* verbrijzeld, *ngarĕmmòghąn,* idem, van veel voorwerpen.

Het passief.

§ 194. Onder het woord *passief* wordt verstaan de vorm dien een *transitief* werkwoord uit zijn aard moet kunnen hebben en waarin als subject optreedt de persoon of zaak die in een zekeren toestand gebracht wordt, in tegenstelling tot het *actief* waarin het subject de bewerker van dien toestand is. Intusschen sluit het gebruik van den passieven vorm geenszins het begrip van actie uit, evenmin als dat van passie door het gebruik van den actieven vorm geheel wordt uitgesloten; want een transitief werkwoord duidt zoowel een bewerken als een bewerkt worden aan, doch in den actieven vorm treedt het begrip van bewerken op den voorgrond en dat van

het bewerkt worden daarbij slechts verondersteld; terwijl in den passieven vorm ongekeerd het begrip van bewerkt worden wordt gereleveerd en dat van bewerken verondersteld. Daaruit volgt dat de passieve vorm overigens in beteekenis geheel met den actieven overeenstemt en dan ook zooals dezen vorm, bijv. op zich zelf dezelfde beteekenis van een *pogen* van den bewerker kan hebben (§ 187).

Aanmerking 1. Ware zulks niet 't geval, beide vormen zouden onder verschillende woordsoorten moeten, althans kunnen gerekend worden.

Aanmerking 2. Alleen die bepaling van een *transitief* werkwoord welke in het pasief als *subject* kan optreden, noemen we dan ook *object*. Een bepaling van een toestandswoord daarentegen blijven we *bepaling* of *aanvullende bepaling* noemen en geen object, ook wanneer zij onmiddellijk, d. i. niet voorafgegaan door een voorzetsel, op het predicaatswoord volgt. Zoo is bijv. in *adjhuwql kĕmbhqng*, bloemen verkoopen, *kĕmbhqng*, geen object, en is *adjhuwql* als een handeling voorgesteld intransitief.

§ 195. Terwijl het actief aan het nasaal prefix kenbaar is, wordt het passief uitgedrukt door het prefix [illegible] *è*, vóór het (soms secundair) grondwoord te plaatsen; bijv.: [illegible] *ngakan*, eten, [illegible] *èkakan*, gegeten worden; [illegible] *èpòkol*, geslagen worden of het object zijn van de poging tot slaan zonder dus getroffen te worden (§ 187); [illegible] *ètangèsè*, beweend worden; [illegible] *ètjòpaqaghi*, uitgespuwd worden; [illegible] *èpalandjhqng*, verlengd worden; [illegible] *èkaòḍhĕng*, als een hoofddoek gebruikt worden.

§ 196. Evenwel in de bepaalde beteekenis van: voor iemand (object) iets doen, bezigt men als het passief van een werkwoord met het suffix [illegible] *aghi*, doorgaans den vorm met een nasaal achter het prefix [illegible] *è*; zooals: [illegible] *bqqna èngalaqaghijq apoj*, voor jou gaat men vuur halen, in plaats van [illegible] *èkalaqaghijq*; [illegible] *anaqna èmĕllèjaghi naseq*, voor zijn kind (subject) koopt men rijst, in plaats van [illegible] *èbĕllijaghi*. Zoo moet het nasaal prefix niet naast maar steeds in de plaats van de beginletter des grondswoords treden; vandaar dat men bijv. wel zeggen kan [illegible] *sè èmighqllaghi* of [illegible] *sè èbhighqllaghi*, de persoon voor

wien men straatroof pleegt, maar nooit *sè èğmbhighqllaghi*. Zoo zegt men ook: *èngabbhğrraghi*, als een verkorte uitdrukking voor en naast *èpangabbhğrraghi* (§ 186), enz.

Aanmerking. Zie ook § 346 *Aanm*. Het gebruik van het nasaal prefix in het passief in bovengenoemd geval kan eerst naderhand verklaard worden; zie de Aanm. onder § 212.

§ 197. Van veel werkwoorden met het prefix *ka*, aan den stam is alleen het passief en niet mede het actief bekend; zoo ten minste wanneer het woord een handeling als oorzaak of reden bedoelt; zooals: van *kèneq*, klein, *èkakèneq*, van een handeling als oorzaak waardoor iets klein of kleiner wordt, bijv. het afsnijden.

Aanmerking. Trouwens, dergelijke vormen in het passief laten zich steeds als een actief vertalen, zoodat men hier van *deponentia* zou kunnen spreken (¹).

Reduplicatie en woordherhaling.

§ 198. Vooreerst wordt hier in herinnering gebracht dat een woordherhaling in de plaats van een reduplicatie, althans van een woord dat met een klinker begint, kan treden (§ 105). Reeds daaruit kan men opmaken dat er tusschen beide woordvormen eveneens ten opzichte van hun *beteekenis* eenig verband moet bestaan. Inderdaad is het verband tusschen reduplicatie en woordherhaling zelfs zoo innig dat de beteekenis van den eenen vorm in wezen overeenkomende

(¹) In het Javaansch komen zulke werkwoorden dan ook slechts in het passief voor; bijv. van *lårå*, ziek, ziekte, *dilaraqaké* (= Mad. *èkasakeq* waarvan echter ook het actief *ngasakeq* gebruikelijk is). Zulks gevoegd bij de omstandigheid dat de *passieve vorm* zich in een *actieve beteekenis* laat opvatten, kan licht aanleiding tot misverstand geven. Zoo is het onjuist wat in ROORDA's beknopte Javaansche Grammatica omtrent: *ingkang dipun gğrahakğn punåpå* wordt aangevoerd (§ 261), want de letterlijke vertaling is niet: »daar hij (subject) door ziek gemaakt wordt, wat is dat?" maar wel: »wat door hem (bepaling) als de oorzaak van zijn ziekzijn bezeten wordt, wat is dat?" D. i. »wat is het dat de oorzaak is van zijn ziekzijn?" Evenmin is *kang dipun-kadjrihi* letterlijk: »iets daar hij (subject) door verschrikt wordt", maar wel: »iets dat door hem (bepaling) als de oorzaak van zijn schrik, zijn vrees, bezeten wordt". In het laatste voorbeeld komt zelfs het prefix *ka* voor dat het Soerakarta'sch Javaansch in bedoelde beteekenis echter niet kent; vandaar: *sing diwğdèni, kang dipun-wğdòsi* of *-adjrihi*.

met die van den anderen, hiermede dan ook slechts een *quantitatief*, geen *qualitatief* verschil kan leveren. Wat dit zeggen wil, kan als volgt duidelijker gemaakt worden.

Bij de beschouwing van beide vormen treedt in ons bewustzijn al dadelijk het begrip van *herhaling* op den voorgrond. Immers in een *herhaling* bestaat zoowel de eene als de andere woordvorm, zij het ook dat die op den eenen vorm, de reduplicatie, in mindere mate wordt toegepast dan op den anderen. Uit het begrip van *herhaling* kan verder dat van *voortduring* voortspruiten, hetwelk toch te definiëeren is als een oneindige reeks van herhalingen, waarin dus de eene herhaling zoo te zeggen na een ondeelbaar oogenblik, d. i. onmiddellijk, op de andere volgt. En wat is nu de *eigenlijke*, *oorspronkelijke* beteekenis van elk der vormen? Terwijl de herhaling van een woord dat een handeling of toestand te kennen geeft hiervan een *herhaling* beteekent, duidt de reduplicatie mede een *herhaling* aan, maar het is overeenkomstig den *korteren* vorm minstens een herhaling met *kortere* tusschenpoozen en alzoo ook zelfs een *voortduring*. Zoo is ꦔꦺꦠꦺꦴꦁ *ngètong*, tellen, ꦠꦺꦴꦁꦔꦺꦠꦺꦴꦁ *tong-ngètong*, bij herhaling tellen, en ꦔꦺꦔꦺꦠꦺꦴꦁ *ngèngètong*, bij voortduur tellen. Intusschen spreekt het wel van zelf dat de *graad* eener herhaling niet nauwkeurig is aan te geven en dat er zelfs tusschen de begrippen *herhaling* en *voortduring* geen scherpe grens is te trekken. Vandaar juist de zoo vaak voorkomende verwisselingen van beide vormen. En vandaar ook dat bijv. ꦔꦺꦔꦺꦠꦺꦴꦁ *ngèngètong* en ꦠꦺꦴꦁꦔꦺꦠꦺꦴꦁ *tong-ngètong*, aanhoudend aan het tellen, in beteekenis met elkander gelijk gesteld kunnen worden.

Aanmerking. Van woorden die zoowel een *momentane* handeling als een toestand (*duratief*) kunnen uitdrukken, betreft de reduplicatie of de woordherhaling den door het enkelvoudig woord aangeduiden toestand die dus als van eenigen duur voorgesteld wordt; zooals: van *tòdjùq*, *djùq-tòdjùq*, zitten; van *naddhĕk*, *dhĕk-naddhĕk*, staan.

§ 199. Is de enkelvoudige vorm transitief, dan geraakt in de reduplicatie de transitieve beteekenis der handeling op den achtergrond om plaats te maken voor het intransitief begrip; want vooral de reduplicatie krijgt dan uitsluitend de beteekenis van een *bezig zijn*, of wil men liever: een *voortdurend bezig zijn*; zooals: van ꦠꦺꦴꦭꦺꦱ꧀ *tòles*, ꦤꦺꦴꦤꦺꦴꦭꦺꦱ꧀ *nònòlès*, aan het schrijven; van

tjòkor, *njònjòkor*, aan het scheren; van *raoq*, *ĕnraraoq*, bezig bamboe met een mesje te bewerken; van *òker*, *ngòngòker*, aan het maken van snijwerk; van *sòlam*, *njònjòlam*, aan het borduren; van *bhighql*, *ĕmbhibhighql*, aan het straatrooven gaan. Vandaar dat het, ten minste in het Madoereesch nog geoorloofd is de reduplicatie, terwijl het primaire grondwoord met een klinker begint, op den actieven vorm toe te passen; zooals: van *ètong*, *ngèngètong* (§ 104, 3°). Ook wanneer datgene wat van een transitief werkwoord het object heet bij de reduplicatie als bepaling staat, blijft de vorm intransitief omdat immers het passief nooit in een geredupliceerden vorm voorkomt; bijv. *mòmòlas lòmarèna*, aan het verven van zijn kast.

§ 200. Iets anders is het te dien opzichte met de verbale woordherhaling gesteld; deze kan, wanneer de enkelvoudige vorm transitief is, niet alleen intransitief, maar in den regel ook transitief gebezigd worden. Bijv. *pok-napok*, is herhaaldelijk op de wangen slaan, hetgeen geschieden kan door de handeling: *napok*, op de wangen slaan, op veel personen als het object of anders alleen op één persoon te doen overgaan. In het eerste geval echter behoeft de handeling: *napok*, niet juist herhaalde malen op elk der vele personen toegepast te worden. Immers ook wanneer elk dier personen maar eens zijn beurt krijgt om de handeling: *napok*, te ondergaan, kan de bedrijver met recht van zich getuigen dat hij de herhaalde handeling: *pok-napok* verricht. Doch alsdan moet het passief: *èpok-tapok*, ontbreken, aangezien dit beteekenen zou: herhaaldelijk op de wangen geslagen worden.

§ 201. Zoo *kan*, om op de verbale reduplicatie terug te komen, het object of liever: de aanvullende bepaling licht een *onbepaalde, algemeene, abstracte* beteekenis hebben. Immers door het intransitief, d. i. *steeds actief*, gebruik van den vorm, kan van die bepaling de aandacht zóó zeer afgeleid worden dat men niet licht iets als zoodanig noemt dat een *bepaalde* beteekenis heeft, ja zelfs

zóó zeer dat men ze vaak verzwijgt. Uit dit oogpunt is het dan ook verklaarbaar dat althans bij zulk een bepaling een omzetting van den actieven in den passieven vorm niet plaats kan hebben, wijl bedoelde bepaling als subject zou optreden, hetgeen toch alleen gebeuren kan wanneer zij een *bepaalde, concreete* beteekenis heeft (§ 354).

§ 202. Doch ook een verbale woordherhaling kan door den gemakkelijken overgang van haar beteekenis in die van *voortduring* uitsluitend een *bezig zijn* aanduiden en dus intransitief optreden, met hetzelfde gevolg dat het object of liever: de aanvullende bepaling iets onbepaalds uitdrukt en daardoor gemakkelijk verzwegen kan worden; bijv. van *bĕlli,* *mĕllè,* iets koopen, *lè-mĕllè,* inkoopen doen.

§ 203. Verder kan zich uit de beteekenis van *voortduring* die van *intensiteit* ontwikkelen; welke laatste beteekenis zich op drieërlei wijze openbaart, als volgt:

a. Ten eerste wordt de reduplicatie ook aangewend om een verrichting te kennen te geven die voorgesteld wordt als met *moeite* gepaard te gaan; zooals: *korsè tjeq-bhĕttjeq èallè, sengkoq la ngangangkaq pòlè,* de stoelen die al goed geplaatst waren, heeft men verzet, en nu helaas, moet ik ze weder op hun plaats zetten; *pessè la marè èètong èpapòlong bąn sè ghiq taq èètong, sengkoq la ngèngètònga pòlè,* het reeds geteld geld heeft men bij het geld dat nog niet geteld was gevoegd, zoodat ik helaas, op nieuw aan het tellen mag gaan.

b. Ten tweede kan van een adjectief een verbale woordherhaling met het prefix *ma,* gevormd worden met de beteekenis van een *pogen,* doch alsdan een *intensief* of *herhaald* pogen; bijv.: van *takoq,* bang, *matakoq,* iemand bang maken of trachten te maken, en *koq-matakoq,* idem, doch in sterkere mate of herhaaldelijk.

Gewoonlijk evenwel heeft zulk een verbale woordherhaling een reflexieve beteekenis (§ 183); zooals: van *bąngal,* durven, *mabąngal,* zich voordoen als iemand die durft zonder het

te zijn, en *ngal-mabqngal,* idem, doch hier sterker uitgedrukt. Zoo is van *bhqghùs,* mooi, *mabhq-ghùs,* en vooral *ghùs-mabhqghùs,* zich als een mooie man aanstellen, enz.

c. Ten derde komt de herhaling van een predicaatswoord in 't algemeen, en van een werkwoord in 't bijzonder, in *ontkennende* of *verbiedende* zinnen voor; zooals: *la ḍuwq arè abiddhq sè taq kan-ngakan,* reeds in twee dagen heeft hij niets, in 't geheel niets gegeten; *djhqq lè-mòlè mon sengkoq ghiq-taq ḍqtĕ̤ng,* ga volstrekt niet naar huis, als ik nog niet terug ben.

Aanmerking 1. Nog vindt men in *tè-matêja* een versterking der beteekenis van den enkelvoudigen vorm *matè,* sterven; namelijk in een uitdrukking als: *tè-matêja ḍhqmoq bqnnè dhibiqna,* moet ik ook *sterven,* ik zou je voor een anderen persoon houden. Zulk een gebruik der herhaling wordt echter bij geen ander woord aangetroffen.

Aanmerking 2. Soms heeft een woordherhaling een bijzondere beteekenis die men alleen door het spraakgebruik kan leeren kennen, hoewel tot het bestaan daarvan de *eigenlijke* beteekenis van *herhaling* aanleiding moet hebben gegeven; zooals: van *ghĕ̤llqq, aghĕ̤llqq,* lachen, *ĕ̤ngghĕ̤llqqi,* iemand toelachen, *ngaghĕ̤llqq* (passief: *èkaghĕ̤llqq*), om iets of iemand lachen, en *ĕ̤nlqq-ghĕ̤llqq* of *ngaghĕ̤llqq-ghĕ̤llqq* (passief: *èkaghĕ̤llqq-ghĕ̤llqq*), iemand uitlachen. Van *angkaq, ngangkaq,* iets optillen, en *kaq-ngangkaq,* (intransitief) een gast eten voorzetten, ook dan nog wanneer daartoe slechts een enkele bord gebezigd wordt.

§ 204. Verder kan door een samenkomst van een predicaatswoord met een voorafgaand woord dat oorspronkelijk een andere functie in den zin had, doch nu door afkorting met het volgende gelijkluidend is geworden, een woordherhaling ontstaan die alzoo echter een andere beteekenis heeft dan de reeds besproken woordherhalingen; zooals: *ngakan ngakan djhukoq, mon èbhĕ̤rriqi òreng,* hij eet eerst dan vleesch, wanneer hij het van een ander krijgt; waarin *ngakan ngakan,* een verkorte uitdrukking is voor: *ngakanna ngakan,* zoodat de zin in zijn oorspronkelijken vorm die ook nog voorkomt, moet luiden: *ngakanna ngakan djhukoq, mon èbhĕ̤rriqi òreng,* of: *mon ngakanna ngakan djhukoq, mon èbhĕ̤rriqi òreng,* d. i. wat zijn eten betreft, hij eet wel vleesch, als hij het van een ander krijgt.

Desgelijks in: … *ò-taò la bądą è-dinnaq*, of vollediger: … *ò-taò bhąrěng la bądą è-dinnaq*, men wist het eerst, toen hij al hier was, voor: … ..... *taòna taò bhąrěng* ..... enz.; … *bąq-djhubąq taq měllè*, het is wel leelijk, maar ik heb het ook niet gekocht (wel gekregen), voor: … ....., *djhubąqna djhubąq angeng* ...... enz.; … *dą-padą wąq-buwąqąn sang bùr-lèburąn dhurin*, van alle vruchten houd ik 't meest van de doerian, voor: … ..... *padąna padą wąq-buwąqąn, angeng* ...... enz. Zoo ook in: … *dą-padą angor alakôwa è běngkò*, of vollediger: … *dą-padą alalakon, angor alakôwa è běngkò*, staat het werken t'huis met het werken elders gelijk, dan is het 't verkiezelijkst t'huis te werken.

Aanmerking. Inderdaad kan de juistheid van onze opvatting nog meer blijken uit de omstandigheid dat de voorzin waaruit de woordherhaling moet zijn ontstaan intact blijft, wanneer de nazin als een *tegenstellende* nog gemakkelijk gevoeld wordt bijv. door het gebruik van een voegwoord als *mon*. Immers het eerste woord van den voorzin wordt dan niet verder afgekort door (zooals zulks bij een woordherhaling pleegt te geschieden) de eerste lettergreep te doen wegvallen; adres: *ngakan ngakan*, nooit of zoo goed als nooit: *kan-ngakan*. Daarentegen wel *ò-taò*, nevens *taò-taò*, enz. in bovengenoemde zinnen.

§ 205. Opmerkelijk nog is de toepassing der woordherhaling op predicaatswoorden in 't algemeen, wanneer twee tegengestelde verrichtingen of toestanden worden beschreven die beurtelings telkens zich herhalen. Het eerste woord wordt dan in zijn onverkorten vorm herhaald, gevolgd door het tweede in zijn enkelvoudigen vorm; terwijl niet zelden de geheele zin, zoo geconstrueerd, mede herhaald wordt; zooals: … *mandjhěng mandjhěng labu, mandjhěng mandjhěng labu*, hij stond op en viel neder; stond op en viel weder neder; stond nogmaals op . . . enz.; … *buru buru dątěng, buru buru dątěng*, telkens loopt hij weg, maar telkens komt hij ook terug.

Aanmerking. Zoo kan er dus zelfs van een zinherhaling sprake zijn. De woordherhaling zelf komt hier dan ook steeds in haar vollen vorm (onverkort) voor.

Tijden en wijzen.

§ 206. Een woord dat zooals *tòdjúq,* zich zetten, een momentane handeling uitdrukt, kan verder het resultaat of het vervolg dier handeling, namelijk: zich gezet hebben, zitten, aanduiden. Zoo is ook *naddhęk,* niet alleen: zich oprichten, maar ook: zich opgericht hebben, staan; verder: *ęngghęntang,* achterover op den rug gaan liggen en achterover op den rug liggen; *nondúq,* zich bukken en in een gebukte houding; *męllaq,* de oogen openen en met open oogen; *ngęntjęng,* zich recht uitstrekken en recht uitgestrekt; *njandqr,* gaan leunen en leunen, enz. Er is echter meer. Niet alleen daar toch waar het resultaat door de voortgezette werking van het subject blijvend is, maar ook overal elders waar zulks niet 't geval is, kan door middel van hetzelfde woord zonder eenige verandering in den vorm een handeling alzoo ook als *volbracht* worden voorgesteld; zooals: *ngètjoq,* stelen en gestolen hebben.

§ 207. Doch om een handeling voor te stellen als in haar wording, d. i. op 't punt te geschieden, daartoe dient (hetgeen als een begin van flexie is aan te merken) het suffix *a,* dat bij een werkwoord met het aanhechtsel *è,* de vervanging hiervan door het synonieme *an,* eischt; bijv.: *nòlèsa,* op 't punt te schrijven (momentaan), van *nòles,* schrijven, of meer bepaald uitgedrukt: schrijvende (duratief, infect of imperfect), en geschreven hebben (perfect); *matèjana,* op 't punt te dooden, van *mateqè,* dooden (doodende) en gedood hebben. Zoo komt het suffix in de eerste plaats voor waar men zich voorstelt iets te doen, d. i. in den propositief; bijv.: *sengkoq tęrrò tèḍunga,* of kortweg: *sengkoq tèḍunga,* ik wil gaan slapen, laat ik gaan slapen. Trouwens, de propositief is geheel met het futurum van den indicatief gelijk te stellen (§ 210). Vandaar dat er ook onderscheid wordt gemaakt tusschen den actieven propositief, overeenkomende met het futurum van den indicatief in het actief, en den passieven propositief die alsdan beantwoordt aan het futurum van den indicatief in het passief; bijv.: *kèḍiq Sidin bqn sengkoq èkatòwana,* straks zal ik Sidin roepe

Aanmerking. Hoe het passief van den propositief evenwel anders kan worden uitgedrukt, zal naderhand blijken (§ 346 *Aanm.*).

§ 208. Intusschen kunnen een gelijktijdige en een volbrachte handeling van elkander onderscheiden worden respectief door het gebruik van de bijwoorden van tijd *lagghiq*, A. (ook K.) *ghiq*, K., juist, nog, en *la*, of *ĕlla*, K., *ĕmpon*, of *pon*, T., *ampon*, A., reeds; terwijl een handeling die in een nog verwijderd, althans onbepaald tijdstip in de toekomst zal plaats hebben door het hulpwoord *bhąkal*, K. of *bhąḍhi*, A. (ook K.) kan worden aangeduid; bijv.: *sengkoq ghiq ngakan*, ik ben (of was) juist aan het eten; *sengkoq la ngakan*, ik heb (of had) reeds gegeten; *sengkoq bhąkal ngakan*, ik zal (of zou) eten.

Het futurum perfectum kan men dan te kennen geven door het gelijktijdig gebruik van *la*, en *bhąkal*; zooals: *kèḍiq pòkol settong sengkoq la bhąkal ngakan*, (zelden ook: *bhąkal la ngakan*), straks te één uur zal ik gegeten hebben. Eveneens kan men zeggen: *kèḍiq pòkol settong sengkoq ghiq bhąkal ngakan*, (minder gebruikelijk: *bhąkal ghiq ngakan*), straks te één uur zal ik juist aan het eten zijn.

§ 209. Zoo kan zelfs een momentane handeling als die door het suffix *a*, wordt te kennen gegeven door middel van dezelfde hulpmiddelen voorgesteld worden als gelijktijdig, volbracht of toekomstig; zooals: *sengkoq ghiq ngakana*, ik wil (of wilde) juist gaan eten; *sengkoq la ngakana*, ik wil (wilde) reeds gaan eten; *sengkoq bhąkal ngakana kèḍiq pòkol settong*, ik zal straks te één uur gaan eten, d. i. op dat uur zal ik het eten laten opbrengen; en zulks in onderscheiding van: *sengkoq bhąkal ngakan kèḍiq pòkol settong*, d. i. *sengkoq ghiq bhąkal ngakan kèḍiq pòkol settong*, ik zal straks te één uur juist aan het eten zijn.

§ 210. Intusschen spreekt het van zelf dat het fijn verschil tusschen den vorm met en dien zonder het suffix licht verwaarloosd

kan worden, waar beide vormen ten minste op een toekomenden tijd slaan die niet nauwkeurig bepaald wordt door een bijwoord van tijd; zooals bijv.: [illegible] (of [illegible]) [illegible] *sengkoq lagghuna entar* (of *entara*) *ka pasar*, ik ga morgen naar de markt. Zoo kan het suffix [illegible] *a*, de beteekenis van een futurum in 't algemeen krijgen. Vandaar dat het verder in den zoogenaamden optatief dient om een wensch, een verzoek of een bede, waarin immers ook het begrip van een futurum ligt opgesloten, uit te drukken; bijv.: [illegible] *ètappòrà kèlap sengkoq*, dat de bliksem mij treffe, bijv. als ik gestolen heb; [illegible] *talęllębbhą*, hij mag verdrinken; [illegible] *mòghą salamęddhą*, hij zij welvarend; [illegible] *mandhąr ghąrusą sang dhąghąngan*, mijn koopwaren vinden koopers; [illegible] *mòghą mòghą èparèngana bhąddjhrą bąn Alla*, dat God je voorspoed schenke. Zoo dient ook [illegible] *ollêja*, van [illegible] *ollè*, verkrijgen, ter uitdrukking van een wensch; zooals: [illegible] *ollêja bąqna ngabhąktè ka lòrana*, jij moogt hulde aan je chef bewijzen.

Aanmerking. Waar men reeds uit de omstandigheden kan opmaken dat er geen sprake is van den tegenwoordigen, wel van den toekomenden tijd, daar kan het suffix van het futurum ten minste bij vaak voorkomende passieve werkwoordvormen wegvallen. Zoo zegt men bijv.: *sang-djhąrąn èdjhuwąl*, voor en nevens — *èdjhuwąlą*, mijn paard zal verkocht worden, d. i. het is bestemd om verkocht te worden, d. i. het is te koop; *paḍina ètamęn*, naast — *ètamęnna*, de paḍi is bestemd om geplant te worden; *bhęrrąssą ètanaq*, naast — *ètanaqa*, de ontbolsterste rijstkorrels zijn bestemd om gekookt te worden.

§ 211. Een bloot voorgestelde gedachte (cogitatief) wordt mede door het suffix [illegible] *a*, uitgedrukt. Dit is in zoover te begrijpen dat zulk een gedachte niet met de werkelijkheid overeenkomt, terwijl de gedachte door een futurum bedoeld ook geen, althans nog geen werkelijkheid is; bijv.: [illegible] (of [illegible]) [illegible] *sanaddjhąn sòghiją* (of *sòghiją*), *taq kèra ghęllęm ariqbhęrriq*, stel, hij was rijk (maar hij is het niet), dan nog zou hij niet goedgeefsch zijn; [illegible] *djhąq sakènga kaulą ngalaq, mator sadjhąrbąna*, als ik het genomen had, zou ik het u naar waarheid mededeelen. Bij toegevende (concessieve) zinnen daarentegen komt de gedachte òf wel òf niet met de werke-

lijkheid overeen. Met dit onderscheid nu houdt de spreker in het Madoereesch steeds rekening; vandaar dat hij in het eerste geval zich niet van het suffix [illegible] *a*, bedient, terwijl in het laatste geval de gedachte tot een bloot voorgestelde is terug te brengen; bijv.: [illegible] *sanaddjhqn sòghi, taq kèra ghęllęm ariq-bhęrriq*, al is hij rijk, hij is toch niet goedgeefsch; anders dan: [illegible] *sanaddjhqn sòghijq, taq kèra ghęllęm ariq-bhęrriq*, toegegeven, stel, hij was rijk, enz. (zie boven).

§ 212. Men zou nu verwachten dat de imperatief die toch ook futurisch is door hetzelfde suffix [illegible] *a*, wierd uitgedrukt. Daar echter een gebod ten minste, vaak met zekere gemoedsbeweging wordt uitgesproken, is daarvoor doorgaans de kortere uitdrukking zonder het suffix in gebruik; bijv. [illegible] *mòlè*, ga naar huis. Zoo niet alleen is er tusschen den imperatief en den indicatief geen verschil in vorm, maar zelfs in een belangrijk opzicht komen beide modi met elkander overeen: evenals de indicatief maakt de imperatief namelijk onderscheid tusschen het actief en het passief. En zoo zegt men in het actief van den imperatief bijv.: [illegible] *bqqna nòles*, schrijf jij; [illegible] *ngalaq aeng bqqna*, haal jij water. Moet er evenwel bepaaldelijk van het object der handeling gesproken worden, dan bedient de spreker zich van den passieven imperatief, d. i. het verbale stamwoord; zooals: [illegible] *kalaq bqqna pessèna*, neem jij het *geld*.

Aanmerking. We kunnen dan ook aannemen dat, evenals de actieve imperatief uit het actief, de passieve zich uit het passief (van den indicatief) moet ontwikkeld hebben. Ten minste het passief van den optatief kan ter uitdrukking van dezelfde gedachte gebezigd worden; zooals: *èkalaqa bqqna pessèna*, het geld worde door jou genomen. Het subject nu kan als de toegesproken persoon licht verzwegen worden, en ook het prefix *è* kan gemakkelijk wegvallen (§ 51*b*), zoodat de zin kan luiden: *kalaqa pessèna*. Doch *kalaqa* is als een imperatief-vorm veel minder gebruikelijk dan *kalaq*, ja als zoodanig is het zelfs zoo goed als in 't geheel niet in zwang. Zoo komt ook *ghibqqaghi*, breng het mede (voor mij of voor een ander), veel meer voor dan *ghibqqaghijq*; en *tjòpaè*, bespuw het, meer dan *tjòpaqana*, en ook meer dan het verkorte *tjòpanna*. Zelfs is bijv.: *kalaq pessèna bqn bqqna* geen ongehoorde anomalie.

Het blijkt in elk geval dat er tusschen den imperatief en den indicatief een nauw verband bestaat. En dat verband laat zich in het Madoereesch

zelfs nog duidelijk aanwijzen tusschen een imperatief als bijv.: *sengkoq mĕllèjaghi naseq*, koop voor mij rijst, en een indicatief als: *sengkoq èmĕllèjaghi naseq*, voor mij (subject) koopt men rijst. Met dien verstande evenwel dat hier omgekeerd de vorm van den indicatief zich uit dien van den imperatief moet ontwikkeld hebben; zóó alleen immers laat zich, naar het ons wil toeschijnen, het behoud van het nasaal prefix in het passief van den indicatief verklaren. Trouwens, *sengkoq mĕllèjaghi naseq* is een *passieve* imperatief (vandaar het nasaal prefix) in onderscheiding van den *actieven* imperatief: *naseq ruwa bĕllijaghi* (*sengkoq*), koop *die rijst* voor mij.

§ 213. De *ontkennende imperatief*, de *vetatief*, zulk een die een verbod of ook wel een verzoek om iets na te laten tot inhoud heeft, wordt afzonderlijk uitgedrukt door middel van de partikel [illegible] *addjhąq* (of [illegible] *djhąq*); zooals: [illegible] *addjhąq nakal*, wees niet ondeugend; [illegible] *djhąq sampêjan dhuka*, wees U niet boos.

HOOFDSTUK II.

TOESTANDSWOORDEN.

§ 214. Toestand is tot staan, niet-beweging, doch in ruimeren zin op te vatten: niet-verandering, d. i. een in een of ander opzicht zich zelf gelijk blijven. Daar bij een intransitief werkwoord het object der handeling, al blijft dit ook onuitgedrukt, het subject zelf is, zoo kan gezegd worden dat gedurende de *handeling* »zwemmen" bijv. het subject mede in den *toestand* »zwemmen" verkeert. Mocht men nu tegenwerpen dat »zwemmen" toch een beweging, een verandering (van plaats) is, en dus geen toestand zou mogen heeten, dan zij opgemerkt dat bedoelde beweging uit een reeks van kleinere bewegingen bestaat, die ten opzichte van elkander geacht kunnen worden geen verandering te ondergaan. Het blijkt dus dat »zwemmen" zich niet alleen als verandering, maar ook evengoed als niet-verandering laat voorstellen, d. i. niet alleen als *handeling*, maar ook als *toestand*. En zulk een opvatting van een intransitieve handeling als een toestand is steeds mogelijk waar de handeling volstrekt duratief is. Doch ook als de intransitieve handeling momentaan is, kan het, zooals we gezien hebben, gebeuren dat de toestand die het resultaat der handeling is ten minste door hetzelfde woord wordt uitgedrukt als de handeling zelf; bijv. ᬢᭀᬤ᭄ᬚᬸᬓ᭄ *tòdjúq*, zitten, in den zin van »zich zetten" is een momentane *handeling*, maar ᬢᭀᬤ᭄ᬚᬸᬓ᭄ *tòdjúq*, zitten, in de beteekenis van »zich gezet hebben", d. i. als het resultaat der vorige handeling een *toestand*. Evenwel de geheele toedracht door ᬢᭀᬤ᭄ᬚᬸᬓ᭄ *tòdjúq*, zitten, uitgedrukt, laat zich nog wel als een handeling voorstellen, aangezien zij als de uiting zelf van den wil des bedrijvers, d. i. van de oorzaak die den toestand (bij zich zelf) bewerkt, is op te vatten. Men ziet hier dus weder dat handeling en toestand slechts verschillende opvattingen zijn van een en dezelfde zaak.

Toestandswoorden met het prefix *a.*

§ 215. Doch terwijl een enkelvoudige (niet herhaalde) handeling uitgedrukt door een vorm met het nasaal prefix momentaan, althans van korten duur kan zijn, eischt een handeling die door een vorm met het prefix *a,* zonder nasaal wordt aangeduid in 't algemeen een lang tijdsverloop, zoodat zij zich gemakkelijk als een toestand van het subject laat voorstellen. Met andere woorden: de algemeene beteekenis van een duratief, een bezig zijn, is vooral laatstbedoelde handeling eigen, en een toestandswoord met het prefix *a,* drukt dus een toestand of een als zoodanig gedachte handeling uit. Vermits echter een intransitief, terugwerkend en een transitief werkwoord alleen in de wijze van opvatting van elkander verschillen, namelijk als een handeling uitdrukkende, respectief met een verholen subjectief object, een onverholen subjectief object en een onverholen niet-subjectief object (*het* object bij uitnemendheid); en aangezien verder een transitief werkwoord zich aan twee kanten laat beschouwen, namelijk ten opzichte van het subject als een handeling (actief) en ten opzichte van het object als een toestand (passief), zoo kan het geen verwondering baren dat bedoelde toestandswoordvorm nu eens door een intransitief werkwoord, dan eens door een terugwerkend werkwoord, dan weder door den actieven vorm van een transitief werkwoord moet worden wedergegeven, dan weder nog als het resultaat van een handeling een geheel passieve beteekenis heeft en vaak moet worden vertaald door een participium perfectum. Zoo dan laten zich die vormen in vier rubrieken verdeelen, namelijk in *actitieve, passieve, actitief-passieve* en *neutrale* toestandswoorden.

§ 216. Het subject en de aanvullende bepaling van de actitieve toestandswoorden kunnen respectief aan het subject en het object van den overeenkomstigen eenvoudigen werkwoordvorm beantwoorden; bijv.: *araoq,* bezig iets met een mes te bewerken, *ŋnraoq,* iets met een mes bewerken; *aghurŋng,* aan het graven of uitgraven van den grond, *ŋngghurŋng,* den grond uitgraven; *araò,* aan het wieden van gras, *ŋnraò,* gras wieden; *asakaq,* bezig den grond te bewerken, *njakaq,* den grond bewerken.

§ 217. Van de passieve toestandswoorden kan het subject hetzelfde zijn als het object van den transitieven eenvoudigen vorm; bijv.: *aghindhúng*, op den rug opgenomen om verder gedragen te worden, d. i. in den toestand van »op den rug gedragen worden" verkeeren, *èghindhúng*, op den rug gedragen worden; *asèbqq*, in tweeën gespleten, *èsèbqq*, in tweeën gespleten worden. Zoo ook: *adjhidjhir*, in een rij geplaatst; *asompa*, beëedigd; *apangkò*, of *arèbq*, op iemands schoot genomen en er op zitten; *atondhq*, in lagen geplaatst; *aghúndjęk*, in schuddende beweging als gevolg van het geschud zijn of geschud worden; *apangkat*, in betrekking; *atjòkor*, geschoren; *aghúnteng*, geknipt, van *ghúnteng*, schaar; *atòpò*, afgesloten, van een toegang; *asampa*, genaamd; *atèkęp*, dicht geslagen, van een boek bijv.; *atòtop*, gesloten, van een deur bijv., opgesloten, van een gevangene; *atangkęp*, bijeengevoegd, van een paar; *apanta*, in groepen verdeeld; *atabhúng*, aaneengevoegd, van twee touwen; *apalang*, gedwarsboomd, met een dwarsboom.

§ 218. Het subject van de actitief-passieve toestandswoorden kan niet alleen het subject van het eenvoudig werkwoord zijn, maar tevens diens object; zooals: *ęngghqntong*, iemand ophangen, *aghqntong*, zich ophangen; *njoddhúq*, of *njòtjò*, iemand steken, *asoddhúq*, of *atjòtjò*, zich dood steken; *męddhqng*, iemand met een kapmes houwen of dooden, *apęddhqng*, zich met een kapmes dooden; *njabbhúr*, iemand in het water werpen, *atjabbhúr*, zich in het water werpen.

§ 219. Naast een neutraal toestandswoord is er geen eenvoudige werkwoordvorm aan te wijzen, zoodat de toestandswoordvorm als de plaatsvervanger van den werkwoordvorm aangemerkt kan worden; bijv.: van *tęllor*, ei, *atęllor*, eieren leggen; van *pęllò*, zweet, *apęllò*, zweeten; van *njabq*, adem, *anjabq*, ademhalen; van *mempè*, droom, *amempè*, droomen; verder: *aghęllqq*, lachen; *akòtak*, kakelen; *asęrrò*, kermen; van

kalambhi, buis, *akalambhi*, een buis aantrekken of aanhebben; *alangngoj*, zwemmen; *amaen*, spelen ([1]).

§ 220. Is het grondwoord een concreet substantief, dan kan de vorm in 't algemeen beteekenen:

a. met of door wat het grondwoord uitdrukt als het eenige noodige middel of werktuig iets verrichten (actitief of neutraal) of in een toestand verkeeren (neutraal of passief); bijv.: van *landúq*, spade, *alandúq*, een stuk grond met de spade bewerken; van *nangghqlq*, ploeg, *anangghqlq*, ploegen; van *bĕngkò*, huis, *abĕngkò*, wonen; van *djhqlqn*, weg, *adjhqlqn*, loopen; van *tongkĕt*, stok, *atongkĕt*, een stok gebruiken, met een stok; van *kalambhi*, buis, *akalambhi* (§ 219); van *sòsor*, tabakspruim, *asòsor*, pruimen; van *ròkoq*, sigaar, *aròkoq*, rooken; van *djhqmò*, geneesmiddel, *adjhqmò*, een geneesmiddel innemen. Zie ook: *aghúnteng*, enz. (§ 217).

b. een natuurlijke verrichting of toestand (neutraal) waardoor dat wat het grondwoord aanduidt, wordt voortgebracht, verkregen of bezeten; zooals: *atĕllor*, *apĕllò*, *anjabq* (§ 219). Verder: van *kĕmmè*, urine, *akĕmmè*, urineeren; van *taè*, excrement, *ataè*, zijn gevoeg doen; van *kĕntoq*, veest, *akĕntoq*, een veest laten; van *buwq*, vrucht, *abuwq*, vrucht dragend; van *kĕmbhqng*, bloem, bloesem, *akĕmbhqng*, bloeien; van *dqún*, blad, *adqún*, met bladeren; van *tjòpa*, spog, *atjòpa*, spuwen; van *mònjè*, geluid, *amònjè*, luiden. En zoo ook: van *sĕrrò*, gekerm, *asĕrrò* kermen; van *sòrak*, gejuich, *asòrak*, juichen; van *kòtak*, gekakel, *akòtak*, kakelen; van *karonnoq*, gekraai, *akaronnoq*, kraaien; van *ghqúng*, geblaf, *aghqúng*, blaffen; van *ĕngnga*,

---

([1]) Het Javaansch heeft daarentegen van *ĕndog*, ei, bijv. den verbalen vorm *ngĕndog*, enz.

geloei, aĕngnga, loeien; van ghĕllaq, lach, aghĕllaq, lachen. Verder: van binè, vrouw, abinè, getrouwd, van een man; van lakè, man, alakè, idem, van een vrouw.

§ 221. Is het grondwoord een woordstam of een abstract substantief, dan drukt de vorm in 't algemeen een handeling uit (actitief of neutraal); bijv.: *alontjaq*, springen; *atandaq*, dansen; *apòla*, zich aanstellen; *atjarok*, aangrijpen; *anaeq*, klimmen; *alangngoj*, zwemmen; *aghadjaq*, schertsen; *aghulùq*, rollen; *alakò*, werken; *adhaghang*, handel drijven; *adjhuwal*, verkoopen, als duratief, d. i. handel drijven; *atanaq*, rijst koken; *aghuring*, braden; *araoq* (§ 216)); *amaen*, spelen; *atjabis*, voor een meerdere verschijnen; *arĕmbhak*, beraadslagen; *apekker*, denken; *atanja*, vragen.

Evenwel kan de vorm alsdan ook een passieven toestand aanduiden; zooals: *aghindhùng*, *aghùndjĕk*, *apangkò*, of *arèba* (§ 217).

Aanmerking. Daar een transitief werkwoord intransitief kan worden gebezigd, gebeurt het niet zelden dat ten minste een actitieve toestandswoordvorm geheel in dezelfde beteekenis naast den eenvoudigen werkwoordvorm voorkomt; zooals: *araoq* = *ĕnraoq*, enz. (Zie verder § 216). Dat zulks licht aanleiding kan geven om het onderscheid in beteekenis tusschen het prefix *a* (zonder nasaal) en het nasaal prefix ook elders geheel uit 't oog te verliezen, bewijzen dubbelvormen als: *asòròwaghi* = *njòròwaghi*, enz. Men zou nu kunnen volhouden dat er nog een fijn onderscheid tusschen *asòròwaghi* en *njòròwaghi* zou bestaan, voor het taalgevoel van den Madoerees zelf bestaat echter dat verschil niet en daaraan hebben we ons natuurlijk te houden.

Toestandswoorden met het prefix a, en het suffix an.

§ 222. Een toestandswoordvorm met het preffix *a*, kan nog het suffix *an*, achter zich krijgen. Het grondwoord kan een concreet substantief zijn, meer bepaald de naam van een kleedingstuk, en de vorm zelf beteekent dan: dat kleedingstuk aan- op- of om-

hebben; zooals: van *kalambhi*, buis, *akalambhijqn*, een buis aanhebben; van *òdhĕng*, hoofddoek, *aòdhĕngngan*, een hoofddoek dragen; van *samper*, onderkleed, *asampèran*, een onderkleed aanhebben, enz. Vergelijk *akalambhi*, enz. (§ 219).

§ 223. Verder beteekent de vorm *a—an*, vaak, aanhoudend, gewoonlijk dat doen of zijn wat door het grondwoord als toestandswoord of ten minste door den eenvoudigen verbalen vorm wordt uitgedrukt; zooals: van *tĕllor*, ei, *atĕllor*, eieren leggen, en hiervan: *atĕllòran*, vaak eieren leggen; van *kĕttjap*, smak, *akĕttjap*, smakken, *akĕttjabhqn*, dikwijls smakken; van *bhqsa*, kapot, *abhqsaqan*, telkens kapot gaan; van *tòkar*, twist, *atòkar*, twisten, *atòkaran*, vaak twisten; van *kekkeq*, *ngekkeq*, bijten, *akekkeqan*, vaak bijten; van *pĕddhqng*, zwaard, *mĕddhqng*, met een zwaard houwen; *apĕddhqngan*, gewoon met een zwaard te houwen; van *patè*, dood, *matè*, sterven, *apatêjan*, vaak dood gaan, d. i. successievelijk dood gaan, van een kudde bijv.; van *tjaptjap*, druppel, *njaptjap*, druppelen, *atjaptjabhqn*, aanhoudend druppelen.

§ 224. Anders beteekent de vorm *a—an*, de hoedanigheid of hoeveelheid door het grondwoord aangeduid in meerdere mate vertoonen; zooals: van *radjq*, groot, *aradjqqqn*, grooter; van *tengghi*, hoog, *atengghijqn*, hooger; van *pentĕr*, knap, *apentĕrran*, knapper. En vandaar ook: *atòsan*, honderden tellen, d. i. bij honderdtallen; *aèbuwqn*, bij duizenden; *adjudqngan*, bij bakken, van vervoerde spijzen, enz.

Aanmerking 1. In het Kangeansch kan *abqdqàn*, van *bqdq*, er zijn, ook op een meervoudig subject betrekking hebben; zoo zegt men er bijv. *abqdqàn òreng mandi*, wanneer er sprake is van veel personen die baden; terwijl *bqdq òreng mandi* beteekent: er is iemand die baadt.

Aanmerking 2. De vergrootende trap wordt omschreven door *lĕbbi*, meer, vóór het adjectief te plaatsen; zooals: *lĕbbi kèneq*. Of anders door middel van *djhùng* vóór den afgeleiden vorm *—an*: *djhùng kèneqan*, kleiner.

Toestandswoorden met de prefixen a en pa.

§ 225. De vorm *apa—*, beteekent: een handeling die door het grondwoord wordt uitgedrukt door een ander of door anderen laten verrichten; zooals: van *pèkol*, *mèkol*, iets aan een draagstok vervoeren, en hiervan weder: *apamèkol*, zoo goederen door anderen doen vervoeren; van *lanḍúq*, spade, *alanḍúq*, een stuk grond met de spade bewerken, en hiervan of liever van den verkorten vorm *lanḍúq*: *apalanḍúq*, zijn grond met de spade laten bewerken; van *anjè*, paḍisnijden, *apa'anjè*, zijn paḍiaanplant door anderen laten snijden; van *raò*, *araò* = *raò*, waarvan *aparaò*, gras door een ander laten wieden; van *adjhúq*, *ngadjhúq*, de paḍi-kweekplant overplanten, *apangadjhúq*, dat door anderen laten doen. En zoo ook van *tòtò*, *nòtò*, rijst stampen, *apanòtò*, zulks laten doen; van *pòlas*, verf, *mòlas*, verven, *apamòlas*.

§ 226. Opmerkelijk is ook de beteekenis van den toestandswoordvorm *apa—*, wanneer het (primaire) grondwoord een substantief is; zij is namelijk deze: van nature gewoon of er van houden met wat door het grondwoord wordt aangeduid op de een of andere wijs te doen te hebben; zooals: van *tamoj*, gast, *apatamoj*, gewoon gasten te ontvangen, terwijl *matamoj*, van *patamoj*, beteekent: iemand een bezoek brengen; van *lòra*, chef, *apalòra*, een chef hebben, maar dan van iemand wien zulks als 't ware in de familie of in het bloed zit, hieruit blijkende dat ook zijn vader een chef heeft of ten minste heeft gehad; van *sabq*, rijstveld, *apasabq*, een rijstveld hebben, maar dan weder van iemand die als 't ware een aangeboren rijstlandbouwer is, blijkens de omstandigheid dat zijn vader ook een rijstveld heeft of gehad heeft; van *bḝngkò*, huis, *apabḝngkò*, een huis bezitten, terwijl zijn vader er ook een heeft of heeft gehad, doch ook meer in 't algemeen: een eigen huis bezitten, in tegenstelling tot *abḝngkò*, dat ook van een logeergast gezegd kan worden; van *ghuru*, leer-

meester, *apaghuru*, door het onderricht van een leermeester bedreven in een of ander vak; van *sanaq*, verwant, *apasanaq*, zijn *eigen* verwanten gaarne als zoodanig erkennen en behandelen, terwijl *njanaq*, beteekent: iemand die zijn verwant niet is als zijn verwant behandelen.

Aanmerking. Het Soemĕnĕpsch laat doorgaans het prefix *a* van den vorm wegvallen.

§ 227. Zoo ook wanneer het grondwoord een predicaatswoord is, want alsdan beteekent de vorm *apa—*, gewoon of er van houden dat te doen of te zijn of van nature dat zijn wat door het stamwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *ladjqr*, voor: *aladjqr*, varen, *apaladjqr*, gewoon te varen; van *ghqdjqq*, voor: *aghqdjqq*, schertsen, *apaghqdjqq*, gewoon of er van houden te schertsen; van *naksò*, voor: *anaksò*, boos worden, *apanaksò*, gewoon boos te worden; van *tanè*, voor: *atanè*, het landbouwbedrijf uitoefenen, *apatanè*, idem van geslacht tot geslacht; van *dhqghqng*, voor: *adhqghqng*, handel drijven, *apadhqghqng*, gewoon dat te doen. Verder: van *ghĕndhqk*, bluffen, *apaghĕndhqk*, er van houden te bluffen; van *lènjè*, schoon, *apalènjè*, van nature schoon, d. i. gemakkelijk schoon te maken; van *ghqmbhqq*, welig groeiend, *apaghqmbhqq*, van nature dat zijn; van *sarmò*, bekend, *apasarmò*, er van houden met anderen kennis te maken; van *radjq*, groot, *aparadjq*, van nature groot, als behoorende tot de groote soort, bijv. van »òbi"-wortels; van *lĕssò*, moe, *apalĕssò*, uit zijn aard niet bestand tegen vermoeienissen, d. i. spoedig moe worden; van *lèbùr*, ergens van houden, *apalèbùr*, liefhebber zijn van planten of dieren; van *kakan*, *ngakan*, eten, *apangakan*, lekkerbek zijn; van *tombhqk*, piek, *nombhqk*, met een piek steken, *apanombhqk*, uit zijn aard zulk een steker zijn; van *adjhqr*, leeren (van een leerling), *apa'adjhqr*, leerlustig.

Aanmerking 1. Ook in bovengenoemde beteekenis laat het Soemĕnĕpsch doorgaans het prefix *a* weg.

Aanmerking 2. De vorm *apa—*, die ontstaan is door voorvoeging van het prefix *a* aan een vorm die reeds van het prefix *pa* is voorzien, behoeft natuurlijk niet afzonderlijk behandeld te worden. Zoo is van *pa'asel*, opbrengst, *apa'asel*, opbrengen, van een stuk grond; van *pasanḍqrqn*, leuning, *apasanḍqrqn*, met een leuning.

Toestandswoorden met het prefix ta.

§ 228. Het prefix *ta*, wordt aan een verbalen stam voorgevoegd en geeft dan aan den vorm de beteekenis van: onbedoeld in een (passieven) toestand geraken; zooals: van *tjettjer*, *njettjer*, achterlaten, *tatjettjer*, bij vergissing achtergelaten; van *pèsa*, *mèsa*, scheiden, *tapèsa*, bij toeval of ongeluk gescheiden. Soms komt het grondwoord evenwel niet als stamwoord voor, doch ook dan ligt in den vorm het begrip van onopzettelijkheid opgesloten; zooals: *takĕrdjhqt*, schrikken; *tarĕndhĕp*, pijn voelen aan de zijden door het optillen van iets zwaars; *tapĕgghq*, aamechtig; *tapalghqq*, niet voort kunnen met lezen; *takèṭas*, te veel afgeknipt of afgesneden; *taghqghqs*, met schrik wakker worden of opstaan; *taleplap*, mede behandeld bij vergissing; *tatjòrok*, bij vergissing mede gegeven; *tabhqlusok*, ergens met den voet in geraken; *tabhqliddjhùk*, uitglijden.

§ 229. Zoo beteekent van *lèbqt*, voorbijgaan, *talèbqt*, overschreden (de grens), en vandaar als bijwoord van graad: te, zeer; zooals *talèbqt radjq*, zeer groot, te groot. Daaruit ontwikkelt zich als een verkorte vorm *taradjq*, met dezelfde beteekenis. En zoo is ook van *kèneq*, klein, *takèneq*, zeer klein of te klein; van *tjĕllĕng*, zwart, *tatjĕllĕng*; van *panḍqq*, kort, *tapanḍqq*; van *sakeq*, ziek, *tasakeq*; van *njaman*, aangenaam, *tanjaman*, enz. Pleonastisch wordt daarbij echter steeds het bijwoord *ḍqllu*, of *ghqllu*, of ook wel *dhqllu* (met de bijvormen *ḍillu*, enz.), zeer, te, gebezigd; zooals: *takèneq ḍqllu*.

Toestandswoorden met het prefix ka.

§ 230. De vorm met het prefix *ka*, beteekent een (passieven) toestand waarin het subject is gekomen, en die opzettelijk of onopzettelijk door een ander is teweeggebracht. In het laatste geval is deze vorm dus synoniem met dien voorzien van het prefix *ta*. Voorbeelden zijn: *ka'angkes*, op het droge gebracht, ook onopzettelijk en dan = *ta'angkes*; *kabhighąl*, op den weg beroofd, ook = *tabhighąl*; *katjanḍhąk*, opgevat, ook = *tatjanḍhąk*; *kapaksa*, gedwongen, ook = *tapaksa*; *kabhĕ̱nḍĕ̱m*, begraven, ook = *tabhĕ̱nḍĕ̱m*; *ka'adjhùm*, bijeengegaard, ook = *ta'adjhùm*.

Toestandswoorden met het suffix an.

§ 231. De afgeleide vorm — — *an*, duidt aan dat het subject van aard is of gewoon te doen wat door het grondwoord wordt uitgedrukt; zooals: van *bąngal*, durven, *bąngalan*, moedig; van *takoq*, bang, *takòdhąn*, vreesachtig; van *lètjek*, liegen, *lètjèghąn*, leugenachtig; van *tèḍùng*, slapen, *tèḍungan*, een slaapkop zijn, enz. Soms heeft het grondwoord zelf reeds die beteekenis; vandaar bijv. *tjĕ̱rreq* = *tjĕ̱rreqan*, gierig (van aard).

§ 232. Is het grondwoord een klanknabootsend woord, dan beteekent de vorm — — *an*, bedoeld geluid voortbrengen; zooals: van *tjĕ̱ṭṭor*, het geluid van een zweepslag, *tjĕ̱ṭṭòran*, zulk geluid maken, van een zweep; van *tjuwĕ̱ng*, een klanknabootsing van het fluiten van een kogel, *tjuwĕ̱ngngan*, fluiten, van een kogel, enz.

Toestandswoorden met het suffix ĕ̱n.

§ 233. De afgeleide vorm — — *ĕ̱n*, geeft te kennen dat het subject aan een of ander gebrek lijdt, zooals dit door het grond-

woord wordt aangeduid; bijv.: van *pòrò*, *bhqlqq*, en *pòraq*, huidziekten, *pòrôwĕ̥n*, *bhqlqqĕ̥n*, *pòraqĕ̥n*, respectief met *pòrò*, enz. behept; van *kòlaq*, litteeken, *kòlaqĕ̥n*, met een litteeken. De vorm, alsdan van een toestandswoord afgeleid, kan ook op voorwerpen toegepast worden om deze als gebrekkig voor te stellen. Doch om dit wel te kunnen doen, krijgt hij tevens een intensieve beteekenis; zoo is van *tjarreq*, gescheurd, *tjarreqĕ̥n*, met scheuren; van *pĕ̥gghqq*, breken, van een touw bijv., *pĕ̥gghqqĕ̥n*, vaak of licht breken.

Toestandswoorden met het prefix ka, en het suffix an, of ĕ̥n.

§ 234. In de eerste plaats beteekent de vorm *ka—an*, dat het subject in een (passieven) toestand is gekomen zonder dat de persoon wien zulks aangaat, hetzij hij het subject zelf is of niet, zulks heeft willen of kunnen verwachten; bijv.: van *tĕ̥ppaq*, richtig, *katĕ̥ppaqan*, richtig geworden; van *tjòkop*, voldoende, bemiddeld, *katjòkòbhqn*, bemiddeld geworden, voldoende te eten hebben; van *rèpot*, drukte, het druk hebben, *karèpòdhqn*, door drukte overvallen; van *malò*, beschaamd, *kamalôwan*, beschaamd raken; van *tjèlaka*, ongelukkig, ongeluk, *katjèlakaqan*, lijden door dat een ongeluk een ander is overkomen; van *patè*, dood, *kapatêjan*, iemand die dood is te betreuren hebben; van *sakeq*, ziek, ziekte, *kasakeqan*, met een zieke te doen hebben; van *parenta*, last, *kaparentaqan*, met iets belast; van *lòpot*, mis, *kalòpòdhqn*, overgeslagen, bijv. niet mede uitgenoodigd om een feest bij te wonen.

§ 235. In genoemde beteekenis heeft de vorm *ka—an*, soms een bijvorm ka—ĕ̥n *ka—ĕ̥n*; zooals: *katjòkòbhĕ̥n*, *karèpòdhĕ̥n*, *kamalôwĕ̥n*, respectief voor *katjòkòbhqn*, enz. Zoo is ook *kalaparĕ̥n*, of *kalaparan*, in den toestand

van hongerig zijn gekomen, d. i. honger hebben; *katakoqĕn*, of *katakoqan*, in den toestand van bang zijn gekomen, d. i. vreezen. En zoo verder: *kasòkaqĕn*, blij; *kabikêjĕn*, gierig; *karammêjĕn*, levendig; respectief nevens: *kasòkaqan*, enz. Soms slaat de afgeleide vorm op een ander subject dan het grondwoord; zooals: van *tjèloq*, zuur, van een tamarindevrucht bijv., *katjèloqĕn*, of *katjèlòqan*, in zulk een toestand gekomen als die door den zuren smaak van een tamarindevrucht is teweeggebracht, van den eter; van *pakaq*, wrang van een onrijpe vrucht bijv., *kapakaqĕn*, of *kapakaqan*, van den persoon die juist een wrange vrucht gegeten heeft.

§ 236. De vorm *ka—ĕn*, geeft anders zonder den bijvorm *ka—an*, nevens zich te hebben, een excessief te kennen, en wel zulk een dien wij door middel van het bijwoord *te* uitdrukken. De vorm laat zich alsdan afleiden van elk adjectief dat voor de trappen van vergelijking vatbaar is; bijv.: *katakoqĕn*, te bang; *kasòkaqĕn*, te blij; *kabikêjĕn*, te gierig; *karammêjĕn*, te levendig.

Reduplicatie en woordherhaling.

§ 237. Veel van hetgeen hier omtrent beide vormen gezegd zou kunnen worden, is reeds bij de behandeling der werkwoorden opgemerkt (zie vooral § 203c, § 204 en § 205). Er rest nu nog aan te teekenen dat van de afgeleide toestandswoorden met een prefix alleen die met het prefix *a*, in een geredepliceerden vorm kunnen gebezigd worden, en wel in geval de enkelvoudige toestandswoordvorm een verrichting beteekent. Alsdan drukt de reduplicatie, veelal naast de woordherhaling in gebruik, een aanhoudend bezig zijn uit; zooals: *atatanja*, of *anja-tanja*, onophoudelijk vragen; *aghughuring*, of *aring-ghuring*, voortdurend aan het braden; *aghqghĕrdjhq*, of *adjhq-ghĕrdjhq*, aanhoudend of herhaaldelijk stampvoeten; *akakadjhùn*, of *asòsombhqr*, voortdurend uitdagen. Zoo is

atatanè, het landbouwbedrijf uitoefenen; terwijl *aghughuru,* nevens *aghuru,* in 't algemeen beteekent: in de leer.

§ 238. *a.* Met het suffix *an,* komt de reduplicatie of anders de woordherhaling eveneens voor om de beteekenis van het suffix (§ 223) te versterken; bijv.: *atalĕmbhąngan,* of *abhąng-tĕmbhąngan,* aanhoudend aan het zingen van »tĕmbhąng"; *akèkèdjhungan,* of *adjhúng-kèdjhungan,* idem van »kèdjhúng". En zoo is *adjhąr-kandjhąrąn,* in zwang nevens *akakandjhąr,* uitdagend op en neder loopen.

Aanmerking. Het Bangkalansch laat doorgaans het prefix *a* aan de woordherhaling wegvallen; zooals: *bhąng-tĕmbhąngan,* enz.

b. Doch van *ardją,* een adellijke titel, beteekent *djąą-ardjąąąn,* zich als een »ardją" aanstellen; van *bąląndhą,* Hollander, *dhąą-bąląndhąąąn,* zich als een Hollander aanstellen, enz. (Vergelijk § 255). En zoo is van *anjè,* padi snijden, *njè-anjĕjan,* padi snijdstertje spelen, enz.

Aanmerking. Toestandswoorden met het prefix *a,* zooals: *atatangghą,* buren hebben, van *tatangghą,* buur, behoeven hier niet behandeld te worden daar hun beteekenis onmiddellijk uit die van het geredupliceerd grondwoord is af te leiden, terwijl zulke grondwoorden bij de behandeling der substantieven ter sprake zullen komen.

§ 239. Op stamvormen toegepast, kan de woordherhaling aan de beteekenis van het enkelvoudig woord een *intensieve* kracht geven; zooals: *neq-kèneq* bijzonder klein; *los-alòs,* zeer fijn. Bovendien kan die kracht nog versterkt worden door de zachte uitspraak der klinkers: *niq-kiniq,* *lús-alús* (§ 32). Zulke woorden behoeven niet altijd op meervoudige subjecten betrekking te hebben.

Met het aanhechtsel *an,* heeft de woordherhaling dan ook de beteekenis van een overtreffenden trap; zooals: van *radją,* groot, *sè djąą-radjąąąn,* de (het) grootste van meer dan twee zelfstandigheden; van *pentĕr,* knap, *r-pentĕrran,* de knapste van meer dan twee personen.

Aanmerking 1. Een omschrijving van den overtreffenden trap geschiedt door middel van *djhúng;* bijv. *sè djhúng kèneqan* voor *sè neq-kèneqan,* het (de) kleinste. De uitdrukking: *djhúng kèneqan* beteekent anders: om het kleinst, evenals *djhúng lękkasan,* om het hardst, enz. Zie ook § 224 Aanm. 2.

Aanmerking 2. De woordherhaling met verandering van klinkers behoeft hier niet afzonderlijk behandeld te worden, aangezien haar beteekenis in wezen toch niet van die der gewone herhaling verschilt. Bovendien komt zij in het Madoereesch weinig voor, en dan nog is het grondwoord doorgaans ongebruikelijk. Zoo bijv. is van *ghądjhąr-ghądjhir,* waaraan nog de *intensieve* beteekenis kan worden toegekend van: *geheel* met bloed bedekt, *ghądjhir* geen gebruikelijk woord. Niet zoo duidelijk meer laat zich de intensieve beteekenis voelen van *kètang-kètong,* (stamwoord *kètong*) in: *kètang-kètong bhęltjeq,* gerekend onder de goeden, d. i. met *intensieve* beteekenis: in *alle* opzichten.

HOOFDSTUK III.

ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

---

§ **240.** Andere woordsoorten, vooral adjectieven kunnen door aanhechting van een pronominaal suffix als een abstract substantief (begripsnaam) optreden; zoo is bijv. *radjq̧*, groot, maar *radjq̧na*, de grootte, het groot zijn er van.

§ **241.** Concreete substantieven (voorwerpsnamen) kennen alleen het natuurlijk geslacht; het mannelijke wordt aangeduid door *lakeq*, of *lalakeq*, en het vrouwelijke door *bineq*, of *bibineq*; zooals: *anaq lalakeq*, zoon; *anaq bibineq*, dochter. Het getal wordt er niet uitgedrukt; *djhq̧rq̧n*, bijv. beteekent evengoed *paard*, *een paard*, als *paarden*; zooals: *djhq̧rq̧nna pakaluwar kabbhi*, breng de paarden alle naar buiten. Het neemt echter niet weg dat de taal een soort meervoud kent; doch hierover zie § 253.

Zelfstandige naamwoorden met het suffix an.

§ **242.** Het suffix *an*, wordt gehecht aan een verbalen stam.

a. De zoo afgeleide vorm heeft de beteekenis van den infinitief in het passief van het eenvoudig of het locatief-werkwoord; zooals: van *kȩlla*, *ngȩlla*, iets koken, *kȩllaqanna*, het gekookt worden van iets; van *taghi*, *naghi*, iemand aanmanen zijn schuld te betalen, *taghijq̧nna*, het aangemaand worden van iemand; van *kalaq*, *ngalaq*, iets nemen, *kalaqanna*, het genomen worden van iets: *kalaqanna bq̧rq̧mpa*, wat is de prijs er van? Van *sabq̧q̧*, *njabq̧q̧*, iets ergens plaatsen, *sabq̧q̧q̧nna*, het geplaatst worden van iets; van *patė*, dood,

mateqè, iemand dooden, *patèjanna,* het gedood worden van iemand, enz.

b. Het afgeleid substantief is het object der handeling uitgedrukt door het eenvoudig of anders het locatief-werkwoord, en vaak meer bepaald het product dier handeling; bijv.: van *ghuring, ĕngghuring,* iets braden, *ghuringan,* wat gebraden is; van *ghulĕng, ĕngghulĕng,* oprollen, *ghulĕngngan,* rol; van *tabbhu, nabbhu,* op een muziekinstrument slaan, *tabbhuwan,* muziekinstrument; van *bhúngkos, ĕmbhúngkos,* iets ergens in wikkelen, *bhúngkòsan,* pak; van *sassa, njassa,* wasschen, *sassaqan,* wat te wasschen of gewasschen is; van *tòpò, nòpôwè,* iets bedekken, *tòpôwan,* wat bedekt is.

c. Het afgeleid substantief is een mediair object, d. i. het duidt het middel of werktuig aan waardoor de handeling uitgedrukt door het eenvoudig of anders het locatief-werkwoord verricht moet worden; bijv.: van *sareng, njareng,* filtreeren, *sarèngan,* filter; van *salen, njalènè,* van iets verwisselen, *salènan,* wisselkleed; van *òkor, ngòkor,* meten, *òkòran,* maat; van *tambhą, geneesmiddel, nambhąi,* cureeren, *tambhąqąn,* het aan tę wenden geneesmiddel.

Aanmerking. Slechts in een paar gevallen heeft het afgeleid substantief de beteekenis van een meervoud; namelijk: *djhąrąghąnan,* de gesamenlijke kooplieden tevens schippers (in een samenkomst aanwezig) en *kalèbunan,* de gesamenlijke dorpshoofden (die ergens vergaderd zijn).

Zelfstandige naamwoorden met het prefix pa.

§ 243. Het prefix *pa,* niet of wel door een nasaal gevolgd, wordt gevoegd aan den stam van actitieve toestandswoorden of van eenvoudige werkwoorden. De beteekenis van den vorm is:

1°. die van den infinitief in het actief; bijv.: *padjhuwąl,* of *pandjhuwąl,* het verkoopen, de verkoop; *patjarok,* het vechten, gevecht; *pakabin,* het huwen, huwelijk; *pasarè,* of *panjarè,* het zoeken; *paraksa* of *pangraksa,* het bewaken, bewaking.

2°. die van den bedrijver der handeling welke door het werkwoord of het toestandswoord wordt aangeduid; zooals: *pasarè*, zoeker, van *sarè*, voor *asarè*, zoeken, of *panjarè*, van *njarè*, zoeken; en zoo is *paraksa*, of *pangraksa*, bewaker; *padjhuwąl*, of *pandjhuwąl*, verkooper.

§ 244. Ook komt hetzelfde prefix *pa*, niet of wel door een nasaal gevolgd, voor in de beteekenis van: het middel tot wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *nèsęr*, medelijden hebben, *panèsęr*, of *pangnèsęr*, middel om iemands medelijden op te wekken; van *lèpor*, vertroost, *palèpor*, of *panglèpor*, middel tot vertroosting; van *lèbúr*, ergens van houden, *panglèbúr*, het middel daartoe; van *lètjen*, glad, *palètjen*, of *panglètjen*, middel om iets glad te maken, zooals olie bijv.; en zoo ook: van *sękkęn*, vast, hecht, *panjękkęn*; van *tjękkaq*, gekleefd, *panjękkaq*; van *ghąrús*, gezocht, van koopwaren, *pangghąrús*, middel om ze gezocht te maken.

Aanmerking. Op slechts eenige grondwoorden toegepast, wordt het prefix *pa* gevolgd door het prefix *nga*. De vorm duidt in 't algemeen het object aan van den verbalen vorm *nga—è* (§ 190*a*); zooals: *pangatęrrò*, voorwerp van begeerte, d. i. *sè èkatęrrôwè; pangalèbúr*, voorwerp van genegenheid, d. i. *sè èkalèburi; panganèsęr* = *sè èkanèsęrrè; pangataò* = *sè èkataówè*. Een enkelen keer geeft de vorm een middel te kennen, ten minste in: *dhuwą pangasijan*, gebed als middel om iemands genegenheid op te wekken; terwijl *pangatakoq* is: vrees.

Zelfstandige naamwoorden met het prefix pang.

§ 245. Het onveranderlijk prefix *pang*, van het vorige prefix, ook wanneer dit door een nasaal gevolgd wordt, dus wel te onderscheiden, geeft hij sommige adjectieven aan den afgeleiden vorm de beteekenis van den overtreffenden trap; bijv.: van *radją*, groot, *pangradjąna*, de grootste; van *ghąntjang*, vlug, *pangghąntjangnga*, de vlugste; van *bąngal*, *pangbąngalla*, het moedigste, van een dier; van

sòghi, rijk, *pangsòghina*, de rijkste; van *tenggh*i, hoog, *pangtengghina*, de hoogste, van een boom bijv. of van een betrekking; van *mandhap*, kort, *pangmandhabbha*, de kortste.

Zelfstandige naamwoorden met het prefix pè.

§ 246. De vorm met het prefix *pè*, vóór den woordstam of het stamwoord drukt het middel uit dat door het object of wel eens het subject van het overeenkomstig werkwoord met het suffix *aghi*, wordt aangewezen; zooals: van *òtang*, schuld, *pêòtang*, wat aan een ander als zijn schuld geleend wordt (*êòtangngaghi*), in betrekking tot het subject, den geldschieter, d. i. schuldvordering; van *tòlong*, *nòlongngaghi*, met iets (object) iemand helpen, en *pètòlong*, hulp die aan iemand verleend wordt; van *tanja*, *nanjaqaghi*, naar iets (object) vragen, en *pètanja*, vraag die gedaan wordt; van *kòkò*, hecht, *ngòkôwaghi*, iets hecht maken, van een middel, *pèkòkò*, steunpilaar, ook figuurlijk (het subject).

Aanmerking. Het prefix *pè* kan zich steeds in *pa* wijzigen; bijv. *paòtang*, enz.

Zelfstandige naamwoorden met het prefix par (of pra).

§ 247. Met het prefix *par*, (oorspronkelijk: *pra*) worden eenige substantieven gevormd die aanduiden de wijze waarop of het middel waardoor dat wat door het grondwoord wordt uitgedrukt, wordt gedaan of verkregen; zooals: van *tengka*, handeling, *partengka*, handelwijs; van *tèla*, voor *tatèla*, duidelijk, *partèla*, verklaring, opgaaf; van *tata*, orde, ordelijk, *nata*, ordenen, en hiervan *parnata*, verordening, regeling.

Aanmerking. Andere dergelijke vormen, aan het Sanskrit ontleend, treden in den regel als toestandswoord op; bijv. *pardjatna*, omzichtig, omzichtigheid; *parghuna*, buitengewoon bekwaam. Over het prefix als een afkorting van een oorspronkelijker *para*, zie men onder de telwoorden.

§ 248. Nog een andere beteekenis, namelijk die van een tijdsmaat, geeft het prefix aan den afgeleiden vorm. Doorgaans wordt dan daaraan het prefix van eenheid *sa*, voorgevoegd; bijv.: van *tanaq*, voor *atanaq*, rijst koken, *sapartanaq*, de tijdseenheid die men noodig heeft om rijst gaar te koken. Zoo ook van *djhąrąng*, voor *adjhąrąng*, rijst stoomen, *sapardjhąrąng*; van *pèna*, *mèna*, betelbladeren kauwen, en hiervan *saparmèna*; van *kĕddhĕp*, *akĕddhĕp*, blikken, *saparngĕddhĕp*, een oogenblik, en zulks terwijl *ngĕddhĕp*, geen gebruikelijk woord is.

Zelfstandige naamwoorden met het prefix pa, en het suffix an.

§ 249. Met het suffix *an*, geeft het prefix *pa*, aan den afgeleiden vorm de beteekenis van een afstandsmaat. Alsdan wordt daarbij gewoonlijk nog het prefix *sa*, een van de eenheid beteekenende, voorgevoegd; zooals: van *òlok*, *ngòlok*, roepen, *sapangòlòghąn*, een afstand zoover dat men een roepende stem nog hooren kan; van *lontjaq*, *alontjaq*, springen, *sapalontjaqan*, een afstand zoover als een sprong lang is; van *tombhąk*, piek, *nombhąk*, met een piek steken, *sapanombhąghąn*, zoover dat men op dien afstand nog met een piek kan steken; van *tambùq*, *nambùq*, werpen, *sapanambùqąn*, zoover als een worp; van *bhĕḍḍhil*, geweer, *ĕmbhĕḍḍhil*, schieten, *sapamĕḍḍhiląn*, zoover als een schot reiken kan; van *ghĕnḍhungan*, een houten blok om er alarm op te slaan, *sapaghĕnḍhungan*, zoo ver dat men het nog hooren kan.

Aanmerking. Nevens het suffix *an* komt ook het suffix *ĕn* voor; bijv.: *sapangòlòghĕn* = *sapangòlòghąn*, enz.

§ 250. De vorm *pa—an*, geeft verder te kennen:

a. de plaats als het object van het overeenkomstig locatief-werkwoord; zooals: van *tjòpa*, spog, *patjòpaqan*,

waarin het spuwen plaats heeft, spuwpot, d. i. het object van *njòpaè*, ergens of ergens in spuwen; van *kompol*, vereenigd, *pakompòlan*, vergaderplaats, d. i. het object van *ngompòlè*, ergens bijeenkomen; van *njadhạr*, een gelofte doen, *panjadhạrạn*, de plaats waar men een gelofte doet, bijv. een heilig graf, d. i. het object van *njadhạri*, ergens dat doen. Zoo kan de vorm de plaats beteekenen waar geplant wordt; bijv.: van *ghạghạ*, paḍi-soort, *paghạghạqạn*, waar die paḍi-soort geplant wordt, d. i. het object van *maghạghại*; van *longghạ*, »tèla"-plant, *palongghạqạn*, waar ze geplant wordt, d. i. het object van *malongghại*; van *lĕbbhu* suikerriet, *palĕbhuwạn*, suikerriettuin, d. i. het object van *malĕbbhuwi*.

b. een middel of werktuig dat ook als een plaats waar de handeling verricht wordt, kan worden voorgesteld, zoodat de vorm zich veelal als het object van het locatief-werkwoord met het prefix *ma*, uitwijst; zooals: van *lĕddjhùr*, *palĕddjhurạn*, een kom bijv. waarin men iets in water oplost, d. i. het object van *malĕddjhuri*; van *arò*, *pa'aròwan*, de pot waarin men half gaar gekookte rijst in het water doet rijzen, d. i. het object van *ma'aròwè*; van *ĕttem*, in een goed gesloten pot in water gaar gemaakte spijs, *paĕttèman*, de pot, d. i. het object van *maĕttèmè*; van *ondjhùk*, *paondjhughạn*, een lange bamboe waaraan men in de hoogte een kooi hangt, d. i. het ohject van *maondjhughi*.

c. den persoon als het object van het locatief-werkwoord, zoodat die mede als een plaats kan worden voorgesteld; bijv.: van *tòbhạt*, betuiging van berouw, *palòbhạdhạn*, wien men zijn berouw betuigt, d. i. het object van *nobhạdhi*; van *adjhạr*, leeren, van den leerling, *pa'adjhạrạn*, leerling, d. i. het object van *ngadjhạri*, iemand les geven; van *rĕmbhạk*, beraad, *parĕmbhạghạn*, met wien men beraadslagt, d. i. het object van *ĕnrĕmbhạghi*; van *anot*, volgen, *panòdhạn*, leidsman, het object van *nganòdhi*, volgen.

d. den persoon als het subject der handeling door het overeenstemmend toestandswoord of werkwoord uitgedrukt; bijv.: van *tanaq*, *atanaq*, koken, *patanaqan*, keukenmeid; van *songsong*, zonnescherm, *njongsòngè*, iemand een zonnescherm boven het hoofd houden, en *panjongsòngan*, »songsong"-drager.

e. den persoon wiens beroep of functie het medebrengt om met wat door het grondwoord als een substantief wordt uitgedrukt bemoeienis te hebben; zooals: van *aeng*, water, *pa'aèngan*, leverancier van water; en zoo ook: van *rĕbbhq*, gras, *parĕbbhqqqn*; van *kĕmbhqng*, bloem, *pakĕmbhqngan*; van *tèrĕm*, oester, *patèrĕmman*, leverancier van oesters. Verder: van *djhqrqn*, paard, *padjhqrqnan*, staljongen; van *adjqm*, kip, *pa'adjqman*, kippehoeder; van *dhqmar*, lamp, *padhqmaran*, lampejongen; van *sòrat*, brief, *pasòradhqn*, brievenbesteller; van *biddhqng*, kokend water, koffie, thee, *pabiddhqngan*, thee- en koffieschenker op een feest; van *budjq*, zout, *pabudjqqqn*, zoutmaker.

Zelfstandige naamwoorden met het prefix ka, en het suffix an.

§ 281. De vorm *ka—an*, onmiddellijk van adjectieven afgeleid, is een begripsnaam als reeds door het grondwoord wordt aangeduid; bijv.: van *sòghi*, rijk, *kasòghijqn*, rijkdom; van *pentĕr*, bekwaam, *kapentĕrran*, bekwaamheid; van *rammè*, levendig, *karammèjan*, levendigheid; van *dhqddhi*, worden, *kadhqddhijqn*, wat is geworden, d. i. gevolg; van *malò*, beschaamd, *kamalòwan*, schaamte.

Aanmerking 1. Van slechts een paar woorden van den vorm *ka—an* is het grondwoord een (concreet) substantief; te weten: *ka'aleqan*, jongere broer of zuster (*aleq*) in betrekking tot den jongste of de jongste der oudere broers en zusters; en *kakakaqan*, oudere broer of zuster (*kakaq*) in betrekking tot den oudste of de oudste der jongere broers en zusters.

Aanmerking 2. Van den secundairen stam eens werkwoords met het prefix *ka* afgeleid, treedt de vorm *ka—an* ook slechts in ettelijke gevallen op, en wel als het object van het werkwoord; namelijk: van *tèḍúng*, slapen, *ngatèḍungè*, ergens op slapen; *katèḍungan*, slaapplaats; en van *tòdjúq*, zitten, *ngatòdjúqi*, ergens op zitten, *katòdjudhạn*, zitplaats.

Aanmerking 3. Een enkelen keer kan reeds het prefix *ka* op zich zelf dienen om een substantief te vormen, namelijk in: *kabẹlli*, waarvoor iets gekocht wordt, d. i. koopprijs.

Reduplicatie, woordherhaling en samenstelling.

§ 252. Op substantieven toegepast, moet oorspronkelijk ten minste niet alleen de woordherhaling maar ook de reduplicatie mede de beteekenis van *herhaling* hebben, en zulks ten opzichte van het bestaan van zelfstandigheden, d. i. van een *meervoud*, evenwel met uitsluiting van het bijbegrip van *gelijkheid* in *grootte*. Zoo kan zelfs het bijbegrip van *verschil* of *verscheidenheid* zich op den voorgrond dringen, juist omdat bij de gelijktijdigheid van het voorkomen van in veel opzichten gelijksoortige zelfstandigheden te zelfder plaatse hun afzonderlijk bestaan eerst door de verscheidenheid in een of ander opzicht gemakkelijk in 't oog kan vallen en geconstateerd worden. Ten opzichte van het geheel, d. i. de groep der samenkomende zelfstandigheden, erkent men alzoo elke zelfstandigheid als een deel daarvan, maar met betrekking tot elkander zijn de deelen toch »individu's" die van elkander verschillen, ook in grootte, ja vooral in grootte. Die zelfstandigheden vormen dus geen *meervoud* naar ons begrip; want in ons woord *meervoud* ligt oorspronkelijk ten minste juist het bijbegrip van *gelijkheid in grootte* opgesloten ([1]).

§ 253. Alzoo geeft de substantivische woordherhaling doorgaans *verschil* of *verscheidenheid* in een soort *meervoud* te kennen; zooals: [illegible] *rạn-djhạrạnna pakaluwar kabbhi*, breng de paarden, alle zonder onderscheid, breng de verschillende paarden naar buiten (uit den stal); [illegible] *moj-tamojja bạḍạ ḍimma*, waar zijn de (verschillende) gasten?

Mede als gevolg van het begrip van *meervoud* is de beteekenis van de woordherhaling als *collectief*, d. i. als *plaats* = *uitgebreidheid*;

([1]) Vandaar dat het onbepaald lidwoord *een*, 'n, uit het telwoord *één* is kunnen ontstaan.

bijv.: *bhą-rębbhą*, gras als collectief, d. i. de plaats waar gras te vinden is: *tòdjúą è bhą-rębbhą*, (hij) zit in het gras. Zoo ook: *ḍhi-bęḍḍhi*, zand; *lot-tjęllot*, modder; *ngaj-sòngaj*, rivier (als plaats); *eng-aeng*, water; *ląn-djhąląn*, weg (als plaats); *bhir-ębbhìr*, verzamelplaats van rijtuigen op veeren (waar zulke rijtuigen zich bevinden).

§ 254. Zoo krijgen ook de telwoorden boven *een* en beneden *tien* als een substantief optredende of attributief gebezigd, in hun gereduplicеerden vorm de beteekenis van een *meervoud* met het bijbegrip van *verscheidenheid* in *grootte*, of ten minste zonder het bijbegrip van *gelijkheid* in *grootte*; bijv.: *sè ḍuḍuwąq*, de twee, beide; *djhąrąn lèlèmaq*, vijf paarden, onverschillig van welke grootte elk paard is, d. i. een vijftal paarden, en dit laatste in tegenstelling tot *lèma djhąrąn*, meer bepaald in den zin van vijf paardenvrachten, waarin de vrachten als in grootte aan elkander gelijk (en *djhąrąn*, dus als een eenheid) aangemerkt worden (§ 267 Aanm. 1).

Aanmerking. Men zegt echter ook: *sè ḍuwąq*, enz.

§ 255. Met het suffix *an*, dat als verwant met het suffix *è*, een *naderen*, *nabijkomen*, van iets als *plaats* voorgesteld, d. i. een *overeenkomst* daarmede, beteekenen kan, komt de substantivische woordherhaling in die beteekenis voor, doch alweder met het bijbegrip, en dit wordt door de woordherhaling zelve aangebracht, van *verschil* in een of ander opzicht; bijv.: van *djhąrąn*, paard, *rąn-djhąrąnan*, wat een paard moet voorstellen, hetzij als een teekening of als een gesneden, gehouwen of gegoten beeld; van *anaq*, kind, *naq-anaqan*, wat een kind moet verbeelden, pop, enz.; en zoo van elk ander concreet substantief. Verder is *kol-tongkòlan*, hart, d. i. op *tongkol*, het vruchtbeginsel van den pisang, gelijkende; *tjan-atjanan*, door kleur en vorm op een stuk *atjan*, een toespijs, gelijkend deel van de ingewanden. En zoo is ook van *bąląndhą*, Hollander, *dhąq-bąląndhąqąn*, Hollandertje (uit minachting).

§ 256. Aan den anderen kant heeft zich bij de substantivische woordherhaling uit de beteekenis van *herhaling* ook die van *intensiteit* ontwikkeld. Met deze beteekenis wordt de vorm namelijk toegepast:

1e. op abstracte substantieven met het prefix *sa,* welke als bijwoordelijke uitdrukkingen fungeeren; bijv.: *sakuwat-kuwaddhą,* naar alle vermogen, met een intensiever beteekenis dan *sakuwaddhą*; *sakarę̆p-karę̆bbhą,* geheel willekeurig, een sterkere uitdrukking voor: *sakarę̆bbhą.* Zoo ook *sasòghi-sòghina,* voor *sasòghina,* bij zijn rijkdom, enz.

2e. op abstracte substantieven met het suffix *an,* welke een passieve beteekenis hebben; zooals: *ghúą-tę̆gghúąąnna,* voor *tę̆gghúąąnna,* het gepakt worden ervan, enz. Hier is de oorspronkelijke beteekenis van *herhaling* of *voortduring* zelfs nog voelbaar, omdat zulke woorden beschouwd kunnen worden als een *eigenschap* te beteekenen, d. i. iets blijvends.

Aanmerking. Zoo komt de intensieve beteeekenis der woordherhaling nog in andere woordsoorten voor; zooals: *pa-apa,* al wat, wat ook; *pa-sapa,* al wie, wie ook; *ghą-mòghą,* sterker dan *mòghą,* ter uitdrukking van een wensch.

§ 257. Terwijl de beteekenis van een *meervoud* tot dus ver bij de woordherhaling en reduplicatie opgespoord kan worden, moet zij elders plaats maken voor die van iets *algemeens,* iets *onbepaalds,* iets *abstracts.* Om nu de mogelijkheid van dien overgang in beteekenis in te zien, heeft men slechts te letten op de omstandigheid dat al wat een *algemeenen* naam heeft in den regel uit meer dan één exemplaar bestaat, zoodat die naam meer op het *meervoud* van het waargenomene dan op het *enkelvoud* doelt. Zoo heeft de reduplicatie of woordherhaling, en in 't bijzonder die met het suffix *an,* dat oorspronkelijk op een *meervoud* schijnt te doelen, een meer *algemeene* beteekenis dan het stamwoord; zooals: van *buwą,* vrucht in betrekking tot den boom, *wą-buwą,* of *wąą-buwąąąn*, vrucht in 't algemeen; van *ḍąún,* blad in betrekking tot den boom, *ún-ḍąunan*, een of ander blad; van *kadju,* hout, stam, van een bepaalden boom, of de boom zelf, en alsdan ook: *bhúngka,* *kaka-*

djuwqn, of *dju-kadjuwqn*, of ook *bhubhùng-kaqan* = *kaq-bhùngkaqan*, boom in 't algemeen. Door die vormen op meer voorwerpen te doen slaan, krijgen zij van zelf een collectieve beteekenis, namelijk die van ooft, gebladerte, geboomte. Doch die collectieve zin heeft eigenlijk alleen *kakĕm-bhqngan*, of *bhqng-kĕmbhqngan*, bloemen, gebloemte, aangezien daardoor de enkelvoudige beteekenis van bloem wordt uitgesloten.

Aanmerking. Het bestaan van dat merkwaardig verschil in beteekenis tusschen het stamwoord en zijn gereduplicеerden of herhaalden vorm kan in de hedendaagsche taal elders nog slechts uit een bijzondere omstandigheid blijken. Zoo beteekent *anaq*, kind in betrekking tot de ouders, maar *anaq-anaq* (*naq-naq*) dat men in de beteekenis van: kind in 't algemeen, overal zou verwachten, komt slechts in het Kangeansch voor, wijl elders in plaats daarvan *kanaq* of *naq-kanaq* in gebruik is. Ook *binè* en *lakè* verkeeren in een dergelijk geval: zij komen voor respectief in de beteekenis van vrouw in betrekking tot haar man, en van man in betrekking tot zijn vrouw; maar *bibinè* en *lalakè* (en in dien onversterkten vorm zijn ze nog Kangeansch) vindt men in de hoofddialecten als bepaling in den versterkten vorm (§ 62, 2e), te weten: *òreng bibineq* (of *bineq*) en *òreng lalakeq* (of *lakeq*), welke uitdrukkingen dan ook eigenlijk samenstellingen zijn met de beteekenis van: vrouwmensch en mannenmensch ([1]).

§ 258. *a*. Verder dient de reduplicatie of de woordherhaling om van een stam een substantief te vormen met de *algemeene* beteekenis van: het middel tot de handeling die door het werkwoord of toestandswoord wordt uitgedrukt; bijv.: van *pareng*, *apareng*, geven, van een meerdere; *papareng*, geschenk, onverschillig wat, van een meerdere; van *atĕr*, *ngatĕrraghi*, iets brengen, *tĕr-atĕr*, wat iemand als een geschenk gebracht wordt; van *pèsò*, *mèsôwè*, uitschelden, *pèpèsò*, het schelden, scheldwoord; van *sadjhi*, *njadjhi*, iets voor een gast gereed zetten, *sasadjhin*, wat voor een gast gereed gezet wordt; van

([1]) Zoo is in het Soendaneesch *salaki*, man van een vrouw, *lalaki*, man in 't algemeen, en dus ook mannelijk; *èwè*, vrouw van een man, *awèwè*, d. i. oorspronkelijk *èwè-èwè* (een woordherhaling die in de plaats van de reduplicatie heeft moeten treden, beginnende *èwè* met een klinker) vrouw in 't algemeen, en dus ook vrouwelijk.

angkaq, *ngangkaq*, iets optillen, eten opbrengen; *kaq-angkaqan*, wat een gast gepresenteerd wordt (spijzen); van *tamĕn*, *namĕn*, planten, *tatamĕnnan*, aanplant.

b. Doch vooral heeft ten minste de woordherhaling van een verbalen stam de algemeene beteekenis van een *mediair* object; zooals: van *kĕssot*, *ngĕssot*, afwrijven; *sot-kĕssot*, lap of doek om af te wrijven; van *sapò*, *njapôwè*, ergens vegen; *pò-sapò*, wat daartoe dient, bezem; van *tjongkeq*, *njongkeq*, peuteren, *keq-tjongkeq*, het werktuig daartoe; van *tjĕlloq*, *njĕlloq*, scheppen, *loq-tjĕlloq*, schepper, emmer; van *kaeq*, *ngaeq*, vasthaken, van een haak, *eq-kaeq*, haak; van *pòkol*, *mòkol*, slaan, *kol-pòkol*, wat daartoe dient, haan van een geweer, klepel van een klok; van *ghạlûj*, *ĕngghạlûj*, omroeren, *lûj-ghạlûj*, het werktuig daartoe, enz.

§ 259. Doch er zijn nog andere substantieven in een geredupliceerden of herhaalden vorm, hetzij naast den enkelvoudigen of uitsluitend in gebruik, zonder dat de reduplicatie of herhaling een eigen beteekenis heeft, of zij zou moeten dienen om het woord meer als een substantief te kenmerken; zooals: *tjòtjòpò*, een doosje; *kòkòbûng*, regenboog; *sasaka*, pilaar; *kòkònang*, of *nang-kònang*, vuurvlieg; *kakapa*, of *pa-kapa*, zadel; *pòpòtjok*, punt; *ghạghạman*, scherp wapen; *bhạbhạtang*, kreng.

Aanmerking. In het Soemĕnĕpsch vooral treft men geredupliceerde vormen aan, zelfs wanneer elders slechts de stamwoorden bekend zijn; zooals: *kakalong*, halsband; *kakappĕr*, kapel; *bubudhûn*, bloedzweer.

Samenstelling.

§ 260. Van een samengesteld substantief wordt de onderlinge verhouding der leden, zelfs wanneer deze beide substantieven zijn, door geen bijzonderen vorm aangewezen. Bovendien heeft men in

't algemeen nog twee gevallen te onderscheiden; te weten: dat de leden door een suffix van elkander *kunnen* worden gescheiden en dat zulks *nooit* plaats heeft. In het eerste geval is de samenstelling *oneigenlijk*, en in het laatste *eigenlijk*. In het Madoereesch nu kent men doorgaans alleen eigenlijk samengestelde substantieven; zooals: [illegible] *tòkang-kębbhùn*, tuinman; [illegible] *djhuru-kontjè*, sleutelbewaarder; [illegible] *anaq-lakeq*, zoon; [illegible] *pęttè-radjq̧*, groote kist; [illegible] *aeng-sòngaj*, rivierwater; [illegible] *djhukoq-taseq*, zeevisch.

Aanmerking 1. Verder kan de ontkennende partikel *taq*, de lettergreep *pa* voorafgaande, met een volgend substantief samengestelde staande uitdrukkingen vormen. Merkwaardig is het dat die lettergreep *pa* in de uitspraak nu eens met de partikel dan weder met het substantief is verbonden; zooals: *taqpa ęmmaq taqpa ęmbùq* of *taq paęmmaq tq̧q paęmbùq*, zouder ouders, ouderloos; *taqpa sanaq* of *taq pasanaq*, zonder verwanten; *taqpa ghuru* of *taq paghuru*, zonder leermeester; *taqpa bęngkò* of *taq pabęngkò*, of ook wel: *taqpa ęngghùn* of *taq paęngghùn*, zonder woning; *taqpa sangkan* of *taq pasangkan*, zonder herkomst; *taqpa kadjq̧* of *taq pakadjq̧*, zonder middel van bestaan; *taqpa ḍhq̧por* of *taq paḍhq̧por*, zonder vorm, vormloos. Een enkelen keer wordt *pa* steeds bij het substantief met het suffix *an* gehoord; namelijk *taq patanḍhingan*, zonder wedergade (¹).

Aanmerking 2. Een nadere beschouwing van de samengestelde substantieven kan gevoegelijk in de Syntaxis plaats vinden, aangezien niet zoo zeer de beteekenis van elk der leden als wel hun onderlinge verhouding verder besproken zal moeten worden. (Zie § 323).

(¹) Ook in het Balineesch behoort *pa* steeds tot het volgende woord met het suffix *an;* bijv.: *tan patanḍingan*, terwijl het in het hedendaagsch Javaansch ook dan bij de ontkennende partikel behoort: *tanpå*.

HOOFDSTUK IV.

TELWOORDEN.

---

§ 261. De hoofdgetallen zijn van *een* tot *negen*: *settong*, *ḍuwqq*, *tĕlloq*, *ĕmpaq*, *lèmaq*, *ĕnnĕm*, *petloq*, *bqllùq*, *sangaq*.

Aanmerking. Bij het tellen zegt men voor *settong* ook *ĕssaq* of *saq*, een versterkten vorm van *sa*. Ook in *settong* ligt hetzelfde *sa* verscholen, want het zal wel een samentrekking zijn van *sa* en *ètong;* letterlijk: één tel. Een bijvorm van *settong* is *settor* (Bangkalansch); terwijl het eerste ook als: *sittùng*, althans in het West-Madoereesch wordt uitgesproken. Het Kangeansch heeft nevens *settong* ook *seqtong*. Een bijvorm van *ĕnnĕm* is *mĕnnĕm* dat ontstaan is uit den herhaalden vorm *nĕm-ĕnnĕm*, immers ook als *nĕm-mĕnnĕm* uit te spreken. Voor 't overige komt de vorm der genoemde hoofdgetallen treffend overeen met dien welke als de Maleisch-Polynesische grondvorm aangenomen kan worden; namelijk: *ḍuwa*, *tĕlu*, *pat* of *ĕmpat*, *lima*, *ĕnĕm*, *pitu*, *walu* of *uwalu*, *siwa* ([1]).

§ 262. De benoeming van grootere getallen geschiedt naar het tientallig stelsel door samengestelde vormen, bestaande uit een der genoemde getallen in zijn onversterkten vorm als eerste lid en een der termen van de tientallige schaal tot tweede lid, met dien verstande evenwel dat in plaats van *settong*, steeds *sa*, (in zijn onversterkten vorm) wordt gebezigd. De termen der schaal nu zijn als volgt: *pòlò*, tiental, *ratos*, honderdtal, *èbu*, duizendtal, *laksa*, tienduizendtal, *kĕttè*, honderdduizendtal, *djuta*, millioental, *sapòlò djuta*, tienmillioental, enz. Een getal wordt uitgesproken door de groepen van tientallen, honderdtallen, enz., te beginnen met het grootste tal, en ieder met zijn eigen coëfficient ([2]), achtereenvolgens

---

([1]) Zie KERN, de Fidjitaal.

([2]) De coëfficient, een woord ontleend aan de stelkunde, duidt aan uit hoeveel gelijke getallen een som is samengesteld.

op te noemen om ten slotte tot het getal der eenheden te komen; bijv.: *saèbu lèma ratos ĕmpaq pòlò sangaq* (1549). Deze volgorde is de natuurlijke, omdat immers de grootste groep, de eind-uitkomst der telling, als de belangrijkste verdient 't eerst vermeld te worden, terwijl een kleinere groep ten opzichte van een grootere als iets bijkomstigs is te beschouwen. Voor *nĕm pòlò,* zegt men echter ook *sabidhqk.*

Aanmerking. De grondvorm van *pòlò* is *puluh.* De vorm *ratos* met *r* heeft *atos* tot bijvorm. Doch hierover zie § 263. De volgende termen: *laksa, kĕṭṭè* en *djuṭa* zijn, door het Javaansch heen, aan het Sanskrit ontleend waarin zij echter een andere beteekenis hebben; *laksha* is er namelijk honderdduizend, *koṭi,* tienmillioen, en *ajuta,* tienduizend. Trouwens, die drie namen zijn alles behalve populair; en men zegt vaak: *sapòlò-èbu* (10000), *saratos-èbu* (100000), ja zelfs in het Kangeansch ten minste: *saèbu-èbu* (1000000) en zoo verder nog: *sapòlò-èbu-èbu* (10000000), *saèbu-èbu-èbu* (1000000000), enz. Van koopwaren sprekende zegt men ook *sadjhina* in plaats van *sapòlò;* in het Soemĕnĕpsch en Pamk. ten minste, ook *saradjhúq* voor *sabidhqk;* en in het Pamk. althans, ook *sakabqn* voor *ĕmpaq.*

§ 263. Als coëfficient krijgen *pettò, bqllu,* en *sanga* (in den onversterkten vorm) een *ng* achter zich (§ 60); zooals: *pettong pòlò* (70), *bqllúng èbu* (8000), *sangang laksa* (90000). Zoo kan de *ng* tevens als klinkerscheider dienst doen. Vandaar: *saratos* (100), *ḍuwq ratos,* of *ḍu ratos* (200), *tĕllò ratos* (300), *ĕmpaq ratos* (400), *lèma ratos* (500), *ĕnnĕm ratos,* of *nĕm ratos* (600), doch: *pettong atos* (700), *bqllúng atos* (800), *sangang atos* (900). Nevens *saratos,* bestaat echter de bijvorm *satos,* en nevens *ĕnnĕm ratos: ĕnnĕm atos.*

Aanmerking. Als coëfficient komt *ḍuwq* gewoonlijk in zijn verkorten vorm *ḍu* voor. De *ng* achter *pettong,* enz. heeft naar het toeschijnt een possessieve beteekenis, evenals de *n* achter een anders open woord in Javaansche uitdrukkingen als: *bòdjon mantri, ing djĕron pĕṭi.* Dat men echter in *ḍú pòlò* en *tĕllò pòlò* de *ng* achter *ḍu* en *tĕllò* in afwijking van het Javaansch mist, is toe te schrijven aan de werking der analogie. Immers *sa* heeft ze niet, wellicht omdat zijn beteekenis als woord op den achtergrond geraakt. En ook *ĕmpaq* kent ze niet om de eenvoudige reden dat het woord oorspronkelijk reeds gesloten is. De daartusschen liggende

getallen: *ḍuwą* en *tęllò* kunnen zich dus licht dienovereenkomstig gedragen. Iets dergelijks moet ook met *lèma* gebeurd zijn. Daarentegen blijft de *ng* gehandhaafd achter de coëfficienten 7, 8 en 9, omdat men bij het tellen er licht toe komen kan na het opnoemen van de 5 (in casu tientallen) zich een korte rust te gunnen, waardoor de vorm der vorige getallen geen invloed op dien der volgende vermag te oefenen. Dat nevens *nĕ̦m ratos, nĕ̦m atos* gebruikelijk is, zulks moet men weder aan de analogie wijten; immers de sluitletter van *nĕ̦m* is ten minste een neusklank evenals de *ng* van *pettong*, enz.

§ 264. Voor *elf* zegt men echter niet *sapòlò settong*, enz.; want de getallen 11—19 hebben ieder een samengestelden naam waarvan *bęlląs*, het laatste lid uitmaakt dat als *bhęlląs* wordt uitgesproken, wanneer het eerste lid der samenstelling oorspronkelijk gesloten is; als volgt: *sąbęlląs* (11), *ḍuwą-bęlląs*, of *ḍu-bęlląs* (12), *tęllò-bęlląs* (13), *ĕ̦mpaq-bhęlląs* (14), *lĕ̦ma-bęlląs* (15), *ĕ̦nnĕ̦m-bhęlląs*, of *nĕ̦m-bhęlląs* (16), *pettò-bęlląs* (17), *bąllu-bęlląs* (18), *sanga-bęlląs* (19). Zoo wordt bijv. 13514 uitgesproken: *tęllò bęlląs èbu lèma ratos ĕ̦mpaq bhęlląs*, of: *salaksa tęllò èbu*, enz.

Aanmerking. Men ziet dat het Madoereesche *bęlląs* heeft, waar het Javaansch *węlas* (in *sawęlas*) of den verkorten vorm *las* (in de andere gevallen) vertoont; terwijl het Madoereesche *bhęlląs* aan het Javaansche *bęlas* beantwoordt. Het Kangeansch heeft echter steeds *bęllàs*. Daar in *pettò-bęlląs* bijv., *pettò* geen coëfficient is, ontbreekt hier de *ng* achter *pettò*.

§ 265. In plaats van *ḍu pòlò settong* (21), *ḍu pòlò ḍuwąq* (22), enz. tot en met *ḍu pòlò sangaq* (29), maakt men vaak van een samengestelde benaming gebruik met *lèkor*, als laatste lid; als volgt: *salèkor* (21), *ḍuwą-lèkor* of *ḍu-lèkor* (22), *tęllò-lèkor* (23), *ĕ̦mpaq-lèkor* (24), *lèma-lèkor* (25), *ĕ̦nnĕ̦m-lèkor*, of *nĕ̦m-lèkor* (26), *pettò-lèkor* (27), *bąllu-lèkor* (28), *sanga-lèkor* (29); bijv.: *ḍu-lèkor èbu pettong atos ĕ̦mpaq-lèkor* (22724). Voor 25 zegt men ook *saghąmeq*.

Aanmerking. Evenmin krijgen *pettò, bạllu* en *sanga* hier een *ng* achter zich, omdat zij geen coëfficienten zijn.

§ 266. Wanneer een getal op een kleinigheid na een rond getal uitmaakt, d. i. juist zoo groot is als een der termen van de schaal, spreekt men gaarne ten minste van [illegible] *saratos,* of van een grooter rond getal, terwijl men dan het meerdere door [illegible] *pondjhùl,* of [illegible] *lẹ̆bbi,* en het mindere door [illegible] *kòrang,* uitdrukt; zooals: [illegible] *saratos kòrang settong* (99), [illegible] *saèbu kòrang ḍuwạq* (998), [illegible] *saèbu pondjhùl settong* (1001).

§ 267. Daar de termen der schaal eenheden zijn, is het natuurlijk dat ook een zekere hoeveelheid die naar een bepaalde eenheid wordt gemeten op dezelfde wijs wordt benoemd; zooals: [illegible] *sataon,* een jaar, [illegible] *lèma èlò,* vijf el, [illegible] *sapòlò ròpija,* tien gulden, [illegible] *pettong katè,* zeven kati, [illegible] *bạllùng ĕppal,* acht paal, [illegible] *lèma ratos sangang ḍĕppa,* vijf honderd en negen vadem.

Aanmerking 1. Ook *òreng* kan als eenheid optreden. Het is 't geval, wanneer er sprake is van arbeiders die zich dus als kracht-eenheden laten aanmerken; bijv.: *bạḍạ lèma òreng,* er zijn vijf menschen (arbeiders). Zoo ook *djhạrạn* in den zin van paardevracht, enz. Anders beteekent *settong òreng,* een zekere iemand. Alsdan schijnt het telwoord tot het substantief in een genitieve verhouding te staan; ten minste de uitdrukking *settongnga òreng* komt, hoewel zelden, in denzelfden zin nog voor.

Aanmerking 2. Een telwoord dat als coëfficient niet onmiddellijk aan den naam der eenheid voorafgaat, maar hiervan door een ander coëfficient wordt gescheiden, komt echter steeds in zijn versterkten vorm voor; bijv.: *ḍuwạq tẹ̆llò bulạn,* of: *ḍuwạq ataba tẹ̆llò bulạn,* in twee of drie maanden.

Aanmerking 3. Als coëfficienten krijgen dan 7, 8 en 9 ook in groote getallen steeds de *ng* achter zich.

§ 268. Om de hoeveelheid van iets uit te drukken, kan het gebeuren dat kortheidshalve slechts de coëfficient van de groep genoemd wordt waarbij het voorwerp pleegt verhandeld te worden; bijv. van dakpannen die in den regel bij duizendtallen verkocht of aangemaakt worden sprekende zegt men: [illegible] *adjhina lèma rijal,* de prijs is vijf reaal, namelijk de duizend; [illegible] *bulạ ngalaqa bạllùq,* ik neem er acht (duizend) van. Van

pinangnoten zegt men: *adjhina sapòlò rijal*, de prijs is tien reaal, namelijk de tienduizend; en: *bulą ngalaqa ḍuwąq*, ik neem er twee (tienduizendtallen) van. Om nu te kennen te geven dat de hoorder een uitgesproken getal niet als zooveel tientallen of zooveel grootere groepen heeft op te vatten, bedient men zich duidelijkheidshalve van woorden die in 't algemeen zooveel eenheden, d. i. zooveel stuks, beteekenen als door het getal wordt aangegeven. Zulke *hulptelwoorden* zijn bijv. de volgende: *bighi*, toegepast op voorwerpen die niet plat zijn; *kòrę̄n*, van huizen, bijv.: *bęngkò lèma kòrę̄n*, vijf huizen; *lambąr*, van platte voorwerpen, zooals papier, matten, enz.; *kongkong*, van pisang- en (samengestelde) palmbladeren; *poqon*, van planten of boomen; *bhùngka*, van boomen; *palokkor*, of *palekker*, balletjes, zooals die van blanketsel en van pillen; *rembhąk*, klompje, klont, van goud, steenen of suiker. Intusschen kan iets, zooals bijv. een samengesteld blad, uit gelijksoortige min of meer van elkander gescheiden deelen (de blaadjes) bestaan. Vandaar dat van zulk een deel soms ook een afzonderlijk hulptelwoord gebruikelijk is; bijv. *djhąlu*, van de van elkander gemakkelijk af te scheiden stukjes van een witte ui; *lòneng*, idem van een sinaasappel. En vandaar dat een verzameling van gelijksoortige, of ten minste van bij elkander behoorende voorwerpen een collectieven naam kan hebben; zooals: *ghùnḍhùng*, tros vruchten; *tjanḍiq*, bosje sirih-bladeren; *kęrręng*, bamboe-stoel; *tangkęp*, een paar, een stel van twee, bijv. van een hoofddoek en een onderkleed, van een theekopje en het schoteltje.

Aanmerking 1. Men zegt steeds *sabighi* (dat ook »weinig" beteekenen kan), doch nevens *ḍu bighi* is ook gebruikelijk *ḍu bigghig*; naast *tęllò bighi*: *tęllò bigghiq*, enz.

Aanmerking 2. Van iets waarvan het stuk juist de waarde van de munteenheid, meer bepaald van een halve duit heeft, zegt men *ghutok* (vergl. Soend. *gutuk*). Anders kan men voor »het stuk" *ghąn* bezigen; zooals: *ghąḍjąmma ghąn tęllò kèteng*, de gajam-vrucht kost drie halve duiten het stuk.

§ 269. Waar van een eenheid geen sprake is, treedt een telwoord als bepaling op. In dit geval wordt er gaarne van den geredupliceerden vorm gebruik gemaakt; zooals: *òreng*

settong; *òreng ḍuwqq*, of *ḍqḍuwqq*; *òreng tĕlloq*, of *tatĕlloq*; *òreng ĕmpaq*, of *paq-ĕmpaq*; *òreng lèmaq*, of *lalèmaq*; en zoo verder *nĕm-ĕnnĕm*, *pepelloq*, *bqbqllúq*, en *sasangaq*. Zoo ook wanneer het telwoord op zich zelf staat: *sè ḍqḍuwqq*, *sè tatĕlloq*, enz.

Aanmerking 1. Omtrent de beteekenis der reduplicatie zie men § 254.
Aanmerking 2. Opmerkelijk is het gebruik van het prefix *sa* vóór telwoorden; zooals: *sasettong*, *saḍqḍuwqq*, *saḍu-bighi*, enz. Het zijn verkorte uitdrukkingen voor *saghĕnnaqna settong*, één volledig, d. i. juist één, niet meer en niet minder dan één, enz.

§ 270. Alleen, zonder metgezel, wordt uitgedrukt door: *kasòrang*, of *kadhibiq*; met hun beiden door: *kaḍuwq*; met hun drieën door: *katĕllò*; en zoo verder gewoonlijk in den onversterkten vorm: *kaĕmpaq*, of *kampaq*; *kalèma*; *kaĕnnĕm*, of *kannĕm*; *kapettò*; *kabqllu*; *kasanga*. Een grooter gezelschap van personen wordt echter in den regel slechts door middel van een hoofdgetal aangeduid; zooals: *sengkoq ka pasar abhqrĕng òreng sapòlò*, ik ga naar de markt met tien anderen. Zoo zegt men wanneer men ten minste van *òreng*, spreekt, ook *òreng sòrang*, of — *kasòrang*, voor *òreng settong*; *òreng kaḍuwq*, voor *òreng ḍqḍuwqq*, enz.

Aanmerking. Zelf komt door verkeerde analogie vaak de vorm *kaĕmpa* of *kampa* in plaats van *kaĕmpqq* of *kampaq* voor.

§ 271. Door middel van het woord *kalè*, maal, keer, worden samenstellingen gevormd die respectief eenmaal, tweemaal, driemaal, enz. beteekenen; namelijk: *sakalè*, *ḍu kalè*, *tĕllò kalè*, enz., waarin het telwoord als coëfficient optreedt, en vandaar *pettong kalè*, enz. Of anders zegt men ook: *kapeng ḍuwqq*, voor *ḍu kalè*; *kapeng tĕlloq*, voor *tĕllò kalè*, enz.

Aanmerking. Het West-Madoereesch heeft ook *sapèsan* voor *sakalè*, eenmaal, een keer, terwijl het Soeměnĕpsch het woord alleen in den

herhaalden vorm *sapèsan-pèsan* kent; het komt overal echter slechts in ontkennende zinnen voor; zooals: *sapèsan-pèsan bulą taq òneng*, ik weet het te eenenmale niet, ik weet het volstrekt niet.

§ 272. De verdubbeltallen worden uitgedrukt door het woord *lèpĕt*, vouw; zooals: *lèpĕt ḍuwą*, of — *ḍuwąq*, of ook kortweg: *lèpĕt*, dubbel; *lèpĕt tĕllò*, of — *tĕlloq*, drievoudig; *lèpĕt ĕmpaq*, of — *ĕmpa*, viervoudig, enz.

§ 273. Bij het achtereenvolgens opnoemen van verschillende redenen of omstandigheden spreekt men van *prakara*, zaak; aldus: *saprakara*, de eerst zaak, voor: ten eerste; *ḍuwą prakara*, de tweede zaak, voor: ten tweede, enz. Of anders bezigt men de woorden: *sakalè*, of *sakalêjan*, ten eerste; *kaḍuwą kalèna*, ten tweede; *katĕllò kalèna*, ten derde, enz. of ook wel *kapeng ḍuwąna*, of *kapeng ḍuwąqna*, *kapeng tĕllòna*, of — *tĕllòqna*, enz. Geldt het verschillende zaken of personen die ten minste elk op zich zelf en dus als enkelvoudig beschouwd worden, dan gaat men ze, om ze verder elk naar hun eigen naam op te noemen, eenvoudig tellen; bijv.: *settong: pĕḍḍhąng, ḍuwąq: pĕṭṭè*, ten eerste: een sabel, ten tweede: een kist, enz. Ook data worden zoo door het opnoemen van een hoofdgetal achter het woord *tangghąl*, opgegeven; bijv.: *tangghąl settong*, *tangghąl ḍuwąq*, enz.

Aanmerking. Men zegt ook *tangghąl sakalêjan* voor —*settong*.

§ 274. De helft van iets is *saparò*, terwijl *satĕngnga*, half, als de helft van een eenheid gebezigd wordt; zooals: *satĕngnga taon*, een half jaar; *satĕngnga bhutol*, een halve bottel van zekeren inhoud. Zoo heeft het Madoereesch ook uitdrukkingen van dezelfde samenstelling en beteekenis als ons anderhalf, derdehalf, enz., ten minste bij het gebruik van een reaal van twee gulden of anders van een lengtemaat zooals een ellemaat als eenheid; te weten: *kaḍuwą tĕngnga* ($1\frac{1}{2}$), *katĕllò tĕngnga* ($2\frac{1}{2}$), *kaĕmpaq tĕngnga*

($3^1/_2$), *kalèma tĕngnga* ($4^1/_2$), *kaĕnnĕm-* of *kannĕm tĕngnga* ($5^1/_2$), *kapettò tĕngnga* ($6^1/_2$), *kabḁllu tĕngnga* ($7^1/_2$), en *kasanga tĕngnga* ($8^1/_2$). Verder wordt een breuk als bij ons uitgedrukt door den teller als coëfficient te beschouwen. De noemer zelf wordt gevormd door middel van *pra,* of *par,* ook wel *pĕr,* als prefix vóór het getal dat aanduidt in hoeveel gelijke deelen het geheel verdeeld is; met dien verstande evenwel dat het prefix steeds *pĕr,* luidt, wanneer het grondwoord met een klinker begint als hoedanig zijn te beschouwen: *apat,* voor *ĕmpaq,* vier; *anĕm,* voor *ĕnnĕm,* zes; *atos,* voor *ratos,* honderd; en *èbu,* duizend; zooals: *sapartĕllon* ($^1/_3$), zelden ook: *sapartĕllò*; *sapĕrrapat* ($^1/_4$); *saparlèman,* zelden ook: *saparlèma* ($^1/_5$); *sapĕrranĕm* ($^1/_6$); *saparpetton,* zelden: *saparpettò* ($^1/_7$); *saparbḁllùn,* zelden: *saparbḁllu* ($^1/_8$); *saparsangan,* zelden: *saparsanga* ($^1/_9$); *saparpòlon,* zelden: *saparpòlò* ($^1/_{10}$); *sapĕrratos* ($^1/_{100}$); *sapĕrrèbu* ($^1/_{1000}$). En zoo is bijv. *tĕllò pĕrrapat* = $^3/_4$, *lèma parbḁllùn* = $^5/_8$, *tĕlloq ḍuwḁ partĕllon* = $3^2/_3$, enz.

Aanmerking 1. Het behoeft nauwelijks gezegd te worden dat het prefix *pĕr* met den volgenden klinker tot één lettergreep kan samensmelten; bijv.: *saprapat* van *sapĕrrapat,* enz. Daarbij komen evenwel naar analogie met de overige vormen die vierlettergrepig zijn nog voor: *saparapat,* d. i. *sa* + *para* + *pat* (niet tevens: *saparrapat* = *sa* + *par* + *apat*), en *saparanĕm,* d. i. *sa* + *para* + *nĕm* (niet mede: *saparranĕm* = *sa* + *par* + *anĕm*), omdat alsdan de eenlettergrepige *pat* en *nĕm* als het grondwoord worden aangemerkt. Vandaar ook dat zulk een bijvorm niet wordt aangetroffen naast *sapratos* noch nevens *saprèbu,* aangezien daarvan het grondwoord steeds als tweelettergrepig is op te vatten.

Aanmerking 2. Als bepaling van *ĕmbḁgi,* verdeelen, kunnen de hoofdgetallen in zijn onversterkten vorm voorkomen; zooals: *èbḁgi ḍuwḁ* of —*ḍuwḁq,* in tweeën verdeeld worden; *ĕmbḁgi tĕllò* of —*tĕlloq,* in drieën verdeelen, enz. Ook dan kan men *ĕmpa* naast *ĕmpaq* zeggen.

§ 275. Daar onbepaalde telwoorden de hoeveelheid van iets slechts onbepaald aanduiden, spreekt het van zelf dat zij althans in de functie van een adjectief slechts bij een substantief geplaatst worden

dat geen eenheid uitdrukt; zooals: *ęmhiq bąnnjaq,* veel schapen. Zulks geldt ook van een onbepaald telwoord dat blijkens het voorgevoegde *sa,* zelf als een eenheid is aan te merken; zooals: *sakòdhiq,* een weinig, weinig; *òreng sakòdhiq,* weinig menschen. Doch *kabbhi,* of *kakabbhi,* wordt steeds substantivisch gebezigd; zooals: *anaqna kabbhi nanges,* of: *anaqna nanges kabbhi,* zijn kinderen huilen allen. Tot de onbepaalde telwoorden is ook te rekenen: *sabbhąn,* of *sabhąrąng* (= *sambhąrąng*), ieder, elk; bijv.: *sabbhąn òreng taò,* iedereen weet het. Verder: *sabąnnè,* andere, sommige; bijv.: *sabąnnè òreng taò, sabąnnè òreng taq taò,* sommige menschen weten het wel, sommige weten het niet. Voor 't overige kan dit onbepaald telwoord in de functie van een substantief treden; zooals: *sabąnnè taò, sabąnnè taq taò,* sommigen weten het wel, anderen niet.

Aanmerking. Voor een ontelbaar groot getal zegt men: *samèmęng, sakèpęk* of *saonggúq.*

HOOFDSTUK V.

VOORNAAMWOORDEN.

Persoonlijke voornaamwoorden.

§ 276. Zij worden van elkander onderscheiden in *eigenlijke* en *oneigenlijke*. De *oneigenlijke* zijn niets anders dan omschrijvingen bestaande uit een substantief niet of wel gevolgd door een ander woord of een suffix als bepaling.

§ 277. *Eigenlijke* persoonlijke voornaamwoorden van den *eersten* persoon zijn: *ęngkoq*, of *sengkoq*, K., *bulą*, T. en *kaulą*, A., ik. Als T. komt in het West-Mad. ook *kulą*, zelfs tot *ghulą*, verzacht, voor. In het Bangkalansch bestaat nevens *kaulą*, ook *kabulą*, A. *Oneigenlijk* zijn als K. *sang-abąq*, of *tang-abąq*; als T. *abąq-bulą*; en als A. *bhądhąn-kaulą*, of *djhąsat-kaulą*, eigenlijk: mijn lichaam. *djhąsat-kaulą*, is een weinig nederiger dan *bhądhąn-kaulą*. Verder komen als *oneigenlijke* pers. voornw. van den eersten persoon voor: *abdhi-dhąlęm*, A., Uw dienaar; nog nederiger: *ghąghĕbbhąl-dhąlęm*, het stof van Uw voetzool, en het nederigst: *ghąghĕbbhąl-kangdjęng-sampijan-dhąlęm*. Zij worden gebezigd tot aanzienlijken of vorstelijke personen door iemand die zich zijn inferioriteit tegenover hen zoo zeer bewust is dat hij zich zelf gaarne hun dienaar enz. noemt, in 't bijzonder door een ondergeschikte tot zijn chef.

Aanmerking. Minder gebruikelijk althans op het hoofdeiland, doch meer op Kangean is *èson* (Jav. *ingsun*) dat door ouden van dagen tegen jongeren

en in het Kang. ook door meerderen tegen minderen wordt gebezigd. Het Kang. heeft in plaats van *ĕngkoq* of *sengkoq*, *akò* (Jav. *aku*), *nèra* en *kèta* (Mal. *kita*). Doch *nèra* is wat beleefder dan *akò* en minder beleefd dan *kèta*; *kèta* wordt namelijk gebezigd tot oude menschen die men dan met *bhibbhiq* (vrouwelijk) of *paman* (mannelijk) toespreekt. *Kabulq* kent dat dialect evenals diens vervormingen ook, doch zij worden uitgesproken als: *kabulà, kaulà, bulà*. Zie verder ook Aanm. 2. sub § 278.

§ 278. Voor den *tweeden* persoon zijn gebruikelijk: *dhibiqna*, K., (verkort tot *dhiqna*), en *bqqna*, K., *dhika*, T., *sampêjan*, A., en beleefder: *pandjhĕnnĕngngan*, of *pandjhĕnnĕngngan-sampêjan*. In het Bangk. komt *dhibiqna* 't meest voor; in het Soemn. en Pamk. daarentegen: *bqqna*. Het Pamk. heeft ook nog *ĕmbqqna*, en *dhiriqna*. Nog komen voor: *pandjhĕnnĕngngan-dhqlĕm*, *adjunan-dhqlĕm*, van aanzienlijke personen gezegd door iemand die zich zelf *abdhi-dhqlĕm*, of *ghqghĕbbhql-dhqlĕm* noemt, en *kangdjĕng-sampêjan-dhqlĕm*, van vorstelijke personen tot wie de spreker zich dan met *ghqghĕbbhql-kangdjĕng-sampêjan-dhqlĕm*, betitelt.

Aanmerking 1. Alleen als desataal, d. i. gewestelijk, is *sèdq* (Jav. *sirå*), en ook *pêjang* dat wellicht een verkorte vorm van 't Jav. *sampejan* is; immers in het Sålåsch ten minste, ook als *sampejang* uit te spreken. Het Kang. kent de *eigenlijke* voornaamw. *kaò* (Mal. *ĕngkau*) als K., en *pèjang* als T. In plaats van *kaò* is er bij echtgenooten in hun onderlinge verhouding *ijà* of *ijàna* in zwang. Het is eigenlijk het equivalent van het Maleische *ija*, en is oorspronkelijk dus een voornaamwoord van den 3[en] persoon. Verder heeft het Kang. de *oneigenlijke* pronomina: *kaè, kakè, naè* en *nènè*, die respectief aan Jav. *kijai, kaki, njai* en *nini* beantwoorden. *Kakè* wordt gebezigd tot jongeren of minderen van het mannelijk, *nènè* tot jongeren of minderen van het vrouwelijk geslacht, waartegenover dan *èson* als persoonl. voornw. van den 1[en] pers. staat. *Kaè* tot iemand van het mannelijk, en *naè* tot iemand van het vrouwelijk geslacht gebruikt, zijn beleefder dan *kaò*, maar minder beleefd dan *dhika*; zij staan dus tegenover *nèra*. Nog is *kòleqna* of *abqqna*, duidelijker: *kòleqna kaò* of *kòleqmo*, enz. of ook wel *dhibiqna* = *dhiqna* als een iets beleefdere vorm dan *kaò* in het Kang. in gebruik. (Zie ook de Aanm. onder § 280). Het Penggirpapasch heeft *sĕllè* als K., welk woord aan het Soendaneesche *silaing* doet denken.

Aanmerking 2. Evenals *ĕmbqqna* zich van *abqqna*, waarvan *bqqna* slechts een verkorte vorm is, laat afleiden, zoo ook *ĕngkoq*, immers tot zijn onversterkten vorm *ĕngkò* terug te brengen, van *akò*.

§ 279. Alleen *oneigenlijke* persoonlijke voornaamwoorden van den *tweeden* persoon kunnen als aanspraakwoorden (vocatieven) gebezigd worden. Evenwel komen *bąqna*, en *dhibiqna*, als zoodanig niet voor, hetgeen begrijpelijk is omdat zij, zulks blijkbaar uit de beteekenis van het suffix, oorspronkelijk persoonlijke voornaamwoorden van den *derden* persoon zijn. Zoo zegt men daarentegen wel bijv.: *engghi*, *adjunan-dhąlĕm*, ja, mijnheer. Niet zelden wordt de korte vorm *dhąlĕm*, voor *adjunan-dhąlĕm*, of voor *pandjhĕnnĕngngan-dhąlĕm*, enz. gebezigd; zooals: *engghi*, *dhąlĕm*.

§ 280. Een *derde* persoon wordt in den regel bij zijn naam of titel genoemd, of men duidt hem aan door *ruwą*, die. (Doch zie ook § 312).

Aanmerking. Het Kang. heeft als oneigenlijk persoonl. voornaamw. van den derden persoon *kòleqna*, zijn vel, d. i. dus zooveel als *abąqna*, zijn lichaam. Ook op het hoofdeiland is *kòleqna* synoniem met *abąqna*, in een zin als bijv.: *sakeng kòleqna* (of *abąqna*) *taq dhulàt*, het komt doordat hij (zij) niet gelukkig is; alsdan komt de verkorte vorm *bąqna* niet voor. Desgelijks: *sakeng sang-kòleq* (*sang-abąq*) *tąq dhulàt*, het komt doordat ik, enz. Anders wordt in het Kang. de 3e persoon aangewezen door *sèrentò* of *òreng rentò*.

§ 281. Een transitief werkwoord heeft noodzakelijk een object, zoodat het steeds reflexief (terugwerkend) gebezigd kan worden. Om nu zulk een reflexieve handeling uit te drukken, bedient het Madoereesch zich in 't algemeen als oneigenlijk reflexief voornaamwoord van *abąqna*, zijn lichaam, d. i. zich, of sterker uitgedrukt: *abąqna dhibiq*, zijn eigen lichaam, d. i. zich zelf; bijv.: *mòkol abąqna dhibiq*, zich zelf slaan.

Aanmerking. Bovendien zijn er transitieve werkwoordvormen die op zich zelf reeds een reflexieve beteekenis kunnen hebben; zooals: *malabu*, zich laten vallen; *malanjoq*, zich door den stroom laten medevoeren; *makaton*, zich laten zien; en dergelijke meer waarvan het grondwoord een toestandswoord is (§ 182). Daartoe zijn nog actitief-passieve toestandswoorden te rekenen; zooals: *atjòtjò* of *asoddhúq*, zich dood steken; *abhĕlli*, zich den hals afsnijden; *abhúkbhúk*, zich met de hand slaan, enz. (§ 218). Voor zoover zij in die beteekenis ook met *abąqna* of *abąqna dhibiq* gebezigd

worden, zijn ze mede onder de reflexieven (reflexieve werkwoorden en reflexieve toestandswoorden) te rekenen; bijv.: *malabu abqqna*, zich laten vallen, *atjòtjò abqqna dhibiq*, zich zelf dood steken. Bij *asoddhúq* komt in plaats van *abqqna* als reflexief voornaamwoord zelfs *salèra* wel eens voor, ten minste in 't Bangk.; maar dat is dan toch Javanisme (Jav. *suduq slirå*). Anders komt slechts *dhibiq* achter dergelijke vormen voor; zooals: *malabu dhibiq*, *atjòtjò dhibiq*. Daar echter de reflexieve beteekenis niet in *dhibiq*, maar reeds in het werk- of toestandswoord ligt opgesloten, zijn zulke vormen met *malabu* en *atjòtjò* (zonder meer) op een lijn te stellen en dus bezwaarlijk onder de reflexieven te brengen. Trouwens, *dhibiq* slaat niet op het object maar op het subject der handeling, zoodat bijv. *Samman atjòtjò dhibiq*, eigenlijk beteekent: Samman zelf (niemand anders) heeft zich doodgestoken.

Aanmerking 2. *Dhibiq*, alsdan naast *kadhibiq* in gebruik, komt anders ook bij een overtreffenden trap voor om dezen te versterken; bijv.: *sè djqq-radjqqqn dhibiq* (of *kadhibiq*), het grootste, het allergrootste, enz.

Aanmerking 3. Bij *zich vergissen*, *zich begeven*, *zich schamen*, is het bewustzijn van een reflexieve handeling nauwlijks aanwezig, juist omdat zij nergens als transitieven voorkomen. Zij worden integendeel meer als intransitieven gevoeld, zoodat hun equivalenten in het Madoereesch ook niet als reflexieven zijn aan te merken, te minder omdat zij naar hun *vorm*, d. i. zonder een reflexief voornaamwoord bij zich, ook niet daaronder zijn te rekenen; bijv.: *entar*, zich begeven, d. i gaan; *ngètqk*, zich verschuilen, *ngaton*, zich vertoonen. Trouwens, *noodzakelijk-reflexieve* vormen kent het Madoereesch niet.

§ 282. Met *patang*, (bijvorm: *pateng*), *palang*, (bijvorm: *paleng*) of *salang*, (bijvorm: *saleng*), of ook wel *ghqntè*, wordt bedoeld dat een handeling door het volgende woord uitgedrukt wederkeerig (reciproque) is. Het volgende predicaatswoord komt dan in zijn stamvorm voor wanneer het een werkwoord is, maar het behoudt zijn vorm wanneer het een toestandswoord is; bijv.: *nòkol*, slaan, *patang tòkol*, elkander slaan; *napok*, op het gezicht slaan, *salang tapok*, elkander op het gezicht slaan; *matalbhús*, hard slaan, *ghqntè patalbhús*, elkander hard slaan; *atòlong*, helpen, *patang atòlong*, elkander helpen; *atanja*, vragen, *saleng atanja*, elkander vragen stellen, enz.

Aanmerking. Doch naar § 51*b* natuurlijk ook *patang tòlong*, enz.

§ 283. Bovendien wordt door *patang*, *palang*, of

salang (of hun bijvorm) een feit aangeduid dat overal, aan alle kanten plaats grijpt (frequentatieven). Het volgende woord krijgt dan zoo het niet reeds met de lettergreep *ka*, begint, deze als prefix; zooals: van *talbhûs*, een slag, *patang katalbhûs*, van slaande personen; van *tabbhûk*, een ploffend geluid veroorzaakt door het vallen van een voorwerp, *salang katabbhûk*, van vallende voorwerpen; en zoo ook van *tjĕṭṭor*, een doffe zweepslag, *paleng katjĕṭṭor*, van doffe zweepslagen; van *djhĕḍḍhûr*, *saleng kadjhĕḍḍhûr*, van geweerschoten bijv.; van *gĕmbràng*, *saleng kagĕmbràng*, van toeslaande deuren. Verder van *karĕḍḍhạp*, *karĕnnjĕp*, of *karĕnnap*, *patang karĕḍḍhạp*, enz., flikkeren, glinsteren, schitteren; van *tjèlat*, *salang katjèlat*, vlugge stappen maken, van de voeten.

Aanmerking. De frequentatieve vorm komt, zooals men ziet, doorgaans bij een klanknabootsend woord voor; andere woorden dan klanknabootsende zijn behalve de reeds genoemde niet op te geven. Zie ook § 98 Aanm. 2.

Bezittelijke voornaamwoorden.

§ 284. Het beginsel waarop de uitdrukkingswijze van het genitief verband tusschen een substantief en een persoonlijk voornaamwoord berust, is dat het bezittingaanduidend substantief onmiddellijk, d. i. zonder eenig verbindingsmiddel, verbonden is aan het volgend bepalend persoonlijk voornaamwoord dat dan de functie van een possessief pronomen heeft. In den huidigen toestand der taal laat zich dat beginsel evenwel niet meer overal en te allen tijde aanwijzen, 1°. doordat het persoonlijk voornaamwoord slechts in zijn verkorten vorm voorkomende en anders nergens in gebruik, als zoodanig niet meer gevoeld en zoo tot de rol van een suffix verwezen wordt; 2°. doordat het *eigenlijk* persoonlijk voornaamwoord verdwenen is en vervangen wordt door een *oneigenlijk* pronomen; en 3°. door de werking van verkeerde analogie.

§ 285. Alzoo dan doet het suffix *a*, als bezittelijk voornaamwoord van den 3en persoon dienst; bijv.: *anaqna*, zijn (haar

of hun) kind. De A. vorm van *a*, ten minste als possessief suffix is *èpon* (Jav. *ipun*).

Aanmerking. Eenmaal echter moet het suffix *a* zooals reeds is opgemerkt (§ 46 Aanm.) *ia* geluid hebben, een vorm dus die als het persoonl. voornw. van den 3[en] persoon is te herkennen, omdat het immers nog in het Maleisch als zoodanig voortleeft. Zie ook Aanm. 1 onder § 278.

§ 286. Wordt nu een derde persoon als bezitter bij zijn naam (of titel) genoemd, dan drukt men de genitieve verhouding tot een vorig substantief nog uit door hierachter hetzelfde suffix *a*, te voegen, en daarna eerst den naam van den persoon te noemen; zooals *manoqna Sidin*, letterlijk: Sidin zijn vogel. En zoo dus ook wanneer van een *oneigenlijk* persoonlijk voornaamwoord sprake is, immers zulk een duidt eigenlijk een *derden* persoon aan; bijv.: *tarètannèpon abdhi-dhąlę̆m*, Uw dienaar's broer (of zuster), voor: mijn broer, enz.; *ka'aghungannèpon adjunan-dhąlę̆m*, Uw bezitting.

Aanmerking 1. Dat door zulk een gebruik van het suffix zijn *possessieve* beteekenis meer op den achtergrond geraakt, spreekt wel vanzelf. Vandaar dat men bijv. evengoed, d. i. even beleefd, zeggen kan: *tarètanna abdhi-dhąlę̆m, ka'aghunganna adjunan-dhąlę̆m*; en zulks terwijl men anders in beleefde taal steeds zeggen moet bijv.: *Manoqèpon*, zijn vogel. Gemakzucht doet zelfs het suffix geheel verdwijnen, zoodat *tarètan abdhi-dhąlę̆m* en *ka'aghungan adjunan-dhąlę̆m*, niet ongehoord zijn.

Aanmerking 2. Ook wanneer een substantief bepaald is zonder dat daarbij de bepaling wordt uitgedrukt, plaatst men het possessief suffix *a* achter het substantief, als om daarmede te kennen te geven dat de zelfstandigheid ten minste tot het onderwerp van het gesprek behoort. In dit geval volstaat het Nederlandsch met een bepalend lidwoord te bezigen; zooals: *sòraddhą*, de brief, namelijk waarvan sprake is. Zoo zegt men bijv. ook: *è alas ruwa bądą matjanna*, in dat bosch zijn er tijgers; *è bhungka ruwa bąnnjaq òlaqna*, in dien boom zijn er veel rupsen. Het gesuffigeerde substantief duidt namelijk een zelfstandigheid aan die als 't ware tot de plaats behoort, en het wordt dus door het plaatsaanduidend woord bepaald.

§ 287. Van den 2[en] persoon zegt men bijv.: *dhąlę̆m-sampèjan*, Uw huis, maar *bę̆ngkòna bąqna*, je huis, enz. Toch zegt men ook: *dhąlę̆mma sampèjan*, naar analogie met *bę̆ngkòna bąqna*.

Aanmerking. Als possessief suffix van den 2[en] persoon komt in het Kang. voor *mò* (Jav. en Mal. *mu* van *kamu*), met den bijvorm *nò;* bijv. *ròmamò* of *ròmanò*, je huis.

§ 288. Wat den 1[en] persoon betreft, doorgaans bedient men zich van *sang*, of *tang*, als K., dat vóór het bepaalde woord geplaatst wordt; zooals: *sang-anaq*, of *tang-anaq*, mijn kind. Evenwel is *anaq ĕngkoq*, of anders: *anaqna ĕngkoq*, en zulks door verkeerde analogie met *anaqna bąqna*, in het Soemn. en Pamk. ten minste niet ongehoord. Zoo zegt men bijv.: *pessè-bulą*, T., en *pessè-kaulą*, A., mijn geld; doch in het Soemn. en Pamk. ten minste ook *pessèna bulą*, enz.

Aanmerking 1. Het Kang. heeft als possessief suffix *kò*, verkorting van *akò*.

Aanmerking 2. Het Madoereesch kent geen equivalent voor het *mijne*, de *mijne*, *het uwe*, *de uwe*, *het zijne*, enz., maar de beteekenis van deze woorden wordt omschreven door het bezittingaanduidend woord te herhalen; zooals: *manoq ruwa sang-manoq*, die vogel is mijn vogel; *òḍhĕng rija òḍhĕngnga*, dit hoofddoek is het zijne. Of anders bedient men zich van *anḍiq* K., *ghąḍhuwąn* A., *ka'aghungan* A. T., bezitting; bijv.: *djhąrąn ruwa sang-anḍiq*, dat paard is mijn bezitting, enz. In het Kang. spreekt men nog van *sè è akò*, *sè è nèra*, dat van mij is, wat mij toebehoort, het mijne; *sè è kaò*, het uwe, *sè è kòleqna*, het zijne, enz., of *sè ḍi akò*, enz.

Aanwijzende voornaamwoorden.

§ 289. Zij zijn: *rija*, met den bijvorm *arija*, K., *nèkò*, met de bijvormen *anèkò*, en *ghąnèkò*, T., en *panèka*, A., deze, dit. Dat men bovendien de versterkte bijvormen: *rijaq*, *nèkòq*, *panèkaq*, *arijaq*, enz. niet zelden bezigt, is reeds opgemerkt (§ 62, 6°). Verder zegt men voor: die, dat, *ruwa*, *aruwa*, of *djąruwà*, K., *ghąruwà*, T., en *panèka*, A. (Bangk.), *kaqruwa*, A. (Pamk). *engghąruwà* (= *ingghąruwà* = *angghąruwà*), A. (Soemn. en Pamk.). Ook daarvan bestaan versterkte vormen: *ruwaq*, enz. Bovendien wordt *djąrijà*, gebezigd, wanneer de spreker iets bedoelt dat, hoewel op eenigen afstand van hem verwijderd, zich in

de nabijheid van den toegesproken persoon bevindt ([1]). Heeft de spreker echter iets op 't oog dat zoowel van hem als van den toegesproken persoon op eenigen afstand verwijderd is, dan zegt hij [illegible] *ruwa*, enz.

Aanmerking 1. Voor *panèka* zegt men zelden ook: *pònèka*, en dat nog wel alleen in het Bangk. Het Kang. heeft nevens *rèja: ĕnna*, en in plaats van *ròwa: ĕntò*.

Aanmerking 2. Omtrent het spraakgebruik van *rija* is nog op te merken dat het vaak ook achter de persoonlijke voornaamwoorden van den 1[en] en 2[en] persoon voorkomt om daarop als op het (logisch) subject de aandacht te vestigen; bijv.: *sengkoq rija mon aròkoq pas sakeq tjètak*, als ik rook, krijg ik dadelijk hoofdpijn; *bąqna rija mon asapòwan, taq taò bhĕrsè*, als jij aan het schoonvegen van een plaats bent, wordt zij nooit schoon. Achter een persoonlijk voornaamwoord van den 2[en] persoon is echter ook *djąrijà* in bedoelde beteekenis in gebruik ([2]).

§ 290. Ook [illegible] *sè*, vóór een substantief geplaatst, heeft eenigermate de beteekenis van een aanwijzend voornaamwoord, ten minste die van een bepalend lidwoord. Het dient namelijk om een algemeen substantief in een meer bepaalden zin op te vatten. Vandaar van algemeene namen gevormde eigennamen als: [illegible] *sè Anò*, Dinges; [illegible] *sè Ghąlteq bąn sè Kĕddhiq*, of [illegible] *sè Ḍhąḍḍhąq bąn sè Bąru;* terwijl men van drie personen sprekende zegt: [illegible] *sè Ḍhąḍḍhąq sè Bąru bąn sè Tjangkreng*, vrij vertaald: Jan, Piet en Klaas. Een vereischte is [illegible] *sè*, vóór zulke namen evenwel niet. Zoo kan er in verhalen ook sprake zijn van [illegible] *sè ratò*, de vorst, [illegible] *sè tèkos*, de muis, [illegible] *sè ḍąngḍąng*, de raaf, enz. Daarentegen is het ten minste in het West-Madoereesch vóór een oorspronkelijken eigennaam in het dagelijksch leven geheel in onbruik geraakt; zoo spreekt men er nooit van [illegible] *sè Samman*, maar kortweg van [illegible] *Samman*. Verder dient [illegible] *sè*, vóór een algemeen substantief dat evenals een ander daarbij opgenoemd sub-

([1]) *Djąrijà* kan zich dus tot *rija* verhouden als het Jav. *kuwe* tot het Jav. *kije* en tot *ruwa* of *djąruwà* als het Jav. *kuwe* tot het Jav. *kae*.

([2]) In zoover verschilt het Madoereesch spraakgebruik van het Javaansche dat het aanwijzend voornaamwoord zelfs achter het persoonlijk voornw. v. d. 2[en] pers. *rija* kan zijn. Voor 't overige kan *rija* noch *djąrijà* noch *ruwa* achter een substantief gebezigd worden waarvan de beteekenis abstract is; zoo heeft *djhąrąn djąrijà* nooit de abstracte beteekenis van: het paard of paarden in 't algemeen.

stantief een betrekking beteekent, om hun onderlinge verhouding aan te duiden, zoodat wij het met het bepalende lidwoord kunnen vertalen; bijv.: *sè ĕmbúq taq nèsĕr ka'anaq* (of ook wel eens: *ka sè anaq*), de moeder houdt niet van het kind; *sè anaq taq takoq ka ĕmbúq* (zelden ook: *ka sè ĕmbúq*), het kind is voor de (zijn) moeder niet bang. Doch anders is ook hier het gebruik van *sè*, vóór *ĕmbúq*, enz. zonder meer zelfs in het Soemĕnĕpsch ongehoord, en een kind zegt van zijn moeder sprekende nooit: *sè ĕmbúq*, maar kortweg: *ĕmbúq*. Ook *sang*, is in dezelfde beteekenis in gebruik, zij het ook slechts voor zoover bekend vóór een paar namen van vorstelijke personen, namelijk: *sang ratò*, de vorst, en *sang pottrè*, de prinses.

Aanmerking. In verhalen treft men *sè* ook in het West-Madoereesch nog vóór eigennamen aan; bijv. *sè Pòlasarè*. En in Kangeansche fabels komt *sang* zelfs vóór dierennamen voor; zooals: *sang katcmpa*, de schildpad, enz., en zulks zelfs als een vocatief, bijv.: *sang bhukal*, aap! Zulks wijst op een tijd dat *sè* en *sang* ruimer toegepast werden. Ook de bijvorm *sengkoq* van *ĕngkoq* moet van dien tijd dagteekenen. Doch vooral *sapa* (zie Aanm. 1 onder § 292) moet een zeer oud woord zijn. Dat *sè*, althans in het West-Madoereesch vóór eigennamen nu in onbruik is geraakt, is wellicht hieràan toe te schrijven dat het woord het begrip van iets familiairs en daardoor licht dat van minachting in zich sluit.

Betrekkelijk voornaamwoord.

§ 291. Het betrekkelijk voornaamwoord is *sè*, die, dat. Het wordt gebezigd wanneer men iets dat dan daarvan het antecedent heet, wil opnoemen als een tegenstelling tot wat anders; bijv.: *pĕttè sè radjq*, de kist die groot is, d. i. de groote kist, in tegenstelling tot de kleine. Daar het Madoereesch geen afgeleiden vorm kent die een persoon aanduidt welke in een bepaalden tijd een handeling verricht (zooals bijv. ons kooper, vrager, in den zin van iemand die op een zeker tijdstip iets koopt, vraagt, en niet mede in den zin van iemand die van het koopen, vragen, werk maakt), zoo bedient het zich verder van het betrekkelijk voornaamwoord om zulk een persoon te kennen te geven; zooals: *sè mĕllè*, de kooper; *sè atanja*, de vrager. Daarbij wordt gewoonlijk het antecedent *òreng*, verzwegen. Wat dit betreft,

zelfs ontbreekt het in: *sè lakeq*, en in *sè bineq*, geheel; die uitdrukkingen toch beteekenen: (de echtgenoot) die mannelijk en (de echtgenoot) die vrouwelijk is, en voor »echtgenoot" in 't algemeen (Jav. *bodjo*) is in 't Madoereesch geen equivalent aan te wijzen.

Aanmerking. Sè kan ook evenals ons *hetgeen, wat*, op een zin slaan. Zulks heeft namelijk plaats in een imperatieven zin; zooals: *padjhqlqn ratana sè ghqntjang*, laat het voertuig gaan, hetgeen vlug geschieden moet, d. i. laat het voertuig vlug gaan. Over *sè* zie men verder de Syntaxis, § 327, § 328, § 329 en § 337.

Vragende voornaamwoorden.

§ 292. Tot de vragende voornaamwoorden behooren: *apa*, K., *napè*, T., *panapa*, (in het Bangk. en Soemn. ook: *pònapa*) A., wat, welke, hoedanig, wat voor, wat voor een; en *sapa*, K., *sèra*, T., *sapasèra*, of *pasèra*, A., wie. De vormen: *sasèra*, A., dat ook in het Bangk. en Soemn. voorkomt, *sèra*, T., en *pasèra*, A., zijn alle verkortingen van *sapasèra*.

Aanmerking 1. *Sapa* is van *sè apa*, blijkbaar uit den Maleischen vorm *siapa*. Vandaar ook nog: *njamana bqqna sapa*, wat is je naam of hoe is je naam, in plaats van *njamana bqqna apa;* zulks immers naar analogie met het antwoord: *sang-njama sè* A, mijn naam is A. Zoo ten minste naar een oud gebruik. Zie de Aanm. sub § 290.

Aanmerking 2. Anders dient *apa* om een subjectieve vraag uit te drukken; zooals: *apa bqqna sakeq*, ben je ziek? Toch schijnt het *vraagwoord* oorspronkelijk niets anders dan het vragend voornaamwoord *apa* te zijn; want de vraag kan eenmaal geluid hebben: *apa? bqqna sakeq?* wat? jij ziek?

Bepalingaankondigende voornaamwoorden.

§ 293. Als zoodanig gelden: *apa*, of *bhqrqng*, of ook wel *bhqrqng apa*, hetgene, datgene; *apa-apa* (*pa-apa*), of *bhqrqng-bhqrqng* (*rqng-bhqrqng*), al hetgene, al datgene; *sapa*, of *òreng*, degene, diegene; *sapa-sapa* (*pa-sapa*), of *òreng-òreng* (*reng-òreng*), al degenen, al diegenen; bijv.: *apa sè la èkòtjaq mastè ètjatqddhi*, hetgeen

(dat) reeds besproken is, moet aangeteekend worden; *sapa sè taq nòroq òtjaq èombhąnga,* degene die niet hooren wil, zal berispt worden. De bepalingaankondigende pronomina kunnen evenals in het Nederlandsch bij het betrekkelijk gebruik van *die, wie, wat,* achterwege blijven, zoodat alleen het betrekkelijk voornaamwoord in gebruik is; bijv.: *sè la èkòtjaq mastè ètjatęddhi,* wat reeds besproken is, moet aangeteekend worden; *sè taq nòroq òtjaq èombhąnga,* die niet hooren wil, zal berispt worden.

Aanmerking. Een zin als: *het huis van A en dat van B,* wordt in het Madoereesch steeds door herhaling van het substantief dat in het Nederlandsch verder door het bepalingaankondigende voornaamwoord (in casu: *dat*) wordt aangeduid, wedergegeven, als volgt: *bęngkòna A bąn bęngkòna B.* Voor *zulk, dergelijk, zoodanig, dusdanig* heeft het Madoereesch geen equivalent. Daarentegen moet de bepalende zin er steeds uitgedrukt worden; zooals: ik heb nog nooit zulk een wild paard (als dit) bereden, *sengkoq taq taò nompaqè djhąrąn nakal of nakalla (sè) mara rÿà.* Ook voor *hetzelfde, dezelfde,* bestaat in het Madoereesch geen equivalent zooals blijken kan uit de volgende voorbeelden: ik heb hetzelfde papier gekocht als jij, *sengkoq męllè dhąlubąng pądą* (of *saròbą*) *bąn dhąlubąng sè èbęlli bąqna,* letterlijk: ik heb papier gekocht (in soort) gelijk aan het papier dat door jou gekocht werd. Zoo is ook: ik ben door denzelfden man bedrogen, *sengkoq èapòsè òreng ruwa kÿa,* letterlijk: ik word ook door dien man bedrogen. De zaak of persoon die in *soort* dezelfde is als die door de bepaling wordt te kennen gegeven, wordt dus aangeduid door *pądą bąn* of *saròbą bąn,* gelijk aan; en anders, wanneer geheel dezelfde zaak of persoon bedoeld wordt, door een aanwijzend voornaamwoord gevolgd door *kÿa,* ook.

Onbepaalde voornaamwoorden.

§ 294. Als zoodanig fungeert *òreng,* iemand, men, zooals: *èpòkol òreng,* door iemand geslagen. De ontkenning van iemand, d. i. niemand, wordt dan door *taq,* niet, uitgedrukt: *taq èpòkol òreng,* door niemand geslagen. Evenwel, van een bestaanszin zooals: *bądą òreng sè taò,* er is iemand die het weet, moet de ontkenning wedergegeven worden door *tadąq,* er niet zijn, vóór *òreng,* te plaatsen; zooals: *tadąq òreng sè taò,* er is niemand die het weet. Uit de voorbeelden ziet men tevens dat de onbepaalde voornaamwoorden *het* en *er* in

het Madoereesch onuitgedrukt blijven. Als het onderwerp van een zin die geen bestaanszin is, wordt ook *òreng*, alsdan met *men* te vertalen, doorgaans verzwegen; zooals: *è-ḍinnaq (òreng) taq kĕ̤nneng tjaq-ngòltjaq*, hier mag men niet praten, of hier mag (er) niet gepraat worden. Verder komt als onbepaald voornaamwoord voor: *apa-'apa*, K., enz., iets; zooals: *sengkoq mon tĕ̤rrò pa-'apa ba̤ḍa̤ sè èkabĕ̤llija̤*, als ik iets verlang te hebben, heb ik geld om er voor te koopen; *dhika mĕ̤llè pè-napè, taq ariq-bĕ̤rriq*, u hebt iets gekocht, (maar) geeft niemand wat. De ontkenning van *pa-'apa*, wordt op dezelfde wijs wedergegeven als die van *òreng*; bijv.: *sengkoq taq anḍiq pa-'apa*, ik heb niets; *taḍa̤q pa-'apa*, er is niets.

HOOFDSTUK VI.

PARTIKELS.

Voorzetsels.

§ 295. Er zijn maar drie voorzetsels die een plaatselijke betrekking aanduiden; te weten: *è*, dat een aanwezig zijn ergens beteekent, d. i. *te, in;* *ka*, of *ḍąq*, ook pleonastisch *ḍąqka*, dat een beweging in de richting van een plaats aanduidt, d. i. *naar;* en *ḍąri*, dat een beweging uitgaande van een plaats beteekent, d. i. *van, van af.*

§ 296. Een zelfstandigheid die ergens aanwezig is, wordt voorgesteld als omsloten door de grenzen die de plaats heeft, 't zij als een vlakte-uitgebreidheid in de lengte en breedte alleen, of als een ruimte in de lengte, breedte en hoogte; bijv.: *è sabą*, in het vlak van het rijstveld, d. i. op het rijstveld; *è bĕngkò*, in huis, t'huis; *è pĕṭṭè*, in de kist. De ruimte nu die zich onmiddellijk boven-, beneden-, vóór-, of achter iets of ter zijde daarvan bevindt, wordt aangeduid respectief door: *attas*, *bąbą*, *aḍąq*, *buḍi*, *èreng*. Zoo spreekt men bijv. van: *è-attas pĕṭṭè*, of *è-attassa pĕṭṭè*, in de bovenruimte van de kist, d. i. boven op de kist, enz. Verder wordt de ruimte in iets aangeduid door: *ḍąlĕm*, en die buiten iets door *luwar;* vandaar: *è-ḍąlĕm*, *è-luwar*, *ka-ḍąlĕm*, *ka-luwar*, *ḍąri-ḍąlĕm*, *ḍąri-luwar;* bijv.: *è-ḍąlĕm pĕṭṭè*, of *è-ḍąlĕmma pĕṭṭè*, in de kist.

Toch kan *è-attas*, wanneer men daarmede ten minste geen tegenstelling tot *è-bąbą*, bedoelt, vervangen worden door *è*, zonder meer; en zoo zegt men voor: *op de tafel:*

è mèdjq, evengoed als: *è-attas mèdjq.* Eveneens kan men zooals boven is gebleken volstaan met te zeggen *è pĕttè,* bijv. in plaats van *è-dqlĕm pĕttè,* ten minste wanneer men niet uitdrukkelijk te kennen wil geven dat iets binnen in de kist, en niet er buiten, zich bevindt.

Aanmerking 1. De reden van het gebruik van *è* voor *è-attas* ligt voor de hand. Daar namelijk een oppervlak van iets een der grenzen uitmaakt van de bovenruimte, kan van een voorwerp dat zich in dat vlak bevindt gezegd worden dat het in de ruimte boven hetzelfde vlak aanwezig is, waarmede dan van zelf bedoeld wordt: boven *op* het vlak, aangezien niets in de lucht kan hangen. Nu zegt men: *è mèdjq,* omdat het op het tafelblad aankomt. Dientengevolge stelt men zich de tafel slechts in den vorm van een tafelblad voor als een vlakte-uitgebreidheid en is men niet bedacht op een tegenstelling tot wat daar beneden (laat staan daar binnen) ligt. Daarentegen zegt men *è-attas mèdjq,* wanneer ook de hoogte der tafel de aandacht trekt, gezwegen nog dat er ook sprake zou kunnen zijn van *è-bqbq mèdjq.*

Aanmerking 2. In dezelfde beteekenis als *è* wordt in de hoofddialecten een enkelen keer *di* gebezigd ten minste in: *di-luwarra kotta,* buiten de stad, en *di-luwarra labqng,* buiten de deur. Wat het Kangeansch betreft, zie de inleiding.

§ 297. In 't algemeen komt het voorzetsel *ka,* voor bij predicaatswoorden waarin het begrip van verplaatsing opgesloten ligt; zooals: *entar ka,* ergens naar toe gaan; *abhĕrriq ka,* geven aan; *adjhuwql ka sè Anò,* verkoopen aan N. N. Zoo wordt het ook gebezigd bij predicaatswoorden die een gemoedsaandoening uitdrukken; zooals: *a.* een neiging, begeerte of verlangen of het tegengestelde daarvan: *dhudjqn ka,* of *lèbùr ka,* ergens van houden; *tĕrrò ka,* of *ĕndqq ka,* iets begeeren; *kĕrrong ka,* naar iemand sterk verlangen; *ghilq ka,* verzot, verliefd op; *nèsĕr ka,* medelijden hebben met; *bqdjhiq ka,* afkeerig van; *b.* moed, overmoed of vrees: *bqngal ka,* iemand aandurven; *takoq ka,* vreezen voor; *c.* spijt: *kasta ka,* ergens spijt van hebben; *èman ka,* het bejammeren.

Aanmerking. Doch ook het voorzetsel *è* is, althans in het Soemĕnĕpsch in algemeene beteekenis in gebruik; zooals: *bqqna maleng, taq samar è ròbqna, taq samar è angghùj,* jij bent een dief, het is te zien aan je gelaatstrekken en aan je kleeding.

§ 298. In 't algemeen duidt *dąri*, het uitgangspunt of de plaats van herkomst aan; zooals: *djhąu dąri bĕngkò*, ver van huis; *ollè dąri kotta*, van de hoofdplaats gekregen; *mĕllè dąri òreng*, van iemand koopen; *ngendjhąm dąri òreng*, van iemand leenen. Zoo kan het voorzetsel verder aangetroffen worden vóór een substantief dat de oorzaak beteekent van wat door het predicaatswoord wordt uitgedrukt; bijv.: *matè dąri sossa*, van verdriet sterven; *bąssa dąri pĕllò*, nat van het zweet; *pòtè dąri pòpor*, wit van het blanketsel; *asĕrrò dąri sakeq*, van pijn kermen; *kĕnnjang dąri kakanan*, van lekkernijen verzadigd.

Aanmerking 1. Evenwel zegt men ten minste *kĕnnjang naseq*, (van de rijst), *kĕnnjang aeng*, (van water), *kĕnnjang òtjaq*, van iemand gezegd die vaak besproken wordt. Doch zulke uitdrukkingen zijn als samenstellingen aan te merken die door het veelvuldig gebruik moeten zijn ontstaan.

Aanmerking 2. Men zegt eveneens met het voorzetsel: *lèbąt dąri djàndèlà*, door het venster gaan. Het venster toch ligt tusschen het uitgangspunt en de plaats die men wil bereiken en kan dus ten opzichte van laatstgenoemde zelf als een uitgangspunt aangemerkt worden. Evenwel laat het zich ten opzichte van het uitgangspunt zelf als de plaats voorstellen waarheen men zich begeven moet; vandaar ook: *lèbąt ka djàndèlà*, door het venster gaan. Ja zelfs laat zich het venster opvatten als de plaats waar men zich gedurende de handeling bevinden moet; en vandaar ook: *lèbąt è djàndèlà*, door het venster gaan. Desgelijks in *ollè è pòlò Bąrighą*, van het eiland B. gekregen.

§ 299. Tot de voorzetsels behoort ook *kalabąn*, (bijvormen: *labąn*, of *bąn*). Het beteekent: 1. nevens *mòsò*, of ook wel: *bhąrĕng*, K. en *sarĕng* A., *met*, in zinnen als: *kaulą adjhąlgna sarĕng sampijan*, ik wil met u op reis gaan; *bąqna amaen kalabąn sengkoq*, jij speelt met mij; *arĕmbhąghąn mòsò òreng*, met iemand beraadslagen; 2. wordt het naast *mòsò*, enz. (als boven) in vergelijkingen gebezigd; bijv.: *aradjąqąn sang-djhąrąn bąn djhąrąnna*, voor: *aradjąqąn sang-djhąrąn èghąndhing bąn djhąrąnna*, mijn paard is vergeleken *met* het zijne grooter; 3. dient het nevens *mòsò* (en *sa-*

rĕng, A.) om een bepaling van middel uit te drukken; bijv.: *èpòkol kalabqn tongkĕt,* met een stok geslagen worden; 4. wordt het nevens *mòsò,* *bhqrĕng,* en *tĕmmò,* K. (*sarĕng,* A.) in het passief gebruikt om den persoon aan te duiden door wien de passieve toestand wordt teweeggebracht; bijv.: *èpèsòwè kalabqn òreng,* door iemand uitgescholden worden.

Aanmerking 1. In zinnen als bedoeld sub 1e ten minste, laten zich *mòsò* en *bhqrĕng* (ook *sarĕng*) nog als predicaatswoorden opvatten. Immers, daarvoor in de plaats kunnen nog de toestandswoordvormen *amòsò* en *abhqrĕng* (*asarĕng,* A.) gebezigd worden, namelijk in de beteekenis van: tot deelgenoot hebben; zijnde het grondwoord *mòsò,* »tegenstander" en meer in 't algemeen, evenals *bhqrĕng* (of *sarĕng*): »medestander", »deelgenoot". Trouwens, ook *kalabqn* is oorspronkelijk een toestandswoord beteekenende: »weerstaan" (passief). Doch deze beteekenis komt in het Madoereesch nergens meer voor, zoodat men het woord niet anders dan als een voorzetsel kan aanmerken.

Aanmerking 2. *Bĕng* kan overal en te allen tijde in de functie van *kalabqn* optreden; zoomede *biq,* zelden ook de oorspronkelijke vorm *labiq,* en dit nog wel alleen in het Bangk. Het Kang. heeft *bqng,* in plaats van *bĕng,* vóór een bepaling van middel (sub 3e) en verder nog nevens *ḍi* in passieve zinnen (sub 4e).

Voegwoorden.

§ 300. Tot de *aaneenschakelende* voegwoorden is ook *kalabqn,* (en de bijvormen) te rekenen, ten minste waar het door *pòlè,* (of *pòlèna*) nog, nog meer, wordt gevolgd; zooals: *bqqna mon èrò-sòrò taq ladjhu adjhqlqn, bqn pòlè abit sè ḍqtĕngnga,* als jij een boodschap moet doen, ga jij niet dadelijk, en ook blijf jij lang weg. In dit geval laat het zich dan ook door *sarta,* vervangen.

tor, is: *en bovendien, niet alleen ..... maar ook;* zooals: *raddhin tor sòghi,* zij is mooi en rijk bovendien; *bqqna mon nòroq òtjaqna reng tuwa, radjq bhĕrkaddhq, tor èalĕm òreng bqnnjaq,* als jij je ouders gehoorzaamt, wordt jij niet alleen zeer gelukkig, maar ook door velen geprezen.

dan kunnen beide woorden elkaars synoniemen zijn. Zoo namelijk het woord *dinnaq*, toegepast wordt op een plaats van merkbare uitgebreidheid, dan is haar omgeving van zulk een uitgebreidheid dat zij de plaats in zich sluit die door *dijq*, wordt aangewezen. Vandaar zegt men bijv.: *sengkoq taq pĕrna è-dinnaq*, of: *sengkoq taq pĕrna è-dijq*, ik voel me hier niet t'huis, ik kan hier niet aarden.

Verder duidt *djqdijq*, (als bijvorm minder gebruikelijk is: *djqrijq*) een plaats aan die hoewel op eenigen afstand van den spreker verwijderd, toch nog in de nabijheid van den toegesproken persoon is. Het verhoudt zich namelijk tot *dijq*, als het aanwijzend voornaamwoord *djqrijà*, tot het aanwijzend voornaamwoord *rija*, en tot *dissa*, als het aanwijzend voornaamwoord *djqrijà*, tot het aanwijzend voornaamwoord *ruwa*, of *djqruwà* (§ 289).

Tot de tweede categorie behooren: 1e. *kannaq*, K., *koqqanto*, (zeer zelden: *koqkanto*) T., *kangoqanto*, A., hierheen; 2e. *kassa*, K., *koqassa*, zeer zelden: *koqkassa*) T., *kaqkassa*, of *koqassa*, A., daarheen. Verder zegt men *kannaqan*, enz. als de toegesproken persoon naderbij moet komen, en *kassaqan*, enz. wanneer hij zich verder van den spreker verwijderen moet. Respectief in dezelfde verhouding als *dijq* tot *dinnaq*, eenerzijds, en *dissa*, anderzijds, staat tot *kannaq*, en *kassa*: *kandijq*, K., *koqmandijq*, (veel minder gebruikelijk: *koqkandijq*) T., *kangoqmandijq*, of *koqmandijq*, A.

Aanmerking 1. [illegible] tot de 1e categorie behoorende kunnen ook nog door het [illegible] voorafgegaan worden [illegible] het richtingaanduidend voorzetsel [illegible] kan worden voor de opgenoemde bijwoorden van de 2e categorie [illegible] of ook wel: [illegible] of ook wel: *dqq-assa*, [illegible] of ook wel: [illegible] voorzetsel welluidendheidshalve [illegible] geplaatst; [illegible] zonder als een gestalter [illegible] de plaats van be[illegible] [illegible] dunne en koma.

d. i. respectief = *ḍi* + *ĕnna* en *ka* + *ĕnna* (§ 49), zoodat er in *è-ḍinnaq* en *ka-kannaq* van een pleonastisch gebruik van twee voorzetsels sprake is. Ook in *ḍissa* en *kassa* ligt reeds een voorzetsel verscholen, evenals in: *ḍijq* = *ḍi* + *ijq* (Soendan. *ijĕ*) en *kandjq* = *ka* + *ĕndjq*, welk *ĕndjq* als een bijvorm van *ijq* is aan te merken. Zoo hebben alle andere bijwoorden van plaats het voorzetsel *è* of *ka* (= *ḍqq*) vóór zich, naarmate zij de plaats aanduiden waar iets zich bevindt of waarheen iets zich begeeft, met dien verstande dat het voorzetsel *è* verzwegen kan worden; zooals: *è-attas*, boven, *ka-bqbq*, naar beneden.

Aanmerking 2. Omtrent het spraakgebruik van *ḍinnaq*, enz. valt nog op te merken dat het ook gebezigd wordt als antwoord dat men geeft wanneer men geroepen wordt: hier (ben ik).

§ 303. Tot de bijwoorden van plaats behooren ook de *vragende*, als daar zijn: 1. *ḍimma*, of *laqḍimma*, K., *koqimma*, (zeer zelden: *koqḍimma*) T., *kaqḍimma*, of *kaqimma*, A., waar; 2. *kamma*, K., *koqamma*, (zeer zelden: *koqkamma*) T., *kaqkamma*, of *kaqamma*, A., waarheen.

Bij het betrekkelijk gebruik van *sè*, laat zich *ḍimma*, ook met: *welk*, *welke* vertalen; alsdan is het synoniem met *kĕmma*, K., *koqĕmma*, (zeer zelden: *koqkĕmma*) T., *kaqkĕmma*, of *kaqĕmma*, A.; zooals: (of) *ḍimma* (*kĕmma*) *sè èbĕllijq*, welk wil men koopen? (of) *kaq-bhùngkaqan kĕmma* (*ḍimma*) *sè èparobbhuwq*, of *kaq-bhùngkaqan sè kĕmma*, enz., welken boom wil men omkappen?

Van meer dan één voorwerp sprekende zegt men *kĕmmaqan*, of *ḍimmaqan*; bijv.: *korsè kĕmmaqan sè èkalaqa*, welke stoelen moet men nemen? *bĕngkò ḍimmaqan sè èbĕlli*, welke huizen (waar gelegen?) heeft hij gekocht?

Aanmerking. Ook in *ḍimma* en *kamma* liggen respectief de voorzetsels *di* en *ka* verscholen (§ 49 Aanm. 1), terwijl *kĕmma* als de zwakke vorm van *kamma* is te beschouwen. Voor *kĕmma*, enz. echter kan evenals voor *ḍimma*, enz. het voorzetsel *è* geplaatst worden, terwijl *kamma* door het voorzetsel *ka* = *ḍqq* kan worden voorafgegaan; zooals: *è-ḍimma*, *è-laqḍimma*, *è-koqimma*, enz.; *è-kĕmma*, *è-koqĕmma*, enz.; *ka-kamma* of *ḍqq-kamma* = *ḍqq-amma*, nevens *ḍqq-ĕmma*.

§ 304. *Bijwoorden van tijd.* Als *vragend* bijwoord van tijd is

aan te teekenen: *bilạ*, K., *bilạèpon*, A., wanneer. Zie verder beneden § 307 onder *b*.

§ 305. *Bijwoorden van hoedanigheid.* Daartoe behoort: *bạrijạ*, K., *bạrintò*, T., *sapanèka*, A., dusdanig, zoodanig, op deze of die wijs.

Een *vragend* bijwoord van hoedanigheid is: *bạrạmma*, K. waarvan de beleefde vormen omschreven worden als volgt: *mara napè*, T., *mara panapa*, of *kadhi panapa*, A., hoe, hoedanig.

Aanmerking 1. Het voorzetsel *ḍạạ* ten minste kan vóór *bạrijạ*, enz. staan. Vandaar: *ḍạạ-bạrijạ* = *ḍạạ-rijạ* = *ḍạạ-ijạ* (in het Bangk. ook: *ḍạạ-sabạrijạ* of *sarijạ*). Vandaar ook: *ḍạạ-bạrintò* = *ḍạạ-rintò* = *ḍạạ-intò* (in het Bangk. ook: *ḍạạ-sabạrintò* of *sarintò* en *ḍạạ-sapanèka*). Zoo zegt men ook: *ḍạạ-bạrạmma* = *ḍạạ-rạmma* = *ḍạạ-ḍạmma*.

Aanmerking 2. Anders kunnen predicaatswoorden door een ander woord alleen dan nader worden bepaald, wanneer zij als infinitieven (dus als naamwoorden) dienst doen, zoodat het bepalend woord èn in beteekenis èn in vorm van een bijvoegelijk naamwoord niet is te onderscheiden; bijv.: *taò òḍiạ njaman*, hij heeft ooit aangenaam (gelukkig) geleefd; eigenlijk: hij wist: aangenaam te leven. Voor 't overige zullen we in de Syntaxis zien dat men door een bijzondere constructie van een zin met het hulpwoord *sè* een adjectief in plaats van een bijwoord van hoedanigheid bezigt.

Aanmerking 3. In een imperatieven zin bedient men zich van het adjectief met *sè* er vóór of van een verbalen vorm met het prefix *pa* en het adjectief als grondwoord of anders nog wordt het adjectief als een substantief gebezigd met het voorzetsel *labiạ* (*biạ*) of *kalabạn*, enz. dat »met" beteekent; bijv.: *padjhạlạn ratana sè ghạntjang* of: *padjhạlạn ratana paghạntjạng* of ook wel: *padjhạlạn ratana biạ ghạntjang*, laat het voertuig vlug gaan.

§ 306. *Bijwoorden van hoegrootheid.* Daartoe behoort *sabạrijạ*, (in het West-Mad. ook: *sarijạ*) K., *sabạrintò*, (in het West-Mad. ook: *sarintò*) T., en *sapanèka*, A., zooveel als, zoo groot als dit of dat. Het komt ook omschreven voor, namelijk als: *mara rija*, K., *mara nèkò*, T., en *mara panèka*, of: *kadhi panèka*, A.

Een *vragend* bijwoord van hoedanigheid is: *bạrạmpa*, (of ook wel eens: *sa'apa*) K., *sanapè*, T., *sapanapa*, A., hoeveel.

§ 307. *Bijwoorden of bijwoordelijke uitdrukkingen met het prefix* *sa*. Het prefix *sa*, beteekent één van een eenheid (§ 262). Daar nu elk voorwerp, zelfs wat leeft, dienen kan ter bepaling van de grootte van iets anders, hoewel men dan alleen van een eenheid pleegt te spreken die zoo groot is als bedoeld voorwerp, ontwikkelt zich door dat gebruik uit de beteekenis van één der eenheid, d. i. *één* geheel, een andere, namelijk die van 'n *geheel*, geheel; zooals *saghqdjhq*, een olifant, een geheele olifant (zoo groot); *sakalèlengnga*, in den geheelen omtrek; *sabqbqna*, over de geheele ruimte onder iets; *sabqrqqna*, aan den geheelen westkant; *sabqdqna*, over de geheele hoeveelheid, d. i. alles (1). Zoo beteekent *sapentęrra*, bij al zijn bekwaamheid; *sasòghina*, bij al zijn rijkdom; bijv.: *sapentęrra òreng taq èburúk ghiq apentęrran òreng sè èburúk*, bij al de knapheid van iemand die niet onderwezen is, is een ander die onderwijs ontvangen heeft nog knapper; *sasòghina òreng dhisa ghiq asòghijqn anaq-ratò*, bij al den rijkdom van een desabewoner is een vorstenzoon nog rijker.

Aanmerking. Het prefix van zulke bijwoordelijke uitdrukkingen als *sapentęrra* laat zich ook door het concessief voegwoord *hoe — ook* vertalen: hoe knap ook, enz.

§ 308. Zelfs kan de beteekenis van *geheel* op den achtergrond geraken om plaats te maken voor die welke slechts het kenmerk van een geheel uitdrukt, namelijk als *begrensd*. Vandaar:

a. bijwoordelijke bepalingen van graad, zooals in: *ngòròghi satengghina*, iets ophoogen tot het hoog wordt; *ngatôwè sadqtęngnga*, iemand zoo lang roepen tot hij komt; *njarè satęmmòna*, naar iets zoeken tot men het vindt; *ęmbqdjqr òtang salònassa*, een schuld betalen tot zij geheel gedelgd is; *ngesseqè kęndhi saebbhqqna*, een waterkaraf vullen tot zij geheel gevuld is; *ngènom satadqqna*, iets opdrinken.

---

(1) Een andere beteekenis heeft *sa* in het Javaansch vóór woorden die een plaatselijke betrekking aanduiden; zooals: *sangisòré*, beneden iets; *sakulòné*, ten westen van iets; want daarmede wordt niet juist de *geheele* ruimte bedoeld.

b. tijdsbepalingen, zooals in: *sadąlęngnga sakeq,* van zijn komst af, d. i. bij of na zijn komst werd hij ziek; *sabądąna è bęngkò bąn sengkoq èentarana,* tijdens zijn t'huis zijn, d. i. als hij t'huis is, zal ik hem opzoeken; *sanjęddhingnga tjękkaq,* bij de aanraking raakt het vastgekleefd. Zoo is ook *satija,* K., *satontò,* T., *samangken,* A., in dezen (tijd), op het oogenblik, nu. Verder zegt men: *sadu-malęm,* overmorgen; *satęllò-malęm,* na-overmorgen, enz.

Aanmerking 1. Daarentegen is *kadu-arèjanna* of *kadu-malęmmanna,* eergisteren; *katęllò-arèjanna* of *katęllò-malęmmanna,* vóór-eergisteren, enz.

Aanmerking 2. In het Kangeansch komen dergelijke tijdsbepalingen voor waarvan het grondwoord een verbale vorm, ja zelfs zulk een in het passief is; bijv.: *sanęngngęrra,* bij of na het vernemen er van; *sadidhingghąlna,* bij of na het verlaten worden van haar (van hem).

c. adverbiale bepalingen als: *sabhęndęrrą,* naar recht; *saongghuna,* naar waarheid; *sakapprana,* naar gewoonte; *sakarębbhą,* of *saghęllęmma,* naar willekeur; *sakuwaddhą,* naar vermogen. Zoo moet *sabądąna,* vertaald worden door: wat er is, en niet juist door: *alles* of *al* wat er is (vergelijk § 307) in een zin als: (of) *kasòkan adhąqąr sabądąna* (*sapangghina*), eet U als het U belieft wat er is, eigenlijk: naar hetgeen er is, terwijl de spreker daarmede tevens te kennen wil geven dat het hem spijt niet meer of niet beter dan wat er is te kunnen presenteeren; trouwens tot iemand te zeggen: »eet U alles op", zou onbeleefd zijn.

§ 309. Elders heeft het prefix *sa,* dat echter aan het Sanskrit waarin immers *sa* (met de dentale *s*) *begeleid, tegelijk met, gelijk aan,* beteekent, ontleend is diezelfde beteekenis; zooals: *sa'anaq-binèna,* met zijn vrouw en kinderen; *saęmmaq-ęmbùqna,* met zijn ouders; *sasanaq-bhąrądjąna,* met zijn verwanten.

§ 310. Uit die beteekenis ontwikkelt zich een andere, en wel die van medegenootschap aan wat door het substantief als den grondvorm wordt uitgedrukt; bijv.: *sabhąngsa,* van dezelfde natie; *saròbą,* van dezelfde gedaante.

Tusschenwerpsels.

§ 311. Bijzondere vermelding verdienen *interjectionale* uitdrukkingen als:

bhąrą: *bhąrą, ghęllęmma ḍątęng dhibiq, êondjhąng ghiq-taq ḍątęng*, het zou wat te zeggen zijn, als hij zelf komen wilde; zelfs als hij geroepen wordt, komt hij niet; *bhąrą, dhika tjeq tèghąna*, het is al wel dat U zoo hardvochtig bent.

kaṭek, of *kaḍhik*, als predicaatswoord »voorzien van" beteekende, doch hier synoniem met *maq* (of *meq*), van verrassing en wrevel: *sang-anaq taq sala kaṭek êombhąng*, mijn kind dat niet schuldig is, wordt toch beknord; *bulą entar ka bęngkòna kaṭek taq èlęmmònè*, ik ben bij hem geweest, maar hij wilde mij niet ontvangen.

ara, of *ra*, K., *napè*, of *na*, T., *pòna*, A., verkortingen van *arapa*, K., *anapè*, T., *apònapa*, A., wat is er, wat heeft men, waarom: *kannaq ra*, kom toch hier (waarom zou jij het laten?).

mara, of verkort tot *ra*: (of) *mara* (*ra*), *taq èpaghągghąr naseqna*, zie je wel, (zooals ik gedacht heb, komt het nu toch uit, of) laat je de rijst niet vallen?

anèngan, van wrevel: *anèngan, taḍąq pòlè sè èpekkèrè, naseq bhąi sè bąḍą è ngęn-angęn*, och, wat, jij denkt ook aan niets anders dan aan rijst (eten).

iją kò, van wrevel, verzekerend: *iją kò, mon tarètan taq anḍiq, atęmmò è djhąląn taq njapa*, natuurlijk, een armen broer dien men onderweg tegenkomt, spreekt men niet toe.

bhąq, van onzekerheid: *bhąq, èkollêja, mon èpenta*, zou ik het krijgen, als ik het vroeg. Zoo ook *bhąqnang*: *bhąqnang, èbhęrriqi sengkoq djhąq mentaqa*, zou ik het krijgen, als ik het vroeg. Daarbij kan ook nog *bhąq*, gebruikt worden: *bhąqnang, satija bhąq ghiq sòghiją tarètanna*, zou zijn broer nu nog rijk zijn?

sòrò, zooveel als: »het tegendeel zou vreemd zijn": *sòrò, taq ĕndqqq abinè òreng sòghi, òreng njopprè kĕnnjangnga tabúqna,* het zou vreemd zijn, als hij geen rijke vrouw wilde trouwen, immers zijn doel is om goed aan den kost te komen.

èngĕn, in een ontkennenden zin, zooveel als: »onmogelijk": *èngĕn, mon ghiq bqdqqq tarètanna taq apadhuwqn bhqi,* onmogelijk dat hij, als zijn broer er nog was, met hem niet maar aan het krakeelen zou zijn.

bqddhijqnna, van verrassing, zooveel als: »is het er mede zoo gesteld": *bqddhijqnna, bqqna sè lok-òlòghqn ghĕllqq,* o, zoo, jij bent het dus die zooeven aan het roepen was.

ghĕnnan, verzekerend: *ghĕnnan, ramana mon karè mòkol, pas ambhqq patè,* ik verzeker u: als uw vader eenmaal aan het slaan is, telt hij het leven (van den geslagene) niet.

bhqdjhqng, zooveel als: »natuurlijk", »geen wonder": *bhqdjhqng sè èkabin, òreng bqnnjaq pessèna;* natuurlijk trouwt hij haar, want zij is rijk.

maqanna, verzekerend: *maqanna, dqgghiq bqqna ètòkol bqn kakaqna,* jij wordt straks zeker door je ouderen broer geslagen.

SYNTAXIS.

INLEIDING.

§ 312. Een zin heeft noodzakelijk twee hoofdbestanddeelen; dat waarvan sprake is: het onderwerp (subject), en dat wat van het onderwerp gezegd wordt: het gezegde (predicaat). Evenwel kan het subject verzwegen worden, zooals vaak in de gebiedende wijs 't geval is; bijv.: *ondhùr*, ga weg, voor: *bąqna ondhùr*. Ook, de derde persoon komt als subject veelal niet tot uitdrukking, daar zulks reeds uit het verband kan blijken.

§ 313. Zelfs het predicaat kan onuitgedrukt blijven; alsdan heet de zin *elliptisch;* zooals: *òdjhąn*, het regent, voor: *bąḍą òdjhąn*, er is regen; *angen*, het waait, voor: *bąḍą angen*. er is wind; *panas*, de zon breekt door, voor: *bąḍą panas*, er is warmte; *bąqą*, voor: *bąḍą bąqą*, er is een overstrooming. Verder wordt *bąḍą*, verzwegen in uitdrukkingen waarin een plaatsbepaling overblijft; zooals: *è-ḍimma*, waar? voor: *bąḍą è-ḍimma*, waar is (het)? Ook het predicaat dat een beweging uitdrukt, ontbreekt in den regel waar een plaatsbepaling gehandhaafd blijft; zooals: *bąqna ḍąri ḍimma*, voor: *bąqna ḍątęng ḍąri ḍimma*, van waar kom jij? *sengkoq ka pasar*, voor: *sengkoq entar ka pasar*, ik ga naar de markt.

§ 314. Daar het Madoereesch geen koppelwoord bezit, bestaat het predicaat slechts uit één woord, ten minste wanneer het onbepaald is; bijv.: *anaqna sakeq*, zijn kind is ziek; *ruwa djhąrąn*, dat is een paard.

Aanmerking. In zinnen als: *landjhqngnga bqdq lèma èlò*, schijnt *bqdq* als koppelwoord te fungeeren. Toch heeft dat woord hier zijn gewone beteekenis van: aanwezig zijn; want de bedoeling is dat er wel vijf el *is*, wat de lengte betreft.

§ 315. Een gevolg van het gemis aan een koppelwoord is dat het suffix [illegible] *a*, van den cogitatief mede achter een substantief kan worden gevoegd, voor zoover dit als predicaat moet optreden; bijv.: [illegible] *djhqq ĕmmasa pasṭè bĕrrqq*, als het goud was, zou het zwaar zijn.

HOOFDSTUK I.

DE EENVOUDIGE VOLZIN.

---

§ 316. In het passief wordt de naam van den bewerker der handeling als bepaling van het predicaat naar verkiezing niet of wel door een voorzetsel voorafgegaan; bijv.: [illegible] *Bąru ètanjaè biq Ḍhąḍḍhąq*, of [illegible] *Bąru ètanjaè Ḍhąḍḍhąq*, B. wordt door Ḍh. ondervraagd. Alleen waar de zin anders zou moeten of kunnen worden opgevat, moet men zich steeds van een voorzetsel bedienen, namelijk wanneer de naam van den bewerker niet onmiddellijk achter het werkwoord komt te staan; zooals: [illegible] *ètanjaè Bąru biq Ḍhąḍḍhąq*; want *ètanjaè Bąru Ḍhąḍḍhąq*, zou juist andersom beteekenen, dat namelijk Ḍh. door B. ondervraagd wordt. Zoo kan men voor: [illegible] *biq Ḍhąḍḍhąq Bąru ètanjaè*, ook niet zeggen: *Ḍhąḍḍhąq Bąru ètanjaè*, evenmin als men voor: [illegible] *Bąru biq Ḍhąḍḍhąq ètanjaè*, kan zeggen: *Bąru Ḍhąḍḍhąq ètanjaè*; want *Ḍhąḍḍhąq Bąru ètanjaè*, zou dan hetzelfde kunnen beteekenen als: *Bąru Ḍhąḍḍhąq ètanjaè*; te weten, dat B. en Ḍh. beiden ondervraagd worden.

Aanmerking. Daarentegen kan men zonder in een dubbelzinnigheid te vervallen in het Madoereesch bijv. zeggen: *sè Anò èbę̆rriqi pessè ę̆mbúqna*, evengoed als: *sè Anò èbę̆rriqi pessè bąn ę̆mbúqna*, N. N. heeft geld van zijn moeder gekregen. Immers, men wil daarmede niet juist zeggen dat het geld van N. N. 's moeder gegeven is, daar dit door: *pessèna ę̆mbúqna*, zou moeten worden uitgedrukt. Zie verder § 346 Aanm.

§ 317. Om het gelukken eener handeling te kennen te geven moet men zich van een omschrijving bedienen door middel van [illegible] *ollè*, verkrijgen, wanneer het object in het bezit van den bewerker komt; of in elk geval door middel van [illegible] *ngę̆nneng*, of [illegible] *njapoq*, treffen, raken; bijv.: [illegible]

Anò nòlop manoq ollè, of ook wel: [Madurese script] *Anò nòlop manoq ngĕnneng* (of [Madurese script] *njapoq*), N. N. schiet een vogel met een blaaspijp raak. Zoo kan men ook in het passief het gelukken der handeling omschrijven; bijv.: [Madurese script] *manoq ètòlop Anò èkollè* (of [Madurese script] *èkĕnneng* = [Madurese script] *ètjapoq* = [Madurese script] *èkatjapoq*). Anders kan [Madurese script] *èkĕnneng*, (om van de andere vormen niet meer te spreken) 't eerst in den zin voorkomen, waarna het hoofdwerkwoord, doch nu in zijn stamvorm, zijn plaats vindt; zooals: [Madurese script] *manoq èkĕnneng tòlop Anò,* waarvoor men echter ook zeggen kan: [Madurese script] *manoq kĕnneng ètòlop Anò.*

§ 318. Men kan dan ook als algemeenen regel stellen dat waar het predicaat in het actief uit twee werkwoorden bestaat, waarvan het laatste als bepaling van het eerste de rol van den infinitief vervult, het predicaat in het passief uitgedrukt wordt door een passieven vorm van het eerste woord gevolgd door den stamvorm van het tweede, of omgekeerd. Zoo is ook: [Madurese script] *malengnga paksa ètabgng sè andiq bĕngkò,* (zelden [Madurese script] *èpaksa tabgng*) de passieve uitdrukking van: [Madurese script] *sè andiq bĕngkò maksa nabgng malengnga,* de huisbaas wilde volstrekt den dief naloopen; [Madurese script] (of [Madurese script]) [Madurese script] *ghuruna èdjhgdjhgl apòsè* (of *djhgdjhgl êapòsè*) *kanaq djgrijà,* het passief van: [Madurese script] *kanaq djgrijà ĕndjhgdjhgl ngapòsè ghuruna,* die knaap beproeft zijn leermeester te bedotten; [Madurese script] (of [Madurese script]) [Madurese script] *tarètanna èpèlò* (*èkapèlò*) *adjhgri ghuruna,* of ook wel —[Madurese script] (of [Madurese script]) [Madurese script] *pèlò* (*kapèlò*) *êadjhgri ghuruna,* het passief van: [Madurese script] *ghuruna mèlò ngadjhgri tarètanna,* zijn leermeester neemt ook deel aan het onderrichten van zijn broer. Zoo is ook: [Madurese script] (of [Madurese script]) [Madurese script] *Bgru èsambi pòkòlè* (*sambi èpòkòlè*) *ĕmbùqna*, het passief van: [Madurese script] *ĕmbùqna sambi mòkòlè Bgru,* zijn moeder rost B. tegelijker tijd af (terwijl zij iets anders doet, bijv. hem beknort).

Aanmerking 1. Oorspronkelijk moet een dergelijk predicaat in het passief uit twee passieve vormen met het prefix *è* bestaan hebben. Vandaar dat men nu nog zeggen kan: *èdjhqdjhql êapòsè*, omdat *èdjhqdjhql* immers minder frequent voorkomt dan *èkĕnneng* bijv. dat vóór een passieven vorm met het prefix *è* dan ook in 't geheel niet meer gebezigd wordt.

Aanmerking 2. Soms bestaat alleen de passieve, en niet mede de stamvorm van het eerste woord des predicaats; bijv.: *sòraddhq èsòrò tòles dqq anaqna bqn sè Anò* (echter niet: *sòrò ètòles*), de passieve uitdrukking van: *Anò asòrò nòles sòraddhq dqq anaqna.* (Vergelijk: *anaqna èsòrò sè nòles sòraddhq bqn sè Anò*, waarin *anaqna* het onderwerp is).

§ 319. Zoo wordt vóór den passieven vorm van het tweede predicaatswoord *ĕndqq*, willen, of *tĕrrò*, verlangen, als het eerste predicaatswoord gebezigd, zelfs waar het op den bedrijver der handeling slaat; bijv.: van (of) *bqqna ĕndqq* (*tĕrrò*) *mòkòla mòsòna*, jij wilt je vijand slaan, is het passief: (of) *mòsòna ĕndqq* (*tĕrrò*) *èpòkòla bqqna.*

§ 320. Transitieve werkwoorden kunnen tegelijk geen twee objecten, een persoonlijk en een zakelijk object, hebben. Evenwel zijn er die nu eens een persoonlijk, dan weder een zakelijk object bij zich vereischen; zooals: van *pattjò*, *mattjò*, bij iemand (object) op iets aandringen, of op iets (object) bij iemand aandringen; van *pĕddjhĕk*, *mĕddjhĕk*, iemand (object) verbieden iets te zeggen, of verbieden iets (object) te zeggen; van *òman*, *ngòman*, iemand om iets aanhoudend vragen, of om iets iemand aanhoudend vragen. Zulks geldt vooral van werkwoorden met het suffix *aghi*; zooals: *mèllèjaghi*, iets voor iemand koopen, of voor iemand iets koopen (§ 179).

§ 321. Een predicaatswoord kan direct door een substantief als bepaling gevolgd worden zonder dat dit het object van een (transitieve) handeling is. Dat is bijv. 't geval met alle actitieve toestandswoorden; zooals: *adhqghqng mennjaq*, handel in olie drijven; *aghuring djhukoq*, vleesch braden. Eveneens met alle passieve toestandswoorden; zooals: *kapatêjan anaq*, een kind door den dood verliezen; *kamasoqan maleng*, een dief in huis krijgen.

Aanmerking. Men kan zulke uitdrukkingen als *adhąghąng mennjaq, kapatêjan anaq*, enz. dan ook als samenstellingen aanmerken, evengoed als bijv. *asamper pendjhúng* van *samper pendjhúng*, en *ȩndjhąlą sottra* van *djhąlą sottra.*

§ 322. Verder zegt men zonder voorzetsel vóór het bepalende woord bijv. *sòghi anaq,* rijk aan kinderen. Zelfs kan het voorzetsel verdwijnen waar het anders vóór zulke bepalingen aangetroffen wordt; zooals: *dhudjąn naseq,* voor *dhudjąn ka naseq,* van rijst houden; en zoo ook: *tȩrrò pessè,* geld begeeren; *takoq òlar,* bang voor een slang; *bąngal matjan,* een tijger aandurven; *lèbúr manoq,* van vogels houden. Vooral wanneer de bepaling zelf een predicaatswoord is, wordt zij onmiddellijk aan het bepaalde woord verbonden; zooals: *dhudjąn nanges,* van huilen houden, d. i. vaak huilen; *tȩrrò mòkol,* verlangen te slaan; *ȩndąq mȩllè,* willen koopen; *takoq matè,* bang dood te gaan; *bąngal atjarok,* durven vechten.

§ 323. Een substantief kan evenals een adjectief tot een ander substantief in een attributieve betrekking staan, hetgeen blijkbaar is aan de toevoeging van het possessief suffix *a,* aan het laatste woord; zooals: *òreng tjènana,* de Chinees; *manoq ḍąngḍąngnga,* de vogel raaf; *kadju assȩmma,* het tamarinde-hout; *djhukoq taghina,* de visch taghi; *paḍi ghąghąna,* de ghągha-paḍi; *paraò djhukongnga,* (een soort vaartuig). Desgelijks: *anaq bineqna,* zijn dochter; *pateq ghiląna,* de dolle hond; *pȩṭṭè radjąna,* de groote kist; *tanang katjerra,* de linkerhand, enz. Zulke uitdrukkingen moeten als samenstellingen opgevat worden.

§ 324. Daarentegen is de verhouding als genitief op te vatten in: *anaqna tjèna,* het Chineesch kind (eigenlijk: het kind van een Chinees); *kȩmbhąngnga assȩm,* de bloesem van den tamarinde-boom; en zoo ook: *bhúngkana nangka,* de nangkaboom; *buwąna paò,* de mangga-vrucht;

ḍąúnna ghĕḍḍhąng, **het pisang-blad**; *tĕllorra adjąm*, **het kippenei.**

Aanmerking. Men zegt evenwel ook: *anaqna tjènana* voor *anaqna tjèna*; *bhúngkana nangkana*, enz. zonder altijd daarmede juist een bepaalden *tjèna*, enz. te bedoelen. Ja, het gebeurt zelfs niet zelden dat het suffix daar waar de verhouding van twee substantieven gemakkelijk als genitief is op te vatten, toch aan het laatste substantief aangehecht wordt; bijv.: *tĕllor adjąmma*, het kippenei. Daarentegen kent het Madoereesch in 't geheel niet: *anaq tjènana, bhúngka nangkana*, noch: *buwą paòna*. Evenwel komt, zij het ook niet vaak, *kĕmbhąng assĕmma* bijv. voor; zoomede: *ḍąún ghĕḍḍhąngnga*, enz. Wat *kĕmbhąng* betreft, het exceptioneel gebruik van het suffix achter het volgende woord is in zooverre nog te begrijpen dat van de onderdeelen eener plant de bloem als iets waarmede men soms 't meest te doen heeft dan ook 't meest behoefte aan een eigennaam heeft, en als zoodanig is het volgende woord op te vatten. Zoo althans in: *kĕmbhąng malaṭèna* bijv., de welbekende malaṭi-bloem. Doch evenals men ook *kĕmbhąngnga malaṭè* zegt naar analogie met *kĕmbhąngnga assĕm* bijv., zoo is ook *kĕmbhąng assĕmma* naar analogie met *kĕmbhąng malaṭèna* bijv. niet ongehoord; en zulks niettegenstaande *assĕm* eigenlijk alleen de naam van het hout of den boom is blijkens *kadju assĕmma*. Hetzelfde geldt van *ḍąún*, als iets dat zeer bekend is bijv. in de Inlandsche geneeskunde en alzoo vaak ter sprake komt.

§ 325. Ook andere predicaatswoorden worden, wanneer zij als attributieve bepalingen van een substantief optreden, eenvoudig daarachter geplaatst; zooals: *òreng mantjeng*, iemand die hengelt; *òreng abhurumaen*, iemand die bedelt; *òreng adjhuwąl rĕbbhą*, een grasverkooper; *bąḍą òreng sògh̄i anḍiq anaq tĕlloq*, er was eens een rijke man die drie kinderen had.

Aanmerking. Zulke uitdrukkingen als *òreng mantjeng* behoeven echter niet als samenstellingen opgevat te worden aangezien men slechts zelden van *òreng mantjengnga* spreekt; want zelfs wanneer men een persoon bedoelt waarvan reeds te voren sprake was, zegt men gewoonlijk bijv.: *òreng mantjeng ḍąṭĕng pòlè*, de man die hengelde komt weer terug, of anders: *òreng sè mantjeng*, enz. Vergelijk § 323.

§ 326. Een gebruik dat ook in de zustertalen teruggevonden wordt, is dat in plaats van het subject zelf zijn onderdeel als een meer bepaald subject optreedt; bijv.: *sang-tjèṭak sakeq*, mijn hoofd is ziek, d. i. ik heb pijn in het hoofd;

bùntoqna ètĕgghùq, zijn staart wordt gepakt, d. i. het wordt bij den staart gepakt; *pèpèna ètòbiq,* zijn wang wordt geknepen, d. i. hij wordt in de wang geknepen. Daardoor wordt echter het gebruik van het persoonlijk subject niet uitgesloten; zooals: *sengkoq sakeq, djhąrąnna ètĕgghùq, Samman ètòbiq.* En zoo kunnen zinnen ontstaan waarin zelfs beide subjecten voorkomen; zooals: *sengkoq sakeq sang-tjèṭak, djhąrąnna ètĕgghùq bùntoqna, Samman ètòbiq pèpèna.* Doch juist daardoor komt het subject achter het predicaat tot dit in een andere verhouding, zoodat het evengoed als bepaling daarvan, namelijk als bepaling van deel of bijzonderheid is aan te merken.

Aanmerking. Door een dergelijke constructie kunnen anders licht samengestelde woorden ontstaan; zooals: *sakeq tjèṭak,* hoofdpijn of hoofdpijn hebben; *sakeq tabùq,* buikpijn (hebben); *sakeq mata,* zeere oogen (hebben); *radją atè,* moedig, fier; *kèneq atè,* laf, vreesachtig; *ghąlpaq tanang* of *ghąmpang tanang* of ook wel *lantjang tanang,* diefachtig; *lantjap tjòloq* of *landjhąng tjòloq,* van een verklikker; *radją tjèṭak* of *radją bąḍhùk* of ook wel *radją pĕrroq,* verwaand (¹).

§ 327. Een zin als: *sengkoq nengghu Sidìn mantjeng,* beteekent: ik kijk naar den hengelenden Sidin. Maar met *sengkoq nengghu Sidìn sè mantjeng,* is de bedoeling deze: dat ik wel naar Sidin kijk die hengelt, in onderscheiding van andere personen die niet hengelen (een beteekenis die dan ook eigenlijk alleen door den zin wordt uitgedrukt), maar dan toch meer bepaald: naar Sidin in zijn verrichting als hengelaar, d. i. niet alleen naar den hengelaar, maar vooral naar zijn hengelen. Deze beteekenis is echter een te natuurlijk uitvloeisel van die welke de zin eigenlijk heeft dan dat het Madoereesch een ander middel zou toepassen om de gedachte uit te drukken.

(¹) Wat Prof. Kern heeft aangevoerd om Prof. Roorda's beschouwing van zulke subjecten als complementen van deel of bijzonderheid te wraken (Wrtta-sancaya, pag. 85) kan naar het voorkomt ten minste van het Madoereesch niet gelden. Immers *sakeq tjèṭaggħą* bijv. kan op de keper beschouwd eerst dan een samenstelling heeten, wanneer het possessieve aanhechtsel *a* vervalt, aldus: *sakeq tjèṭak,* dat dan ook een minder ruime beteekenis heeft dan *sakeq tjèṭaggħą.*

Zoo krijgt de zin de beteekenis van een met een dubbel object, en zoo kan in het passief de oorspronkelijke relatieve bijzin met het antecedent een dubbel subject vormen: [illegible] *Sidìn sè mantjeng ètengghu bqn sengkoq*. Trouwens, de bedoeling is weder niet alleen dat [illegible] *Sidìn sè mantjeng*, d. i. de hengelende Sidìn, subject is, maar vooral dat [illegible] *sè mantjeng*, het hengelen, dat is. Vandaar dat men ook zeggen kan: [illegible] *Sidìn ètengghu bqn sengkoq sè mantjeng*, of: [illegible] *sè mantjeng Sidìn ètengghu bqn sengkoq*, ja, zelfs: [illegible] *sè mantjeng ètengghu bqn sengkoq Sidìn*, wat naar de oorspronkelijke opvatting van [illegible] *sè*, als betrekkelijk voornaamwoord dat immers onmiddellijk op zijn antecedent zou moeten volgen, niet zou kunnen gebeuren. Alzoo is: [illegible] *Sidìn*, subject, en [illegible] *ètengghu sè mantjeng*, predicaat, waarvan [illegible] *sè mantjeng*, weder als een subject is te beschouwen; een zinsvorming welke te meer met het vroeger behandelde: [illegible] *sengkoq sakeq sang-tjètak* (§ 326) overeenkomt, omdat [illegible] *sè mantjeng* mede als een onderdeel van het subject kan worden voorgesteld, bestaande zijn geheele persoonlijkheid uit die en meer andere verrichtingen. Doch zoo laat zich [illegible] *sè mantjeng*, ook als bepaling van het gezegde opvatten, en de zin is dan te vertalen door: S. wordt bij het hengelen door mij waargenomen. Een andere opvatting van het dubbel subject is hier echter nog mogelijk: [illegible] *sè mantjeng*, namelijk kunnen we als het subject blijven beschouwen, terwijl we S. dan als bepaling van [illegible] *sè mantjeng* aanmerken. Trouwens uit: *sè mantjeng ètengghu bqn sengkoq Sidìn*, kan zich ontwikkelen: *sè mantjeng, Sidìn ètengghu bqn sengkoq*, waaruit weder: *se mantjeng Sidìn, ètengghu bqn sengkoq*, het hengelen van S. wordt door mij waargenomen.

§ 328. Op dezelfde wijs kan een zin als: [illegible] *bqqna sè nòles abit*, opgevat worden; namelijk [illegible] *bqqna*, en [illegible] *sè nòles*, vormen weder een dubbel subject, waaruit volgt dat [illegible] *sè nòles*, als bepaling van het gezegde [illegible] *abit*, kan worden aangemerkt, zoodat de zin is te vertalen door: je bent langzaam in het schrijven. Of anders: [illegible]

[illegible] *sè niles bụqua abit*, het schrijven van jou, je schrijven, duurt lang, waarvan [illegible] *sè niles*, subject, en [illegible] *bụqua*, bepaling van het subject, hetgeen dan ook meer met de eigenlijke beteekenis van [illegible] *abit*, lang duren (duurzaam), overeenkomt. De geleidelijke ontwikkelingsgang der beteekenis uit die van een relatieven bijzin kan dan worden voorgesteld, als volgt: van 1. *bụqua-sè niles, abit*, tot 2. *bụqua, sè niles-abit* = 3. *sè niles-abit, bụqua*, en hiervan weder 4. *sè niles, abit-bụqua* = 5. *sè niles, bụqua-abit*, en hiervan eindelijk 6. *sè niles-bụqua, abit*. D. i. letterlijk vertaald: 1. jij die schrijft (bent) langzaam; 2. jij (bent) in het schrijven langzaam; 3. in het schrijven langzaam, (bent) jij: 4. in het schrijven: langzaam (bent) jij; 5. in het schrijven: jij (bent) langzaam; 6. het schrijven van jou, (is) langzaam, d. i. duurt lang.

§ 329. Vooral in een zin als: [illegible] *bụqua sè adjhəlṇ lẹssò*, is de oorspronkelijke beteekenis van [illegible] *sè*, als het relatief voornaamwoord nog gemakkelijk te onderkennen, immers het predicaat [illegible] *lẹssò*, moe, kan alleen aan [illegible] *bụqua*, jij, en niet mede aan: [illegible] *sè adjhəlṇ*, ten minste in de beteekenis van het »loopen" toegekend worden. Toch heeft men ook hier [illegible] *sè adjhəlṇ*, niet meer als een *relatieven bijzin* op te vatten, hieruit blijkende dat men de uitdrukking kan omzetten tot: [illegible] *bụqua lẹssò sè adjhəlṇ*, of [illegible] *sè adjhəlṇ bụqua lẹssò*, hetgeen toch niet anders beteekenen kan dan: jij bent moe van het loopen of van het loopen ben je moe. Daarentegen kan in: [illegible] *bụqua sè adjhəlṇ ghəntjəng*, het predicaat *ghəntjəng*, vlug, op *sè adjhəlṇ*, het loopen, slaan, zoodat de zin te vertalen is door: je loopen is vlug, d. i. je loopt vlug.

§ 330. Woorden die als tot één samengevat worden, daar de beteekenis van het eene slechts die van het andere moet aanvullen, worden zonder eenig verbindingswoord door eenvoudige nevenschikking naast elkander gebezigd; zooals: [illegible] *andiq ẹmmas endẹn*, goud en edelgesteenten bezitten; [illegible] *ẹmmaq ẹmbụqua*, zijn vader en zijn moeder, d. i. zijn ouders: [illegible] *nòlò lẹmaq*, vijf en veertig. Zie ook § 323.

§ 331. Van zulk een samenstelling kan er echter geen spraak zijn, waar het woorden geldt waarvan het eene in tegenstelling tot het andere wordt gebezigd hetgeen in 't algemeen van voornaamwoorden kan gezegd worden; zooals: [illegible] *bhąrąng rija bąn bhąrąng ruwa èbḝlliją*, dit en dat goed zal men koopen; [illegible] *anąqna sè sarijang bąn sè bùngsò padą sakeq*, haar oudste en haar jongste kind zijn beiden ziek; [illegible] *djhąrąnna bąn sangdjhąrąn èkètjoq maleng*, zijn paard en het mijne zijn door een dief gestolen.

Aanmerking. Evenwel kan men zeggen: *sengkoq bąqna èòlok ḝmbúq*, hoewel veel minder vaak dan: *sengkoq bąn bąqna èòlok ḝmbúq*, ik en jij, wij worden door moeder geroepen.

§ 332. Daarentegen behoeven twee verschillende woorden waartoe een en hetzelfde pronominaal suffix of prefix behoort niet altijd een tegenstelling met elkander te vormen; zooals: [illegible] *sangḝmmaq-ḝmbúq*, mijn ouders. Waar die tegenstelling juist bedoeld wordt, zegt men echter weder met een voegwoord bijv.: [illegible] [illegible] *ḝmmaqna bąn ḝmbúqna pas adjhąląn*, zijn vader en zijn moeder gingen vervolgens op weg; [illegible] [illegible] *aessè ḝmmas bąn entḝn*, met goud en edelgesteenten gevuld. Het voegwoord is dan met het geaccentueerde *en* te vertalen.

HOOFDSTUK II.

DE SAMENGESTELDE VOLZIN.

---

§ 333. Tusschen twee nevengeschikte zinnen die op elkander volgende handelingen vermelden waarvan de laatste als een uitvloeisel van de eerste is aan te merken treft men geen voegwoord aan. Immers zoo laten zich die zinnen beschouwen als tot één geheel samengevat; bijv.: [illegible] *sengkoq entar ka pasar mȩlléja naseq*, ik ga naar de markt, (en) ik zal (er) rijst koopen, d. i. ik ga naar de markt om er rijst te koopen.

§ 334. Voor 't overige kan een samenvatting van twee of meer nevengeschikte zinnen gemakkelijk plaats hebben, wanneer zij gelijktijdige of spoedig op elkander volgende handelingen of toestanden uitdrukken; zooals: [illegible] *binèna asȩrrò, èparra takȩrdjhąt, anaqna nanges*, zijn vrouw kermde, zijn behuwdzuster schrikte (en) zijn kind weende; [illegible] *bąqna sè adhungeng, sengkoq sè ngèḍingnga-ghiją*, jij gaat vertellen, (en) ik ga luisteren.

§ 335. Ook bij een opsomming van verschillende voorwerpen door middel van twee of meer nevengeschikte zinnen die door een en hetzelfde woord worden ingeleid zonder dat dit zelf een voegwoord is, blijft een copulatieve conjunctie doorgaans achterwege; zooals: [illegible] *bąḍą sè pòtè, bąḍą sè tjȩllȩng, bąḍą sè mèra, bąḍą sè kòneng*, er zijn er witte, er zijn er zwarte, er zijn er roode (en) er zijn er gele.

Aanmerking. Bij de herhaling van hetzelfde woord dat telkens nog wel door een en hetzelfde woord gevolgd wordt (*bąḍą sè*) kan men trouwens voldoenden tijd hebben om zich te bedenken wat verder moet volgen.

Het wil ons namelijk toeschijnen dat een voegwoord, althans bij een opsomming den spreker vooral moet dienen als middel om zich de gelegenheid daartoe te verschaffen. En zoo is het natuurlijk dat een voegwoord vooral tusschen de namen van het laatste en voorlaatste voorwerp gebezigd wordt. Immers, hoe verder men bij de opsomming gevorderd is, hoe moeielijker het kan worden wat verder volgen moet op te noemen, zoodat men zich daarbij meer tijd om zich te bedenken moet gunnen. Vandaar dat men soms niet alleen volstaat met *bąn* of *sarta* te zeggen, maar dat men zelfs het voegwoord langer maakt door als zoodanig te bezigen: *bąn pòlè* of *bąn pòlèna*, »en verder nog", zooals *bądą sè pòtè, bądą sè . . . . enz. bąn pòlè bądą sè kòneng*. Vandaar ook dat men zich vooral van het copulatief voegwoord bedient, wanneer bij een opsomming van verschillende voorwerpen deze onmiddellijk achter elkander opgenoemd worden; zooals: *sengkoq anḍiq sapè, kĕrbhúj, djhąrąn bąn ĕmbiq*, ik heb een koe, een buffel, een paard en een schaap.

§ 336. Zoo wordt ook in op elkander volgende ontkennende zinnen slechts de ontkennende partikel die ze inleidt zonder meer herhaald; bijv.: *taq bhąghús taq pentĕr*, noch mooi, noch knap; *bąnnè sètan bąnnè manossa*, het is noch duivel noch mensch. Evenmin wordt een voegwoord gebezigd, wanneer het vraagwoord *apa*, reeds als inleidend woord vóór twee vragende zinnen, of ten minste vóór den laatsten zin optreedt; bijv.: *apa òreng Madhurą, apa òreng Djhąbą*, of: *òreng Madhurą apa òreng Djhąbą*, is het een Madoerees (of) een Javaan? Desgelijks in: *bąqna apa mĕllè naseq apa kakanan*, of: *bąqna mĕllè naseq apa kakanan*, koop jij rijst (of) lekkernijen? Zoo ook wanneer een predicaatswoord herhaald wordt, terwijl het reeds door de ontkennende partikel *taq*, van het andere gescheiden wordt; bijv.: *ghĕllĕm taq ghĕllĕm ghibą kannaq*, (of) hij wil (of) niet, breng hem hier.

§ 337. Door middel van hetzelfde *sè*, dat we in het vorige hoofdstuk hebben leeren kennen, kan men een zin ook als een subjectszin doen optreden; bijv.: *sengkoq sè ḍątĕng kannaq èsòrò ĕmbúq ngatówè bąqna*, dat ik hier gekomen ben, is omdat moeder mij jou laat roepen. Men kan anders zich ook aldus uitdrukken:

[illegible]

[illegible]

HOOFDSTUK III.

WOORD- EN ZINSCHIKKING.

---

§ 338. Bepalingen van een substantief komen achter te staan. Is dit reeds bepaald dan kan het door een ander woord nog nader aangeduid worden, enz. in dezer voege: dat een werk- of toestandswoord als 't ware de soort te kennen gevende onmiddellijk er op volgt, waarna eerst een telwoord wordt geplaatst om het getal van die soort aan te duiden, en eindelijk een aanwijzend voornaamwoord dat immers aanwijzend het reeds zoo bepaalde substantief nog nader vermag te bepalen; zooals: *mèdjạ búntĕr tĕlloq ruwa,* die drie ronde tafels.

§ 339. Afwijkingen van den regel moeten aan een bijzondere reden toegeschreven worden. Zoo gebeurt het niet zelden dat van koopwaren het aantal waarnaar de prijs opgegeven wordt eerder dan hun naam genoemd wordt; bijv.: *settong korsè adjhi saringìt,* de stoelen kosten een rijksdaalder het stuk. Omdat men namelijk door de gedane vraag van den anderen persoon wist waarvan sprake was, zoo meende men eerst te kunnen volstaan met te zeggen: *settong adjhi saringìt.* Na het uitspreken van het getal evenwel bedacht men zich en achtte het toen niet overbodig ook den naam van den koopwaar te noemen om misverstand te voorkomen. Vandaar ook dat er bijv. sprake kan zijn van: *ḍuwạq pĕlleng adjhi sabĕllạs ḍuwit,* de potten kosten elf duit de twee; en van *pettoq pĕlleng,* in plaats van *pettong,* enz. in zulke uitdrukkingen. Men lette er namelijk op dat anders een telwoord vóór een substantief geplaatst niet in zijn versterkten vorm kan voorkomen. Zoo zegt men bijv. soms ook: *badạ*

ḍuwąą òreng: *lakeq bineq*, er zijn twee personen: een man en een vrouw; en vaak [illegible] *laen òreng*, een ander persoon, nevens [illegible] *òrèng laen*, [illegible] *sabąnnè òreng*, naast [illegible] *òreng sabąnnè*, sommige menschen.

§ 340. Aan iets anders is het gebruik van [illegible] *sabbhąn*, ieder, vóór het bepaalde substantief toe te schrijven. Het is namelijk oorspronkelijk een bijwoord beteekenende: telkens, ieder keer, zoodat bijv. [illegible] *sabbhąn òreng*, eigenlijk een elliptische uitdrukking is voor: [illegible] *sabbhąn bąḍą òreng*, telkens als er iemand is, d. i. iedereen.

§ 341. Het eerste wat men bij een zinsvorming doet, is de aandacht van den hoorder te vestigen op iets dat als reeds bekend wordt verondersteld, d. i. het logisch subject, om naderhand daarvan iets nieuws voor den toegesprokene mede te deelen, te vragen of te wenschen, d. i. het logisch predicaat. Als wij nu de vraag stellen: *wie roept?* en tot antwoord bekomen: *Sidin* (*roept*), dan is *wie* = *Sidin* het grammatisch subject; en *roept* het grammatisch predicaat. Logisch (psychologisch) opgevat is de zin echter anders te ontleden; want het roepen is hier juist het als bekend veronderstelde, d. i. het logisch (psychologisch) subject, en *wie* = *Sidin*, dus het logisch predicaat. Eigenlijk bedoelen we dus met: *wie roept?* en *Sidin roept*, niets anders dan dit: *wie is het die roept*, en *het is Sidin die roept*, waarin *het* plaatsvervangend onderwerp, *die roept* het onderwerp, en *wie?* = *Sidin*, het gezegde.

§ 342. In een taal die zoo goed als in 't geheel geen flexie kent, zooals het Madoereesch, is er evenwel doorgaans overeenstemming tusschen het grammatisch en logisch subject, en tusschen het grammatisch en logisch predicaat. Zoo wordt aan vragende voornaamwoorden die als het onbekende in een zin voorstellende het logisch predicaat uitmaken als zoodanig veelal de tweede plaats in een zin gegeven; bijv.: [illegible] *bęngkòna bąrąmpa*, hoeveel (zijn) zijn huizen, hoeveel huizen heeft hij? [illegible] *bąąna sapa*, wie ben jij? Welke volgorde alzoo aan die welke in het antwoord in acht genomen wordt, beantwoordt, namelijk: [illegible] *bęngkòna*

ḍuwqq, hij heeft twee huizen; *sengkoq anaqna kalèbún*, ik ben de zoon van het dorpshoofd.

§ 343. Als we zeggen dat in het Madoereesch het logisch en het grammatisch subject veelal met elkander overeenkomen, dan komt zulks hierop neder dat we als algemeenen regel kunnen stellen: de volgorde van de hoofdbestanddeelen eens zins is: (grammatisch) onderwerp en predicaat. Het komt er nu voornamelijk op aan de gevallen op te sporen dat het logisch en het grammatisch subject of predicaat verschillend zijn, daar dan de woordschikking van de gewone afwijkt.

§ 344. In de eerste plaats dan dienen bestaanszinnen vermeld te worden; bijv.: *bqḍq maleng*, er is een dief. Het grammatisch predicaat (*bqḍq*) toch is in zulke zinnen het logisch subject dát als zoodanig vooraan wordt geplaatst.

§ 345. Elders wordt in den regel weder het (grammatisch) gezegde als het logisch subject vooropgesteld, wanneer het namelijk een hoedanigheid uitdrukt die voorgesteld wordt in meerdere mate bij het (grammatisch) onderwerp aanwezig te zijn dan bij iets anders; bijv.: *amanèsan paò*, de mangga is zoeter (dan bijv. »djhẹrrúk"); *alarangan sang-djhqrqn*, mijn paard is duurder (dan bijv. het zijne).

§ 346. Zoo heeft men weder te doen met een geval dat het logisch subject met het grammatisch onderwerp niet overeenkomt bijv. in: *bẹngkò rija rẹgghqna satos ròpija*, dit huis zijn koopprijs is *f* 100.— de koopprijs van dit huis is *f* 100.—. Immers hier is *bẹngkò rija*, het logisch subject en *rẹgghqna satos ròpija*, het logisch predicaat. Desgelijks in: *bqqna njamana sapa*, wat is je naam, hoe heet je? waarin *bqqna*, het logisch subject uitmaakt en de rest het logisch predicaat, terwijl in *njamana bqqna sapa*, *njamana bqqna*, het logisch subject en *sapa*, het logisch predicaat is. Doch vooral het betrekkelijk voornaamwoord dat als het logisch subject steeds het eerste woord

van den bijzin is, wordt door het (grammatisch) predicaat van het bepaalde substantief gescheiden; bijv.: [illegible] *oreng sè maté anąqna, ghilą*, de man wiens kind gestorven is, is gek geworden. Toch zegt men zelfs: [illegible] *sengkoq tadąq è bąghiją*, of volledig uitgedrukt: [illegible] *sengkoq tadąq sè èbąghiją*, ik heb niets om weg te geven; eigenlijk: wat mij betreft, er is niets om weg te geven. Zoo immers is *sengkoq* het logisch subject, *tadąq sè èbąghiją*, het logisch predicaat, waarvan *sè* weder het logisch subject uitmaakt tegenover *èbąghiją* als het logisch predicaat.

Aanmerking. In den zin: *mangken bhądhi kaulą katonna*, straks zal (hij) door mij geroepen worden, vindt men het eigenaardig gebruik van het passief met zijn vooraan geplaatste door een persoonlijk voornaamwoord uitgedrukte bepaling als agens terug hetwelk in het Javaansch naar Roorda's terminologie met den naam van *subjectief passief* bestempeld wordt. Doch wij noemen het naar den oorsprong van het gebruik welke beneden zal worden aangewezen liever *logisch* (of *psychologisch*) *passief* in tegenstelling tot het gewoon, *grammatisch passief* (¹). Zulk een uitdrukking toch laat zich gereedelijk terugbrengen tot de oorspronkelijke, hoewel thans ongebruikelijke: *mangken bhądhi kaulą èkatonna*, een zin welks bouw immers op één lijn is te stellen met dien van den in deze § behandelden: *sengkoq tadąq èbąghiją*. En tot die reductie kunnen we te eer overgaan omdat ten minste in de hoofddialecten van het Madoereesch het gebruik van het logisch passief (en dat nog wel nevens het grammatisch passief) zich slechts tot den propositief bepaalt, een omstandigheid immers waaruit te meer blijken kan dat het logisch passief oorspronkelijk niets anders is dan een passief met een logisch subject als agens. Want het is duidelijk dat vooral in den propositief als de uitdrukkingswijs om den wil of het plan van den spreker te kennen te geven deze meer dan elders op den voorgrond moet treden en alzoo bijzonder geschikt is om als logisch subject te fungeeren. Evenwel heeft het Kangeansch bijv. ook: *akò pateqè* nevens: *èpateqè akò*. (hij) wordt door mij gedood; *kaè nèra sareqè*, naast: *kaè èsareqè nèra*, naar u heb ik gezocht, en zelfs: *apa* (*sè*) *kaè tanĕmma*, nevens: *apa* (*sè*) *ètanĕmma kaè*, wat zal door u geplant worden. Doch een logisch passief met den *derden* persoon als agens wordt nergens aangetroffen en kan naar onze theorie ook nergens bestaan (²). Immers om het logisch passief in 't algemeen uit een passief in een bizonder syntaktisch geval te zien ontstaan, moeten we in de eerste plaats aannemen dat de 3ᵉ persoon die de handeling onderging (de patiens) verzwegen was. Anders toch zou

---

(¹) Voorloopig zij het voldoende op te merken dat het logisch passief tot het grammatisch passief *oorspronkelijk* zich verhoudt als een logisch subject tot een grammatisch subject.

(²) Alzoo noch in het Maleisch noch in het Javaansch.

de naam van den patiens zich tusschen dien van den bedrijver der handeling (den agens) en het werkwoord geplaatst hebben en daardoor reeds de vorming van het logisch passief onmogelijk hebben gemaakt (¹). Intusschen, om den patiens onuitgedrukt te kunnen laten moet hij als den hoorder bekend worden verondersteld. Door nu slechts een anderen 3ᵉⁿ persoon die dan met behulp van een voornaamwoord zou moeten worden aangeduid als agens te doen optreden, zou men dat voornaamwoord moeielijk anders dan als op den immers bekenden patiens slaande kunnen aanmerken, te meer omdat het werkwoord in elk geval in het passief moet voorkomen. Het resultaat zou dan eenvoudig dit zijn: een constructie met een passief op te vatten naar de gewone syntaktische regelen, d. i. een *grammatisch* passief en geen *logisch* passief.

§ 347. Het object volgt onmiddellijk op het (grammatisch) predicaat; bijv. [illegible] *sengkoq mĕllè sapè,* ik heb een koe gekocht. In een passief-imperatieven zin *kan* het echter daarvóór geplaatst worden; bijv. [illegible] *pessèna kalaq,* neem het geld, in onderscheiding van [illegible] *kalaq pessèna, neem* het geld.

§ 348. Waar een werkwoord direct door twee woorden als bepalingen gevolgd wordt, kan alleen de laatste bepaling het object zijn; zooals: [illegible] *nòdhuwi djhąląn òreng,* iemand (object) den weg wijzen. Zoo zegt men eveneens: [illegible] *mĕllèjaghi naseq anaqna,* voor zijn kind (object) rijst koopen; [illegible] *ngabĕlli naseq pessèna,* voor het geld (object) rijst koopen; [illegible] *ĕngghąbąjjaghi en- maènan sang-anaq,* voor mijn kind (object) speelgoed maken. Daarentegen volgt in dergelijke constructies het object weder onmiddellijk op het werkwoord, wanneer de andere bepaling indirect is, d. i. door een voorzetsel wordt voorafgegaan; zooals: [illegible] *nòdhuwaghi djhąląn ka òreng,* den weg (object) aan iemand wijzen.

Aanmerking. Men kan van zulke uitdrukkingen als *nòdhuwi djhąląn òreng,* enz. *nòdhuwi djhąląn,* dan ook als een samenstelling beschouwen waarvan *djhąląn* echter niet zoo zeer het begrip van *nòdhuwi,* aan iemand

---

(¹) Men zou wat den 3ᵉⁿ persoon betreft niets anders verkregen hebben dan een zin van dezelfde constructie als bijv. in het Javaansch: *Dèwi Supuwah tjis ladjĕng dipun-wangsullakĕn malih* (Roorda, § 260). Van zulk een zinbouw met een uitgedrukten patiens en een uitgedrukten agens van den 3ᵉⁿ persoon kunnen we echter geen voorbeeld in het Madoereesch aanhalen.

aanwijzen, bepaalt, als wel dat van *atòdhu*, aanwijzen; trouwens *nòdhuwi djhqlqn òreng* beteekent hetzelfde als: *atòdhu-djhqlqn ka òreng*, aan iemand (den) weg wijzen, en kan dus aangemerkt worden als de plaatsvervanger van *nòdhu djhqlqnè*, dat niet gebruikelijk is.

§ 349. Een ontkennende partikel wordt steeds vóór het predicaatswoord geplaatst; bijv.: *ĕmbùqna taq tèḍùng*, zijn moeder slaapt niet; *djhqq nakal*, wees niet ondeugend; *ruwa bqnnè sang-anḍiq*, dat is niet van mij.

§ 350. Tijdsbepalingen gaan gewoonlijk het hoofdwoord van het predicaat en, is de zin ontkennend, zelfs de ontkennende partikel vooraf; zooals: *sengkoq bq'qriq akèrem sòrat*, ik heb gisteren een brief gezonden; *sengkoq bq'qriq taq akèrem sòrat*, ik heb gisteren geen brief gezonden. Op *sè*, als betrekkelijk voornaamwoord of als hulpwoord kan echter geen tijdsbepaling onmiddellijk volgen; bijv.: *sengkoq sè akèrem sòrat bq'qriq*, ik heb gisteren een brief gezonden, of: dat ik gisteren een brief gezonden heb, ... nooit: *sengkoq sè bq'qriq* . . . . . enz.

§ 351. Als middel om aan te duiden dat de ontkenning slechts een bijzonderheid van den zin betreft, dient de plaatsing van de ontkennende partikel *bqnnè*, vóór het woord die bedoelde bijzonderheid behelst; bijv.: *sè akèrem sòrat bq'qriq bqnnè sengkoq*, niet ik heb gisteren een brief gezonden; *sè èkèrem sengkoq bq'qriq bqnnè sòrat*, wat ik gisteren gezonden heb, was geen brief. Zoo wordt het logisch predicaat door de ontkennende partikel nog afzonderlijk aangewezen, terwijl het logisch subject reeds kenbaar is aan het gebruik van het betrekkelijk voornaamwoord. Een dubbele nadruk nu wordt verkregen wanneer het logisch predicaat voorop wordt gezet; bijv.: *bqnnè sengkoq sè akèrem sòrat bq'qriq*, niet *ik* heb gisteren een brief gezonden.

§ 352. Doch een dergelijk middel als *bqnnè*, ontbreekt te eenenmale wanneer de ontkenning een tijdsbepaling geldt. Zoo

laat zich een zin als bijv.: [illegible] *sengkoq bq'qriq taq akèrem sòrat*, evengoed vertalen door: ik heb gisteren geen brief gezonden, als door: niet gisteren heb ik een brief gezonden. Wil men echter de bedoeling toch ondubbelzinnig wedergeven dan kan men zulks doen door een tegenstellenden zin bij te voegen; bijv.: [illegible] *sengkoq bq'qriq taq akèrem sòrat, angeng kaḍumalĕmmanna*, niet gisteren heb ik een brief gezonden, maar eergisteren; [illegible] *sengkoq bq'qriq taq akèrem sòrat, angeng ollè sòrat ḍqri sang-tarètan*, ik heb gisteren geen brief gezonden, maar wel er een van mijn broer ontvangen.

§ 353. Voor 't overige dient de passieve vorm van een werkwoord om het logisch en het grammatisch subject of predicaat in overeenstemming met elkander te brengen. Vandaar dat het predicaat in een betrekkelijken bijzin steeds in den passieven vorm wordt gebezigd; zooals: [illegible] *òreng sè èòlok taq ghĕllĕm ḍqtĕng*, de man dien men riep wilde niet komen. Die overeenstemming valt ook te constateeren, wanneer [illegible] *sè*, als hulpwoord gebezigd wordt in zinnen als: [illegible] *sè nòles bqqna abit* (§ 328), zoodat de nadruk op [illegible] *abit*, als het logisch predicaat moet vallen; terwijl hier weder een dubbele nadruk wordt verkregen, wanneer [illegible] *abit*, vooraan geplaatst wordt, te weten: [illegible] *abit sè nòles bqqna.*

§ 354. Daar het logisch subject datgene is wat als bekend wordt verondersteld, wordt in het Madoereesch het gebruik van een woord met een onbepaalde beteekenis als zoodanig en dus ook als grammatisch subject steeds vermeden, en kunnen abstracte zinnen waarin een onbepaald substantief het grammatisch subject is, zooals in het Nederlandsch: *paarden eten gras* (*het paard eet gras*), in het Madoereesch niet letterlijk vertaald worden. In een dergelijk geval bezigt het Madoereesch het onbepaald woord als logisch predicaat, aldus: [illegible] *mon djhqrqn ngakan rĕbbhq*, woordelijk: als (het) een paard (is), eet (het) gras, een uitdrukking die wij dan ook juister kunnen wedergeven door: *gras eten doet een paard.* Doch

2. BANGKALANSCH.

Mòdhín-Karoq.

Kaòtjaqa bạḍạ òreng mòrok ngadjhi, adjhulúk Mòdhín-Karoq. Bít-abít Mòdhín-Karoq sala tèkad: santrèna èsòrò ngètjoq sapè òtabạ kẹ̆rbhújjạ òreng sarta èsòrò errẹ̆p nẹ̆ng bu-rombuna òtabạ è kẹ̆nnẹ̆ngngan las-alas bạn sòrò bạlại buluna, tjèrèna sapè kẹ̆rbhúj sè ampon èkètjoq. Dhineng santrè-santrè ladjhu paḍạ ẹ̆nlakònè pakonna kêjaèna. Bhạrẹ̆ng Mòdhín-Karoq ampon ngèḍíng pabạlạna santrèna, ladjhu èsòrò santrèna rè-njarè òreng sè kaèlangan, sòrò bạlại djhạq Mòdhín-Karoq pentẹ̆r mètangè.

Ghạntè kaòtjaqa òreng sè paḍạ kaèlangan sapè òtabạ kẹ̆rbhúj paḍạ asarè kẹ̆rbbúj sapèna. Taq abít atẹ̆mmò kalabạn santrèna Mòdhín-Karoq. Santrè atanja: bạḍạ napè kakaq, dhika masè ḍạng-kaḍạḍạngan. Òreng sè kaèlangan njambhít: taq bạríntò liq, bulạ kaèlangan sapè, èsarè taq kaḍhík ètẹ̆mmò; bulạ ẹ̆mpon apeddhẹ̆l sè asarè. Santrè njambhít pòlè: ẹ̆mpon kaq, djhạq sang-pòsang; dhika atjabís ḍạq kêjaè Mòdhín-Karoq bhại, dhạgghíq pon èparèngè patòtòran, sabạb kêjaè anèkò bẹ̆ttjeq tẹ̆ppaqna mon mètangè. Pon bạrạmpa kalè òreng-òreng sè paḍạ kaèlangan njoqon tòlong ḍạq kêjaè ghạnèkò. Òreng sè kaèlangan atanja: koqímma liq, dhạlẹ̆mma kêjaè ghạnèkò? Santrè njambhít: ghạruwà napè kaq. Òreng sè kaèlangan pas ngapappang entar ḍạq bẹ̆ngkòna kêjaè Mòdhín-Karoq. Sa'amponna pas ngòtjaq: kalạnon, maq kêjaè! Mòdhín-Karoq ngòtjaq: dhika tòdjúq koqantò naq. Òreng sè kaèlangan njambhít: engghi maq kêjaè. Mòdhín-Karoq atanja: sang-anaq bạḍạ napè? Ròbạna masè ḍạ-ghạḍạ. Òreng sè kaèlangan mator: taq sapanèka maq kêjaè, sẹ̆rrèna bhạdhạn-kaulạ mangghi sossa, èbín-kaulạ èlang. Kêjaè Mòdhín-Karoq njambhít: ẹ̆ngghì naq, mẹ̆ngken, bulạ ghíq ngalaqa parembhún. Samarèna mokkaq parembhún pas ngòtjaq: sang-anaq sapèna bulu mèra, tanḍúqna ḍhúngkol, sapèna lakeq: napè bhẹ̆nḍẹ̆r ḍạq-íntò? Òreng sè kaèlangan sapè mator: engghi, lẹ̆rrẹ̆s sadhạdjạ ḍhạbuna maq kêjaè, taḍạq sèsebbhạ ḍhíḍḍhíqạ. Pasèra maq kêjaè, sè ngalaq? Kêjaè Mòdhín-Karoq njambhít: ẹ̆ngghì naq, bulạ malanna, nangeng salabạddhạ paq pòlò sagûbàng, pettong kalè, bạn mabạli tjòpa: tompẹ̆ng, pangghạng adjạm pettoq. Òreng sè kaèlangan

mator: ampon djhąq kaghąli, maq kêjaè. Djhąq pòlè ghíq sapanèka, sanaddjhąn ḍu kąlè panèka, bhądhąn-kulą ghíq samangghą. Kêjaè Mòdhin-Karoq ngòtjaq: sapèna dhika naq, ghąruwàq bąḍą è-tèmorlaoq koqíssa, ètjangtjang ḍąq bhúngkana kadju bíq malengnga. Ghíqtaq èdjhuwąl òtabą ghíq-taq èbhęlli. Ęmpon kębbhądhąn dhuli entarè. Òreng sè kaèlangan mator: ampon maq kêjaè, kaulą njoqòna rampong. Èentarè sapèna ètęmmò ongghu, tjòtjok ḍhąbuna kêjaè Mòdhín-Karoq. Kalagghúnna pas ngatòrè salabąt kadhi sè èḍhąbuwaghi kêjaè bhuru, bąn mabąli tjòpa: tompęng, pangghąng adjąm pettoq.

Kalagghúnna bąḍą òreng kaèlangan kęrbhúj, sarta ngòtjaq: kauląnon, maq kêjaè! Kêjaè Mòdhín-Karoq asòrò tòdjúq, atanja: sanganaq bąḍą napè koqantò? Òreng sè kaèlangan kęrbhúj mator: taq panapa, ghulą atjabís ḍąq maq kêjaè, kęrbhúj-kaulą èlang; panèka bhądhąn-ghulą njoqòna patòlongnga maq kêjaè. Kaqkamma paladjhuna kęrbhúj-ghulą? Kêjaè Mòdhín-Karoq ngòtjaq: męngken, ghíq ètengghuwą nęng parembhún. Samarèna nengghu parembhún pas abąlą: kęrbhújją dhika naq, ghąruwàq bąḍą nęng-bąrąq-ḍądją koqíssa; bąḍą è ombhút nęng-penggbír alas. Kalamon pon ètęmmò, salabąddhą paq pòlò sagûbàng, sarta mabąli tjòpa: tompęng, pangghąng adjąm pettoq. Òreng sè kaèlangan kęrbhúj mator: djhąq kaghąli maq kêjaè, ampon, bhądhąn-kaulą njoqòna pa'amèdhąn. Kêjaè Mòdhín-Karoq ngòtjaq: ęngghì naq, mòghą bhąddjhrąqą, dhuliją ètęmmò kęrbhújją. Kaòtjaqa kęrbhújją ètęmmò ongghu, sarta pas mabąli tjòpa: tompęng, pangghąng adjąm pettoq, bąn salabąddhą kadhi pamentana kêjaè Mòdhín-Karoq. Lękkassą tjarèta, panḍąqna tòtòran, kêjaè Mòdhín-Karoq pas sòghi, bąn tjangkaroqna ampon taq kapalang-palang, sarta sabbhąn arè òreng ngèler sè menta tòlong.

Ghąntè kaòtjaqa ratò è naghąrą kaqḍiją kaèlangan ghęlląngnga pottrana. Ratò kalèbąt dhukana, pas ęndhikanè dhín dhupatè; taq abít ḍątęng dhín dhupatè. Ratò aḍhąbu: papatè, dhibíqna ęndhikanè bíq sengkoq, sabąb sengkoq satija nęmmò sossa, ghęlląngnga sanganaq èlang. Arija dhibíqna njarija pètangan. Radhín dhupatè mator: ghąghębbhąl-dhąlęm sè mèręng pentęr mètangè njamaèpon kêjaè Mòdhín-Karoq. Kaqíntò pamèręngngèpon ghąghębbhąl-dhąlęm sakalangkong, tęppaqèpon; ampon sadhądją ghąghębbhąl kaqḍíntò, manabi kaèlangan, taq lijan ḍąri ghąghębbhąl-dhąlęm kêjaè Mòdhín-

Karoq. Ratò ladjhu ęndhikanè kęmbhąr, anjama Djhąsad, Bhądhąn, èdhikaqaghi ęndhikanè kêjaè Mòdhín-Karoq. Kęmbhąr kaḍuwą paḍą mator sandhika. Taq kaòtjaqa è djhąląn. Kęmbhąr kaḍuwą bhąręng napaq ḍąq bęngkòna Mòdhín-Karoq, ladjhu ęnḍhąbuwaghi ḍhąbuna ratò: mon sampijan paḍhą mangken djhughąn èdhikanen kangdjęng sampijan-dhąlęm ratò. Sangęt dhukaèpon, amarghą ghęlląngnga pottrana èlang. Dhineng sè mator ḍąq kangdjęng sampijan-dhąlęm radhín dhupatè, djhąq sampijan ka'alok tęppaq mètangè. Sapangèḍíngnga kêjaè Mòdhín-Karoq ḍhąḍhąbúnna kangdjęng sampijan-dhąlęm ratò ladjhu ngòtjaq: sanḍhąng bhądhąn, sanḍhąng djhąsad, satija patèna dhibíqna! Pas adjhąląn bhąręng konkonna ratò kęmbhąr kaḍuwą. Nangeng salandjhąngnga djhąląn kêjaè Mòdhín-Karoq taḍąq laen sè èkòtjaq tjòma: »sanḍhąng djhąsad, sanḍhąng bhądhąn, satija patèna dhibíqna." Dhineng kęmbhąr, Djhąsad bíq Bhądhąn, ngèḍíng òtjaqna kêjaè Mòdhín-Karoq bhąngęt kętterra. Djhąsad ngòtjaq ḍąq tarètanna: lìq, ḍąq-rąmma atija? Dhągghíq mon kongsè èpijarsa ratò, taq bùrùng ètattaq sabąląng-bąląng, sabąb kêjaè la taḍąq sè èkòtjaq pòlè tjòma sang-njama bąn njamana dhibíqna. Taq angoqan ngangkęnna ghíq satija, sòpadją taq êatorraghi ḍąq ratò. Njambhít Bhądhąn: ęngghì kaq, bulą pon ręmbhąk ḍąqka ręmbhąggheą dhika. Dhąddhi Djhąsad pas adhulít ḍąq kêjaè Mòdhín-Karoq, sambi mator: kêjaè, ghulą tor-matòra ḍhęmmet. Kêjaè Mòḍhín-Karoq njambhít: iją, mara apa sè èkòtjaqa. Djhąsad: ghulą saręng tarètan panèka sè ngalaq ghęlląngnga pottrana kangdjęng sampijan-dhąlęm; sè anjama Djhąsad, Bhądhąn engghi ghulą saręng tarètan panèka. Anangeng sangęt-sangęt panjoqon-ghulą ḍąq kêjaè mòghą taq matòra ḍąq kangdjęng sampijan-dhąlęm ratò djhąq bhądhąn-ghulą sè ngalaq; mangken ghulą ètattaq sabąląng-bąląng. Dhineng ghęlląng kaqíntò saręng bhądhąn-ghulą èbhęnḍęm bąbąna bąringen lęrręs paddhu tèmor-ḍąḍją. Kêjaè Mòdhín-Karoq njambhít: angoq dhibíqna la bąktja ḍąq-iją; sengkoq lakar la taò djhąq dhibíqna kaḍuwą sè ngalaq, mòlana bíq sengkoq njamana èsębbhút bhąi. Djhąq sakènga dhibíqna taq bąktja, taq abít sèḍą matè. Iją la, nęng-ęnnęng, djhąq ter-kabąter; sengkoq ęndjąq, taq matòra ḍąq kangdjęng sampijan-dhąlęm ratò. Taq kòtjaqa è djhąląn. Kêjaè Mòdhín-Karoq bąn kęmbhąr, Djhąsad, Bhądhąn, ampon napaq ḍąq adjùnna ratò. Ladjhu èpareksa: apa dhibíqna sè anjama Mòdhín-

Karoq, sè ka'alok mon mètangè tjeq tḝppaqna? Kêjaè Mòdhín-Karoq mator: non engghi, kangdjḝng sampijan-dhạlḝm. Ratò aḍhạbu pòlè: sengkoq kaèlangan ghḝllạngnga sang-anaq. Djhạdjhạl dhibíqna tengghu nḝng parembhúnna. Kêjaè Mòdhín-Karoq mator: saèbu ḍu èbu dhukadhạlḝm, kangdjḝng sampijan-dhạlḝm, ghạghḝbbhạl-dhạlḝm ghḝllạq ampon marè nèngalè è-ḍạlḝm parembhún-ghạghḝbbhạl-dhạlḝm. Ḍạri ghḝllạngngèpon pottra-dhạlḝm, panèka sarḝng malengngèpon èbhḝnḍḝm è-bạbạna bhúngkana bạringen kaqḍíssa, lḝrrḝs è-tèmor-ḍạdjạ. Mòghạ kangdjḝng sampijan-dhạlḝm èdhikaqaghínna kallè. Ratò bhạrḝng mijarsa atorra kêjaè Mòdhín-Karoq, kḝbbhạt amakon abdhi, èdhikaqaghi kallè kadhi atorra Mòdhín-Karoq. Abdhí sè kapakon mator sandhika. Taq kaòtjaqa è djhạlạn. Samarèna abdhi bhuru ngallè pas ètḝmmò ongghu ghḝllạng sè èlang. Kḝbbhạt ka'ator ḍạq kangdjḝng sampijan-dhạlḝm ratò. Bhạrḝng ratò ngòladhi ghḝllạng ètḝmmò, kalèhạt sòkabhunga ghạlina. Kêjaè Mòdhín-Karoq èghạndjhạr pessè, longsòran; ladjhu èdhikaqaghi mòlè. Kaònang ḍạq mantja-naghạrạ djhạq ratò kaghungan pètangan mamèlaghín tḝppaqna, taḍạq bhạrạng èkalòpòdhi, sabhạrạng panapa sè ètḝbbhạk tḝppaq sadhạdjạ.

Ghạntè kaòtjaqa bạḍạ ratò Sabbhrạng, mêjarsa bḝrta djhạq ratò ka'aghungan pètangan kaònang. Ratò Sabbhrạng kasòkan mêjosạ, sabạb ka'aghungan síttùng labu kalèbạt raḍjạna, sarta bhạkal ètaronna kapal bạn saessèna. Ladjhu aḍhạbu ḍạq papatè djhạq bhạkal mijòsạ, èdhikaqaghi saḍijà abdhi-abdhi sè bhạkal ngèrènga. Papatè mator sandbika. Lḝkkassạ tòtòran, panḍạqna tjarèta, bhạrḝng abdhi-abdhi sè bhạkal ngèrènga ampon saḍijà, ratò bạn sa'abdhina ladjhu mangkat. Taq kòtjaqa è djhạlạn. Napaq ḍạq naghạrạna ratò sè ka'aghungan pètangan. Sakalangkong ghighírrạ òreng kèneq ngèḍíng bạḍạ ratò Sabbhrạng ḍạtḝng. Ratò Sabbhrạng ladjhu akonkònan ḍạq ratò sè ka'aghungan pètangan. Dhineng konkònan ladjhu êatorraghi ḍạq ratò. Konkònan mator: ghạghḝbbhạl-dhạlḝm atjabís ḍạq-bạbạ kaos-dhạlḝm, èsòrò pottra-dhạlḝm, ratò Sabbhrạng, ngatorraghi sḝmbhạsongkḝmmèpon pottra-dhạlḝm ratò ḍạq-bạbạ kaos-dhạlḝm. Sadjhạbhạèpon panèka, pottra-dhạlḝm mator ònènga ḍạq-bạbạ kaos-dhạlḝm, ê arè lạgghúq kaqíntò pottra-dhạlḝm, ratò Sabbhrạng, bhạḍhi atjabisạ ḍạq-bạbạ kaos-dhạlḝm. Ratò aḍhạbu: konkònan, sang-salam ḍạq anaq ratò. Ḍạri anaq ratò sè kasòkan mijòsạ ḍạq-annaq arè lạgghúq, mator sakalangkong ḍạq anaq ratò, sarta bhạngḝt ḝndhạddhijaghi

[illegible]-bhumapan sang-ala. Hengkona mator: saèbu du èbu dhika-[illegible] sangdjeng sampèjan-dhalem, ghagghèbbhai-dhalem anjepèna pe amedina. Rato adnabu: ija, ia kassa. Kataggha[illegible]na rato alengghi pagheliaran sarta ejalas: papak, para ponggha[illegible], mantrè-mantrè ban para santana; pèkpèk sadhadja. Taq antara abit dateng rato Sabbhurang, sadjeng daq paghèliaran, pas èator alengghi. Rato adnabu: anaq rato paq baras? Rato Sabbhurang mator: engghi, bherkattepon rama rato, paq baras. Adjunan-dhalem rama rato paq baras? Engghi, bherkattepon anaq, paq baras. Rato Sabbhurang mator: abdi-dhalem aèjaias daq rama rato, badi pananèpon, bhadhi bhai-tèngbhaina. Abdi-dhalem ghadhuwan sattong iabu kapinto, sapanapa bangèpon? Abdi-dhalem è bhadai taro kapal sarèng [illegible]'epon, karana abdi-dhalem merèng berta: rama rato ka'aghungan kasorang petangan sangat [illegible]epon. Rato adnabu: engghi lèrrès, anaq rato, ghuna ghadhuwan petangan, njamaèpon Modhin-Kareq. Mangkèn badhi kaula katemma. Ladjhu edhikaqagh dhikanè. Taq antara abit dateng. Pas edhikane sarta edhabuwi: Modhin-Kareq, arjaq sengkaq katamodjan anaq rato, ngèdi tanu sattong: arija soro [illegible]: barampa baqna. Sarta taro kapal sattong ban [illegible]. [illegible]: dhimmana samangghi? Modhin-Kareq mator: engghi kangdjeng sampèjan-dhalem, amogha-moghi ollèa bherkat-dhalem, [illegible] ghagghèbbhai-dhalem anjeqona tompo pettong arè. Rato adnabu: pareng anaq rato, panjeqona abdi-ghuli pètangan. Njara [illegible] anaq rato: panapa kasokan ngantos, panapa bhunten? Rato Sabbhurang mator: engghi rama rato, bhadhi abdhi-dhalem antosa. Taq antara abit paca ghinibiar.

Kaolèjaqa kèjae Modhin-Kareq samolèna dari paghèliaran kalèbat mosa. Sijang malèm taq ngakan taq tedhung. Posang pekkèrra sè asare tarèca. Lamon lopot panjhimnaggha taq burung bhiq rato ètattaq saèkang-sabang, sakit ajaqna ampon talandjuk mator engghi. Bhirèng lempona ampon kare sa'arè. Kèjae Modhin-Kareq njamanè tarèka sapanèka: angocan sengkaq burrowa bhai daq-tèngnga taseq, dhaddhi mon rato asare sengkaq, taq ètèmmoa taq anjama kala, salèb ghiq-taq ètèmmoa: ènnoe sakona rato; sarta matemma daq sengkaq taq ètèmmoè. Dhaddhi kèjae Modhin-Kareq badja malèm pas bara [illegible]aq paraq. Sanapanapa paraona daq-tèngnga taseq njamoe kapalla [illegible]ddhepaq [illegible]. Pas lopa oreng san-rasan sapanèka:

atija apa sè ènanteq ratò bit-abit nĕng ḍinnaq? Bhạrĕngnga njambhit: taq sabạrijạ, ratòna ka'aghungan labu radjạ, abạiq neng sittùng tĕppaq è ḍạlạnggitna; djạrijà ètĕbbhạkkaghi ḍạq ratò ḍinnaq, sabạb ratò ḍinnaq ka'aghungan pètangan kalèbạt tĕppaqna. Dhineng kêjaè Mòdhin-Karoq palasdhạ pangèḍingnga ḍạq rasanna òreng bhuru. Paraòna pas èghuwạr mòlè. Sanapaqna ḍạq bĕngkòna pas adhạndhạn. Ghiq paddjhạr tèmor mangkat. Sanapaqna ḍạq paghĕllạrạn pas tòdjùq; nangeng ghiq taḍạq òreng kasòranga. Taq antara abit atjoltjòlan para mantrè pongghạbạ bạn bhạngĕt ghạbùk adjhĕlling ḍạq kêjaè Mòdhin-Karoq sè ḍạtĕng ḍạq-aḍạq kadhibiq. Dhạddhi para pongghạbạ, para mantrè paḍạ njana njaman bạn èkèra tantò ètĕppaqè, sabạb panĕng-ĕnnĕngnga kêjaè Mòdhin-Karoq grek-maseggrek bạn bhinar tjadjạna. Taq kaòtjaqa ratò ḍạtĕng bạn ratò Sabbhrạng. Kêjaè Mòdhin-Karoq pas èdhikanè ḍạq-adjùnna ratò sarta èḍhạbuwi dhikaqaghi tĕbbhạk. Kêjaè Mòdhin-Karoq pas njĕmbhạ, ḍhạ-kenḍhạ ngalaq parembhùnna kalabạn ḍhạ-kenḍhạ mĕgghĕng napas. Taq abit pas mator: labu kaqintò bạiqèpon neng sittùng, lĕrrĕs è ḍạlạnggitna. Njara mòghạ kangdjĕng sampijan-dhạlĕm dhikaqaghi pĕkka. Bhạrĕng labu èpĕkka, tĕppaq kadhi òtjaqna kêjaè Mòdhin-Karoq. Ratò sakeng bhungana pas èdhikaqaghi sòrak ḍạq para abdhi sarta paḍạ akòpaq tanang. Dhineng ratò Sabbhrạng bạn sa'abdhina messen, tjĕngngĕng taq kadjhạmaq masè ètombhạk biq ghĕntong. Ladjhu êatorraghi kapal bạn saessèna sè èghạbạj tarò. Kêjaè Mòdhin-Karoq èparèngè taq sapalang-palang; dhạddhi sòghi, taq kòrang bhạrạng-bhạrạng. Taq antara abit lòbạr.

5. BANGKALANSCH.

Kêjaè sè malakenna anaq-bineqna.

Katjatòra bạḍạ kêjaè anḍiq anaq settong bineq, tjĕllĕng sĕḍḍhạq sarta bĕttjeq patoddhạ, kèra òmor ĕmpaq-bhĕllạs taon. Dhineng santrèna kêjaé, settong anjama Dùrachman, ḍuwạq Dùrachem, tĕlloq Abdùlkadir; paḍạ anaqna òreng sòghi. Santrè sè katĕllò paḍạ anḍiq pangatĕrrò abhạkalla pottrana kêjaèna.

Mangken Abdù(r)rachman atòtòran ḍạq ĕmbûqna: ḍû, ĕmbûq, lamon dhạddhi mènòroddhạ dhika, bulạ tĕrrò abhạkalla pottrana kêjaè. Sè-ĕmbûq tòlè anjambhidhin: ḍû, anaq, asal dhibiqna kĕntjĕng

ngadjhi bhąin, ija bąn sengkoq ghiq èsoqòna ḍąq kêjaèna. Santrè Abdù(r)rachman kalabąn ęmbûqna ladjhu adjhąląn sarta ngèhą lè-ollè. Taq kòtjaqa ghùn è djhąląn. Ampon bhąttol ḍąq dhąlęmma kêjaèna, ladjhu lębbhu ḍąq-ḍąlęm ròmana. Kêjaèna anęmmònen sarta ladjhu atanja: ḍù, ęmbûqna Dùrachman, bąḍą parlò napè dhika sè ḍątęng koqantò? Ęmbûqna Dùrachman mator: ḍù, kêjaè, mèla kulą njabis ḍąq sampijan, lamon dhąddhi kasòkanna sampijan, pottra-sampijan èsoqòna, èbhąkallaghinna saręng anaq-kaulą sè anjama Abdù(r)rachman. Sè-kêjaè tòlè angandhika: ęmbûqna Dùrachman, sokkor dhulàt, anaq-bulą èkaraddhuwaghi. Abdù(r)rachman kalabąn njaè kèneq ampon kaòtjaq abhąbhąkalan. Mangken ęmbûqna Dùrachman ampon mòlè ḍąq bęngkòna.

Katjatòra santrè Abdù(r)rachem atòtòran ḍąq ęmmaq-ęmbûqna: ḍù, ęmmaq, ęmbûq, lamon dhika nòrot bulą, satontò bulą tęrrò abhąkalla kalabąn pottrana kêjaè. Dhika njabis, soqonnaghi. Sè-ęmbûq tòlè anjambhidhi: ḍù, anaq, sèḍą addjhąq sossa djąrijà, asal kakè kęntjęng ngadjhi bhąin. Bûq Dùrachem ladjhu adjhąląn kaḍuwą kalabąn anaqna. Taq kòtjaqa ghùn è djhąląn. Ampon bhąttol ḍąq dhąlęmma kêjaèna, ladjhu ḍąqka-ḍąlęm ròma, santrè hąn ęmbûqna paḍą tòdjùq. Sa'amponna sèghęk sè tòdjùq, tòlè sè-kêjaè ladjhu atanja: ḍù, ęmbûqna Dùrachem, dhika sè entar ḍąq-koqantọ, napè dhika sè èsaddjhą? Ęmbûqna Dùrachem mator: ḍù, kêjaè, mèla kaulą njabis ḍąq kêjaè, kalamon anaq-kaulą sè anjama Abdù(r)rachem èkaraddhuwaghi, taq langkong mòghą èbhąkallaghinna saręng pottra-sampijan. Sè-kêjaè angandhika: ḍù, ęmbûqna Dùrachem, bulą sokkor dhulàt, anaqna dhika tęrrò ḍąq anaq-bulą. Ęmbûqna Dùrachem sa'amponna katampan, ladjhu mòlè. Mangken Abdù(r)rachem saręng njaè kèneq ampon kasębbhùt abhąbhąkalan.

Dhineng Abdùlkadìr kala arè panèka atòtòran ḍąq ęmmaq-ęmbûqna: ḍù, ęmmaq, ęmbûq, lamon nòrot kalabąn ęmbûq, bulą satontò tęrrò abhąkalla pottrana kêjaè. Naḍḍhą dhika atjabisą, soqonnaghi ḍąq kêjaè. Sè-ęmbûq njambhit: ḍù, anaq, addjhąq kakè sossa djąrijà, asal kęntjęng ngadjhi bhąin. Sè-ęmbûq ladjhu adjhąląn kaḍuwą bhąręng anaqna. Sanapaqna ḍąq dhąlęmma kêjaè, ampon èpaladjhu, èpatòdjùq è-ḍąlęm ròma. Sa'amponna paḍą sèghęk sè tòdjùq, sè-kêjaè atanja: ḍù, ęmbûqna Dùlkadìr, bąḍą napè dhika sè entar ḍąqka bulą? Ęmbûqna Dùlkadìr mator: ḍù, kêjaè, mèla kaulą njabis ḍąq sampijan, samènggha bąḍą papareng, taq langkong pottra-sampijan èsoqòna,

èbhąkallaghinna sarĕng anaq-kaulą sè anjama Abdùlkadir. Sè-kêjaè tòlè angandhika: ḍû, ĕmbûqna Abdùlkadir, parkara anaqna dhika ĕngghi bąn bulą ètampanna, satontò ĕmpon dhąddhi bhąkalla anaq-bulą. Ĕmbûqna Dùlkadir sa'amponna katampan ladjhu mòlè ḍąq bĕngkòna.

Taq kaòtjaqa ĕmbûqna Abdùlkadir sè ampon mòlè. Katjatòra kêjaèna ladjhu ngatuwen radjina. Tòlè kêjaèna atòtòran ḍąq radjina: ḍù, djądjíq, ḍąq-ḍąmma sanontò akalla, mapan bulą anḍíq anaq settong, taḍąq pòlè, djhughąn bąn bulą èbhąkallaghi kalabąn santrè sè katĕllò. Sè-njaè njambhít: ḍû, kêjaé, ampon panapa, bhurunga sampijan. Sè-kêjaè: ḍû, djądjíq, kantò bulą naḍḍhąqą pessèna tĕllò pòḷò rijal. Taq abít ampon ladjhu iatòren. Sa'amponna kêjaè nĕgghúq pessè tĕllò pòlò rijal, ladjhu ĕndhikanen santrè sè katĕllò sè anjama Abdù(r)rachman, Abdù(r)rachem, Abdùlkadir. Taq abít ampon paḍą atjabís sadhądją. Tòlè sè-kêjaè angandhika ḍąq santrè sè katĕllò: ĕh, santrè sè katĕllò, dhibíqna satija bąn sengkoq èrò-sòrôwa kabbhį. Rijaq pessè sapòlò rijal èḍąng; entara mĕllèjaghinna bhąrąng sè bąḍą kadjunella. Santrè sè katĕllò paḍą mator engghi sadhądją, ladjhu njongkĕm, njoqon pamet. Adjhąląn arontong sè katĕllò.

Taq kòtjaqa abíddhą ghún è djhąląn. Ampon bhąttol ḍąq naghąrą Djhąbą, ampon paḍą apèsat adjhąląn sòrang-sòrang. Santrè Abdù(r)-rachman ladjhu nĕmmò òreng adjhuwąl pa-kapa. Tòlè santrè Abdù(r)-rachman atanja: ḍù, òreng adjuwąl pa-kapa, napè bąḍą kadjunella pa-kapa nèkò? Òreng sè adjhuwąl anjambhidhín: ĕh, santrè, lakar ĕngghi bąḍą kadjunella: kadjunella pa-kapa bulą anèkò, lamon ètompaq kèra djhąląnan tĕllò arè, èlakònè neng saĕddjhąm. Santrè Abdù(r)-rachman: lamon ongghu saríntò, ĕngghi naḍḍhą bąn bulą èbĕllíją paq pòlò rijal. Kalabąn òreng sè adjhuwąl mangken ampon èbąghi, ladjhu èpesseqen. Pa-kapa ampon èghibą.

Taq kòtjaqa santrè Abdù(r)rachman. Katjatòra santrè Abdù(r)rachem sè adjhąląn nĕmmò òreng adjhuwąl tasmak, ladjhu ètanjaqaghi: ĕh, òreng adjhuwąl, napè tasmak nèkò bąḍą kadjunella? Mon bąḍą, bąn bulą èbĕllíją. Sarta bąrąmpa rĕgghąna? Òreng sè adjhuwąl tasmak ladjhu anjambhidhín: ĕngghi, santrè, kadjunella tasmak nèkò lamon èangghúj, sanaddjhąn djhąu, bitara djhąląnan tĕllò arè, pasṭè sè èkatauwen. Dhineng rĕgghąna tasmak anèkò sapòlò rijal, ĕmpon taq kĕnneng tabąr pòlè. Abdù(r)rachem ampon karĕp, ladjhu èbądjąr sapòlò rijal. Djhughąn mangken ampon èbąghi pessèna; ladjhu èghibą tasmagghą.

Taq kòtjaqa santrè Abdù(r)rachem. Katjatòra santrè Abdùlkadir sè adjhạlạn nĕmmò òreng adjhuwạl tjamĕṭṭè, ladjhu ètanjaqaghi: ḍû, paman, napè tjamĕṭṭèna anèkò bạḍạ kadjunella? Lamon bạḍạ kadjunella, ĕngghì bạn bulạ èbĕllijạ. Sarta bạrạmpa rĕgghạna? Òreng sè anḍíq tjamĕṭṭè tòlè anjambhidhín: ḍù, santrè, kadjunella tjamĕṭṭèbulạ anèkò, lamon èpĕttjottaghi ḍạqka bhạrạng napè sè matè, pasṭèna sè dhạddhi òḍíqna. Djhughạn rĕgghạna tjamĕṭṭè nèkò sapòlò rijal, ĕmpon taq kĕnneng tabạr pòlè. Santrè Abdùlkadir ampon karĕp, ladjhu èbạdjạr sapòlò rijal. Tjamĕṭṭèna pas èghibạ mòlè.

Sanapaqna ḍạq bhạndhạrạn Djhạbạ, òreng sè katĕllò paḍạ atĕmmò. Tòlè Abdù(r)rachman ladjhu atanja: ḍù, djạdjíq sè kaḍuwạ, napijan ollèna sè lè-mĕllè? Abdù(r)rachem tòlè njambhít: ḍû, kaq-ĕmmas, kaulạ mĕllè tasmak, èpesseqen sapòlò rijal. Dhineng kadjunella tasmak panèka, lamon èbingkeng, sanaddjhạn djhạu kongsè ḍạq dhạlĕmma kêjaè, pasṭè èkatauwen. Djhughạn lamon sampijan taq partjadjạ ḍạqka ator-kulạ, djhạdjhạl sampijan bingkeng. Santrè Abdù(r)rachman tòlè anampanen tasmak, ladjhu ngabạs ḍạq dhạlĕmma kêjaèna. Abdù(r)rachman pas palasdhạ sè adjhĕllíng ḍạq dhạlĕmma kêjaèna, ngatauwen òreng rèpot-rèpot, kapatijan, sarta madjít ampon èpanḍíqín. Tòlè Abdù(r)rachman atòtòran ḍạq bhạrĕngnga: ḍù, djạdjíq, tasmak anèkò lakar ĕmpon njata ongghuwạn. Djhughạn bulạ sè ngabạs ḍạq dhạlĕmma kêjaè, satontò nĕmmò bhạlại. Anèkoq, pottrana kêjaè matè, tĕppaqna satontò èpanḍíqín. Abdù(r)rachem kalabạn Abdùlkadir pas paḍạ nganggbùj tasmak, ngabạs ḍạq dhạlĕmma kêjaèna. Pas palasdhạ sè adjhĕllíng, ampon njata ongghuwạn pottrana kêjaèna djhạq ampon matè. Òreng sè katĕllò ampon paḍạ arĕmbhughạn sè njarè akal. Tòlè Abdù(r)rachman abĕrríq parĕmbhạghạn: ḍù, djạdjíq sè kaḍuwạ, mapan pa-kapa-bulạ taò ngĕbbhạttaghi padjhạlạnan, naḍḍhạ paḍạ nompaq pa-kapa-bulạ, sòpadjạ engghạl napaq ḍạq dhạlĕmma kêjaè.

Abdù(r)rachem sarĕng Abdùlkadir ampon nòrot, paḍạ nompaq pakapa, ladjhu ghạntjang padjhạlạnna. Kèra bitara saĕddjhạm, ampon bhạttol ḍạq dhạlĕmma kêjaèna. Sè-kêjaè bhạrĕng ngòladhín ḍạqka santrè sè katĕllò paḍạ ḍạtĕng, ladjhu paḍạ ètòtòren: ḍù, anaq santrè sè katĕllò, anèkoq bhạkalla dhika satontò ĕmpon bhạttol ḍạq karsana Alla. Abdùlkadir tòlè mator: ḍù, kêjaè, bhạkal-kaulạ sè matè ampon tarèma. Djhughạn kalamon bạḍạ tarèmana kêjaè, bhạkal-kaulạ sè

matè kaulạ tĕrrò ngataonna ḍạq ròbạna sakĕddjhạq bhisaos, karana kaulạ ampon taq ngatauwen pòlè. Òreng sè njanḍhíng madjít tòlè ngòtjaq: ḍù, Abdùlkadìr, ĕmpon taq kèngeng búkkaq pòlè, sabạb madjít ĕmpon marè èbhĕrseqen. Dhineng Abdùlkadìr maksa mokkaq. Sa'amponna bhúngkos èbúkkaq, pas ladjhu ètjamĕṭṭè. Madjít èkĕnneng tjamĕṭṭè sakalijan, ladjhu aghuli. Sa'amponna ètjamĕṭṭè ḍuwạ kalè, madjít ladjhu tòdjúq. Sa'amponna ètjamĕṭṭè tĕllò kalè, madjít pas ladjhu òḍíq sarta adjhạlạn ḍạqka-ḍạlĕm ròmana. Òreng sè bạnnjaq paḍạ ghạghĕtton sè ngabạs òreng matè ladjhu òḍíq. Sa'amponna njaè kèneq bạḍạ ghún è-ḍạlĕm ròma, apòlong sarĕng rama-èbhuna, engghạl santrè Abdùlkadìr nòroq lĕbbhu dạqka-ḍạlĕm ròma sarta mator ḍạq ghuruna: ḍù, kêjaè, mapan pottra-sampijan èbhạkallaghi sarĕng kaulạ, sarĕng engghi kulạ sè maòḍíq, taq langkong pottra-sampijan èsoqòna kaulạ. Santrè Abdù(r)rachman bhạrĕng ngèḍíng panjoqonna santrè Abdùlkadìr, tòlè njongsong ator ḍạq ghuruna: ḍù, kêjaè, ḍạri panjoqonna santrè Abdùlkadìr, mògharạ taq èlellanna ḍhimen, sabạb sanaddjhạn Abdùlkadìr òneng maòḍíq, taq ollenna pa-kapa-kulạ, bhúntĕn, taq kèra njapoq madjíddhạ pottra-sampijan. Karana pakapa-kaulạ òneng ngengghạllaghi padjhạlạnan, djhughạn ḍạri hòkomakal-kaulạ, sè lĕrrĕs ĕngghạḍhuwín pottra-sampijan, engghi kaulạ. Sarĕng kaulạ taq langkong èsoqòna, èbhạktaqa ĕnlòrot ḍạq tjompoq. Abdù(r)rachem bhạrĕng ngèḍíng panjoqonna santrè Abdù(r)rachman, tòlè njongsong ator ḍạq kêjaèna: ḍû, kêjaè, ḍạri panjoqonna santrè Abdù(r)rachman, mòghạ taq èlellanna ḍhimen. Ḍạri atorra santrè Abdù(r)rachman, engghi lĕrrĕs sadhạdjạ, djhughạn sanaddjhạn òneng ngengghạllaghi padjhạlạnan, taq ollenna tasmak-kaulạ, bhúntĕn, taḍạq sè ònènga ḍạqka pottra-sampijan sè matè. Sanaddjhạn pottrasampijan kongsija dhạddhi tana, taq kèra dhuli napaq ḍạq-kaqkantò, mapan pottra-sampijan sè matè engghi tasmak-kaulạ sè adjhĕllíng ḍạri naghạrạ Djhạbạ. Mèlana sè kaḍuwạ paḍạ òneng sadhạdjạ, djhughạn ḍạri hòkom-akal-kaulạ. Sè lĕrrĕs ĕngghạḍhuwín pottra-sampijan, engghi kaulạ. Mangken pottra-sampijan taq langkong èsoqòna, èbhạktaqa ĕnlòrot ḍạqka tjompoq.

Dhineng sè-kêjaè ĕngghạli ḍạq atorra santrè bhạkal mantò sè katĕllò, ròmasa pakèbu pekker, sabạb njarè hòkom è-ḍạlĕm saraq ampon taq kaṭek nĕmmò. Tòlè sè-kêjaè angandhika ḍạq santrè sè katĕllò: ḍû, anaq santrè sè katĕllò, bulạ satontò ĕmpon taq taò sè

mòtossa̤ parkarana: napè bha̤kal mantò sè katĕllò? Santrè bha̤kal mantò sè katĕllò bha̤rĕng pada̤ ngèḍing ḍha̤bùna ghuruna, ladjhu paḍa̤ adjha̤la̤n parkara, sarta njaè kèneq èghiba̤ ḍa̤q pasamuwan. Anangeng sè adjha̤la̤n njarè pòtòsa̤n kongsè sapanapan parenta paḍa̤ takoq, taḍa̤q sè ònènga amòtòsin, karana taḍa̤q settong ghĕllĕm ngala. Djhughan pasèra sè maos dhungeng panèka, òtaba̤ òreng sè amijarsaqaghi, mògba̤ èghalija̤ pasèra sè lĕrrĕs?

4. PAMĔKASANSCH.

Paman man'tjeng.

Ba̤ḍa̤ settong òreng lakeq panggha̤ba̤jja̤ sa'arè-arè taḍa̤q laen partjòma mègha̤q djhukoq ḍa̤q taseq ataba̤ ḍa̤q patèkang; sabbha̤n bhĕḍḍhùk mòlè; ollèna djhukoq settong ḍuwa̤q èsòrò djhuwa̤l ka binèna. Nalèka settong arè paman-mantjeng mantjeng è-pengghir patèkang kangseq bhĕḍḍhùk taḍa̤q ollèna ba̤n taḍa̤q djhukoq adjhùddjhùq. Paman mantjeng ngòtjaq è-ḍa̤lĕm atèna: saddjhĕggha̤ sengkoq mantjeng taq palang mara satija; salang-palangngĕnna bha̤n-sabbha̤nna ollè dha̤ddhija̤ sadjhukoqan. Satija maskè dha̤la̤ tjompĕddha̤ arè, sengkoq mon taq ollêja, taq mòlêja; dha̤ddhija̤ malĕm ètòghùqĕnna. Maka arè paraq sòròbha̤, taḍa̤q settong djhukoq adjhùddjhùq ḍa̤q pantjengnga paman sè mantjeng. Rĕngngeq ngaròbùng; ḍa̤tĕng sa'ambha̤la̤n ngekkeq ka leqerra ba̤n ḍa̤q tjèṭaggha̤, sa'ambha̤la̤n pòlè ḍa̤tĕng ngekkeq ḍa̤q ba̤likaddha̤. Abìt-abìt èkarassa sakeq, pĕgghĕl, pas ngòtjaq: aḍû, apa rĕngngeq, sengkoq meq dha̤ddhi èkaròbùng? Sè-la mantjeng taq ollè djhukoq, sengkoq èseksa! La mara rĕngngeq, kalamon ba̤qna kĕllar, sengkoq òsong sakalè, kèba̤ ḍa̤q ratòna, san-mèsan taḍa̤q è-ḍinnaq. Ngòtjaq taq marè, pas èòsong ba̤n rĕngngeq sè ba̤nnjaq, èkèba̤ ḍa̤q ratòna. Sanapaqna ratòna aḍha̤bu: apa dja̤rijà rĕngngeq, èòsong ḍa̤q-kannaq? Rĕngngeq mator: kaqintò manossa. Pòlana èkekkeq, dha̤ddhi menta òsong. Ratòna rĕngngeq kòrang djha̤rnaq ngèḍingngaghi, atanja pòlè: ḍa̤q-ra̤mma rĕngngeq, sengkoq kòrang tĕrrang, mara tòtor asal-mòlana. Rĕngngeq mator: manossa kaqintò mantjeng è-penggbir patèkang sampeq sòrop arè taq palèman, dha̤ddhi èkekkeq sarĕng abdhi-dha̤lĕm sabbha̤rĕng. Marè'èpon èkarassa sakeq, ladjhu ngòtjaq menta òsong èsòrò bha̤kta ḍa̤q adjunan-dha̤lĕm.

Dhạddhi sarĕ̥ng abdhi-dhạlĕ̥m sabbhạrĕ̥ng èòsong kaqkantò. Ratòna rĕ̥ngngeq: ijạ la, mara paladjhu ḍạqka pangkeng tèmor, papòlong bạn pottrè. Samarèna ratò aparenta, manossa pas èòsong bạn rĕ̥ngngeq èkèbạ ḍạq kamar tèmor èpapòlong bạn pottrè. Sanapaqna paman mantjeng ḍạq pangkeng tèmor talèbạt takoqna nganaleqen pottrè talèbạt raddhin, mangghạna buruwạ. Samalĕ̥m bhĕ̥nteng ḍạri takoqna tèḍúng taq abạliq, kangsè pĕ̥llòna èkapanḍi; tèḍúng malĕ̥kkoq taq aghulijạn. Pottrè ngabạs ḍạq paman mantjeng tèḍúng malĕ̥kkoq kanṭa tanggiling. Sè-pottrè ngangsĕ̥k. Paman mantjeng ngèḍing karĕ̥ssĕ̥gghạn, sadjạn mangĕ̥ttĕ̥k, taq aghulijạn sampeq ghiq-agghu. Kalagghúqĕ̥nna ratò mareksa ḍạq búq ĕ̥mmong bạn ḍạq búq ĕ̥mbhạn: ḍạq-rạmma búq ĕ̥mmong, búq ĕ̥mbhạn, paman mantjeng djạrijà malĕ̥mma? Búq ĕ̥mmong búq ĕ̥mbhạn mator sambi aghĕ̥llạqạn: ampon, paman mantjeng kaqḍìntò samalĕ̥m bhĕ̥nteng malĕ̥kkoq taq aghulijạn kangsè ghiq-agghu. Taq antara abit sè-paman mantjeng èdhikaqaghi mòlè bạn ratò. Ratò apareng ḍhạbu ḍạq paman mantjeng: kassa bạqna, la mòlè. Dhạgghiq paraòna bạqna mon ètabbhạk ombạq ḍạri bạrạq, dhạddhi dinar; mon ètabbhạk ḍạri tèmor, dhạddhi renggit. Paman mantjeng ladjhu mòlè. Napaq ka-tĕ̥ngnga, ladjhu ètabbhạk ombạq ḍạri bạrạq: paraòna èmasoqè ombạq. Paman mantjeng talèbạt takoq bạn ghĕ̥tton nangaleqè ombạq masoq ḍạq paraòna dhạddhi dinar.

Kaòtjaqa binèna paman mantjeng rĕ̥p-arĕ̥bbhạn sè lakeq taq ḍạtĕ̥ng: kamma sang-lakè meq-taq ḍạtĕ̥ng! Sabbhạnna mon bhĕ̥ḍḍhúk ḍạtĕ̥ng, satija kangseq kalagghúqĕ̥nna taq ḍạtĕ̥ng. Taq bĕ̥tta sè bineq, ngambạq, ngongngang ḍạq-pengghir sèreng. Ladjhu nganaleqen ladjạr; èkèra ladjạrrạ sè lakeq, dhạddhi anantèq è-pengghir sèreng. Kèra-kèra paraq napaqa sè lakeq nganaleqen djhạq sè bineq ngambạq è-pengghir sèreng; sè lakeq pas lok-òlòghạn: djạdjiq, dhuli mòlè ngalaq bạḍḍhạ, nèkoq bulạ ollè pessè sabạnnjaq-bạnnjaqna. Sè bineq takĕ̥rdjhạt, atanja: pessè napè kaq? Sè lakeq ngòtjaq pòlè: pon, li-dhuli napè, lè-mòlè, ngalaq bạḍḍhạ sarta ngadjhạk tatangghạ nèkò menta tòlong. Sè bineq pas bĕ̥rkaq mòlè, sambi djhạng-ondjhạng ḍạq tatangghạna. Tatangghạna ka-luwar sadhạdjạ sè nòlongngĕ̥nna ngangkoq pessè. Napaq ḍạq sampan sabạḍạna òreng-òreng paḍạ atanja: ḍạri ḍimma asalla pessè arija? Paman mantjeng ngòtjaq: ollè nĕ̥mmò è patèkang. Kèra-kèra arè lengser malĕ̥m, pessè marè èangkoq, òreng-òreng sè paḍạ ngangkoq marè èpĕ̥rsen, mòlè sadhạdjạ. Pata tĕ̥ngnga malĕ̥m

bạḍạ òreng njẹ̊nḍhẹ̊mmè ḍạq bẹ̊ngkòna paman mantjeng. Sanjatana òreng sè njẹ̊nḍhẹ̊mmè ngètjoqa; sakeng ngantos tèḍúngnga òreng sè è-ḍạlẹ̊m ròma, dhạddhi ngètẹ̊k ḍhimen, ngèḍíngngaghi djànḍonna sè è-ḍạlẹ̊m ròma. Rèkala panèka katẹ̊ppadhạn sè bineq atanja ḍạq sè lakeq: kakaq, kaq, ẹ̊ntẹ̊nna, pessè sanjaq-bạnnjaqna nèkò kaq, dhika nẹ̊mmò nẹ̊ng koqímma? Sè lakeq njambhít: ẹ̊mpon na djíq, djhạq atanja landjhạng; mapan bulạ ngòtjaq nẹ̊mmò è patèkang, pon, nẹ̊ngẹ̊nnẹ̊ng. Sè bineq: ḍû, ongghuwạn nẹ̊mmò nẹ̊ng patèkang, kaq? Sè lakeq sambi mèsẹ̊m: ẹ̊ngghi, ghạbạjạ napè bulạ kaḍhík lengngalènga ḍạq dhika. Sè bineq ngabạs sè lakeq mèsẹ̊m, sadjạn taq partjadjạ, atanja pòlè: ẹ̊ntẹ̊nna kaq. djhạq ka bulạ nèkò napèna, kaṭek ngaleng, djhạq ka binèna dhibíq nèkò! Sè lakeq: ẹ̊mpon djíq, paghạr sanontò nganggghúj kòpeng, bíq taò sasèkò dhibíq. Sè bineq ngòghúng, atanja: ẹ̊ntẹ̊n kaq, bhạghús sanontò masana òreng tèḍúng; djhạq ngẹ̊r-èngẹ̊r on-laònan bhạín, èèḍíngngaghẹ̊nna bạn bulạ. Sè lakeq: ẹ̊ngghi, naḍḍhạ djíq, bulạ atòtòrrẹ̊nna; bulạ bạríq mantjeng, sa'arè bhẹ̊nteng taq ngẹ̊nneng pè-napè, sè-la bạríntò bulạ èkaròbúng rẹ̊ngngeq, taq bẹ̊tta pẹ̊gghẹ̊l, pas ngòtjaq: »rẹ̊ngngeq, ẹ̊lla rapa, sengkoq djhạq karòbúng; sè-la sengkoq mantjeng taḍạq ollèna, dhạddhi èkaròbúng". »La mara rẹ̊ngngeq, lamon bạqna tèghạ, sengkoq òsong kèbạ ka ratòna". Ghạnèkò bulạ pas èbhúl-ghẹ̊mbhuli, èòsong, èkèbạ ka ratòna. Samarèna ngòtjaq pas ngèḍíng karẹ̊ksẹ̊gghạn. Ladjhu ngòtjaq: bulạ masè ngèḍíng karẹ̊ksẹ̊gghạn è-òloqẹ̊nna ròma. Sè bineq: napè kaq, mon taq pateq, kòtjeng. Marèna dhika napaq ka bẹ̊ngkòna ratòna pas èpaḍạq-rạmma? Sè lakeq ngòtjaq: taq abít sè-ratò mareksa ḍạq rẹ̊ngngeq: »djạrtjà apa rẹ̊ngngeq, sè èòsong"? Rẹ̊ngngeq mator: »kaqḍintò manossa, dhạlẹ̊m". »Ijạ, manossa la sabạq ka pangkeng tèmor, papòlong bạn pottrèna". Marèna ratò apareng parenta, bulạ pas èghútrẹ̊ngghút bạn rẹ̊ngngeq, èòsong ka pangkeng tèmor, èpapòlong bạn pottrè. Raddhín pottrèna, ghi kaq, òtjaqna sè bineq. Sè lakeq: ḍû, mon raddhínna talèbạdhạn, ẹ̊ngghi takoqna bulạ talèbạdhạn. Tòtor lẹ̊kkas, kalagghúqẹ̊nna bulạ èsòrò mòlè, ẹ̊ngghi bulạ mòlè. Napaq ka-tẹ̊ngnga, paraò ètabbhạk ombạq ḍạri bạrạq, pas possaq bạn pessè dinar. Samarèna adjànḍon tèḍúng.

Kaòtjaqa òreng sè ngèḍíngngaghi è-luwar tabing. Samarèna ngèḍíngngaghi pas adjhạlạn mòlè. Dhạddhi burúng sè ngètjoqa pessèna paman mantjeng, sakalana ngèḍíng tjarètana òreng mantjeng

hal asal-òsolla sè ollè pessè. Napaq ka bĕ̥ngkòna, sè-maleng atòtòran ḍḁq sè bineq asalla òreng mantjeng sè ollè arta. Kalagghúqĕ̥nna maleng ngòtjaq ḍḁq sè bineq: sengkoq nèroqĕ̥nna paman mantjeng aruwa; pòla sengkoq taq dhuli ḍḁtĕ̥ng, bḁqna djhḁq rĕ̥p-arĕ̥bbhḁn. Marè ngòtjaq maleng adjhḁlḁn mantjeng ka patèkang, anangeng taq ngèbḁ bhḁnè. Sanjatana taq anijat mantjènga, sakeng nèroqĕ̥nna paman mantjeng. Sanapaqna pantjengnga ètjabbhúr. Sa'arè bhĕ̥nteng taḍḁq djhukoq adjhúddjhúq. Kèra-kèra arè paraq tjompĕ̥ddhḁ, mantjal èkekkeq rĕ̥ngngeq. Sadjḁn malĕ̥m, rĕ̥ngngeq sadjḁn bḁnnjaq sè ngaròbúng. Sè-maleng pèrak è-ḍḁlĕ̥m atèna, pòlana sè èkekkeq rĕ̥ngngeq. Abít-abít maleng ngòtjaq: sengkoq djhḁq kekkeqen rapa rĕ̥ngngeq, djhḁq sengkoq mantjeng sa'arè bhĕ̥nteng taq ollè djhukoq, apa ĕ̥mbḁqna taq nèsĕ̥r ka sengkoq, rĕ̥ngngeq? Kalamon ĕ̥mbḁqna la taq nèsĕ̥r, la mara, sengkoq òsong ka bĕ̥ngkòna ratòna. Rĕ̥ngngeq bhḁrĕ̥ng ngèḍíng òtjaqna maleng èsòrò òsong, maleng pas èòsong ḍḁq bĕ̥ngkòna ratòna. Sanapaqna aḍhḁbu sè-rato: djḁrijà apa pòlè rĕ̥ngngeq? Rĕ̥ngngeq: kaqintò manossa, dhḁlĕ̥m, òreng mantjeng, tongghḁllḁ sè kaḍu-malĕ̥mmĕ̥nna. Pòlana sè èkekkeq menta òsong kaqkantò. Ratò: ijḁ, la sabḁq ka pangkeng tèmor, papòlong bḁn pottrè. Bhḁrĕ̥ng rĕ̥ngngeq ngèḍíng parentana ratò, pas èghút-rĕ̥ngghút, èkèbḁ ḍḁq pangkeng tèmor. Sè-maleng ngabḁs pottrè raddhín taq kabḁbḁ, atèna tapengsor, tĕ̥rrò, pèrak è-ḍḁlĕ̥m atèna, samalĕ̥m bhĕ̥nteng taq ngeḍḍhḁ, tèḍúng abḁlíngsang, djhḁghḁ robbhu, kadhijḁ òreng pòsang. Taq bĕ̥tta sè-paman maleng, ngangsĕ̥k ka sĕ̥ddhíqna pottrè, sambi ghúq-nĕ̥gghúq sòkòna, tanangnga bḁn tongkengnga. Sè-pottrè sanjatana taq tèḍúng; ngabḁssaghi tengkana paman maleng. Sè-maleng sot-ngòsot tongkengnga; pottrè taq ngèḍíng, dhḁddhi èsangghuwín tèḍúng. Ladjhu ngòtjaq bíq-dhibíqḁn: ḍḁq-rḁmma akalla sè anḍíqḁ binè mara arija: tĕ̥ngngana rampeng, leqer búngkol kèneq, òbúq tjĕ̥llĕ̥ng, muwa búntĕ̥r, ales membhḁ, èlong nartjeng. Taq kaòtjaqa sè-maleng, samalĕ̥m bhĕ̥nteng tĕ̥rros ghiq-agghu taq ngeḍḍhḁ tèḍúng, kadhi òreng èkĕ̥nneng adjhina djhḁrḁn ghudjḁng. Kaòtjaqa kalagghúqĕ̥nna sabungòna ratò sè-maleng èsòrò ka-luwar bḁn pottrè. Dhineng pottrè atjabís. Ramana ladjhu mareksa: ḍḁq-rḁmma patèḍúngnga òreng mantjeng djḁrijà naq? Pottrè mator: aḍû, ampon, rama, bḁnnêjan bḁn sè kaḍu-malĕ̥mmĕ̥nna kaqruwa; bhḁdhḁn-kaulḁ malĕ̥mma samalĕ̥m bhĕ̥nteng taq èpangeḍḍhḁ tèḍúng; tanang bḁn

tongkeng ègbúq-tĕgghúq; tjangkòlang òreng panèka! Ratò mêjarsa òtjaqna pottrè, dhuka, ladjhu paman maleng èdhikaqaghi mòlè: lalla, bąqna la mòlè. Marè pa'amèdhąn sè-paman maleng mòlè. Napaq ka patèkang tĕrros onggbą ka paraòna, ladjhu aladjąr. Kèra-kèra napaq ka-tĕngnga, paraòna ètabhąk ombąq, sampeq paraòna paraq talĕbbhuwą. Sarta essèna paraòna tadąq laen partjòma òlaq bąn tjatjeng. Bhąrĕng paman maleng ngabąssaghi paraòna aessè òlaq bąn tjatjèng, talèbąt takoqna, ghidhĕrrĕn; djhąq sakènga taq è-tĕngnga taseq, paman maleng buru. Taq antara abit ngòtjaq: èbuwąng òlaq bąn tjatjeng arija, meq dhąddhi pessè; taq èbuwąng, meq òlaq bąn tjatjeng ongghuwąn; sengkoq dhąddhi èbu. Ĕlla dhina, sengkoq ontong kaler, èdhinaqa taq èbuwąnga. Dhąddhi òlaq bąn tjatjeng èkèbą mòlè ḍąq bĕngkòna. Napaq ka-pengghir sèreng, sè bineq ngambąq. Bhąrĕng sè bineq nganaleqè sè lakeq ḍątĕng, òreng-òreng sè êondjhąng bąriq êòlok sadhądją ka-pengghir sèreng. Èkèra-kèra òreng tĕllò pòlò sè paḍą ḍątĕng ngèbą bhuḍhąk tong-settong èbąng, sè bhąkal nòlongngĕnna ngangkoq pessèna paman maleng. Napaq ka-pengghirrą paraò, sè bineq ngongngang ka-ḍąlĕm paraò, nganaleqen òlaq bąn tjatjeng júr-gąlijurąn, pas atarat taq sabhąrą-bhąrą, sambi ngòtjaq: ĕlla, dhuli buwąng, sengkoq taq kĕllar marènges. Arapa sa-la taò djhąq òlaq, meq taq èkèpattaghi nĕng tĕngnga, meq kangseq èkèbą ḍąq-kannaq! Òreng njongsang, òreng bhąngsat! Sengkoq karè pang-takampang ḍąq-ĕnnaq, bąddhinna tjatjeng! Karè nĕp-tangènĕp! La bhąḍhúk dhibíq, oltĕk! Sè lakeq ngèḍingngaghi òtjaqna sè bineq taq bĕtta, ngòtjaq: ĕlla ra djíq, djhąq ghir-ghighir; sapa sè taôwa djhąq tĕrròsą dhąddhi òlaq? Napaq la ḍąq-riją sakeng kalerra sengkoq bąn dhibíqna. Taq kaòtjaqa tjatjeng-tjatjeng bąn òlaq-òlaq sè bąḍą è-ḍąlĕm paraò èbuwąng sadhądją, kaòtjaqa rammèna òreng sè paḍą aghĕlląqąn. Òreng sè paḍą nòlongngĕnna mòlè sadhądją, paḍą nongtong bhuḍhąk.

5. SOEMĔNĔPSCH.

Kòtjeng ngak'an tèkos.

Katjatòra bąḍą kòtjeng, lakeq bineq. Sè lakeq bhĕlląk tĕllò, sè bineq abulu kalèkè kòneng. Dhineng kòtjeng sè lakeq bąn sè bineq

panèka paḍą ghąląk, sarta sè apòlong sêjang malĕ̥m paḍą asè. Mon apòlong, lalakonna aghądjąq bhisaos sambi njêjom-njêjom. Antèrò tèkos sè ngèḍiug mònjèna paḍą ngètĕ̥k sadhądją, amarghą takoq èkakan. Amponna abit, kòtjeng sè bineq nganḍúng. Èkèra ollè satĕ̥ngnga kanḍúngnga, kòtjèng sè bineq talèbąt tĕ̥rròna sè ngakana tèkos sè lĕ̥mpò; adjhąiląn, ngalètjer ḍąri taq kĕ̥llar è tĕ̥rrò. Kòtjeng sè bineq ngòtjaq ka kòtjeng sè lakeq: ḍu, kakaq, kanḍúng-bulą anèkò ollè satĕ̥ngnga; sanontò bulą maq tĕ̥rrò ngakana tèkos sè radją, sè lĕ̥mpò, nèkoq èbĕ̥r-bulą ngalètjèran. Kòtjeng sè lakeq: ḍu, djądjiq, maq èkatĕ̥rrò-tĕ̥rrò! Mon pèraq dhika ngakana tèkos, dhąddhiją dhika ngakana ghąn sapòlò sabbhąn arè, pon tantò sè tĕ̥kka. Sè bineq: ḍu, kakaq, ĕ̥mpon, bulą taq tĕ̥rrò ngakana tèkos njaq-bąnnjaq, tjòma settong bulą sè tĕ̥rrò. Kòtjeng sè lakeq: ĕ̥ngghi, maḍḍhą bulą sanontò njarêja tèkos sè lĕ̥mpò, dhika antos nĕ̥ng è-ḍintò. Kòtjeng sè bineq: ĕ̥mpon, bulą nòroqa bhąi; ngòtjaqa bulą tapèsa bąn dhika, angoqan taq ngakana tèkos. Maḍḍhą bulą nòlòngana njenḍhĕ̥mmè: sè kĕ̥mma ollè ka-'aḍąq, maḍḍhą kakan kaḍuwąi. Kòtjeng sè lakeq: ĕ̥ngghi, dhulàt, maḍḍhą djhąq adjhąląna ka ombhút sè paraq ka bĕ̥ngkòna manossa. È-kaqḍiją pas paḍą adjhąląn kòtjèng sè kaḍuwą. Sanapaqna ka ombhút sè paraq ka bĕ̥ngkòna manossa, pas ambu, paḍą ngètĕ̥k njenḍhĕ̥mmè tèkos.

Èkèra antara abit, kòtjapa sè-tèkos è-ḍąlĕ̥m bĕ̥ngkò kaqḍiją, samarèna ngakan, njòtjaq ka bhąrĕ̥ngnga: È, kakaq, maḍḍhą djhąq entara ka ombhút njenḍhĕ̥mmè òreng. Mon sòbúng manossa sè adjągą djhąghúng è tĕ̥gghąl, bulą ngalaqa djhąghúng. Tèkos sè tôwa ngòtjaq: arapaqa sè ngakana djhąghúng pòlè, karana bąqna la kĕ̥nnjang, bhuru marè ngakan. Tèkos sè ngòḍą: ĕ̥ntĕ̥n, bulą taq ngakana djhąghúng è tĕ̥gghąl, bulą tjòma ngenḍąnga. Tèkos sè tôwa: iją, mon bąrtją, mara abhąrĕ̥ng sengkoq. È-kaqḍiją tèkos paḍą ka-lôwar. Bhąrĕ̥ngnga bąnnjaq, pan-sapanapan pòlò tèkos. Sè tôwa ĕ̥nnĕ̥ng ḍąq-aḍąq, sè ka-lôwar è rongkangnga ngèler ri-bhirijąn. Kòtjeng sè njenḍhĕ̥mmè nangalè ka tèkos njaq-bąnnjaq, pas atangdhąng, abąk-selbąkan. Paraq napaqa ka kòtjeng, sè-tèkos nangalè djhąq bąḍą kòtjeng è-kaqḍiją kêja, tèkos sè radją tĕ̥rros ka buḍúqna paḍą buru sadhądją, njònoq ka rongkangnga, arĕ̥bbhúq aḍąq. Sanapaqna ka kĕ̥nnĕ̥ngngngganna paḍą ngangsor. Kòtjeng sè atòghu sa'abitta kangsè pĕ̥nḍĕ̥t, taq nĕ̥mmò sampè sapanapan malĕ̥m, sapanapan arè. Kòtjeng sè kaḍuwą taq

kĕ̥llar è lapar, dhạddhi paḍạ mòlè. Sanapaqna ka bĕ̥ngkòna paḍạ ngakan. Kòtjeng sè bineq sabbhạn arè taq ambu sè ngalètjer djhạil, kangsè èkaghĕ̥rring.

Amponna abít, bạḍạ kòtjeng tôwa pentĕ̥r rarĕ̥m. È-wạktò settong tempò kòtjeng sè pentĕ̥r entar ka kòtjeng sè bhĕ̥llạk tĕ̥llò. Kòtjeng sè pentĕ̥r nangalè, ngòtjaq: è, katjong, arapa bạqna maq rĕ̥ngkĕ̥ng? Kòtjeng sè bhĕ̥llạk tĕ̥llò ngòtjaq: ĕ̥ntĕ̥n, bulạ taq ghĕ̥rring, bulạ kan rĕ̥ngkĕ̥ng, amarghạ mekkèrè anaqna sakeq, tĕ̥rrò ka tèkos, kangsè sanontò lagghíq taq tĕ̥kka: ghạruwàq ngalètjèran djhạil. Kòtjeng sè pentĕ̥r: arapa bạqna meq èkasossa-sossa! Mara sengkoq sè mèghạqạ. Apa bạqna taq njenḍhĕ̥mmè? Kòtjeng bhĕ̥llạk tĕ̥llò: bulạ pon njenḍhĕ̥mmè kangsè sa'abítta, bạrạmpanan arè taq ghĕ̥llĕ̥m ngĕ̥nneng, amarghạ tĕ̥ppaq ka tèkos kĕ̥sset. Kòtjeng pentĕ̥r: ĕ̥ndjạq, taq sabạrijạ; sè kĕ̥sset bạnnè tèkossa, sanjatana sè kĕ̥sset bạqna. Mara sengkoq sè mèghạqạ, kanna sengkoq ngendjhạma tasbina. Mara sengkoq abạssaghi è djhạuwạnna. Kaqḍijạ kòtjeng sè tôwa èbhĕ̥rríqi tasbi. Kòtjeng sè pentĕ̥r pas adjhạlạn, kòtjeng bhĕ̥llạk tĕ̥llò nòroq búnteq. Sanapaqna ka ombhút kòtjeng sè pentĕ̥r tasbina èkakalongkalong. Pas tòdjúq è-lôwaranna rongkangnga, sambi gúq-únggúqạn. Dhineng kòtjeng sè bhĕ̥llạk tĕ̥llò ngabạssaghi è djhạuna, sambi mĕ̥ngngaq ngabạssaghi kòtjeng sè pentĕ̥r; taq ngartè saddjhạna.

Kaòtjapa tèkos sè sa'abítta, mòlaè sè buru ḍhimen taq òneng ambhạr pòlè; bhạdhạnna arassa kĕ̥ntạq ḍạri abítta sè nĕ̥ng è rongkangnga. È-wạktò settong tempò tèkos buḍúq ngòtjaq: ḍu, mamaq, bulạ sanontò maq tĕ̥rrò ambhạrạ ka ombhút, pon abít sè taq entar ka ombhút, arassa kĕ̥nṭaq kabbhi. Tèkos sè tôwa ngòtjaq: mara, mon ambhạrạ, kakabbhi sakalè, arĕ̥ng-bhạrĕ̥ng sengkoq. Sengkoq bạrijạ kêja kĕ̥nṭaq, ḍạri abít taq adjhạlạn. È-kaqḍijạ pas paḍạ adjhạlạn. Tèkos sè tôwa nĕ̥ng è ḍạq-aḍạq, è-buḍi bạnnjaq tèkos sè ngòḍạ-ngòḍạ nòroq búnteq, areng-èreng. Sanapaqna ka-'attas, tèkos sè tôwa nangalè bạḍạ kòtjeng adjạrúkkong, abạli. Takĕ̥rdjhạt tèkos sè tôwa ngabạssaghi sè-kòtjeng taq bạs-abạsạn, palor gúq-onggúqạn; taq aghuli sakalè, sarta kòtjeng matana ngabạssaghi tasbina. Tèkos sè tôwa abạli, sambi ngòtjaq: ĕ̥llúq, djhạq su-kasusu, arijaq nĕ̥ng è-attas bạḍạ kòtjeng gúq-onggúqạn, taq arapa-rapa. Tèkos sè buḍúq: ghạnèkò sè gúq-onggúqạn ameq kòtjeng kêjadji. Mon ongghu kòtjeng kêjadji taq patè sossa, karana ghạnèkò taq kanêjadjạ, bhidhạ bạn

kòtjenģ sè laen, sè laen paḍạ ghạlạk. Tèkos sè tôwa: ĕllúq, mon la tĕppaq kòtjeng kêjadji; sengkoq ngoddhijạ ghạllu ka-'aḍạq; mon èsĕrsĕr, sengkoq buru abhạngĕttan. Tèkos sè buḍúq: ĕnggbi, dhulàt, dhika ka-'aḍạq bhại. Tèkos sè tôwa pas ongghạ, sambi adjhạlạn on-laònan, lèbạt è djhạuwạnna, nangeng matana sambi alèrek. Sè kòtjeng palor ngabạssaghi tasbina, gúq-onggúqạn. Tèkos ngòtjaq ê atèna: arija la kòtjeng kêjadji ongghuwạn, karana sengkoq sè lèbạt taq aghuli sakalè. Tèkos sadjạn lèbạt è ĕddhíqạnna, matana sambi ngabạssaghi ka kòtjeng. Sè-kòtjeng nĕng-ĕnnĕng, taq ngabạssaghi tèkos. Sadjạn èpasĕmmaq sè lèbạt, sambi ngòtjaq ê atèna: arija djhạq sakènga bạnnè kòtjeng kêjadji, sengkoq la ètjanḍhạk; la tantò arija kòtjeng kêjadji ongghu. Tèkos sè tôwa abạli ka rongkangnga, ngòbạqi anaqna, sambi ngòtjaq: mara ongghạ kabbhi anaq-pòtò arija, addjhạq bạḍạ tjettjer. Tèkos buḍúq paḍạ adhạlúmbhạn sè ongghạ, bhạrĕngnga kangsè tabhạlíddjhúk. Sanapaqna ka-'attas, ampon paḍạ adjhạlạn areng-èreng, paḍạ ambhạr sadhạdjạ. Sè-kòtjeng matò sè gúq-onggúqạn. Sè-tèkos paḍạ pèrak, abít sè ambhạr, paḍạ tòbúk sadhạdjạ. Tèkos sè tôwa ngòtjaq: mara djhạq mòlêja, karana la abít. Tèkos sè buḍúq: ĕnggbi, maḍḍhạ. È-kaqḍijạ pas paḍạ mòlè. Tèkos sè tôwa nĕng è-ḍạq-aḍạq, angèler pamòlèna, lèbạt è-ĕddhíqạnna kòtjeng. Dhineng kòtjeng sè bhĕllạk tĕllò nangalè, aghĕddhĕr, kasusu tĕrrò njanḍhạka, aghĕr ngakana, sakeng talèbạt tĕrrò. Tèkos sè tôwa alĕbbhu ka rongkangnga. Dhineng pekkerra kòtjeng sè bhĕllạk tĕllò: apa saddjhạna, mon taq ètjanḍhạk kêja, maqanna kongsè mòlè kabbhi. Tèkos aghilír pamasoqna, manjaman sè lèbạt è-ĕddhíqna kòtjeng. Amponna paḍạ masoq sadhạdjạ, karè settong ḍi-buḍi, pas èḍhĕkkĕp, èghibạ mòlè. Kòtjeng bhĕllạk tĕllò nòroq búnteq. Sanapaqna ka bĕngkòna èbạghi ka kòtjeng bulu kalèkè kòneng, pas èkakan. Kòtjeng sè pentĕr ngòtjaq: mara bạqna patòbúk, sengkoq mèghạqạghijạ. Kòtjeng bulu kalèkè: engghi, sampêjan mon bĕllạs, kaulạ laq-ĕllaq arè njoqòna, kaulạ maq dhuli bạrạs. Kòtjeng sè pentĕr ngòtjaq: ijạ, djhạq kasossa.

Dhineng sè-tèkos taq apangrasa djhạq bạḍạ bhạrĕngnga èlang. Amponna abít, sè kòtjeng pentĕr, sambi along-kalong tasbi, entar ĕnnĕng è-ĕddhíqạnna rongkangnga tèkos, sambi gúq-onggúqạn. Sè-tèkos sakĕddjhạq agghíq pas ka-lôwar sabhạrĕng, entar ambhạr ka ombhút. Padjhạlạnna angèler, tèkos sè tôwa sè ĕnnĕng è-ḍạq-ạḍạq.

Òreng sè è ghunong ètĕmmò atadjhín búqúq; lakeq bineq paḍạ ĕnnĕng è ḍạporra. Papatè ngandhika: è, paman, bạqna satêja ètembhạli ratò, bhạkal èreng-parengngana. Òreng ghunong pèrak ngèḍíng burúgghạ papatè. Pas ngòtjaq ka sè bineq: ḍu, djạdjíq, dhika paradjạ panjoqonna ka ghústè sè kabạsa; sanontò bulạ èdhikanè ratò bhạkal èreng-parengngana. Sè bineq ngòtjaq: ĕngghi, mak, ka, padjhạlạnna dhika mandhạr pòdjhurạ. Pas paḍạ adjhạlạn. Taq abít napaq ka karaton. Ratò angandhika: è, papatè, bạrạmma bạqna sè entar ka ghunong? Papatè mator: abdhi-dbạlĕm sè èpakon, mangken òreng ghunong atjabís bạḍạ è-lôwar. Ratò angandhika: ijạ, la, dhina dhạllu. Ratò monḍhút labu sè tôwa, sè radjạ. Ampon ollè; pas êatorraghi ka ratò. Ratò pas malĕbbhĕt. Napaq ka pongkòran, labu pas èpòrak, èbuwạng bạíq-ḍạlĕmma, pas êesseqè ĕmmas entĕn, sampè possaq. Labu èdhíngghĕp pòlè, èpatĕppaq, èkantjeng è pĕrreng, èpasamar. Amponna samar, ratò pas mèdjhíl pòlè, labu èghibạ. Ratò ladjhu ngandhika: è, patè, òreng ghunong sòrò kannaq. Papatè pas ka-lôwar, nembhạli òreng ghunong. Papatè ngandhika: è, òreng ghunong, bạqna ètembhạli ratò. Òreng ghunong ghạntjang njandhĕr, pas atjabís abhạrĕng papatè ê-adjunan. Ratò angandhika: è, òreng ghunong, sengkoq taḍạq èbạghijạ ka bạqna tjòma labu settong; bạqna panarèma. Pas ètampanè bạn òreng ghunong, sambi njĕmbhạ. Ladjhu mator: kaqḍíntò tjòma labu settong, taq èkakĕnnjang anaq-binè. Djhạq ĕngghạn ka anaq-binè, ètĕḍḍhạ abdhi-dhạlĕm bhisaos taq dhạddhi tĕgghĕssạ. Mon bạḍạ papareng-dhạlĕm, abdhi-dhạlĕm anjoqòna pessè bhisaos, tĕrrò èkabĕllijạ bhĕrrạs, djhạghúng. Abdhi-dhạlĕm ampon abít sè taq nĕḍḍhạ naseq, tjòma nĕḍḍhạ bhạrạng bighi-bighi sè è ghunong, engghi sè èkaòrep anaq-binè-abdhi-dhạlĕm. Ratò angandhika: ijạ, bạqna abạli pòlè. Pòlè bạqna laen arè atjabís ka sengkoq, sengkoq satêja ghi-taq ollè abhĕrríq pessè, bạqna panarèma; ĕndjạq, laen arè bạqna sòghi. Òreng ghunong mator: engghi, mandhạr ollêja bhĕrkat-dhạlĕm; abdhi-dhạlĕm atjabisạ ka ghunong. Ratò angandhika: ijạ. Pas palèman òreng ghunong. Ratò malĕbbhĕt, papatè mòlè ka bĕngkòna.

Kòtjapa òreng ghunong sè mòlè napaq ka sòngaj, bạqạ. Pas ambu è-pengghír sòngaj, sambi ker-pekkèran: sengkoq ĕntas, ameq èlanjoq; taq ĕntas, ameq kangsè malĕm. Mon malĕm, sengkoq takoq èkakan matjan, òtabạ sengkoq ameq èpateqè òreng. Bạn pòlè aeng

[illegible]

[illegible] pate. [illegible] mator enggih. [illegible] ngakan [illegible] se ango-[illegible] ngaunbika: [illegible] renggit [illegible] ghunong: enggih. [illegible] se ngorep [illegible] pas bummar. [illegible] ka rato. Rato

ngandhika: è, patè, bąrąmma bąqna sè entar ka ghunong: òreng rôwa apa bhidhą, apa ghíq paḍą? Papatè mator: sampêjan-dhąlĕ̦m, abdhi-dhąlĕ̦m sè èpakon ḍąqka òreng ghunong, òreng tôwa kaqḍíntò èpangghi kong-nengkong è tĕ̦gghąl, nĕ̦ḍḍhą òtoq tjèna. Sakarèna èbąḍḍhąi kĕ̦ssè. Ròbąèpon sadjúp amarghą èkĕ̦nneng pòkol panassa arè. Abdhi-dhąlĕ̦m ḍąri talèbąt nèsĕ̦r kangsè ngontallaghi renggìt. Êabąssaghi ròbąna ghĕ̦ddhúr, amarghą kòrang nĕ̦ḍḍhą. Kaqḍíntò sampêjan-dhąlĕ̦m, ampon tantò sè èpasṭè mesken, sabąb djunan-dhąlĕ̦m sampè sè apareng arta ka òreng kaqḍíntò, ghíq pagghún bhisaos. Ratò sĕ̦mmò dhuka mêjarsa atorra papatè, sabąb arassa kala sè ahod-djhą parkara ahtêjar bąn mesken. Dhąddhi ratò ngandhika: è, papatè, lamon njata papasṭen, taq ĕ̦ndją̦q pòlè, satêja sengkoq nonḍhunga bąqna è naghąrą ḍinnaq sa'anaq-binèna. Sarta bąqna taq ollè aghibą pessè, dhąddhiją sasigąr, taq ollè, sabąb bąqna la ètèta sòghi. Lamon bąqna ongghu ètèta sòghi, taq èkèra mesken pòlè. Sengkoq tĕ̦rrò taôwa è-buḍi apa kanjataqanna. Papatè mator: engghi, lĕ̦rrĕ̦s ḍhąbu-dhąlĕ̦m. Bilą èpasṭè sòghi, taq mesken pòlè; bilą èpasṭè mesken, taq sòghi pòlè. Kaqḍíntò djhąq mangmang djunan-dhąlĕ̦m; djhąq sakènga abtêjar èkasòghi, ampon tantò òreng sè bąnnjaq sòghi sadhądją, sabąb lalakonna sêjang malĕ̦m paḍą ahtêjar. Apònapa ma-taq paḍą sòghi sadhądją? Taḍąq òreng alalakon asaddjhą mesken. Ratò mêjarsa atorra papatè sadjąn dhuka. Ratò angandhika: è, patè, apa òtjaqna bąqna bhĕ̦nḍĕ̦r kakahbhi, tapè satêja kêja bąqna masṭè ondhúr. La mara kassaq, ka-lôwar, djhąq bít-abít è-ḍiją. Patè mèrĕ̦ng ḍhąbuna ratò, pas njandhĕ̦r, njongkĕ̦m ka padhąna ratò, sambi mator: abdhi-dhąlĕ̦m njabís lôwar, abdhi-dhąlĕ̦m ondhurą ka naghąrą laen. Ratò ngandhika: iją. Papatè ka-lôwar, sambi adjhąląn nengkong. Napaq ka labąngnga, pas adjhąląn angalanṭang.

Napaq ka dhąlĕ̦mma, dhín-adju patè èpangghi ren-sarènan, abąk reng-mèreng tangghúng. È-ḍąlĕ̦m paghąliją̦nna dhín-adju patè sa-tĕ̦ngnga ngambąq rakana sè atjabís ka karaton. Dhín-adju patè ngòladhi rakana, pas mòlar, sabąb takĕ̦rdjhąt. Pas atanja: aḍu, kaq-ĕ̦mmas, apònapa djunan-dhąlĕ̦m maq bhuruwąnna rabu ḍąri karaton sambi mòlar? Papatè ngandhika: ḍu, dją̦djíq, ĕ̦ntĕ̦n, taq sabąríntò. Bulą nanges mekkèrè dhika, sabąb bulą sanontò èbhĕ̦n-dhunè ratò. Sanontò bulą ètonḍhúng, èdhikaqaghi ondhúr è naghąrą koqḍíntò sanontò kêja, abhąrĕ̦ng dhika bąn anaqna. Sarta ghĕ̦llą̦q

ḍhạbuna ratò: djhạq ĕngghạn bulạ aghibạ bhạrạng, aghibạ pessè sasigạr taq ollè. Anèkò djạdjíq, bulạ sè èkatanges: mekkèrè dhika bạn anaqna. Sambi sèsèghunĕn. Dhín-adju: apònapa sampêjan maq sampè èdhukanè bạn ratò, sabạbbhạ kaulạ njoqòna òneng. Papatè: bulạ amarghạ èbhĕndhunè hal arĕbbhúq kabhĕnḍĕrrạn, tengkana òreng òḍíq: bạḍạ sòghi bạn mesken, anèkò ratò kala hoddjhạna bạn bulạ. Kèra-bulạ ratò malò, dhạddhi bulạ èbhĕndhunè, ètonḍhúng è naghạrạ koqḍíntò. Dhín-adju patè: djunan-dhạlĕm kaq-ĕmmas, bạngal apadhu bạn òreng sè attasan pangkat, sè kabạsa, panèka sampêjan sala. Lĕrrĕs ratò, asal nĕng è kabạsana; sè èkòtjaqa kala apadhu bạn sampêjan ratò malò, sabạb abdhi bạn lòra. Òpamana antèmon bạn dhurín: lamon taghạḍhughạ bhạrạng sè ḍạḍuwạq, ampon tantò antèmon sè kala, sabạb kala è kòleq kala è ḍuri. Òpamana lòra bạn abdhi; kaqḍímma abdhi djhạlạnna mĕnnang, bilạ amòsò lòrana? Pònapa pòlè sala, sanaddjhạn bhĕnḍĕr, ampon tantò sè sala; maskè mĕnnang, èkalaqaghi. Mèla òreng ngabulạ addjhạq ghạmpang makala lòrana. Papatè: aḍu, djạdjíq, djhạq kasossa; mon èpasṭè sòghi, taq mesken pòlè; dhika djhạq mangmang. Maḍḍhạ djạdjíq, djhạq adjhạlạna, anaqna òlok kabbhi. Dhuli sè-pottra èdhikanè. Settong lalakeq sè atôwaqan anjama Ahmad, settong bạbineq sè angòḍạqạn Sulattri. Sè-dhín-adju patè mator: tòrè kaq-ĕmmas, kaulạ ngèreng sampêjan. Kaqḍijạ papatè lan dhín-adju bạn pottrana paḍạ mêjos. Tĕrros padjhạlạnna saparan-paran, sambi lèrè-lèrè, amarghạ lĕssò; padjhạlạnna kangsè napaq ka ghunong. Dhineng sè-dhín Ahmad padjhạlạnna bĕrkaq-bĕrkaq, labu. Nĕmmò pĕrreng atjara tongkĕt pas èkalaq, ètompaq sambi èghibạ bĕrkaq. Sè-papatè takĕrdjhạt ngòladhi pottrana nompaq pĕrreng sambi bĕrkaq, èpandhĕng-pandhĕng masè tongkĕtta sè-ratò sè aessè ĕmmas entĕn, ghạntjang pottrana èòlok: è, Ahmad, ambu; bạqna djhạq bĕrkaq, maqanna tabhạrạngkaq, djhạlạnna bạnnjaq bạtòna. Pas ambu sè-radhín Ahmad. Pas ètjanḍhạk bạn papatè tongkĕtta, ètengghu aessè ĕmmas bạn entĕn. Kaqḍijạ pèrak papatè, apekker: bhạdhạnna bilạ la èpasṭè sòghi, taq malarat pòlè, sabạb tongkĕt arêja la abít. Sengkoq hèran maq taq ètĕmmò òreng laen! La tantò arêja radjhĕkkè-sengkoq. Pas angandhika: è, Ahmad, ĕlla bạqna, naq, djhạq nompaq pĕrreng, maqanna bạqna labu; sengkoq sè nĕgghúqạ bhại. Taq abít sè adjhạlạn pas mangghi sòngaj, aengnga tjĕr-kalĕttjĕrran ghạn seq-biseqna. Paḍạ ambu

è-pengghirrḁ sòngaj. Papatè asèram bḁn dhin-adjuna. Radhin Sulattri entar ka-ondjhúr atjĕ̥mmĕ̥rra. Napaq ka-ondjhúr, nengkong, atjĕ̥mmmĕ̥r. Samarèna pas nangalè labu tasangsang, pas èkalaq bḁn radhin Sulattri, ètateng taq kĕ̥llar, amarghḁ bĕ̥rrḁq. Pas ngòlok ramana: panèkaq rama, abdhi-dhḁlĕ̥m mangghi labu tjeq radjḁna, abdhi-dhḁlĕ̥m nateng taq kĕ̥llar. Takĕ̥rdjhḁt papatè mêjarsa pangòlokka pottrana. Ghḁntjang sè-patè njandhĕ̥r, napaq, ngòladhi pottra nĕ̥gghúq labu, bĕ̥ttjeq radjḁna. Ètengghu labu sè è ratò, sè èparengngaghi ka paman ghunong. Papatè apekker: arapa labu rija maq bḁḍḁ è-ḍijḁ, kòtjaq èparengngaghi ka òreng ghunong. Apa sakeng èkètjoq maleng, apa êanjoq bḁndjír? Djhḁq sakènga èkètjoq maleng, taq kèra bḁḍḁ è-ḍijḁ, kadjhḁbhḁ êanjoq bḁndjír. Pas èkalaq labu, èghibḁ. Amponna paḍḁ asèram, pas paḍḁ adjhḁlḁn. Dhin-adju patè adjhḁlḁn ê-aḍḁq, asarĕ̥ng pottrana sè kaḍuwḁ; sè-papatè adjhḁlḁn è-buḍi, sambi njoqon labu, nĕ̥gghúq tongkĕ̥t.

Abít-abít sampè napaq ka naghḁrḁ Nòsabhumè. Ladjhu monḍhúk è naghḁrḁ kaqḍijḁ, ĕ̥nnĕ̥ng è dhisana. Amponna abít sè monḍhúk, papatè mêjarsa bĕ̥rta djhḁq lamon è naghḁrḁ kaqḍijḁ è koṭṭana lèbúr, bḁnnjaq tòkò, pasar rammè, sarta bhḁrḁng sè èdjhuwḁl anè-anè. Papatè mêjos asarĕ̥ng pottrana sè kaḍuwḁ bḁn dhin-adjuna, paḍḁ nèteqè rata. Pas tĕ̥rros adjhḁlḁn ka koṭṭa. Napaq, tĕ̥rros ka tòkò; òreng tòkò nampanè bḁn sòka-'atè, tòdjúq adjhḁdjhḁr. Pas èkaq-angkaqè kakanan man-njaman, samarèna pas ètòlong. Papatè apekker: saddjhĕ̥kka sengkoq òḍíq taq taò ngakan mara rêja. Bḁrḁmma bhḁrḁng rêja, djhḁq èdjhuwḁlḁ è sang-naghḁrḁ, sabḁb è sang-naghḁrḁ ghíq taḍḁq bhḁrḁng mara rêja, maskè è karaton ghíq taḍḁq. Bḁrḁmma ratò, djhḁq sakènga taò, mandhḁqḁ mĕ̥ngngaq. Papatè atanja: kadhi pònapa bhḁrḁngnga sampêjan djhḁq èpòròpa bḁn bhḁrḁng-kaulḁ? Tòrè òladhi; lamon sampêjan taq kasòkan, bḁn kaulḁ èdjhuwḁlḁ bhisaos. Sè anḍíq tòkò atanja: bhḁrḁng pònapa sè è sampêjan, mangken kaulḁ njoqòna nengghu. Bhḁrḁng-kaulḁ bhḁrḁng entĕ̥n. Kan bḁn kaulḁ êòròbhḁ, lĕ̥ssò sè entara adjhuwḁl. Kaulḁ rengkang amarghḁ abhḁrĕ̥ng binè bḁn anaq. Sè anḍíq tòkò ngòtjaq: engghi, kaulḁ sadjḁn dhulàt, sampêjan kasòkan sapanèka. Mangken è-kaqkĕ̥mma entĕ̥nna? Pas èkalaq tongkĕ̥tta bḁn papatè, èbúkkal sompĕ̥tta, pas èpakalôwar entĕ̥nna radjḁ-radjḁ, bḁn mèmèra; èbitong bḁn papatè bḁnnjaqna tĕ̥llò ratos bígghíq. Sè-papatè ngòtjaq: tòrè angghĕ̥p adjhina sapònapa? Sè anḍíq tòkò:

kaulą taq òneng sè ngangghębbhą. Tòrè pasęḍḍhęng dhibíq bhisaos, karana entęn panèka bąnnè ladjąggha, sarta èbąḍḍhąi tongkęt. Papatè: sampêjan sęmmòna bąḍą mangmangnga, èsangghu entęn palsu. Bhúntęn, djhąq kamangmang, tòrè tarêjaghi ḍąqka tòkang-entęn, pakangsè ka òreng tęlloq, ęmpaq sè paḍą ngartè. Tòrè saksêjaghi: kaulą taq tjò-ngòtjôwa sampêjan. Mèla entęn bąn mèmèra panèka èbąḍḍhąi tongkęt, sabąb kaulą òreng djhąu-djhąu adjhąląn taq abhąręng, panèka kaulą takoq kaler, ameq èbhighąl òreng è djhąląn. Sè anḍíq tòkò atanja: sampêjan è-kaqḍímma naghąrąna? Pòlè sampêjan òreng koṭṭa, pònapa òreng dhisa? Bąn pòlè pònapa sambhutanna lan sapa-sèra njamana? Papatè ngòtjaq: kaulą òreng naghąrą Tòsan, bęngkò-kaulą è koṭṭa, lalakon-kaulą dhąddhi papatè, njama-kaulą Indrądjąti. Panèka pas tòḍús sè anḍíq tòkò, sarta bhąsana pas aòbhą, abhąsą dhąlęm, sarta papatè èpalongghu è korsè. Apekker ê atèna sè anḍíq tòkò: sęmmòna arêja taq patè taò ka djhąląnna dhąghąng. Sè taò ka tengkana òreng ngabulą bąn sengkoq êasorrana bhąi, sòpają dhúnnjana maq nompa. Pas mator sè anḍíq tòkò: kadhi pònapa mangken kasòkan-dhąlęm? Mangken taq mabi atarè ka tòkang-entęn, abdhi-dhąlęm partjadją ka djunan-dhąlęm. Sè-papatè sęnnęng mêjarsa atorra sè anḍíq tòkò: lamon dhika pon partjadją, bulą sanontò mentaqa bhąrąngnga dhika kabbhi sè è tòkò, djhąq bąḍą tjettjer, bąn kapalla settong. Bhąrąng-bulą entęn bąn mèmèra kalaq dhika kabbhi. Nangeng bulą mentaqa tòlong ka òreng mattrossa, sòpają kapalla êatęrraghi ka Tòsan. Sanapaqna èsòrôwa mòlè. Bulą aghądjhiją òreng koqḍissa bhąi. Sè anḍíq tòkò pèrak, pas mator: engghi, burúk-dhąlęm, abdhi-dhąlęm mator engghi. Salębbina bhąrąngnga djunan-dhąlęm dhąddhiją papareng ka abdhi-dhąlęm. Sè-papatè ngandhika: ęngghi, lębbina bhąrąng-bulą halal ka dhika. Maḍḍhą bhąrąngnga dhika sanontò parengkęs, bhąkal sè èghibąqą ka kapal. Mon lasta, bulą palèmana lagghuna. Pas dhuli bhąrąng tòkò èpatęppaq sadhądją. Djhąrąghąn kapal èparentaè samattrossa sè èsòrò saḍiją lagghuna. Dhuli panakabąn adjhąląn marentaè saburúgghą lòra. Amponna kalagghuwąnna ghíq-lagghu bhąrąng èkarangkattaghi ka kapal. Bilą ranta sadhądją, pas adjhąląn. Papatè bąn dhín-adjuna lan pottrana nompaq rata. Sa'amponna ka-pengghír sèreng, pas tęrros ongghą ka kapal.

Katjatòra padjhąląnna kapal sêjang malęm, napaq ka naghąrą

Tòsan, ambu è pasèser. Papatè tòron bḁn dhin-adju sapottrana, ambu è-ghír sèreng. Djhḁrḁghḁn kapal sare̮ng mattros paḍḁ amet nompaq paraò laen, palèman ka naghḁrḁ Nòsabhumè. Ampon napaq ka naghḁrḁna. Dhineng papatè sè ambu è-penghír sèreng ker-pekkèran: sengkoq masang . è koṭṭa, ka sengkoq bḁnnjaq taò, pòlè sengkoq abítta taq sa'apa sè adjhḁlḁn, tjòma e̮mpaq taon. Be̮ttjeq sengkoq masanga è-ḍijḁ bhḁi, sòpajḁ samar, sabḁb òreng dhisa ka sengkoq bḁnnjaq taq taò. Dhḁddhi sè-papatè aghḁbḁj tòkò è dhisa. Pas ngadjhḁk tòkang dhisa aghḁbḁj tòkò sè bhḁghús. Sa'amponna dhin-adju patè bḁn rakana sapottrana alongghu è tòkòna. Bhḁrḁng-bhḁrḁng pas èbúkkaq, êator, èpabhḁghús, taq èpasalondhupan. Bhḁrḁng abḁrna-bḁrna, pangòlatan ampon bhḁghús. Bḁnnjaq òreng sè entar nengghu, bḁnnjaq òreng sè me̮llè, sampè kalommra ka koṭṭa.

Kaòtjaqa ratò mèdjhíl, ladjhu mêjos, agḁre̮bbe̮k mantrè sè ngèreng nompaq djhḁrḁn. Amponna napaq ka pasèser, ratò take̮rdjhḁt ngòladhi òreng bḁnnjaq, pas mareksa: apa rêja, maq òreng bḁnnjaq? Sè-mantrè mator: kaqḍintò òreng sè nengghu bhḁrḁng anè. Ratò pas tòron mêjos ka tòkò, pas alongghu è korsè. Dhḁghḁng sè atjabís ḍúq-nonḍúq. Ratò angandhika: è, dhḁghḁng, bḁqna è-ḍimma naghḁrḁna? Dhḁghḁng mator: abdhi-dhḁle̮m òreng naghḁrḁ Tòsan. Ratò: bhḁrḁng rêja bḁrḁmpaqan adjhina? Sè-dhḁghḁng: kaqḍintò adjhièpon sampêjan-dhḁle̮m, ampon paḍḁ bḁḍḁ è buku. Pas èkalaq bukuna, êatorraghi ka ratò. Te̮mmò ratò pas êòladhi, ratò me̮ngngaq, talèbḁt bhḁghús pangatòranna. Ratò angandhika: bḁrḁmpa kasot arêja: apa atòroq buku, apa e̮ndjḁq? Sè-dhḁghḁng mator: kaqḍintò adjhina atòroq buku, taq kèngeng tabḁr pòlè. Lamon djunan-dhḁle̮m kasòkan, abdhi-dhḁle̮m bhurúng atas kasòkan-dhḁle̮m, abdhi-dhḁle̮m ngèreng bhisaos. Ratò: ijḁ, kasot rêja sengkoq me̮llêja bḁrḁmpa adjhina è buku. Ratò pas adjhuluwaghi pessè pòtè, sè-dhḁghḁng taq e̮nḍḁq nampanè, pas mator: mèla abdhi-dhḁle̮m taq nampanè paparengdhḁle̮m, ampon kasoqon, talèbḁt bhunga; sabḁb bḁḍḁèpon dhḁghḁngan sadhḁdjḁ ka'aghungan-dhḁle̮m, partjòma abdhi-dhḁle̮m adjhuwḁllḁghi. Ratò take̮rdjhḁt mêjarsa atorra dhḁghḁng, ratò apekker: arapa dhḁghḁng rêja maq sabḁrijḁ atorra? Sengkoq maq me̮ngngaq! Apa sè dhḁddhi sabḁb, sengkoq maq bhuḍhu! Ratò ngandhik· ···
lamon bḁqna taq e̮nḍḁq, bḁn sengkoq èpaburunga bhḁi sè
Sè-dhḁghḁng mator: mèla abdhi-dhḁle̮m taq nampanè ka pe

reng-dhąlęm, sabąb sè mondhút sè ka'aghungan òbąng. Mangken mondhút kasot, òbąngnga èkalaq bąn abdhi-dhąlęm, panèka taq saè, sabąb abdhi-dhąlęm partjòma atòghu. Ratò sadjąn męngngaq mêjarsa atorra sè-dhąghąng: maq mara rêja, tęrrang bąqna bądą marghąna, sengkoq tęrrò taôwa. Dhąghąng mator: masa bhurúng, kasòkan-dhąlęm; abdhi-dhąlęm ampon taq pòron mator ka adjunan-dhąlęm, ampon ngaghąli, tandhąna atengghijąn bąn òreng bąnnjaq. Djhąq sakènga taq atengghijąn, tantò taq èkaratò òreng. Sè-ratò męngngaq mêjarsa atorra dhąghąng, pas ngandhika: è, dhąghąng, lamon bąqna taq nòtorraghiją tęrrang ka sengkoq, la tantò bąqna sè êòser è naghąrą ḍiją, sabąb bąqna òtjaqna bhidhą. Ḍąri takoq sè-dhąghąng mator: tòrè kaèmòdhi ḍhimen manabi djunan-dhąlęm èmot. Ratò ngandhika: ęndjąq, njatana sengkoq taq èngaq ongghu. Dhąghąng: njataèpon abdhi-dhąlęm papatè sè ḍhimen, sè ètonḍhúng pandjhęn-nęngngan-dhąlęm parkara sè taq ręmbhąk: òreng ahtêjar bąn èpasṭè, kaqḍíntò abdhi-dhąlęm ampon èpasṭè sęnnęng. Męngngaq ratò mêjarsa atorra papatè sè ḍhimen. Ratò mareksa asal-mòlana sè ladjhu sòghi, sè ḍhimen dhąddhi dhąghąng. Abdhi-dhąlęm ḍhimen è-wąktòna ètonḍhúng padjhąląnna pas mangghi tongkęt. Taq abít pòlè padjhąląnna abdhi-dhąlęm pas mangghi labu è-pengghir sòngaj. Sè èpaòrop bąn bhąrąng dhąghąngan, entęn sè è tongkęt. Entęn sè è labu lagghíq taq èli-ghuli, mangken bąḍą è-kaqḍíntò. Ratò ngandhika: iją, è-kęmma, koddhíq sengkoq nengghuwą, kassaq kalaq. Dhuli papatè ngalaq labu pas êatorraghi ka ratò. Męngngaq ratò ngòladhi labu sè aessè entęn: sompętta ghíq-taq rekrek. Arassa bhąḍhąnna kala ka papatè, lęrręs òtjaqna sè ḍhimen. Ratò pas ngandhika: è, papatè, bąqna satêja bąn sengkoq èpadhąddhiją papatè pòlè. Sè-papatè mator: ampon, kasoqon ḍhąbu-dhąlęm; abdhi-dhąlęm ampon taq dhąddhiją papatè pòlè, adhąghąnga bhisaos. 'Labu kaqḍíntò ponḍhút pandjhęnnęngngan-dhąlęm. Ratò ngandhika: iją, bąn sengkoq èkalaqa, tatapè masṭè bąqna dhąddhi papatè è naghąrą ḍiją bąrąmma sè ka'aḍąqna. Papatè mator: engghi, kadhi panapa ḍhąbu-dhąlęm. Ratò pas bhubhąr ka koṭṭa, papatè ngèreng abhąręng dhín-adjuna lan pottrana sè kaḍuwą. Bhąrąng sè è tòkò èghibą sadhądją ka koṭṭa. Papatè sè ḍhimen tęptęp dhąddhi papatè; sadjąn sòghi, sabąb anḍíq bhąrąng tòkò, atambą anḍíq dhisa bąn sabą. Dhąddhi mangken è naghąrą Tòsan sadjąn djhęmdjhęm, taḍąq bhąrąng kadjhubąqąn sè dhąddhiją karòsakanna naghąrą, sabąb papatèna pentęr.

7. KANGEANSCH.

Kandhulok.

Katjarètaqa bąḍą òreng anjama Sadhùllà. Sebbinè anjama Samèna. Sa'abitna alakè abinè taq ghęllęm ęnḍiqà anaq. Kabhęnnęrran seqtong tempò sebbinè ęnnęng-ęnnęng kaḍuwàqàn bąng lakèna, sebbinè ngasta, òtjaqna: mamma bhąqàn kèta djhąq rabuwà ḍiparèngè nganḍùng ḍi sè kabąsa, sarta lalakè, dhąddhijà djhubąq ròbąna, lòla, kèta ghiq tęrrò. Njaot lakèna, saotna: addjhąq djhu, ijà djhąq ghąmpang ngasta marèja! Mon ladjhu mostadjhąb kastana ijà anjar rèja ęndiq ongghu anaq lòla, sapa sè lèburà. Mon kèta ęnḍąq, taq tęrrò ęnḍiqà anaq marèja. Sebbinè njaot: marèja la, ijà makkè taq tęrrò, kèta bhąè tęrrò, angsal ongghuwànna ḍiparèngè anaq. Sè la abit-abitna marè ngasta marèja, sebbinè rabu nganḍùng. Napaq ka bulànna, aranaq ka-lòwar lalakè, ḍipanjamaè Kandhulok.

Sè la radją, kèra ḍikęnneng sòrò-sòrò, kabhęnnęrran settong tempò ęmmaqna asalamętta, ladjhu ngatòwè Kandhulok, ḍisòròwa aondjhąng-ondjhąng. Sè la napaq Kandhulok ka'aḍąqna ęmmaqna, òtjaqna ęmmaqna: kantò kaò ęntar ngatòwè kèjadji. Njaot Kandhulok: mamma djhuwàn ròbąna kèjadji? Kèta taq taò. Bąng ęmmeqna ḍibąlàè: mon bąḍą akalambhi pòtè, rèja ijà kèjadji. Kaò ęntarè sòrò kanna. Sè la marè ḍibąlàè, ladjhu adjhąlàn. Sadjhąlàn-djhąlànna sè-Kandhulok tęppaq ka sabą ngalèjaqè manoq dhąlkok ngapòtè. Ḍi sè-Kandhulok ḍisangghuwè kèjadji, pak ḍięntarè; saddjhąna ḍiondjhąnga. Bhąręng ḍiparaqè, ladjhu ngabbhęr. Kastana sè-Kandhulok: naq, kèjadji ęnna ḍiondjhąnga ḍi kèta taq tęrrò sarta rabu burò. Kandhulok bąlè. Sanapaqna ka ròmana ḍitanjaqaghęn' ḍi ęmmeqna. Otjaqna ęmmeqna: kęmma tjong, kaò ollèna kèjadji maq taq ḍikabhąręng? Kandhulok abąlà, òtjaqna: kèta tatęmmò ghęllàq ḍi sabą samannjaqna; kèta ęntarè, rabu burò; kèta bąlè, taq kęllar atòroq-tòroqan. Tjaqna ęmmeqna: jakon, kantò kaò abhąlek pòlè, njarè ka masèghit. Kandhulok atanja ka ęmmeqna, bąn ęmmeqna ḍibąlàè, òtjaqna ęmmeqna: mon bąḍą òreng agąròmong matja amen, kaò kandjąè, rèjà ijà kèjadji. Kaò kabhąręng kanna; kabąlà ḍikatòwè akò. Kantò la kaò adjhąlàn. Kandhulok rabu adjhąlàn. Sè la napaq ka djhąlàn, atęmmò bąng njaròwàn. Pak ḍięntarè ḍi sè

Kandhulok. Sanapaqna ka sȩḍḍhíqna ḍi njaròwàn rabu ḍisȩngngaq tjòloqna, mòwàna. Sè-Kandhulok taq kȩllar ka kasakeqan, rabu bạlè ka ròmana, sambi aḍạràngan, mentaq tòlong. Ȩmmaqna taghȩrsoq nȩngngȩr ḍạràngna anaqna, bȩrkaq sambi aghibạ bhiràng. Sanapaqna ȩmmaqna atanja, saotna: kèta anjar ḍiantȩppè ḍi kèjadji sarta ḍi kamannjaqè. Ȩmmaqna ngalèjaqè bạràna anaqna, partjadjạ sarta ḍiȩntarè. Sanapaqna ȩmmaqna, sè ḍitòdhuwaghȩn ḍíntò njaròwàn. Ȩmmaqna kalèbạt pȩgghȩlna ka sè-Kandhulok, rabu ḍitonḍhúng.

Kandhulok burò saparan-paran. Tȩppaq ka ròmana maleng. Kandhulok rabu ngòtjaq ȩnnȩngnga, òtjaqna: mamma kèta kaq, djhạq nòroqa ȩnnȩng ḍínna, ḍibhuwàq apa ȩnḍạq? Saotna maleng: ijà, ḍibhuwàq kaò ḍi akò. Arapa maq taq ḍibhuwàqà, angsal kaò bhȩnnȩr atòroq òtjaqkò? Sè la ḍijà sè-Kandhulok rabu tȩttȩp bạḍạ ḍi maleng. Sè la abít sè-Kandhulok bạḍạ ḍi maleng, bạng maleng pak ḍipanggbíl ȩntar ngètjoq, òtjaqna: mamma kaò Kandhulok, djhạq ḍipanggbilà ḍi akò nannaq malȩmna ngètjoq? Òtjaqna Kandhulok: ijà, kèta ghȩllȩm. Sè la napaq ka malȩmna marèja, kèra sȩḍḍhȩng dhạlò, maleng bạng sè-Kandhulok adjhạlàn ȩntara ngètjoq. Sè èkètjoqa tȩppaq ka bhạlàna sè-Kandhulok. Sè la napaq kabhȩnnȩrran òrèngna paḍạ tèḍúng, rabu ḍidjhuràng ròmana. Sè la pata masoq òreng, sè-Kandhulok rabu ḍisòrò masoq. Òtjaqna: kantò kaò masoq kaḍạlȩm, sarta kaò sèngaq djhạq èngȩr-èngȩr, òrengna naqan ngèḍing. Sè la ḍijà Kandhulok masoq. Laqan napaq ka-ḍạlȩm, ngalèjaqè pȩttè radjạ-radjạ, pak ḍikalaq sè radjạ-radjạàn. Bbạrȩng ḍiangkaq arassa bȩrràq, ḍi sè-Kandhulok pak ḍiondjhȩppaghȩn, sarta sè-Kandhulok adjhạghạ-djhạghạàn ka sè ȩnḍíq ròma. Sè ȩnḍíq ròma taghȩrsoq nȩngngȩr kasaqna òreng sè adjhạghạ-djhạghạàn, pak ḍiȩntarè sarta ḍighibạè tombhạk. Sè la ngalèjaqè òrengna djhạq Kandhulok, pak ḍisabạq tombhạkna, sarta atanja, òtjaqna: arapa kaò Kandhulok, maq bạngal masoq kanna ka ròmakò dhạlò-dhạlò? Saotna Kandhulok: ȩnḍạq pang, kèta maskè masoq kanna ka ròmana bạpang, taq ngalaqa apana, malaqa kèta anjar tatȩmmò bạng maleng ḍijà ḍi-lòwaranna tabíng. Sakeng katjalapat ka kèta, pak kèta ḍisòrò masoq. Kèta takoq ka bạpang, aḍạràng sakaleq. Sè ȩnḍíq ròma bhạrȩng nȩngngȩr ka òtjaqna Kandhulok, ladjhu tjeq nȩssȩrna. Òtjaqna: mon marèja, kaò ȩnnȩng ḍínna bhạè bạng akò, maq bạḍạ ḍikabhạrȩng bhíbbhíqna ḍínna, mon taḍạq akò; tapè kaò

djhaq adjhalânan. Sè la dijâ Kandhulok taq dibakĕn balè sarapa-rapa arè.

Abít-abítna Kandhulok amet ka sè dikĕnnĕngngè, òtjaqna: pang, kèta mon dibakĕn di bapang, nannaq tĕrrò ĕntara djhalân-djhalânan. Saotna sè dikĕnnĕngngè: ijà, kantò kaò, tapè sèngaq djhaq maèlang-maèlang kamma, bhíbbhíqna naqan ghimĕng njarè kaò. Sè la napaq ka malĕmna, marèja Kandhulok adjhalân ka lòrong. Napaq ka lòrong, tatĕmmò bang bharĕng-bharĕngnganna ĕntara asandjha. Sè-Kandhulok dipangghíl, òtjaqna: madjúq kaè, djhaq nòroqa ka nèra, kènè ĕntara asandjha. Saotna Kandhulok: ijà, nèra tĕrrò nòroqa ka kaè, mòn kèrana mannjaq angkaq-angkaqanna. Saotna bharĕngnganna: kaè djhaq sossa mon ka rèjana, angsal kaè kĕllar ngakan. Sè la dijà sè-Kandhulok nòroq ongghu ĕntar asandjha. Sanapaqna ka ròmana mattòwana, rabu dipalares, èpatòdjúq di patjèrana ròmana. Sè la abít ladjhu ka-lòwar angkaq-angkaqan dari ròmana, sarta samannjaq-mannjaqna. Sè-Kandhulok ngalèjaqè angkaq-angkaqan mannjaq, kasòkaqan, dipa'abís-abís sampè ka balâng-kètĕngngan tabúqna, kongsè tataè-taè di katèdunganna. Sè la ghíttòlè-tòlè rèpot djhaghâ ĕntar alossa-lossa ka sòngaj. Sa'abítna sè-Kandhulok èkabharĕng asandjha marèja bhaè.

8. KANGEANSCH.

Sang-Ĕmbíq.

Kaòtjaqa bada òreng anjama Meq-Randha-Kasèjan, ĕndíq anaq Sang-Ĕmbíq, ollèna amempè dikabharĕng tèdúng Lendhu-Sagharà sè atapa è-dalĕm taseq. Sè la abít-abítna sè amempè, Meq-Randha ladjhu arassa mandhĕk, sarta Meq-Randha ladjhu asòrò ngatòwè dhukon. Sanapaqna ka ròmana, Meq-Randha ladjhu menta ka dhukon lèjaq-lèjaq tabúqna. Sè la èlèjaq-lèjaq tabúqna di dhukon, bhĕnnĕr Meq-Randha ngandúng, la ollè sabulân. Sè la abít, kèra ollè sangang bulân Meq-Randha sè ngandúng, ladjhu aranaq ka-lòwar ĕmbíq lalakè, tjĕllĕng mòlos, dinjamaè Sang-Ĕmbíq. Sè la dika-dĕngngĕr di samannjaqna òreng sanagharà díntò, pada datĕng tĕrrò alèjaq-lèjaqa Sang-Ĕmbíq, djhaq mamma ròbana. Sarta òreng sè ĕntar pada nambíq-nambíq; bada aghiba pèsang, aghiba kastèla, apa

pòlè aghibą ḍuwìt; apa saĕnḍíqna òreng ḍi ròmana. Sarta saddjhĕkna Sang-Ĕmbíq èkaranaq Meq-Ranḍhą, taq taò kakòrangan bąlàndjhą, apa pòleq kakanan. Taḍąq sòbúngna, sè sabbhąn arè bąḍą bhąè òreng sè abhĕrreq.

Sè la abít-abítna Sang-Ĕmbíq laqan sĕḍḍhĕng radjąna, ladjhu ngòtjaq ka ĕmmeqna, òtjaqna: ĕmmeq, kèta mon ḍibąkĕn ḍi ĕmmeq, tĕrrò nòroqa aladjąr ka Bhąlè, muwaqa sabúq. Sè la ḍijà ladjhu èbąghĕn ḍi ĕmmeqna Sang-Ĕmbíq. Pak ĕntar njarè tompaqan kapengghír sèreng. Sè la napaq, ladjhu aḍąpaq bąng djhuràghąn sè aladjąrà ka Bhąlè. Sang-Ĕmbíq atanja: ongghuwàn kaè, djhuràghąn, aladjąrà ka Bhąlè? Mon ongghu nèra nòroqa. Djhuràghąn abąlà sabhĕnnĕrna djhąq kòleqna aladjąrà ongghu saḍumalĕm. Sang-Ĕmbíq bhąrĕng nĕngngĕr ka òtjaqna djhuràghąn aladjąrà saḍumalĕm, pak bąlè. Bhąrĕng napaq ka ròmana, Sang-Ĕmbíq rabu asòrò njarè sabúq ka ĕmmeqna, ḍighibąà aladjąr. Ĕmmeqna ladjhu njarè, sabąḍąna sabúq ḍipapòlong. Bhąrĕng mannjaq ollèna, lares ḍighibą aladjąr. Sanapaqna ka Bhąlè, dhąghąnganna Sang-Ĕmbíq bąn sabhąrĕngna paḍą ghąrús, sarta ontong. Sè lą ranta marè mĕllè-mĕllè, karè Sang-Ĕmbíq ghíq bąḍą ḍi dhąràq. Djhuràghąn loppa ka Sang-Ĕmbíq sè bąḍą è dhąràq, rabu ḍidhíngghąllaghĕn aladjąr. Bhąrĕng napaq ka-tĕngnga, paraòna ladjhu taq adjhąlàn, ḍitaghĕnnè òrengtòwana Sang-Ĕmbíq sè atapa è-ḍąlĕm saghąrà ĕntò. Djhuràghąn pak abhąlek nottòtè Sang-Ĕmbíq. Bilà mangsa atĕmmò, djhuràghąn bąng Sang-Ĕmbíq rabu ḍibuwàq ka paraò. Tĕrros aladjąr. Taq abít napaq ka naghąràna. Sè la ḍijà, ĕmmeqna Sang-Ĕmbíq nĕngngĕr djhąq anaqna laqan ḍątĕng sarta bĕrtana ontong, mannjaq ollè-ollèna. Rabu kabhurò ĕntar ngambąq ka-pengghír sèreng. Bhąrĕng napaq, Sang-Ĕmbíq laqan tòron ḍi paraò, partjòma ollèollèna ḍitottòtè ḍi ĕmmeqna ḍi paraò. Bhąrĕng èkaollè, rabu abhąrĕng paḍą bąlè. Sanapaqna ka ròmana, tatangghąna ḍintò paḍą ḍątĕng adjhungoq Sang-Ĕmbíq sè ḍątĕng aladjąr, sarta paḍą ḍibhĕrreq ollè-ollè.

Sè la abít Sang-Ĕmbíq ḍątĕng aladjąr, ladjhu ḍipangghíl arabąs ḍi tatangghąna, sarta ḍiparabąssaghĕnna, angsal Sang-Ĕmbíq ghĕllĕm nòroq. Sang-Ĕmbíq abąlà ka ĕmmeqna, ḍibąkĕn. Sè la napaq ka ghąlàgghuwànna, marèja Sang-Ĕmbíq bąng tatangghąna ĕntò paḍą adjhąlàn ka alas. Sanapaqna ka alas, rabu arabąs. Sè la ollè

ḍuwà arè, marè; rabu ètanĕ̥mmè djhḁghúng bḁng labu. Sè la napaq ka sĕ̥ḍḍhĕ̥ngnganna djhḁghúng bḁng labu tòwa, ḍiparò ḍuwà bḁng tatanggḥḁna. Labuna bḁng djhḁghúngna talèbḁt dhḁddhina èbhḁnḍhíng bḁng ĕ̥nḍíqna tatanggḥḁna ḍíntò; Sang-Ĕ̥mbíq dhḁddhidbḁddhijàn kadhireq. Sè la abít, pata sĕ̥ḍḍhĕ̥ng tòwa labu bḁng djhḁghúng, ladjhu Sang-Ĕ̥mbíq moṭṭek labuna settong, ḍighibḁ bḁlè ka ĕ̥mmeqna. Sanapaqna ka ròmana, ḍibḁkĕ̥n ka ĕ̥mmeqna. Sè la ḍitampanè ḍi ĕ̥mmeqna, rabu ḍisabḁq; saddjhḁna ḍikaghḁbḁjà ghḁngan. Bhḁrĕ̥ng ḍisabḁq, rabu aĕ̥ssè renggít sapossaqna. Meq-Ranḍhḁ bhḁrĕ̥ng ngalèjaqè labu aĕ̥ssè renggít, kasòkaqan sarta abḁlà ka Sang-Ĕ̥mbíq. Bḁng Sang-Ĕ̥mbíq ĕ̥mmeqna sòrò djhḁq èngĕ̥r-èngĕ̥r, takoq èkaḍĕ̥ngngĕ̥r òreng. Ĕ̥mmeqna ladjhu ngòtjaq, òtjaqna: mamma djhḁq sakènga akò pòlong, sarè tòwa-tòwana? Sè la ghḁlàgghuwànna, rabu ḍiĕ̥ntarè ḍi ĕ̥mmeqna, ḍimanggḥíllaghĕ̥n òreng kaĕ̥mpaq. Sè la abít èsabbhḁn-arèqè sè ḍipòlong, kongsè marè. Sarta samannjaqna labuna paḍḁ aĕ̥ssè renggít, lukat. Sè la ḍijà Meq-Ranḍhḁ laqan sòghi; mannjaq djhḁghúngna, apa pòlè renggít bḁng lukat.

Sang-Ĕ̥mbíq ladjhu ĕ̥nḍíq pekker tĕ̥rrò abinèja, mentaqa anaqna ratò. Òtjaqna Sang-Ĕ̥mbíq ka ĕ̥mmeqna: jakon meq, ghḁlàgghu ĕ̥ntar ka ratò, aghibḁ labu ĕ̥ntò saḍḁḍuwàq, pentaqaghĕ̥n anaqna ratò sè tòwaq-tòwaqan, njama Kananga. Ĕ̥mmeqna atanja: marèna akò mon napaq, apa ḍikòtjaqaghĕ̥nna ka ratò? Sang-Ĕ̥mbíq ladjhu malaè ka ĕ̥mmeqna, òtjaqna: ĕ̥mmeq, kalamon napaq ka-'aḍḁqna ratò sarta ètanjaè, kabḁlà djhḁq ḍisòrò kèta, kèta tĕ̥rrò ka sè-Kananga. Sè la napaq ka ghḁlàgghuwànna, Meq-Ranḍhḁ ĕ̥ntar ka ratò, aghibḁ labu ḍuwàq. Sè la napaq ka-'aḍḁqànna ratò, bḁng ratò pak ḍitanjaqaghĕ̥n, òtjaqna ratò: kammaqa kaò Meq-Ranḍhḁ, maq bhuròwànna taò njabbhḁ kanna? Meq-Ranḍhḁ mator: abdhidhḁlĕ̥m sè atjabís ĕ̥nna, ḍisòrò Sang-Ĕ̥mbíq mentaq pottra-dhḁlĕ̥m, njama sè-Kananga. Ratò bhḁrĕ̥ng nĕ̥ngngĕ̥r ka òtjaqna Meq-Ranḍhḁ mentaq anaqna njama sè-Kananga, ladjhu ḍisòrò katòwè. Taq abít ḍḁtĕ̥ng, atjabís ka-'aḍḁqna. Ratò ngòtjaq: mamma kaò Kananga, kènè ḍipenta Meq-Ranḍhḁ, ḍipòbuwà ka Sang-Ĕ̥mbíq. Sè-Kananga njaot: saèbu dhḁdhukanna rama, kèta ĕ̥nḍḁq, la taq ghĕ̥llĕ̥m, mon èpalakèjana Sang-Ĕ̥mbíq. ¡Djhḁq ĕ̥ngghḁn alakè Sang-Ĕ̥mbíq sè ghĕ̥llĕ̥mma, ghíq alakè òreng tèghḁs kĕ̥ntjeng taq ghĕ̥llĕ̥m. Ratò

ladjhu apareng ḍhḁbu ka Meq-Ranḍhḁ: mamma rêja pekkerna kaò kènè, anjar laqan nĕ̥ngngĕ̥r ka òtjaqna Kananga djhḁq taq alakèja Sang-Ĕ̥mbíq. Kantò la kaò bḁlè. Meq-Ranḍhḁ bhḁrĕ̥ng ḍisòrò ḍi ratò, ladjhu bḁlè. Sè la napaq ka pantjanètè, Meq-Ranḍhḁ bḁn sang-pottrè ḍipakekkeq ka pateq sampè lòka; nanges tòroq djhḁlàn kangsè napaq ka ròmana. Sang-Ĕ̥mbíq ngalèjaqè ĕ̥mmeqna ḍḁtĕ̥ng nanges, kabhurò-bhurò atanja: meq, arapa maq nanges? Mamma, ollè mentaq anaqna ratò? Ĕ̥mmeqna njaot: ĕ̥nḍḁq, kaò taq ḍighĕ̥llĕ̥mmè. Ngòtjaq Sang-Ĕ̥mbíq: sè kĕ̥mma djhu ḍipentaq ḍi ĕ̥mmeq? Meqna abḁlà: arapa taq sè-Kananga ḍisòrò pentaq ḍi kaò ka akò? Tjaqna Sang-Ĕ̥mbíq: ijà, mon marèja, ghḁlàgghu bhḁè abhḁlek pentaq Tjampaka. Sè la napaq ka ghḁlàgghuwànna, Meq-Ranḍhḁ entar pòleq mentaq sè-Tjampaka, sarta aghibḁ labu ḍuwàq. Sè la napaq ka-'aḍḁqna ratò, ètanjaqaghĕ̥n ḍi ratò. Meq-Ranḍhḁ abḁlà djhḁq ḍisòrò Sang-Ĕ̥mbíq mentaq sè-Tjampaka. Ratò ladjhu ngatòwè sè-Tjampaka. Taq abít ḍḁtĕ̥ng. Ratò ladjhu ngòtjaq abḁlà ka sè-Tjampaka djhḁq ḍi pentaq Meq-Ranḍhḁ. Sè-Tjampaka taq ghĕ̥llĕ̥m sè alakèja Sang-Ĕ̥mbíq. Meq-Ranḍhḁ bhḁrĕ̥ng nĕ̥ngngĕ̥r Sang-Ĕ̥mbíq taq ḍighĕ̥llĕ̥mmè ḍi sè-Tjampaka, ladjhu bḁlè. Sanapaqna ka ròmana, abḁlà ka Sang-Ĕ̥mbíq djhḁq taq ḍikaghĕ̥llĕ̥mmè ḍi sè-Tjampaka. Tjaqna Sang-Ĕ̥mbíq: ĕ̥mmeq, sala mentaq sè-Tjampaka, taq mentaq sè-Ghḁḍḍhing bhḁè. Ghḁlàgghu ĕ̥mmeq abhḁlek, pentaqaghĕ̥n sè-Ghḁḍḍhing. Sè la napaq ka ghḁlàgghuwànna, abhḁlek. Sè la napaq, taq ḍighĕ̥llĕ̥mmè ḍi sè-Ghḁḍḍhing; Meq-Ranḍhḁ mator ka ratò: sè-Malaṭè bhḁè ḍisoqòna. Sè-Malaṭè rabu ḍikatòwè ḍi ratò; ladjhu ḍḁtĕ̥ng, atjabis sè-Malaṭè. Tjaqna ratò: mamma kaò ḍipentaq Sang-Ĕ̥mbíq? Malaṭè njaot: djhḁq ka Sang-Ĕ̥mbíq, mon ḍisòrò rama sè taq ghĕ̥llĕ̥mma, maskè ḍimasoqaghĕ̥nna ka ròghḁngna bilĕ̥s, ghíq mator engghi, angsal masoqa. Ratò ladjhu ngòtjaq ka Meq-Ranḍhḁ: mamma pekkerna kaò, kènè Malaṭè la ghĕ̥llĕ̥m ka Sang-Ĕ̥mbíq, tapè mon ollè sapamentaqkò, mentaqa paḍḁtĕ̥ngngè ròma sè paḍḁ bḁng karaton, sè ratĕ̥ngnga bḁng paranjaèna; Sang-Ĕ̥mbíq akò bĕ̥rriqà tempò tĕ̥llò arè. Mon Sang-Ĕ̥mbíq njangghúp marèja, ollè ka sè-Malaṭè. Sarta kaò abhḁlek pòleq. Meq-Ranḍhḁ bḁlè, tòroq djhḁlàn nanges, mekkèrè anaqna ḍipentaqè ròma sarèja radjḁna. Sè nanges kangsè napaq ka ròmana. Sang-Ĕ̥mbíq ngalèjaqè ĕ̥mmeqna nanges, atanja: apa sè ḍitangèsè? Ĕ̥mmeqna abḁlà sè dhḁddhi tangesna: pòlana ratò mentaq

ròma sè paḍḁ bḁng karaton. Mon ollè ròma marèja, tḛrrò amantòwa Sang-Ḛmbíq. Òtjaqna Sang-Ḛmbíq: mon tjara rèja ḛmmeq, djhḁq sossa. Kantò abhḁlek pòleq ka ratò, kabḁlà kèta mentaq tempò pettong arè bhḁè. Meq-Ranḍhḁ ḛntar ka ratò, abḁlà djhḁq Sang-Ḛmbíq mator engghi, partjòma mentaqa tempò pettong arè. Sarta Meq-Ranḍhḁ ḍitòdhuwè, paròmaqan ḍisòrò sabḁq ḍi-laoqna karaton. Sè la ḍijà, Meq-Ranḍhḁ tḛrros bḁlè.

Sè la ollè ḛnnḛm arè, Sang-Ḛmbíq ladjhu ḛntar ka òreng-tòwana, Lenḍhu-Saghḁrà, abḁlà djhḁq tḛrrò ka anaqna ratò. Ḍipentaè ròma paḍḁ bḁng karaton, sarta sè ratḛngnga ḛssèna. Sang-Ḛmbíq marè abḁlà marèja ka òreng-tòwana, ladjhu ḍisòrò bḁlè. Partjòma ḍibḁlàè sòrò lenglèngè tḛmmò ghḛllàng, sarta tattjḛkkè lentè paròmaqanna. Sè la marè ḍibḁlàè marèja, Sang-Ḛmbíq bḁlè. Napaq ka tempòna pettong arè, malḛmna marèja Sang-Ḛmbíq taq tèḍúng samalḛm bhḛnteng. Sè la paraq sèjang, Sang-Ḛmbíq ḛntar ka paròmaqanna, ḍitòroq mamma bḁlàqànna òreng-tòwana: èlenglèngè tḛmmò ghḛllàng. Pak andjúrgḛt ròma paḍḁ bḁng karaton, ratḛng sakabbhina ḛssèna: padhḁmaran, ambhín ghḁbḁngan, paranjaè paḍḁ bḁḍḁ. Sè la ghḁlàgghuwànna, ratò ngalèjaqè ròma ḍi-laoqna karaton bḁḍḁ, sarta ḍilèjaq-lèjaq abhḁghusan ḍi karaton. Ladjhu kabhurò, asòrò ngatòwè Meq-Ranḍhḁ, mangghil makabín. Sè la ḍijà, Sang-Ḛmbíq ladjhu ḍipangantennaghḛn sarta ḍipalengleng ḍì alon-alon bḁng sebbinè. Sè la marè ḍipangantennaghḛn, tapè taq nḛmmò sḛnnḛng sang-pottrè sè apòlong bḁng ḛmbíq kènè.

Katjarèta ratò ngatòwàna Malaṭè bḁng Sang-Ḛmbíq, sarta ḍipanangghḁqaghḛnna bḁdjḁng. Malaṭè sossa, tòḍús ka òreng. Bhḁrḛng napaq ka nannaq malḛmna, marèja sè Malaṭè ladjhu mangghil ka Sang-Ḛmbíq, taq ghḛllḛm. Sebbinè ḍisòrò ka-'aḍḁq, Sang-Ḛmbíq nòrottaghḛnna è-buḍi. Malaṭè ladjhu adjhḁlḁn, tapè taq ka karaton, ngerrḛm ka-òlòwànna ròmana. Bḁng Sang-Ḛmbíq èsangka napaq ka karaton. Sang-Ḛmbíq rabu ngalòsòwè, aròbḁ òreng, tjeq bhḁghúsna; sarta adhḁndhḁn. Saddjhḁna nòrottaghḛnna. Sebbinè bhḁrḛng ngalèjaqè lakèna ngalòsòwè, aròbḁ manossa, kasòkaqan. Sang-Ḛmbíq marè adhḁndhḁn, pak adjhḁlàn. Sè la sḛḍḍhḛng djhḁò, Malaṭè ladjhu masoq ka ròmana, njarè kòleqna Sang-Ḛmbíq. Bhḁrḛng ḍitḛmmò, lares ḍiobbhḁr. Marè ḍiobbhḁr, Malaṭè ḛntar ka karaton. Napaq ka karaton nḛngngḛr samannjaqna òreng ḍintò kaghighiràn

djhąq bhurò bądąà òreng bhąghús. Marèja taq abít Sang-Ęmbíq ladjhu bąlè. Napaq ka ròmana, masoqa ka kòleqna, ḍisarè taq ḍitęmmò, kangsè katjalapat binèna ḍątęng. Ladjhu tòlos Sang-Ęmbíq sè aròbą òreng. Sakeng talèbątan estòna, pottrè taq ka-lòwar sakaleq kangsè tęllò arè. Ladjhu kapèjarsa ka ratò djhąq pottrè laqan taq ka-lòwar sakaleq abítna tęllò arè; ladjhu ḍisòrò djhungoq ḍi ratò ka paranjaè. Paranjaè napaq, nęmmò pottrè bąràs, sarta ęnnęng-ęnnęng kaḍuwà bąng òreng lalakè. Paranjaè bęrkaq abąlà ka ratò djhąq bąràs ęnnęng bąn òreng lalakè. Bąn ratò ladjhu ḍisòrò katòwè pottrè bąng Sang-Ęmbíq. Ladjhu ęntar abhąręng sellakè. Sè la napaq ka-'aḍąqna, ratò taghęrsoq ngalèjaqè ròbąna Sang-Ęmbíq, talèbąt bhąghúsna. Samannjaqna bąbineqan karaton, lata sè atjęrręng. Apa pòleq Kananga, Tjampaka, Ghąḍḍhíng sampè tapengsor, ęntar ka ratò paḍą mentaq panjarèjaghęn lakè ęmbíq. Bąn ratò èpanjarèjaghęn, tapè sa'abítna Kananga, Tjampaka, Ghąḍḍhíng sè araksa ęmbíq, magghún aròbą ęmbíq kènè. Katjarèta Sang-Ęmbíq laqan dhąddhi òreng sarta ròkon sè abínè.

9. KANGEANSCH.

Sang-katempa kalabąn sang-bhukal.

Bąḍą è-kòwa bhukal ęnḍíq bhąręng-bhąręngngan katempa. Sarta paḍą satòrot apa karępna. Kabhęnnęrran settong tempò katempa bąn sang-bhukal ęnnęng-ęnnęng kaḍuwàqàn paḍą aparęmbhąkan: aręmbhąk ęntara njarè lalakon. Òtjaqna sang-bhukal ka katempa: kaè apa ḍikapòla tja ḍi ròmana sabbhąn arè? Sang-katempa njaot, saotna: arapa djhu tja, kaè maq attanja marèja ka nèra? Saotna sang-bhukal: hąq ęnḍąq, nèra sakeng attanja ka kaè. Òtjaqna katempa: lanjapna kaè tja, masa djhąq taḍąqà parlòna, kaè mangsa attanjaqa marèja ka nèra. Tjaqna sang-bhukal: mamma djhu, kaè kèrana tęrrò nòroqa ręmbhąk-nèra? Mon tęrrò, nèra kabąlàqà. Saotna katempa: ijà, nèra tęrrò nòroqa, angsal ḍighibą ka bhęnnęr bhąè ḍi kaè. Ḍijà ladjhu atòtòran. Òtjaqna sang-bhukal: ęnḍąq, sanjatana nèra ka kaè aparęmbhąkana arabąs. Saotna katempa: marèna mamma kaè pardjhąndjhijàn: saengghąna marè arabąs, nèra ḍibhęr-

reqàna bągiján sarapa? Tjaqna sang-bhukal: paḍą nanĕmma bhąè, djhąq kaṭek parò. Saotna katempa: ijà, nèra rĕmbhąk, nòroqa kaè, tapè sèngaq kaè, nèra djhąq ròtjeqè, joq. Tjaqna bhukal: ĕnḍąq, arapa ghĕnnan nèra maq ngòtjò-ngòtjòwa kaè. Dhąddhi njamana kaè kènè la rĕmbhąk ka parĕmbhąkan-nèra. Madjúq, saḍumalĕm kèta maq amòla-mòlaè ĕntar arabąs. Kaè ḍinna, la aghibą sangò, pamannjaqè. Sapa taòwa, kèta meq abit ḍintò ḍi rabąsàn. Marè arĕmbhąk marèja, sang-bhukal bąlè ka ròmana. Sè la napaq ka saḍumalĕmna, marèja sang-bhukal bąn sang-katempa ĕntar arabąs. Sanapaqna kantò, ka alas, sang-katempa lenglong, taq taò djhąq sè kĕmma alas sè ḍirabąsà; atanja: kĕmma kèja alas sè ḍirabąsà kaè rèja, sang-bhukal, ghądjąq ĕnna arè kongsè paraq tangareqa taq nĕmmò kèja. Njaot bhukal: dhąlloq djhu laqan paraq napaqa. Sè la napaq, ka-'aḍąq tĕppaq ka talònanna òreng. Saddjhąna ḍijà arabąsà. Bhąrĕng ambu, pak ḍątĕng òrengna sè ĕnḍiq. Ḍighĕttak sang-bhukal, mabhąl paburòna, ngallè ka laen talònan. Marèja pòleq buḍi-buḍi sang-katempa taq kĕllar atòroq padjhąlànna sang-bhukal. Pak ngòtjaq: mamma sang-bhukal, djhąq arabąsà ḍinna bhąè, ḍi alas tòwa ĕnna? Njaot sang-bhukal: ijà, sang-katempa, ḍimma sòkana, ḍiq, laḍijà apa kaè rabąsà? Nèra taq nòroq-nòroqa; mamma sòkana kaè kènè? Ḍijà sè la pata paraq marèja sang-katempa sè arabąs, pak ḍątĕng sang-bhukal. Sanapaqna ka sĕddhiqna, bhukal ngòtjaq ka katempa: tja, kaè ka nèra kanèjadją ongghu. Saotna katempa: arapa djhu, kaè maq ngòtjaq marèja ka nèra? Njaot sang-bhukal: ijà, mamma nèra taq ngòtjaqa marèja ka kaè, nèra tèḍúng taq ḍidjhąghąè; marèna mamma sòkana kaè kènè, nèra ḍibhĕrreqà rabąsànna? Njaot katempa: arapa kaè maq taq ḍibhĕrreqà: ĕnḍąq, tĕttĕp mamma pardjhąndjhiján dhúllò. Marè atjatja marèja sang-bhukal bąn sang-katempa, rabąsanna ladjhu ḍirabąs ḍikaḍuwàè. Taq abit ladjhu marè. Sè la marè sang-katempa atanja ka sang-bhukal: mamma kènè la marè rabąsàn, apa kaè tanĕmma? Sang-bhukal njaot: nèra nanĕmma pèsang bhąè. Tjaqna katempa: ijà, makkè nèra nanĕmma pèsang kèja, kaè apana djhu sang-bhukal, ḍitanĕmma? Sang-bhukal: nèra nanĕmma tongkolna bhąè, alĕkkasan. Njaot katempa: ĕnḍąq, mon nèra sang-bhukal, nanĕmma bhúngkana bhąè. Sè la ḍijà paḍą nanĕm: sang-bhukal nanĕm tongkolna, sang-katempa nanĕm bhúngkana. Sè la marè

paḍą nanę̆m, katempa bąn sang-bhukal pak bąlè. Pata ollè sapòlò arè, katempa bąn bhukal paḍą ę̆ntar adjhungoq. Sanapaqna kantò, ka rabąsànna, katempa adjhę̆lleng ka bhúngkana pèsangna òḍíq, dhineng tanę̆mmanna sang-bhukal matè. Ladjhu manna òtjaqna sang-bhukal: sè ḍitanę̆m nèra matè kabbhi, nèra sakeng taq nòwan kèra-kèra nanę̆m pèsang, kaè rèja njama nanę̆m bhúngkana, òḍíq; mamma nèra djhąq ngalaqa djhungoqan bhąè ka kaè, kaè bhąq sòka? Saotna sang-katempa: arapa nèra maq taq sòkaqa, mon ka kaè? Ḍijà sang-bhukal sabbhąn sang-katempa ę̆ntar adjhungoq rabąsànna, nòroq bhąè. Sè la abít-abítna pèsangna ka tempòna abąḍąàn abuwàna. Sang-katempa sadją̀n sę̆rrę̆k ę̆ntar adjhungoq, takoq ḍikakanè apan-apan bąngon ḍintò, ḍi alas, taq ḍitongghu. Tapè sadją̀n tambą arè, pèsangna sang-katempa ḍidjhę̆llengngaghę̆n ḍi sang-bhukal, sadją̀n tòwa. Kongsè abąḍąàn njòlòna ghąn settong, taq ḍitòwar. Sang-bhukal ngalèjaqè pèsang ngamèra ḍi bhúngkana, taq kę̆llar ḍį tę̆rrò. Ladjhu ḍipanngghíl tòwar ka sang-katempa. Saotna sang-katempa: dhąlloq djhu, sang-bhukal, djhąq kabhurò-bhurò mangghíl nòwar, mon ka padjhę̆lleng-nèra, pèsang ę̆nna arassa kòrang mannjaq tòwana. Tjaqna sang-bhukal: mamma mon tatòwa ḍąoq taq ḍitòwar, meq taḍąq, ḍikakan apan bąngon. Saotna katempa: marèja la tja, sakeng bąnnè radjhę̆kkè-nèra bąn -kaè. Sè la marè anrasanè pèsangna, sang-katempa bąn sang-bhukal ladjhu paḍą bąlè. Sanapaqna ka ròmana sèbąng-sèbąng, sang-bhukal pak tombu pekkèran: tę̆rrò abhąlèka, ambhąlekkana pèsang sè paraq massaqa ḍintò, takoq meq taq mèlò. Ḍijà rabu abhąlek. Sanapaqna kantò, ka kę̆bbhún pèsang, bhúngkana pèsangna ladjhu ḍitòwar sabąḍąna massaqna. Samarèna ḍisessèranè, pak ḍighibą ka ròmana. Sè la ollè tę̆llò arè, sang-bhukal ę̆ntar ka ròmana sang-katempa, saddjhąna kanța-kanța mangghilà ka sang-katempa ę̆ntar adjhungoq pèsangna. Sanapaqna kantò, ka ròmana sang-katempa, sang-katempa ḍitę̆mmò aghuleq-ghuleq ḍi patjèrana ròmana. Tapè bhąrę̆ng ngalèjaqè sang-bhukal ḍątę̆ng, kabhurò djhąghą. Sanapaqna sang-bhukal kasę̆ddhíqna, pak atanja, òtjaqna: kaè maq bhuròwànna ḍątę̆ng tòlè-tòlè kanna, apa parlò? Njaot sang-bhukal: ę̆nḍąq tja, taḍąq parlò apa, nèra sakeng tę̆rrò maèngaqa ka kaè sè ę̆ntara andjhungoq pèsangna. Pabilà kèra-kèrana kaè? Njaot katempa: madjúq ghąlàgghu bhąè bèta maq ę̆ntara adjhungoq. Sè la napaq ka ghąlàgghuwànna tòlè-

tòlè, sang-katempa bạn sang-bhukal paḍạ adjhạlàn. Sanapaqna kantò, ka rabạsànna sang-katempa, sang-katempa adjhĕllengngaghĕn ka pèsangna taḍạq sakaleqa, katempa atanja ka sang-bhukal, òtjaqna: sèngaq kaè, sang-bhukal, nòwar pèsang ĕnna kabbhi. Saotna sang-bhukal: arapa nèra maq mabạngal-bạngala nòwar pèsangna kaè saròbạna. Nèra taq la ngòtjaq ka kaè dhúllò sòrò ghạntjangan tòwar maq taq katjallòwan. Kènè mamma: lòpot pĕngngan òtjaq-nèra? Kènè taq la taq mèlò kaè ka pèsangna. Djhạq sakènga atòroq òtjaq-nèra dhúllò, pak ḍitòwar, ĕnḍạq, taq kamalòwan manna. Njaot katempa: djhạq mònjè-mònjè la tja, kaè, ḍipamammaqa, sakeng palangna nèra bạn kaè. Djhạq pekkèrè ongghu. Madjúq, kèta maq bạlè bhạè.

Ḍijà ladjhu paḍạ bạlè ka ròmana. Sang-bhukal njaman akakan-kakanan pèsang. Sa'abitna mon taḍạq ĕntar, ḍikalaq pòleq pèsangna sang-katempa. Sampè taḍạq, tĕrros ka bhúngkana, sabạb marè ḍitòwar taq ḍitanĕmmè pòleq ḍí sang-katempa. Pòlana saddjhĕkna taq taò mèlò buwàna pèsangna; dhạddhi burò tòḍús sè nanĕmmana pòleq. Tapè sang-katempa taq njangka sakaleq djhạq pèsangna sè taḍạq ḍikalaqè sang-bhukal, partjòma sangkana ḍikakan apang-bạngon bhạè ḍi alas. Ladjhu abạlà ka sang-bhukal: tja, nèra kènè sang-bhukal, ambuwà la nanĕm pèsang, taq kĕllar ḍi lĕssò ĕntar adjhungoq. Njaot sang-bhukal: marèna kaè mon ambu nanĕm pèsang, apa ḍila-konnana? Saotna sang-katempa: apa bhạq, apa sanĕmmòna nèra lakonnana, tapè nèra mon rĕmbhạk bạn kaè tĕrrò masanga taqanna keddhạng. Saotna sang-bhukal: arapa maq taq rĕmbhạka. Kaè ḍimma djhu, sang-katempa, masanga, nèra atanjaqa tĕrrò taòwa. Bạng sang-katempa ḍibạlàè ḍisòrò masang ḍi tana. Tjaqna sang-bhukal: ĕnḍạq, nèra masanga ḍi-attas bhúngkana kadju bhạè, takoq meq apòlong bạng taqanna kaè; sè è nèra pak taq ollè apa. Mon ḍipalaen, ĕnḍạq, taq njambùr bạn ĕnḍíqna kaè. Mon paḍạ ollè, abhạrĕng. Ḍijà sang-katempa bạng sang-bhukal paḍạ rĕmbhạk, parĕmbhạkanna ladjhu ĕntar masang taqan. Sanapaqna kantò, ka kĕnnĕngnganna sè masanga, sang-katempa masang ḍí tana, sang-bhukal masang ḍi-attas bhúngkana kadju. Sè la paḍạ marè ḍipasang taqanna, sang-bhukal bạn sang-katempa ladjhu bạlè abhạrĕng, sambi atjatja, njatjaè taqanna sè marè ḍipasang. Tjaqna sang-bhukal: sè è nèra naqan ollè keddhạng. Tjaqna sang-katempa: taqanna nèra naqan ollè

mandjhąngan òtabą keddhąng ka-'aḍąq. Sè atjatja marèja takĕr napaq ka ròmana. Sè la napaq ka ghąlàgghuwànna tòlè-tòlè, sang-bhukal ĕntar ka-'aḍąq adjhungoq taqanna. Sanapaqna kantò, ka taqanna, ngalèjaqè sang-bhukal ĕnnĕng ḍi taqanna manoq ḍąngḍąng sè ḍikĕnneng. Dhineng sè ḍikĕnneng sang-katempa taqanna keddhąng. Bąng sang-bhukal pak ḍiallè, ḍąngḍąng ḍisabąq ka taqanna sang-katempa, keddhąng ḍiallè ka-'attas bhúngkana kadju. Samarèna ngallè sang-bhukal kabhurò-bhurò bąlè ka ròmana. Sè la napaq ka ròmana, pata marè lĕssò, pak ḍątĕng sang-katempa mangghìl ĕntar adjhungoq taqanna. Ḍijà sang-katempa pak ĕntar abhąrĕng. Sanapaqna kantò sang-katempa ngalèjaqè ḍi taqanna ollè ḍąngḍąng, taqanna sang-bhukal ĕnnĕng ḍi-attas kadju, ollè keddhąng, rabu mĕngngaq, sarta òtjaqna sang-katempa ka sang-bhukal: taqanna nèra ollè ḍąngḍąng, sè ḍi kaè njama ḍi-attas kadju ollè keddhąng! Ḍipòbuwè apa ḍikaè? Sang-bhukal njaot, saotna: apa ḍipòbuwa, sakeng ollèja taqan-nèra. Sang-katempa: marèna nèra taq ḍipamèlòwa ollèna taqan-kaè? Sang-bhukal: mentaqa apana djhu, kaè? Sang-katempa: ĕnḍąq, taq mentaqa apana, sabhĕrreq-bhĕrreqna kaè bhąè. Mon ḍibhĕrreq, nèra mentaqa pòkangna. Njaot sang-bhukal: pòkangna sè lĕmmaq! Tjaqna sang-katempa: apa bhąè nèra sè ḍibĕrreqà; tòlangna kaè kaèmanè kèja, sang-bhukal? Tjaqna sang-bhukal: ĕnḍąq, mon tòlangna kaè mentaq, nèra bĕrreqàna naqan dhąlà-agghìq, mon la marè nèra kakan dhąghìngna. Ḍijà sè la marè ḍikakan dhąghìngna, ḍi sang-bhukal pak ḍibąkĕn tòlang-tòlangna ka sang-katempa. Bąn sang-katempa ladjhu ḍighibą bąlè ka ròmana.

Sanapaqna kantò, ka ròmana, tòlangna sè ollè ngalaq ḍi sang-bhukal rentò, pak ḍikaghąbąj sòleng. Samarèna ḍikaghąbąj sòleng, sang-katempa ladjhu ĕntar njarè sang-bhukal, sarta sòlengna ḍighibą kèja. Taq abìt pòleq ladjhu tatĕmmò. Dhineng sang-bhukal bhąrĕng ngalèjaqè ka sang-katempa ḍątĕng, kabhurò-bhurò njapa. Òtjaqna sang-bhukal: kaè ḍątĕng ḍìmma tja? Ghĕllàq mòla kaè nèra sareqè, taq ḍiḍąpaq. Saddjhą ghĕllàq kaè djhąq taq rabuwà bąlè, nèra bĕrreqànaqa dhąghìngna sadhĕllìng bhąlàkaqan. Sang-katempa njaot: marèja la tja, ḍipamammaqa, sakeng bąnnè radjhĕkkè-nèra. Arapa nèra maq ladjhu èngaq djhąq ḍikatòwè ratò. Sang-bhukal: kaè ghĕn ḍikatòwè ratò, ijà, sang-katempa? Sang katempa: ijà, najja apa, nèra ḍibĕrreqè sòleng bąn ratò. Sang-bhukal: jakon, sang-

katempa, nèra lèjaq-lèjaqa djhąq mamma sòlengna ratò rèja, nèra tęrrò taòwa. Tjaqna sang-katempa: ęndąq, sang-bhukal, nèra takoq ḍikaḍęngngęr ratò ęnḍíqna ḍipatęgghíq ka òreng. Mon ḍikaḍęngngęr, tantò nèra ḍipatanḍhąnnaghęn ḍi ratò. Saotna sang-bhukal: ijà tja, sang-katempa, nèra maskè taq ḍibęrreq nęgghíq kaè, pamònjè bhąè, nèra tęrrò nęngngęrraghęnna djhąq mamma mònjèna, sarrèna ka'aghunganna ratò. Sè la ḍijà rabu ḍipamònjè ḍi sang-katempa: »bąkaqna ḍąngḍąng dhąddhi keddhąng, bąkaqna keddhąng dhąddhi ḍąngḍąng". Sang-bhukal sadjąn tęrrò nęngngęr ka monjèna sòlengna sang-katempa amònjè marèja, sarta ladjhu ngòtjaq, òtjaqna: tja, njamanna sòlengna kaè monjèna nèra ḍęngngęrraghęn. Jakònan, nèra nòroqa nèjoq sakęddjhąq bhąè, nèra sakeng tjeq tęrròna. Njaot sang-katempa: kaè mon tatęrrò ḍąoq mamònjèja, dhąoq nèra abąlàqà ka ratò sakęddjhąq bhąè. Mamma-mamma òtjaqna ratò, nèra abhą-lèka kanna. Tapè sèngaq, kaè djhąq adjhąlànan, nanteq nèra, sampè ḍątęng. Saotna sang-bhukal: kantò la kaè ęntar, nèra nanteqa ḍínna. Tapè kaè djhąq tè abít ḍíntò, ḍi ratò. Sè la ḍijà sang-katempa ladjhu bąlè. Sanapaqna kantò, ka ròmana, njarè kalabhąng, kalè-djhęngkeng, ḍipòbu ka-ḍąlęm sòlengna. Sè la mannjaq ḍipòbuwè kalèdjhęngkeng sòlengna, pak ęntar, ḍighibą ka sang-bhukal. Sana-paqna kantò, sang-bhukal atanja, òtjaqna: mamma nèra ḍibęrreq ngen-djhąm sòlengna? Sang-katempa njaot: ijà, ḍibęrreq kaè ngendjhąm ḍi ratò, tapè bąḍą òtjaqna ratò ka nèra: mon bąḍą nèra, sòrò djhąq dhuli tèjoq, kadjhąbhą la taḍąq nèra. Njaot sang-bhukal: mamma akkalna sè taḍąqà kaè? Tjaqna sang-katempa: ghąmpang, nèra ondhurà ḍínna. Mon la djhąò, nèra sòrak. Mon taḍąq njaot, bhurò kaè tèjoq. Sè la marè ngòtjaq marèja, sang-katempa pak ondhúr. Pata djhąò, bąn sang-bhukal ḍisòrak. Sang-katempa njaot: út. Tjaqna sang-bhukal: sang-katempa ghíq bąḍą. Sè la ḍijà, disòrak pòleq sang-katempa, sampè ḍuwà kalè, taḍąq njaot. Pak ḍitèjoq solengna; bhąręng ḍitèjoq, samannjaqna kalabhąng, kalèdjhęngkeng paḍą ka-lò-war ngekkeq ka bibírna sang-bhukal. Taq kęllar kasakeqan, takęr aghulor-ghulòran, kangsè taḍąq kalèdjhęngkengna. Bhąręng taḍąq, sang-bhukal pak djhąghą, tęrros ęntar njarè sang-katempa. Òtjaqna sang-bhukal tòroq djhąlàn: dhąoq sang-katempa mandhąr ḍiḍąpaqa, akò patèjana.

Taq abít pòleq sang-bhukal sè njarè sang-katempa ladjhu ḍitęmmò

nongghuwè taè. Bhạrĕng ngalèjaqè sang-bhukal ka sang-katempa, òtjaqna: pateq rèja, bạddhijànna bạḍạ ḍijà: kaò matè kènè, akò pateqè. Saotna sang-katempa: kaò tjòloq bhạè sang-bhukal, taq taò djhạq akò kènè ḍipakon nongghuwè bĕḍḍhạqna ratò. Djhĕlleng djhu, kanna ka bạbạ. Ḍijà sang-bhukal adjhĕlleng ongghu, ngalèjaqè sè ḍitongghuwè sang-katempa kòneng, ḍisangghuwè bĕḍḍhạq kòneng; pak sang-bhukal mentaq, òtjaqna: kanna ḍíq tja, nèra mentaq bĕḍḍhạq-kònengna ratò rèja sadhĕlleng bhạè, nèra kabĕḍḍhạqà, ĕntara alèjaq-lèjaq ghạmĕllan. Sang-katempa njaot: ĕnḍạq, sang-bhukal, nèra takoq ḍi ratò; meq ḍikaḍĕngngĕr ḍi ratò bĕḍḍhạqna ḍibạkĕn ka òreng, nèra tantò ḍipengkot. Njaot sang-bhukal: sapa sè abạlàqà ka ratò? Maskè nèra ḍibhĕrreq, taq kèra bạḍạ òreng taò. Tjaqna sang-katempa: ĕnḍạq, nèra takoq, bhạngoqan abạlàqà bhạè ka ratò. Tapè nèra adjhạndjhijà ka kaè: saenggha nèra abít taḍạq ḍạtĕng, kaè kabĕḍḍhạq bhạè, tanḍhạna kaè djhạq ollè. Tjaqna sang-bhukal: ijà, kantò la kaè ĕntar. Sè la ḍijà sang-katempa adjhạlàn. Napaq ka djhạlàn, ĕnnĕng-ĕnnĕng. Dhineng sang-bhukal bhạrĕng abít ananteq sang-katempa taḍạq ḍạtĕng, pak ḍikalaq taè rentò ḍikòrap-kòrappaghĕn ka mòwana sabạlàttrana. Bhạrĕng marè ḍikabĕḍḍhạq, ladjhu ĕntar sang-bhukal alèjaq-lèjaq ghạmĕllan. Sanapaqna kantò, ka ghạmĕllan, sang-bhukal pak nĕrrak ka mannjaqna òreng alèjaq-lèjaq ḍíntò. Dhineng samannjaqna òreng sè ḍi palèjaq-lèjaqan, bhạrĕng ḍạtĕng sang-bhukal, paḍạ asĕrrò kabạsĕngngan taè. Òtjaqna òreng settongna: ĕh, sang-bhukal ĕnna bạsĕng taè! Sang-bhukal ngallè ka settongna òreng. Marèja kanna kantò ḍighĕttakè, taq ḍibhuwàq paraq alèjaq-lèjaq. Ḍijà sang-bhukal rabu arassa kòleqna djhạq abĕḍḍhạq taè.

Pak ka-lòwar, ĕntar njarè sang-katempa. Taq abít ladjhu ḍitĕmmò sang-katempa ngaḍhĕppaghĕn òlar sabạ. Sang-bhukal bhạrĕng ngalèjaqè sang-katempa, òtjaqna: bhạngka rèja, bạddhijànna bạḍạ ḍijà! Ghĕllàq mòla ḍisarè taq ḍitĕmmò, bhurò kènè. Naqan kaò napaq ka adjạlna. Njaot sang-katempa: arapa djhu, kaò maq ngòtjaq marèja? Apa kaò taq nĕngngĕr djhạq akò ḍibhĕrreqè sabbhúq bhạghús-bhạghús ḍi ratò. Kanna djhu, kaò mon tĕrrò taòwa, ka sĕddhíqànkò. Njaot sang-bhukal: akò maq ḍisòrò kandjạ: apa ḍibhĕrreqàna sabbhúqna? Njaot sang-katempa: arapa maq taq ḍibhĕrreqàna kaò, mon bhĕnnĕr-bhĕnnĕr ka akò, kan lèjaq-lèjaq

dhạoq kanna apa. Ḍijà sang-bhukal rabu alèjaq-lèjaq. Bhạrẹ̆ng ngalèjaqè ka òlar, òtjaqna: pa, bhạghús ongghu sabbhúqna kaò! Kanna, akò bhẹ̆rreq settong. Akò kasabbhúqà, ẹ̆ntar alèjaq-lèjaq, pasṭèja bạḍạ lèbúrna òreng ngalèjaqè akò asabbhúq rèja. Njaot sang-katempa: taḍạq djhulà kalèburànna kaò, mon asabbhúq rèja, pak ḍighibạ ẹ̆ntar alèjaq-lèjaq. Njaot sang-bhukal: kan ijà apa, kan pakanna, bạkẹ̆n ka akò, akò kasabbhúqà. Ḍijà rabu ḍibạkẹ̆n ḍi sang-katempa. Bhạrẹ̆ng ḍibạkẹ̆n, pak ḍikalaq ḍi sang-bhukal. Ladjhu ḍikasabbhúq. Napaq ka tabúqna, sang-bhukal ḍisèrẹ̆t ḍi òlar sabạ tabúqna, sampè tjalteng, matè.

10. KANGEANSCH.

Bạngbạng Sutama.

Katjatòra bạḍạ ratò, ẹ̆nḍíq anaq ẹ̆bbinè, talèbạt raddhínna, njamana Nòsarija. Ḍipentaq samannjaqna ratò naghạrà-naghạrà ḍintò, taḍạq sè ḍikaghẹ̆llẹ̆mmana. Abít-abít bạḍạ anaqna ratò ḍi naghạrà laen, anjama Maraja, nẹ̆ngngẹ̆r djhạq òreng-tòwana mentaq pottrè njama Nòsarija taq ḍikaghẹ̆llẹ̆mmè, rabu ẹ̆nḍíq pekker tòḍús. Rabu amet ka rama-èbhuna, òtjaqna: kèta mon èbạkẹ̆n rama èbhu, kènè tẹ̆rrò ẹ̆ntara njarè kapentẹ̆rran ka naghạrà laen. Òtjaqna rama-èbhuna: ijà, kantò kaò, kamma sè njarèja, tapè sèngaq è djhạlàn ngatè-ngatè. Sè la ḍijà Maraja ladjhu adjhạlàn. Mongghạ ghunong, tòron ghunong, malang kèlè-kèlèjan, mòdjhúr kèlè-kèlèjan, adjhạlàn nòroq sataladjhuna sakana. Sè la abít sè adjhạlàn, ollè bạllúng arè bạllúng malẹ̆m, napaq ka bạtẹ̆sna naghạràna pottrè. Maraja atẹ̆mmò bạng òreng lalakè, Maraja atanja, òtjaqna: man, ẹ̆nna bhẹ̆nnẹ̆r djhạlàn ka koṭṭa? Saotna sè ḍitanjaè: ijà, rèja bhẹ̆nnẹ̆r djhạlàn ka koṭṭa. Kammaqa djhu, kaè maq atanja? Sarta òreng ḍimma kaè maq taq taò djhạlàn ẹ̆nna djhạq tẹ̆rros ka koṭṭa bhạlàkaqan? Saotna Maraja: nèra dhúllò taò lèbạt ḍinna, sakeng kènè loppa. Ḍijà ladjhu ḍitòroq ongghuwàn djhạlàn ḍintò, sampè napaq ka koṭṭa. Lares ẹ̆ntar ka pasar. Napaq ka pasar, adjhẹ̆llengngaghẹ̆n ka tengkana òreng ḍi pasar sè samannjaqna; saddjhạna atanja-tanjaqa takoq, sabạb kòleqna ghíq-taq ẹ̆nḍíq sarmò-sarmòwan. Sè la abít Maraja ẹ̆nnẹ̆ng ḍi pasar, samannjaqna òreng ḍi pasar la paḍạ bạlè, karè òreng sòrang.

Ladjhu ḍiĕ̤ntarè ḍi sè-Maraja. Sanapaqna ka sĕ̤ddhiqna, tjaqna Maraja: bhíq, kèta atanjaqa ka bhíbbhíq; kènè ongghu mamma djhąq sakènga bąḍą òreng monḍhúk ḍi ròmana bhíbbhiq, bhąq ḍibhuwàq? Njaot sè ḍitanjaè: arapa djhu, maq taq ḍibhuwàqa? Mon ḍibhuwàq, kèta nòroqa monḍhúk, sakeng· tĕ̤rrò njarèja lakò ḍinna.

Ḍijà Maraja ladjhu ĕ̤nnĕ̤ng ka bhíbbhíq ĕ̤ntò. Sarapa-rapa bulàn partjòma ghittòlè nòroq patò, apa lalakonna sè ḍikĕ̤nnĕ̤ngngè. Kaḍhąng nòlòngè njoddhúq kĕ̤mbhąng bhąkal ḍidjhuwàlà ka karaton ḍi bhíbbhíqna ĕ̤ntò. Sarta saddjhĕ̤kna bhíbbhíq adjhuwàl kĕ̤mbhąng ḍikĕ̤nnĕ̤ngngè radhín Maraja, kĕ̤mbhąngna ghąrús, taq taò taq padju, sabąb bąòna talèbąt roqomna, bąnnèjan bąòna bąng sadhúllòna ghíq tadąqna radhín Maraja. Kongsè ḍikaḍĕ̤ngngĕ̤r ḍi pottrè djhąq bhíq adjhuwàl kĕ̤mbhąng kĕ̤mbhąngna talèbąt roqomna. Pottrè ladjhu mĕ̤llè kèja sabbhąn arè, sarta sampè atanja ka sè adjhuwàl kĕ̤mbhąng, patanjana: bhíbbhíq, kènè bhuròwanna kĕ̤mbhąngna roqom, apa bhąq ḍikaghąè palappana? Saotna sè adjhuwàl kĕ̤mbhąng: pònapa kèta ghąbąjà palappa? Òtjaqna pottrè: alla, ĕ̤nḍąq, kèta taq partjadją, mon taq mannjaqa palappana.

Samarèna pottrè atanja, sè adjhuwàl kĕ̤mbhąng ladjhu bąlè. Sè la napaq ką malĕ̤mna, marèja dhín-adju pottrè pak amempè atĕ̤mmò kalabąn radhín Maraja ḍi ròmana pakĕ̤mbhąngan, sarta sè èkalèjaqè kalabąn pottrè radhín Maraja katòla Ardjhuna. Pottrè samarèna amempè atĕ̤mmò bąng radhín Maraja, rabu taq njaman ĕ̤nnĕ̤ng-ĕ̤nnĕ̤ng, katòla òreng ḍitjapoq paròbu, sèjang malĕ̤m sè bąḍą è patjĕ̤rrĕ̤ngna partjòma radhín Maraja sè bąḍą è ròmana pakĕ̤mbhąngan ḍintò. Abit-abit pottrè sakeng taq kĕ̤llarna ngampĕ̤t, ladjhu loppa ḍi malò, sampè atanja ka pakĕ̤mbhąngan, òtjaqna pottrè: bhíq pakĕ̤mbhąngan, naè kabhąrĕ̤ng sapa ḍintò è ròmana? Bhíq pakĕ̤mbhąngan njaot: sapa ghĕ̤nnan sè bąḍą ḍi ròma-kèta, kadjhąbhą lakè-kèta. Saotna pottrè: naè kaṭek ngaleng ka nèra, nèra apa taq taò djhąq bąḍą òreng mantja-naghąrà monḍhúk è ròmana naè? Bhąngoqan naè abąlà ka nèra sabhĕ̤nnĕ̤rna. Bhíq pakĕ̤mbhąngan bhąrĕ̤ng nĕ̤ngngĕ̤r ka òtjaqna dhín-adju pottrè taò djhąq bąḍą òreng ḍi ròmana, rabu bhíq pakĕ̤mbhąngan atòtor sabhĕ̤nnĕ̤rna, òtjaqna: bhĕ̤nnĕ̤r bąḍą ongghu òreng ḍi ròma-kèta, laqan dhúllò sè ḍąṭĕ̤ng. Òtjaqna ka kèta monḍhuka sakeng tĕ̤rrò njarèja lakò. Pottrè njaòtè,

òtjaqna: ijà, mon bạḍạ onggbu ḍíntò, pangghíl djhu kanna, kèṭa ṭĕrrò taòwa. Saotna pakĕmbhạngan: marèna mamma kèta dhín-adju pottrè, mon èkalèjaqè ratò aghibạ òreng lalakè? Saotna pottrè: marèja bhạè: mon bhíq adjhuwàl kĕmbhạng adjhuwàl kanna, ghibạ, angghuwè tjara bibinè. Ĕnḍạq, taq kèra ḍitĕmmò.

Sè la ghạlàgghuwànna rabu ḍitòroq mamma òtjaqna pottrè. Radhín Maraja ḍighibạ ka pottrè sarta ḍikalambhiè tjara bibinè. Sanapaqna kantò ka pottrè, pottrè ngalèjaqè ròbạna radhín Maraja, pak marè sè pòsang. Kastana dhín-adju pottrè: bhĕnnĕr onggbu rèja, òreng sè akò kamempè; ròbạna, apana taḍạq laenna. Sarta rèja tantò anaqna ratò, taq kèra bạnnè. Ḍijà pakĕmbhạngan bạng radhín Maraja bạlè. Sabạlèna radhín Maraja, pottrè ladjhu lenglong, kòleqna bạrèjang kabbhi. Samalĕm taq ngeḍḍhạ tèḍúng. Sè èkalèjaqè partjòma tengka-ghulèna radhín Maraja bhạè. Dhineng radhín Maraja sabbhạn tòlè-tòlè ḍikabhạrĕng ka karaton. Buḍi-buḍina pottrè taq kĕllar sè njanḍhạng pangalèbúr; radhín Maraja ladjhu ḍipamasoq ka-ḍạlĕm katèḍunganna. Sè la abít-abítna sarapa-rapa arè radhín Maraja sè ĕnnĕng-ĕnnĕng è-ḍạlĕm karaton, taḍạq settong òreng sè taòwa ka radhín Maraja djhạq bạḍạ è-ḍạlĕm.

Kènè katjarèta pottrè bạng radhín Maraja sè apòlong-pòlong samarèja abítna. Radhín Maraja ladjhu èngaq kòleqna sè sarapa-rapa abítna adhínggbạllaghĕn òreng-tòwana. Sarta pòleq arassa takoq radhín Maraja sè bạḍạà ḍi naghạrà ḍíntò, sabạb aghạbạj tengka marèja ka pottrè, takoq sampèja ḍikaḍĕngngĕr ḍi ratò. Ladjhu amet ka pottrè, òtjaqna: kèta kènè dhín-adju, bạlèjà dhạlloq ka naghạrà-kèta, sabạb kèta abít ḍạlloq sè taq aḍạpaq bạng òreng-tòwa. Saotna pottrè: mon ijà bạlèjà, kèta nòroqa bhạè kamma padjhạlànanna ijà. Ḍijà radhín Maraja nĕngngĕr ka òtjaqna pottrè nòroqa, ladjhu sossa, taq nĕmmò sè ḍikaghĕllàrà ka pottrè; aghĕllàrà marèja ghíq magghún nòroqa.

Sè la buḍi-buḍi, ladjhu ḍidhíngghạl. Dhineng pottrè saḍidhíngghạlna radhín Maraja, talèbạt sossana. Sèjang malĕm pekker-pekkèran. Taḍạq laen sè bạḍạ è patjĕrrĕngna partjòma radhín Maraja. Kongsè èkalèjaqè ḍi ratò. Ratò abạlà ka dhín-adjuna, òtjaqna: jakon, dhín-adju pottrè ĕntarè kantò, djhungoq, meq marang, sabạb kèta adjhĕlleng ròbạna mara sè marang. Dhín-adju ratò sanĕngngĕrna ka òtjaqna ratò, ḷares ĕntar ka pottrè. Sanapaqna ka pottrè,

pottrè ètĕmmò tèḍúng. Bąng dhín-adju ratò ladjhu ḍidjhąghąè. Sè la djhągha, ḍitanjaè, òtjaqna: apa kaò pottrè, maq bhuròwànna kaò tèḍúng bhąè? Apana kaò kasakeq? Pottrè ḍitanjaè taq mònjè-mònjè, tapè sambi ḍidjhĕllengngaghĕn sabąlàttrana kòleqna. Kastana dhín-adju ratò: pottrè rèja arapa? Ròbąna tjara òreng nganḍunga. Akò maq taq njaman. Mon marèja akò pangondjhąngngaghĕnna ḍhukon bhąè, maq ḍilèjaq tabúqna. Ḍijà dhín-adju samarèna ngasta marèja, ladjhu ka-lòwar, tĕrros asòrò ngatòwè ḍhukon. Sanapaqna ḍhukon atjabis ka dhín-adju ratò. Bąng dhín-adju ratò rabu ḍisòrò mèrettaghĕn pottrè. Ḍhukon bhąrĕng ḍisòrò dhín-adju ratò, rabu ĕntar. Sanapaqna ka pottrè, ḍilèjaq-lèjaq tabúqna, bhĕnnĕr nganḍúng. Òtjaqna ḍhukon ka pottrè: ĕnna mon taq kalèròwa kèta, djunan-dhąlĕm tĕgghíqànna paḍhąqąrànna katjara òreng nganḍunga. Pottrè nĕngngĕr òtjaqna ḍhukon, kòleqna ḍitĕbbhąk nganḍúng, taghĕrsoq, takoq meq ḍikabąlà ka èbhuna. Bąng pottrè ḍhukon èkòtjaq, òtjaqna: sèngaq ijà meq ḍhukon, kèta djhąq kabąlà nganḍunga ka èbhu, maq kèta bhĕrreqè ḍuwít bąng samper, kalambhi. Saotna ḍhukon: ijà, kèta taq kabąlàqà, mon ḍibĕrreqè ḍuwít pamannjaqè. Ḍijà meq ḍhukon ladjhu ḍibhĕrreqè pessè. Sè la marè ḍibĕrreqè, tĕrros atjabís ka dhín-adju ratò. Sanapaqna ka-'aḍąqànna, bąn dhín-adju ratò ḍitanjaè, òtjaqna: mamma pottrè sè ḍilèjaq-lèjaq kaò tabúqna, apa sè dhąddhi sakeqna? Atorna ḍhukon: pottra-dhąlĕm, mon mamma pangataòwan-kèta, masè ĕnḍąq, taḍąq sakeqna. Ḍhukon marè mator; ladjhu bąlè. Tapè sadjąn abít, pottrè bĕttjeq katonna djhąq nganḍúng, sabąb atambą lĕssò. Dhín-adju ratò ngalèjaqè pottrè sadjąn atambą lĕssò; ladjhu asòrò ngatòwè ḍhukon pòleq. Ḍijà ḍhukon pak ḍątĕng. Bąn dhín-adju ratò lares ḍisòrò mèrettaghĕn pottrè. Sanapaqna ka pottrè, pottrè ḍipèret, tapè panĕmmòna ḍhukon pottrè nganḍúng, abąlà ka pottrè. Bąn pottrè meq ḍhukon sòrò djhąq abąlà ka èbhuna djhąq kòleqna nganḍúng, sarta mon taq abąlà ḍibhĕrreqàna oppa ḍuwít. Ḍhukon nĕngngĕr ka sangghúpna pottrè ngoppaqa ḍuwít, angsal taq abąlà, sarta ladjhu ḍibhĕrreqè ḍuwít, samper, kalambhi. Samarèna ḍhukon ladjhu tĕrros atjabís ka dhín-adju ratò. Sanapaqna ka-'aḍąqànna ḍitanjaè, òtjaqna: mamma panĕmmòna kaò, sarta mamma tĕgghíqànna tabúqna, kèra-kèra ĕnḍąq, taq nganḍúng? Atorna ḍhukon: mon sapaòneng-dhi-dhąlĕm, rassa taq nganḍúng. Saotna dhín-adju ratò: ijà dhulàt, mon taq arapa-rapa, akò kasossa

meq ngaṇḍúng. Marèna mamma kaò kènè: tḛrròsa bạlè, apa ananteqa ratò dhạoq? Mon bạdjạ manna ratò laqan paraq malḛbbhḛtta. Atorna ḍhukon: mon bạḍạ bḛllàs-dhạlḛm, kèta taq ananteqa, bạlèjà bhạè. Ḍijà ḍhukon ladjhu bạlè. Pata napaq ka-lòwar labạng, ratò ladjhu malḛbbhḛt. Sanapaqna atanja ka dhín-adju ratò, òtjaqna: kamma laqan ḍhukon sè èsòrò mèret pottrè ḛntò kènè? Saotna dhín-adju ratò: taḍạq, laqan bạlè anjar, kèra-kèra napaq ka pasar. Bạn kèta anjar laqan taq ḍibạkḛn bạlè, maq ollè atḛmmò bạn ijà dhireq. Saotna ratò: ḛnḍạq, taq arapa marèja; la, maq bạlè. Mamma djhu òtjaqna ka ijà bhạè, kèta tḛrrò taòwa. Bạn dhín-adju ratò ḍikabạlà apa atorna ḍhukon ka dhín-adju ratò, òtjaqna: pabạlàna ḍhukon ka kèta: ḛnḍạq, tjaqna, pottrè taq arapa-rapa, sakeng marang. Saotna ratò: mon partjòma marang, rabạtè bhạè, patḛppaq djhạmòna. Ḍijà bạn dhín-adju ratò ladjhu ḍirabạtè, tapè sarapa bulàn ghíq magghún taq bạràs.

Abít-abít ratò ngòtjaq ka dhín-adju ratò, òtjaqna: jakon dhín-adju, ijà asòrò ngatòwè ḍhukon pòleq, kèta maq taq njaman ka pottrè sakeqna, bạn kèta ḍhukon ḍitongghuwàna. Taq abít ḍhukon ḍạtḛng, lares ḍikabhạrḛng ka pangkengna pottrè. Sanapaqna ka pottrè pak ḍisòrò pèret, sarta òtjaqna ratò: sèngaq bhíq ḍhukon, kaò atòtòran sabhḛnnḛrna ka akò. Ḍhukon bhạrḛng nḛgghíq ka tabúqna pottrè, ladjhu asḛrrò, sḛrròna: ḛmmeq, tabúqna pottrè ḛnna maq tjeq radjạna, manna kanḍúngna! Ratò bhạrḛng nḛngngḛr, atanja: mamma ḍhukon, tabúqna? Pottrè-dhạlḛm ḛnna ngaṇḍúng, sarta laqan tjeq radjạna. Ratò bhạrḛng nḛngngḛr pottrè ngaṇḍúng, ladjhu tjeq sòkḛrna, rabu asòrò ngatòwè papatè. Sanapaqna papatè ka-'aḍạqna, ratò ngandhika, ḍhạbuna: papatè, nèra kènè kasossaqan; pottrè ngaṇḍúng, taq taò djhạq sapa sè ngaṇḍungè. Nèra atanja ka pottrè, taq mònjè-mònjè. Rèja kènè mamma rḛmbhạkna kaè? Atorna papatè: mon dhi-dhạlḛm taq taò sè matòra, sabạb bạnnè òreng lòwar; djhạq sakènga òreng lòwar, tantò ḍitḛmmò. Ḍhạbuna ratò: ijà, mon marèja, bḛttjeqan pottrè bhạè ḛntar buwàng ka ghunong Bạrtaon. Sanapaqna kantò, ka ghunong, kaè ghurok, ḍạràna taraè, ghibạ kanna, nèra tḛrrò taòwa. Kantò la kaè kènè. Parentaè samannjaqna mantrè bhạkal ngatḛrraghḛnna pottrè. Ḍijà dhín-patè ladjhu bạlè sarta ngonḍhạngngaghḛn ka samannjaqna mantrè sòrò akompol ḍi karaton: nannaq malḛmna bhạkal ngèrènga pottrè. Sè la napaq ka

malĕmna, marèja mântrê laqan paḍạ pĕkpĕk kabbhi. Taq abít papatè rabu ḍạtĕng, sarta aghibạ pateq tjĕllĕng mòlos. Sanapaqna papatè bạng ratò ladjhu ḍiḍhạbuwè adjhạlàn. Ḍijà ladjhu adjhạlàn, pottrè ḍighibạ. Sanapaqna ka djhạlàn, samannjaqna òreng sè atĕmmò paḍạ nanges, nĕssĕr ka pottrè sè ĕntara ḍibuwàng. Kènè taq katjarèta òreng sè nanges. Katjarèta pottrè sè adjhạlàn lèma arè lèma malĕm ghíq magghún taq napaq. Pottrè takĕr kabĕnnjĕllan sè tòdjüq. Ladjhu atanja ka papatè, òtjaqna: man patè, kĕmma kèja ghíqàn pamòwangan? Kèta maq taq kĕllar ĕnna ka kalompòran, djhạng-aeng. Mon man patè nĕssĕr, kèta pateqè ḍínna bhạè. Saotna papatè: dhạlloq ḍíqàn dhín-adju pottrè, kènè laqan paraq napaqna, karè padjhạlànan sa'arè lagghíq. Sè la ollè ḍuwà arè sè adjhạlàn, ladjhu napaq. Sanapaqna kantò pottrè bạn papatè rabu ḍinjarèjaghĕn bhúngkana kadju radjạ. Sanĕmmòna patè ngòtjaq: dhín-adjhĕng, ĕnnĕng ḍínna bhạè; bạn kèta ḍikabạlàqà ḍipateqè ka ratò. Ḍijà ladjhu ḍighurok pateqna. Ḍạràna ḍitaraè, bhạkal ḍighibạà ka ratò. Samarèna patè bạlè.

Taq katjarèta patè sè bạlè. Katjarèta pottrè sè ḍidhíngghạllaghĕn papatè, ĕnnĕng-ĕnnĕng kadhireq-dbireqàn, ghạngghúq atalar-talaran, sambi ngasta: djhạq bạḍạà òreng abhĕrreq-bhĕrreq! Taq abít sè ngasta marèja, ladjhu ḍạtĕng ĕddjhín aghibạ-ghibạ kakan-kakanan, apa pòleq naseq, djhukoq. Sarta sabbhạn arè taḍạq sòbúngna, katjara sè bạḍạ ḍi karaton. Ḍijà pottrè sĕnnĕng, taq apekker sakalè ka sè ḍikakana, sabạb laqan bạḍạ sè abhĕrreq. Kènè partjòma sossa ka kòleqna paraq rembíqà, taq nĕmmò kĕnnĕngngan bhạkal ḍikĕnnĕngngana kòleqna mon aranaq. Sang-pottrè ladjhu anaeq ka-'attas bhúngkana kadju sè ḍikĕnnĕngngè ḍíntò. .Sanapaqna ka-'attas adjhĕlleng ka rantjaqna, pak nĕmmò rantjaq arempang ḍuwà. Bạn pottrè ḍiĕntarè. Sanapaqna ka rantjaqna kadju ĕntò, ḍidjhĕllengngahĕn bạḍạ rongkang-rongkangna, sarta njaman, djhạq sakènga èkĕnnĕngngè kaghạbạj paranaqan. Òtjaqna pottrè: rèja bhạè akò bhĕrsèjana, ḍikaghạbạjà paranaqan. Ḍijà bạn pottrè ladjhu ḍibhĕrseqè rampanrampanna. Sè la bhĕrsè, sang-pottrè ladjhu tatjĕrrĕng ḍi-aḍạqànna bạḍạ tĕllor settong, aghulor-ghulòràn. Bạn sang-pottrè ḍipòlong, èlèjaq-lèjaq taḍạq pĕrtjaqna. Ḍijà ladjhu ḍisabạq, tapè radhín Nòsarèja atèna taq njana sakaleq ka tĕllor sè ḍitĕmmò ĕntò djhạq tĕllorna adjạm. Òtaqna: ongghu tĕllor sè ḍitĕmmò akò ĕnna; bhạqàn tĕl-

lorna apa? Ḍikòtjaqa bąnnè tĕ̜llorna adją̈m, tapè ĕ̜nna ròbąna padą-padąà; ḍikotjaqa tĕ̜llorna adjąm, ḍimma sè bąḍą adjąm kanna? Mon marèja, akò sabąqà bhąè, taq akò lèjaq-lèjaqa sakaleq. Ḍijà tĕ̜llor sè ḍitĕ̜mmò ĕ̜ntò rabu ḍisabąq, sampè ḍikaloppaè, taq taò djhąq ĕ̜ndíq sabąq-sabąq tĕ̜llor. Kongsè kanḍúngna radhín Nosarèja napaq ka bulànna, aranaq ka-lòwar lalakè. Ladjhu èngaq ka tĕ̜llorna sè ḍisabąq. Bhąrĕ̜ng ĕ̜ntar ḍidjhungoq ka panjabąqànna tĕ̜llor ĕ̜ntò, ladjhu tĕ̜ḍḍhąs ka-lòwar adjąm lalakè. Ḍijà radhín Nosarèja ngalèjaqè tĕ̜llorna tĕ̜ḍḍhąs adjąm, sarta lalakè, kasòkaqan, rabu ḍikalaq. Ḍirabątè mamma anaqna: apa sè ḍibąkĕ̜n ka anaqna, èbąkĕ̜n ka adjąmna. Sè la tambą arè, tambą radją anaqna bąn adjąmna. Ladjhu anaqna ḍinjamaè Bąnghąng Sutama, adjąmna ḍinjamaè Tjíndrà-Kumèreng.

Sè la ḍijà taq katjarèta Bąngbąng Sutama. Kènè katjarèta òreng-tòwana Bąngbąng Sutama ḍíntò, ḍi naghąràna ḍipaghąntè karatòwanna òreng-tòwana. Sarta sa'angghąntèna dhąddhi ratò samannjaqna kabulà-ḍumeqna paḍą ḍisòrò aòbu adjąm sabungan, tĕ̜rros ka kabulà-mantrè, sabąb ratò kasòkan-sòkananna njabúng; sabbhąn ĕ̜llaq-ĕ̜llaq arè ngonḍhąngè ka kabulà-mantrèna maen sabúng ḍi alon-alon. Sa'abítna marèja bhąè, sampè anaqna njama Bąngbąng Sutama radją, taò amaen-maènan. Abít-abít ladjhu amet ka èbhuna, òtjaqna: èbhu, kèta mon ḍibąkĕ̜n ḍi èbhu, ghąlàgghu tĕ̜rrò ĕ̜ntara adjhąlànan, sakeng tĕ̜rrò taòwa naghąrà ḍinna, djhąq ḍimma koṭṭana. Saotna èbhuna: aḍu, anaq, kaò kammaqa naq, maq bąngal-bąngalana adjhąlàn ḍinna kadhireq. Mamma kaò mon ḍipateqè òreng? Sapa sè ḍisòròwa njarè? Akò kòleq bibinè, sarta kamma akò njarèja, taq taò padjhąlànan ḍinna. Saotna Bąngbąng Sutama: ĕ̜nḍąq, bhu, arapa djhu kèta maq ḍipatèjana òreng djhąq kèta adjhąlàna sabhĕ̜nnĕ̜rna? Mon tatĕ̜mmò òreng ḍi djhąlàn, njengghąà kèta djhąò-djhąò, maq ḍikanĕ̜ssĕ̜rrè. Tapè sè la abąlà marèja ka èbhuna ghíq magghún bhąè taq ḍibąkĕ̜n. Bąngbąng Sutama kastana: abąlàqà mamma bhąè akò sè ḍibąkĕ̜nna ḍi èbhu. Mon marèja, akò taq akasaq-kasaqa pòleq ka èbhu, pak ĕ̜ntara bhąè. Sè la napaq ka ghąlàgghuwànna tòlè-tòlè, èbhuna taq djhąghą bhąlàkkaqan. Bąngbąng Sutama ladjhu djhąghą ka-'aḍąq. Samarèna aḍąmò-ḍąmò, adjhąlàn nòroq sataladjhuna sakana. Sè la papata djhąò adjhąlàn Bąngbąng Sutama, èbhuna djhąghą, adjhĕ̜lleng taq ngalèjaqè anaq,

pak djhąghą bhusasaran, taq èngaq-èngaq ka apa, sambi tòron ḍi-attas kĕnnĕngnganna. Saddjhąna ḍitòroqa kamma padjhąlànanna anaqna. Tapè ḍitòroq sarta ḍisarè bąkaqna tampakna sakana taq ḍiḍąpaq: ḍitjĕrrĕng ka-bąràq, ka-tèmor, ka-ḍądją, ka-laoq, taq ḍikalèjaqè rabąng-rabąnganna bhąlàkkaqan. Radhìn Nòsarèja atòroqa ongghu takoq, sarrèna kòleqna òreng bibinè sarta taq taò djhąq kamma padjhąlànanna. Ḍijà ladjhu abhąlek, partjòma kastana tòroq djhąlàn marèja: la anaqkò, maskè adjhąlàn kadhireq ḍi djhąlàn, mandhąr ḍiparengngana salamĕt. Tòroq djhąlàn ngasta marèja bhąè, kongsè napaq ka kĕnnĕngnganna.

Dhineng anaq sè adjhąlàn lenglong. Sabąḍąna òreng ḍitanjaè. Sarta samannjaqna òreng sè ḍitanjaè djhąlàn, paḍą nĕssĕr ka radhìn Bąngbąng Sutama, nòdhuwè kabbhi djhąlàn sè bhĕnnĕr, kongsè napaq ka naghąràna òreng-tòwana. Bąngbąng Sutama tĕrros ĕntar ka pasar. Sanapaqna ka pasar, mon nĕmmò òreng aròpoq-ròpoq, atjatja, njatjaè ratòna bhurò marè njabùng, mannjaq kalana. Bąn radhìn Bąngbąng Sutama ḍiḍĕngngĕrraghĕn; marè settongna sè atjatja, ngallè ka settongna, tapè taḍąq pòleq sè ḍikatjatja, njatjaè ratòna sè lèbùr njabùng. Ḍijà radhìn Bąngbąng Sutama ladjhu atanja ka sè aròpoq-ròpoq, patanjana: mon ongghu ratò ḍìnna kasòkanna mon njabùng, bhąq bądją apa? Sè ḍitanjaè njaot: kaò naq, atanja kammaqa djhu? Saotna Bąngbąng Sutama: hąq, ĕnḍąq, sakeng atanja tĕrrò taòwa. Òtjaqna sè ḍitanjaè: kaò apa taq nĕngngĕr bĕrta djhąq ratò ḍìnna mon ka sabùng taḍąq masana; sabbhąn arè, angsal bąḍą manggbìl bhąè. Bąngbąng Sutama bhąrĕng nĕngngĕr ka òtjaqna òreng ḍintò, ratòna lèbùr ka sabùng, ladjhu bąlè. Sanapaqna atĕmmò bąng èbhuna. Òtjaqna: aḍu, anaqkò, kaò ḍątĕng ḍìmma tè, kaò? Tjeqna taòna maghimĕng atèkò; marèna kaò pak maèlang marèja akadhireq, mon ḍipateqè ḍi òreng ḍi djhąlàn, sapa sè nĕmmòwa? Saotna Bąngbąng Sutama: èbhu la nĕmmò bhąè; sapa sè matèjana kèta rèja? Sarta kèta ghąlàgghu abhąlèka pòleq ĕntara njabùng ka ratò, ḍighibąà adją m-kèta ĕnna. Saotna èbhuna: ĕlla tjong, kaò djhąq abhąlek pòleq, nannaq kaò ḍipateqè ḍi ratò, mon kala taq ĕnḍìq ḍuwìt ḍikataròwa. Sarta akò ĕnḍąq, taq tĕrrò ka ollèna kaò atataròwan. Tapè taq nĕngngĕrraghĕn Bąngbąng Sutama ka òtjaqna èbhuna.

Bąngbąng Sutama bhąrĕng ghąlàgghuwànna tòlè-tòlè. èbhuna ghìq-taq

ngèḍíng, ladjhu djhąghą. Marè aḍąmò-ḍąmò, pak ḍikalaq adjąmna. Tęrros adjhąlàn. Sanapaqna ka koṭṭa naghąrà ḍíntò, Bąngbąng Sutama masoqa ka karaton. Sanapaqna ka labąng, ęnnęng-ęnnęng. Taq abít ladjhu bąḍą kalèdhąn masoqa. Napaq ka ląbąng, ngalèjaqè anaq-anaq aghibą adjąm. Ladjhu ḍięntarè sarta ḍitanjaqaghęn òtjaqna: tjong, kammaqa kaò, maq aghibą adjąm kanna? Bąngbąng Sutama njaot: ęnḍąq, mon kèta taq kammaqa, sakèng tęrrò njabunga bąng ratò. Òreng rentò ladjhu ka-ḍąlęm. Sanapaqna mator ka ratò djhąq bąḍą anaq-anaq atjabisà, bąḍą ḍi labąng. Bąng ratò ladjhu ḍisòrò katòwè. Ḍíntò pak masoq Bąngbąng Sutama. Sanapaqna ka-'aḍąqànna ratò, òtjaqna ratò: kammaqa kaò tjong, maq aghibą adjąm? Njaot Bąngbąng Sutama: kèta sabunga, tapè kèta partjòma ataròwa kòleq-kèta; mon kala, mamma sòkana ratò. Ḍijà bąng ratò ladjhu ḍisòrò kalaq adjąmna sè akòrong dhímbbhąghą. Sanapaqna ḍibulàng. Òtjaqna ratò: mara adjąmna kaò bulàng tjong. Ḍibulàng kèja, ḍi tadjhíqè djhumaddhąq. Bhąręng ḍiabąrà, pak akongkoq: nòtorraghęn njamana lòrana sè ḍikakanḍúng, samarèja bulàn dibuwàng ka ghunong Bąrtaon, sanapaqna aranaq Bąngbąng Sutama. Ratò bąng papatè nęngngęr ka kongkoqna adjąmna Bąngbąng Sutama marèja, papatè ngęnnjęm, òtjaqna: kèta ratò, maq taq njaman nęngngęr kongkoqna adjąm rèja. Ḍijà ladjhu ḍiabąr sasamparan, adjąmna ratò matè. Bhąręng kala, ladjhu ḍibitong sarapa taròna. Samarèna pak ḍitjottjoq taròna bąng adjąmna. Marè ḍitjottjoq ladjhu amet bąlèjà ka ratò. Òtjaqna ratò: ijà, kantò la, tapè ghąlàgghu kaò abbhąlek pòleq. Ḍijà Bąngbąng Sutama bąlè. Sanapaqna ka sęddhíqna ròmana, asòrak abąlà djhąq kòleqna męnnang. Òtjaqna: èbhu, kèta ḍatęng sarta męnnang attaròwan bąn ratò. Kèta ghąlàgghu ḍisòrò abbhąlek pòleq, taq ollè ęnḍąq. Saotna èbhuna: ęlla naq, kaò djhąq abbhąlek pòleq, akò takoq ka ratò; meq mannjaq kalana, kaò pak ḍipateqè.

Sè la napaq ka ghąlàgghuwànna tòlè-tòlè Bąngbąng Sutama ęntar pòleq. Sanapaqna ka karaton, òtjaqna ratò: kaò maq tòlè tjong? Saotna Bąngbąng Sutama: ijà, kèta takoq meq abąn. Ḍijà ladjhu ḍisòrò kalaq adjąmna ratò. Napaq, ḍitadjhíqè. Karsana ratò: rèja sapòlò èbu taròna. Saotna Bąngbąng Sutama: kèta partjòma ataròwa ghulò bhąè. Sè la marè ḍibulàng, pak ḍisabúng. Ḍisampar, matè adjąmna ratò, kongsè taḍąq, kala kabbhi. Òtjaqna papatè: kèta

maq taq njaman nĕngngĕr kongkoqna adjạm ĕnna! Jakon, tjong, pakongkoq pòleq, akò nĕngngĕrraghĕnna. Ḍijà pak akongkoq, kongkoqna nòtorraghĕn pòla-tengkana pottrè Nòsarèja sè ḍibuwàng ka ghunong, sampè ĕnḍíq anaq Bạngbạng Sutama. Òtjaqna papatè: mamma ratò kongkoqna adjạm ĕnna, maq masè bhĕnnĕrrà ḍiḍĕngngĕrraghĕn. Ḍijà ratò pak èngaq, arassa bhĕnnĕr anaqna, sabạb òtjaqna papatè ròbạna paḍạ-paḍạà. Otjaqna ratò ka Bạngbạng Sutama: ambu la kaò, djhạq menta taró, ĕnna sakabbhina ĕssèna karaton ĕnḍíqna kaò. Madjúq kènè akò ngatĕrra kaò. Ḍijà ratò pak asòrò ngapaè djhạràn. Sè la marè, ratò mèjos abhạrĕng papatè. Bhạrĕng paraq napaqa, Bạngbạng Sutama bĕrkaq ka-'aḍạq. Napaq, abạlà ka èbhuna djhạq kòleqna mĕnnang sarta ollè taró ratò, òtjaqna: ĕntojja, kènè bạḍạ ḍi-buḍí. Èbhuna taghĕrsoq, takoq meq ratò arapa-rapa, taq taò djhạq lakèna. Sè la napaq, paḍạ ghạntè djhĕlleng. Ratò loppa, sabạb pottrè abít ḍi alas, atambạ tjĕllĕng. Ratò pak atanja, òtjaqna: naè òreng ḍimma, maq bạḍạ ḍinna. Pottrè abạlà djhạq anaqna ratò, sarta sapòla-tengkana sè sampè ḍibuwàng. Ratò bhạrĕng taò ka òtjaqna pottrè, pak ḍitĕgghíq tanangna, òtjaqna: ijà kènè binè-kèta, anaqna ĕnna anaq-kèta. Sarta ladjhu ḍighibạ bạlè ka naghạràna. Sanapaqna kantò, rabu apanganten, sarta asòkansòkan sarapa-rapa arè. Kènè taq katjarèta Bạngbạng Sutama, laqan dhạddhi anaq-ratò, sarta òreng-tòwana paḍạ atĕmmò.

TAMMAT.

INHOUDSOPGAVE.

EERSTE STUK.

A. INLEIDING.

B. KLANKLEER.

HOOFDSTUK I. VOCALISMUS.

HOOFDSTUK II. CONSONANTISMUS.

HOOFDSTUK VI. KLANKVERWISSELINGEN.

HOOFDSTUK VII. WOORDVORM.

HOOFDSTUK VIII. SCHRIFT.

TWEEDE STUK.

A. WOORDLEER.

INLEIDING.

HOOFDSTUK I. WERKWOORDEN.

Eenvoudige werkwoorden.

Werkwoorden met het suffix è.

Werkwoorden met het suffix an.

Werkwoorden met het suffix aghi.

Werkwoorden met het prefix ma.

Werkwoorden met het prefix nga.

Het passief.

Reduplicatie en woordherhaling.

Tijden en wijzen.

HOOFDSTUK II. TOESTANDSWOORDEN.

Reduplicatie en woordherhaling.

Reduplicatie en woordherhaling.

Samenstelling.

HOOFDSTUK IV. TELWOORDEN.

HOOFDSTUK V. VOORNAAMWOORDEN.

Persoonlijke voornaamwoorden.

Bezittelijke voornaamwoorden.

Aanwijzende voornaamwoorden.

Betrekkelijk voornaamwoord.

Vragende voornaamwoorden.

Bepalingaankondigende voornaamwoorden.

Onbepaalde voornaamwoorden.

HOOFDSTUK VI. PARTIKELS.

Voorzetsels.

Voegwoorden.

Bijwoorden.

Tusschenwerpsels.

B. SYNTAXIS.

INLEIDING.

HOOFDSTUK I. DE EENVOUDIGE VOLZIN.

HOOFDSTUK II. DE SAMENGESTELDE VOLZIN.

HOOFDSTUK III. WOORD- EN ZINSCHIKKING.

C. AANHANGSEL.

MADOEREESCHE PROZASTUKKEN.

VERBETERINGEN EN BIJVOEGSELS.

Bladz. 3 regel 4 v. o. In pl. v. (propositics) lees: (preposities).
» 5 » 2 » b. » » » snbject lees: subject
» 7 » 13 » o. » » » zijnde lees: beteekenende iets
» 9 » 8 » b. » » » onverstekten lees: onversterkten
» 9 » 8 » o. » » » hetwerk- lees: het werk-
» 10 » 10 » b. » » » *tąmbhą* lees: *tambhą*
» 14 » 4 » o. » » » *akan* lees: *kan*
» 17 » 3 » b. » » » (§ 221) lees (§ 219)
» 17 » 5 » » » » » (§ 222*b*) lees: (§ 220*b*)
» 17 » 7 » » » » » (§ 222*b*) lees: (§ 220*b*)
» 19 » 21 » o. » » » *manteqè* lees: *mateqè*
» 20 » 11 » » » » » *landjhang* lees: *landjhąng*
» 24 » 15 » b. » » » den stam lees: het grondwoord
» 25 » 6 » o. » » » *sĕḍḍhiqi* lees: *sĕḍḍhiqi*
» 29 » 8—9 v. b. In pl. v. den stam lees: het stamwoord
» 34. Voeg in als slot van de *Aanmerking* onder § 204: Zoo zegt men bijv. ook: *ta-malla èbĕlli* voor: *mallana malla, angeng èbĕlli*, het is wel onrijp, en toch heeft men het gekocht. Wij zien daaruit dat aan den anderen kant ook het begrip van: »iets doen (uit onverstand of anderszins) wat echter nagelaten dient te worden als geheel onnoodig", in zulke zinnen opgesloten kan liggen. hoewel de woordherhaling zelf zich nog gemakkelijk in haar oorspronkelijke beteekenis laat opvatten. Dit is echter niet meer 't geval wanneer men in zulke zinnen de zelfstandigheid waaraan de eigenschap wordt toegekend, die door de woordherhaling wordt aangeduid, daarbij zelf bij name opnoemt; zooals: *ghĕḍḍhąng ta-malla èbĕlli*, onrijpe pisang's (of een onrijpe pisang) heeft men toch gekocht. En toch is deze uitdrukkingswijs niets anders dan een uitvloeisel van de vorige. Er is evenwel meer. Uit laatstgenoemde constructie kan zich namelijk geheel in dezelfde beteekenis deze ontwikkelen: *ḍhąng-ghĕḍḍhąng malla èbĕlli*, waarbij de woordherhaling op de zelfstandigheid zelf wordt toegepast. Verder kan hieruit weder ontstaan: *ḍhąng-ghĕḍḍhąng èbĕlli*, men heeft toch pisang's (of een pisang) gekocht (ofschoon onnoodig). En nu heeft men nog maar één stap verder te doen om van het begrip: »iets doen (uit onverstand of om welke reden dan ook) wat echter nagelaten dient te worden als geheel onnoodig", te komen tot het begrip: »iets (bij gebreke aan wat beters) doen wat echter nagelaten zou kunnen worden als niet bepaald noodig". Vandaar bijv.: *mon taḍąq paò; mĕl-lèjaghi ḍhąng-ghĕḍḍhąng bhąi*, als er geen mangga's zijn, koop voor mij dan maar pisang's (hoewel ik hieraan eigenlijk geen of ten minste

zeer weinig behoefte heb); wèl te onderscheiden van: *mon tadqq paò, mĕllèjaghi ghĕddhqng bhqi*, als er geen mangga's zijn, koop voor mij dan maar pisang's (waaraan ik toch ook wel behoefte heb). En vandaar bijv. ook: *bqqna nĕng-ĕnnĕng tadqq lakòna*: *angoqan lesnòles*, jij zit werkeloos; jij moest maar liever gaan schrijven (hetgeen op het oogenblik wel niet bepaald noodig is, maar toch .... het is beter dan niets doen); zulks in onderscheiding van: ...... *angoqan nòles*, waarbij het schrijven immers als werkelijk noodig wordt voorgesteld.

Bladz. 37 regel 13 v. b. In pl. v. *mòghq* lees: *mòghq-*

» 38 » 16 » o. » » » *geld* lees: geld

» 39 » 8 » b. » » » *passieve* lees: *actieve*

» 39 » 9 » » » » » *actieven* lees: *passieven*

» 45. Voeg in onder § 223: *Aanmerking*. Zoo is *akekkeqan* in beteekenis = *ngekkeqan*, *apĕddhqngan* = *mĕddhqngan*, *apatèjan* = *matèjan atjaptjabhqn* = *njaptjabhqn* (§ 172).

» 47 regel 2 v. o. In pl. v. beteekenis lees: gevallen

» 50 » 14 » b. » » » is gekomen lees: komt te verkeeren

» 50 » 4 » o. Moet vervallen: *ka* — [illegible]

» 55. Voeg in als slot van de *Aanmerking* onder § 242: Zoo beteekent *lalakeqan*, de mannen, *bqbineqan*, de vrouwen.

» 59 regel 13 v. b. In pl. v. *patĕbhuwqn* lees: *patĕbbhuwqn*

» 59 » 12 » o. » » » ohject lees: object

» 59 » 3 » o. » » » beraadslagt lees: beraadslaagt

» 61 » 9 » b. » » » Reduplicatie, woordherhaling en samenstelling lees: Reduplicatie en woordherhaling.

» 64 » 13 » » » » » (*naq-naq*) lees: (*naq-anaq*)

» 65. Voeg in onder § 258: *Aanmerking*. Zie ook nog de *Aanmerking* onder § 204.

» 68 regel 9 v. o. Voeg in achter coëfficient: of als eerste lid eener samenstelling

» 69 » 14 » b. In pl. v. *sqbĕllqs* lees: *sabĕllqs*

» 69 » 17 » » » » » *lĕma-* lees: *lèma-*

» 69 » 22 » » » » » Madoereesche lees: Madoereesch

» 73 » 11 » » » » » eerst lees: eerste

» 74 » 19 » » Voeg in achter ($^{1}/_{10}$): [illegible] *saparsabĕllqs* ($^{1}/_{11}$), enz.;

» 74 » 7 » o. In pl. v. *ĕmbqqi* lees: *ĕmbqgi*

» 81 » 9 » » » » » *bqdq* lees: *bqdq*

» 82. Voeg in als slot van *Aanmerking* 2 onder § 288: Doch ook in de hoofddialecten spreekt men van: *sè è ratò, sè è bqqna*, enz.

» 82 regel 11 v. o. In pl. v. de bijvormen lees: den bijvorm

» 82 » 11—10 v. o. Moet vervallen: en [illegible] *ghqnèkò*,

» 82 » 2 v. o. Voeg in achter *djqrijà*: K., [illegible] *ghqnèkò*, T., [illegible] *ghqnèka*, A.,

Bladz. 83. Voeg in als slot van *Aanmerking* 1 onder § 289: In eenige staande uitdrukkingen komt *tija* of *atija* in plaats van *rija* voor, te weten: *ḍaq-ramma atija, baḍa apa tija, badja tija, arê tija, sengkoq tija, baqna tija, kanaq tija.* Verder ook nog in *satija* (§ 308*b*).

» 89. Voeg in als slot van § 297: Ook [illegible] *taò ka*, weten, kennen, enz.

» 94 regel 9 v. b. Voeg in achter *djarija*): K., [illegible] *ghi-koqija*, T., [illegible] *ghi-kaqḍija* of [illegible] *ghi-kaqija*, A.,

» 94 » 4 » o. In pl. v. nooit lees: zelden of nooit

» 94 » 2 » » » » » terwijl *ḍaq* .... enz. — treden lees: hoewel *ḍaq* dan in de plaats van *ka* kan treden.

» 95. Voeg in als slot van *Aanmerking* 1 onder § 302: In plaats van *ḍissa* heeft het Kang. *ḍintò*, d. i. *ḍi* + *ĕntò*, en in plaats van *kassa: kantò*, d. i. *ka* + *ĕntò* (§ 289 Aanm. 1).

» 96. Voeg in als slot van *Aanmerking* 1 onder § 305: Verder wordt, althans in het Soemĕnĕpsch en Pamĕkasansch *sakaqḍintò* of *sakaqintò* ook wel voor *sapanèka* gebezigd.

» 96 regel 3 v. o. In pl. v. hoedanigheid lees: hoegrootheid

» 96. Voeg in als slot van § 306: Verder heeft [illegible] *barampaqan* (of ook wel eens [illegible] *sa'apaqan*) betrekking op iets van (meer dan één) gelijknamige zelfstandigheden; zooals: [illegible] *barampaqan adjhina bharang rija*, wat is de prijs van elk dezer goederen?

» 99 regel 10 v. b. In pl. v. beteekende lees: beteekenende

» 105 » 9 » » » » » *èsòrò sè nòles* lees: *èsòrò nòles*

» 107 » 3—5 v. b. Moet vervallen: Men zegt .... enz. — te bedoelen.

» 107 » 5 v. b. In pl. v. Ja, het gebeurt zelfs lees: Het gebeurt echter

» 107 » 9—8 v. o. Moet vervallen: aangezien .... enz. — spreekt

» 107. Voeg in als slot der *Aanmerking* onder § 325: Wel moet men van *òreng mantjengnga* spreken, wanneer daarmede bedoeld wordt: de hengelaar, d. i. de persoon die gewoon is te hengelen (als een beroepsbezigheid of anderszins).

» 120 regel 4 v. b. In pl. v. *nòdhu djhalanè*, lees: *nòdhu-djhalanè,*

» 122 » 5 » o. » » » het lees: hij

» 127 » 18 » » » » » *mêjosa* lees: *mêjòsa*

» 134 » 7 » » » » » *kaqintò* lees: *kaqintò*

» 136 » 4 » » » » » *tèḍùng* lees: *tèḍùng*

» 137 » 16 » b. » » » *sè-rato* lees: *sè-ratò*

» 139 » 16 » » » » » *nòlòngana* lees: *nòlangngana*

» 141 » 1 » » » » » *kòtjeng* lees: *kòtjeng*

» 141 » *è-ḍaq-aḍaq* lees: *è-ḍaq-aḍaq*

» 142 » 9 » » 3 » » » *kêjadji* lees: *kèjadji*

» 144 » 14 en 9 v. o. In pl. v. *ngobbhùt* lees: *ngobbhùk*

» 150 » 14 v. b. In pl. v. *abhasa* lees: *abhasa*

» 160 » 12 » » » » » *babineqan* lees: *babinèjan*

Stanford University Libraries
3 6105 011 990 210